

DĚJEPIS VŠEOBECNÝ

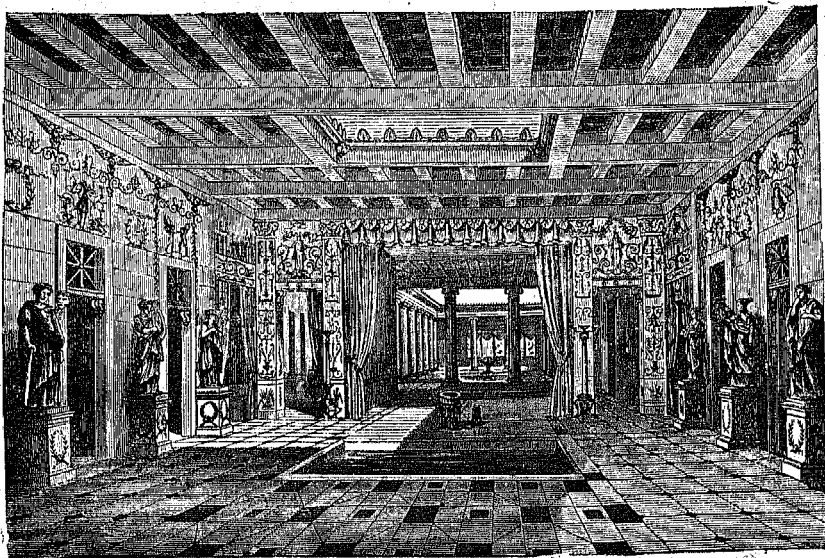
PRO VYŠŠÍ TRÍDY ŠKOL STŘEDNÍCH.

SEPSAL

DR. A. GINDELY.

ČESKY UPRAVIL

DR. KONST. JOS. JIREČEK.

Římské atrium.

DÍL I.: VĚK STARÝ.

DRUHÉ, PŘEPRACOVANÉ VYDÁNÍ.

S čtyřmi obrazy k objasnění starověké vzdělanosti a se dvěma kamenopisnými mapama.

V PRAZE 1877.

NÁKLADEM F. TEMPSKÉHO.

O B S A H.

Stránka

Úvod	1
----------------	---

Věk starý.

Oddíl I. Zeměpisný přehled starého světa (§ 1.—4.)	5
---	----------

Oddíl II. Dějepis kulturních národův asijských a afrických	12
---	-----------

A) Národové ægyptsko-semitští	12
--	-----------

I. Israelité (§ 5.—7.)	12
----------------------------------	----

II. Foinikové (§ 8.—10.)	20
------------------------------------	----

III. Karthagiňané (§ 11.—13.)	24
---	----

IV. Ægyptané (§ 14.—16.)	29
------------------------------------	----

V. Babyloňané a Assyrové (§ 17.—19.)	38
--	----

B) Národové arijsí	43
-------------------------------------	-----------

VI. Indové (§ 20.—22.)	43
----------------------------------	----

VII. Baktrové a Medové (§ 23.)	49
--	----

VIII. Peršané (§ 24.—26.)	50
-------------------------------------	----

C) Národové plemene mongolského	57
--	-----------

IX. Čiňané a Kytajci (§ 27.)	57
--	----

Oddíl III. Dějiny řecké, makedonské a dějiny říší z makedonské povstalých	60
--	-----------

A) Řecko.

I. Zeměpis Řecka (§ 28.—29.)	60
--	----

II. Dějiny řecké	66
----------------------------	----

Doba I. Báječná doba dějin řeckých až do konce stěhování od Dorův způsobeného (až téměř k l. 900 před Kr.) (§ 30.—34.)	66
--	----

Doba II. Od konce stěhování kmenův řeckých až k válkám perským (okolo 900—500 před Kr.) (§ 35.—46.)	74
---	----

Doba III. Od bojův řeckoperských až po zničení neuvěřitelnosti řecké (500—338) (§ 47.—61.)	93
--	----

III. Vzdělanost řecká (§ 62.—66.)	120
---	-----

B) Makedonská říše světová a státy z ní vzniklé	135
I. Světová říše makedonská (§ 67.—68.)	136
II. Říše vzniklé z monarchie makedonské (§ 69.—73.)	142

Oddíl IV. Dějiny římské 153

I. Zeměpis Itálie (§ 74.—75.)	153
II. Dějiny římské	160
Nejstarší obyvatelé italské (§ 76.)	161
Doba I. Řím za panování králův (753—509 př. Kr.) (§ 77.—82.)	163
Doba II. Řím republikou (509.—30. př. Kr.)	172
Perioda 1. Republika za vlády patriciův až k vyrovnání s plebeji (509—366. př. Kr.) (§ 83.—92.)	172
Perioda 2. Boj o vládu nad Itálií (366—266) (§ 93.—97.)	186
Perioda 3. Od podmanění Itálie až po Gracchy (266—133)	
Doba válek punských (264—241) (§ 98.—108.)	193
Perioda 4. Od Gracchův až po samovládu Octaviana Augusta (133—30). Doba válek občanských a vzrůstání moci římské v panství světové (§ 109.—130.)	214
Doba III. Řím za císařův až k počátku stěhování národův (30 př. Kr. až 375 po Kr.) (§ 131.—145.)	243
Chronologický přehled	276
Obrazy k objasnění starověké vzdělanosti	282

Ú v o d.

Slovem dějepis všeobecný čili dějepis světa rozumí se vylíčení všech důležitějších událostí, které se od nejstarších časův zběhly a nynější vnitřní i vnější stav člověčenstva uspůsobily.

(I. *Prameny k dějepis.*) O těchto událostech zprávu máme z pramenův. Prameny ty podle vzdělanosti toho národa, který nám je zůstavil, jsou rozličny a více nebo méně spolehlivy. Takovéto málo spolehlivé prameny jsou:

1. Pověsti a zpěvy dějepavné, které svědčí o minulosti národův, stojících na nejnižším stupni rozvoje. — Prameny spolehlivější nalezájí se u národův pokročilejších, kteří se již domohli pevných sídel i spořádaného zřízení státního a u nichž obchod i průmysl dospěl k nějakému rozkvětu. Památky takové jsou:

2. Mince, nápisy na budovách, deskách, sloupech i jinde, a listiny veřejné i soukromé.

3. Vypravování o přibězích jisté doby, sepsaná tím úmyslem, aby se památka tehdejších příběhův zachovala v časech budoucích. Při těchto spisech rozeznává se dvojí druh. Prosté letopisy (annaly) a kroniky zaznamenávají události způsobem ne velmi souvislým, totiž dle prostého pořádku chronologického, jak jedna po druhé se zběhla; dokonalá díla dějepisná vylíčíjí však i přičinnou souvislost příběhův spolu s úmysly i povahami osob jednajících.

4. Jazyk každého národa sám důležitou jest pomůckou při posuzování příbuznosti jeho s jinými národy.

Sebrání a probádání všech těchto rozmanitých pramenův úlohou jest dějzpytce; dějepisec pak na nich zakládá vypravování své.

(II. *Pomocné vědy k dějepis.*) Čelné vědy nápomocné k dějepisú jsou zeměpis (geografie), chronologie, archæologie, genealogie a diplomatika.

a) Co do zeměpisu, k porozumění dějin kteréhokoli národa nutno jest věděti, jakého způsobu jest anebo byla přirozená (fysická) povaha jeho sídel, v jaké kraje nebo menší části vlast jeho byla rozdělena a jakou polohu měla tamní důležitější města.

b) Především důležitá jest chronologie čili znalost letopočtu. Ona nás seznamuje se způsobem, jak jednotliví národové čas měřili a dělili, i s poměrem, v němž jeden takový způsob stojí k druhému. Měření času bylo a jest u jednotlivých národů velmi

rozdílné. Rozličnost ta jeví se: 1. u vyměření délky roku, 2. v přijetí jistého dne za počátek roku a 3. v počítání pořadí let od určitého, libovolně přijatého východiště, což se nazývá æra.*)

(1. Rozdílnost v délce roku.) Největší rozmanitost v měření času u národův starověkých i novověkých způsobena rozličnou délkou roku, jenž se u jedněch spravoval oběhem slunce, u druhých oběhem měsíce, kdežto u jiných kolísal mezi oběma. Aegyptané jsou nejstarší známý národ, kterýž užíval roku slunečného; dali mu délku 365 dní, ale tím téměř o $\frac{1}{4}$ dne nadbíhal před pravý čas. Atheňané počítali dle rokův měsíčných, hledíce je vyrovnati s roky slunečnými. Jejich rok měsíčný měl 12 měsícův o 29 a 30 dnech, čítaje celkem 354 dní, předbíhal tedy před rokem slunečným skoro o $11\frac{1}{4}$ dne. Aby se však tento rozdíl mezi rokem měsíčným a slunečným, jenž za 8 let čítal 90 dní, vyrovnal, počítali 5 let o 354 dnech, tři léta pak o 384 dnech. Tato doba osmiletá nazývala se oktaëteris. — U Římanův se počítání času nalezalo dlouho ve stavu nanejvýše kolísavém. Teprv Julius Cæsar zavedl slunečný rok ægyptský, avšak uchránil se zpomenuté jeho chyby; aby totiž rok ten nebyl téměř o $\frac{1}{4}$ dne kratší, každým čtvrtým rokem vkládati kázal jeden den, tak že přestupný tento rok měl 366 dní.

Avšak poněvadž rok slunečný obnáší méně než $365\frac{1}{4}$ dne, bylo vkládání jednoho celého dne za 4 léta příliš veliké, tak že u národův, užívajících kalendáře julianského, časem vzniknouti musel ten zmatek, že tytéž měsíce a tytéž dny znenáhla připadaly v nejednostejné doby roční. Tento poklések, kterýž ovšem teprv za několik století mohl na jevo přijíti, l. 1582 opravil papež Řehoř XIII. zavedením kalendáře gregorianského. Poněvadž julianský letopočet tehdá již o 10 dní za pravým časem byl pozadu, proto v říjnu zmíněného roku na rozkaz papežský vypuštěno 10 dní, tak že za 4. bezprostředně následoval 15. den měsíce října. Obyčejně v kalendáři gregorianském jako i v julianském každý čtvrtý rok bývá přestupný, a sice vždy ten, jenž dělitelný je číslicí 4. Z rokův stoletních však jest v kalendáři gregorianském jen každý čtvrtý přestupným, tak že jsou na př. 1700, 1800 a 1900 roky obyčejnými a teprv rok 2000 bude přestupným. Leč i po této opravě se počítání gregorianské neshoduje s rokem slunečným, neboť za 10.000 let zůstane o tři dni za pravým časem pozadu, tak že bude potřebí vypustiti ještě tři dni v rocích přestupných. — Protestanti zdráhali se přijmouti zlepšený kalendář, kterýž od katolíků bez odkladu zaveden, avšak během 18. století i u nich přijat jest všeobecně. Jen vyznavači víry pravoslavné (ku př. Rusové a Řekové) posud se drží kalendáře julianského a jsou již o 12 dní za pravým časem pozadu.

Mohamedáni počítají dle rokův měsíčných, nedbajíce o vyrovnání mezi roky slunečnými a měsíčnými, a tím se přihází, že u nich měsíce znenáhla při-

*) Ideler, Handbuch der mathematischen und technischen Chronologie. 1825—6. Jos. Emler, Rukověť chronologie křesťanské, zvláště české. V Praze 1876.

padají na rozličné doby roční. Turci v obchodním styku s křesťany vedle domácího kalendáře užívají i juliánského. — Peršané mohamedanští počítali ještě v 11. století dle roků slunečných; vhodným ukládáním roků přestupných byl jejich letopočet nejdokonalejší, neboť 10.000 rokův perských bylo jen o dva dni delší než stejný počet roků slunečných. Avšak později od tohoto správného letopočtu upustili.

(2. Rozdílnost v počátku roku.) I v počátku roku velká se jeví rozmanitost u rozličných národův. Římané před králem Numou rok počínali rovnodenností jarní, po Numovi pak tím dnem, kterýž následuje za nejkratším dnem v roce. — Atheňané začínali rok prvním novoluním po letním slunovratu, staří židé první čtvrtí po rovnodennosti jarní. Rovnoměrnost jakási zavedena u křesťanův, avšak teprve v dobách novějších, neboť za středověku rok se v každé zemi začínal dnem jiným. Všude sice za počátek léta přijímán nějaký veliký svátek křesťanský, avšak ne všude jeden a týž. Tak ku př. jedni rok začínali svátkem obřezání Páně (1. lednem), druzí dnem zvěstování Panny Marie, jiní velikonočí, vánocei atd., až konečně všeobecně se ujalo počítání od 1. ledna.

(3. Rozdílnost ær.) Na důkaz, jak veliký byl rozdíl mezi ærami, uvedeme zde spůsoby letopočtův u několika národův.

a) Židé nejprve počítali podle let patriarchův, později podle let panování svých králův, potom letopočet svůj počínali od zboření chrámu a posléze (ve 4. století po Kr.) za východiště æry své přijali stvoření světa.

b) Řekové dobu naznačovali dle čtyřletých olympiád, z nichž první počínala se letem 776 př. Kr.

c) Římané zprvu počítali dle let konsulův, avšak vedle tohoto letopočtu od Augustových dob zdomácnělo počítání let od založení města Říma (ab urbe condita), kteréž kladeno na l. 753 před Kr.

d) V říši syrské a na východě vůbec veliké rozšíření měla æra Seleukidův. Počínala se vítězstvím, jehož Seleukos Nikator dobyl nad Demetriem Poliorketem u Gazy l. 312 př. Kr.

e) Křesťané letopočet svůj počínali od narození Páně. Avšak křesťanskou æru tuto zavedl teprve v 6. století opat Dionysius Exiguus († před r. 556) i dlouho trvalo, nežli nabyla uznání všeobecného. Jest poněkud chybná proto, že narození Páně připadá nejméně o 4—7 let před dobu, vzatou od Dionysia za východiště letopočtu.

f) Mohamedáni letopočet svůj začínají od útěku Mohamedova, l. 622 po Kr.

g) Francouzi koncem minulého století zavedli letopočet nový, kterýž počátek bere od prohlášení republiky (1792), avšak počítání toto přestalo po 14 letech (23. září 1805).

Při této rozmanitosti letopočtův není divu, že podniknuto mnoho pokusův, aby se všechny uvedly na jednu určitou æru. Nutnost takovéto redukce jeví se především při souvislém vypravování dějin všech národův čili při dějinách všeobecných. Vůbec u národů křesťanských uznáno za spůsob nejvýhodnější, aby všechny události a všechny letopočty rozličných ær určovaly se dle let před Kristovým narozením a po Kristově narození.

c) Archæologie obírá se skoumáním děl uměleckých, náhradí a staveb, jež národ některý pozůstavil, počínaje od nejstarších

dob svého rozvoje, a z nich soudí o způsobu živobytí toho národa, o zaměstnání jeho, o stupni vzdělanosti a t. d.

d) Genealogie podává rodokmeny domův knížecích a vykládá jejich vzájemné příbuzenství, čímž porozumění dějinám znamenitě usnadňuje.

e) Diplomatika zaměstnává se objasňováním listin a správným jich výkladem.

Mimo jmenované vědy pomocné ještě je několik méně důležitých, jejichžto známost však dějezpytci velice je potřebna. Jsou to: epigrafika čili známost nápisův, heraldika čili náuka o znacích a erbech, sfragistika čili známost pečeti, numismatika čili známost mincí.

(III. Rozdělení dějepisu.) Dějepis rozvrhnouti lze dle obsahu, dle dle objemu, dle dle jednotlivých dob.

a) Dle obsahu rozeznává se dějepis politický a dějepis kulturní. Dějepis politický výhradně aneb hlavně zabývá se líčením státních osudův buď jednoho národa, buď veškerého člověčenstva. Dějepis kulturní vysvětluje duševní a společenský vývoj jistého národa nebo všeho lidstva; úkolem jeho jest tedy ukázati, jaké u toho neb onoho kmene byly okolnosti náboženské a úzce s nimi souvislé společenské i ústavní, jak daleko lid ten dospěl ve vědě, v básnictví a v umění, a jak se u něho vyvinul obchod a průmysl.

b) Dle objemu rozeznává se dějepis všeobecný a dějepis specialní či obzvláštní. Dějepis všeobecný v sobě zavírá dějiny veškerého lidstva, dějepis specialní pak zabývá se osudy jednoho neb více národův, jednotlivých zemí, měst a t. d.

c) Dle dob dělí se dějepis:

1. na dějepis starého věku, jenž se počíná od nejstarších zpráv historických a dosahuje až k počátkům stěhování národův 375 po Kr.;
2. dějepis středního věku či středověku, jenž obsahuje dobu od začátkův stěhování národův až k objevení Ameriky (1492) a k lutherskému rozdělení církve, o několik let později nastalému (1517);
3. dějepis nového věku, jenž od objevení Ameriky a od lutherského rozdělení církve sahá až po naše doby.

Někteří historikové dějepis rozvrhují v předkřesťanský a v křesťanský. Toto rozdělení má plné právo, neboť rozšíření křesťanství v skutku způsobilo rozhodný obrat ve vývoji člověčenstva. Neukončují-li se zde dějepis starého věku narozením Kristovým, nýbrž teprv počátkem stěhování národův, děje se to proto, že teprv stěhováním národů nastala nenáhlá záhuba tisícileté říše římské a že teprv za toho času patrněji na jevo přichází vliv křesťanstva, jež později zavládlo světem.

VĚK STARÝ.

Oddíl I.

Zeměpisný přehled starého světa.

§. 1. Objem starého světa a kulturní národové jeho.

Jeviště nejstarších osudů lidstva nalezá se v Asii a sousedních krajinách afrických a evropských, kde již za nejstarších dob několik národův dospělo k vyššímu stupni vzdělanosti. Avšak ne všichni národové tito stejně zasahovali v osnovu dějin světových; neboť ti, kteří sídly svými od obcování s ostatním světem přišli byli vzdáleni (Číňané čili Kytajci, Indové a j.), jakkoli jim jinak důležitost upřítí nelze, na celek neměli než vliv nepatrný. Tím více vážnosti nabyli národové kulturní, ježto bydlili mezi mořem perským a černým, zejména však ti, kteří sídla svá měli na březích moře středozemního; neboť snáze mohouce v styk přijíti s národy sebe vzdálenějšími a vzájemně s nimi vyměňovati i výrobky hmotné i plody duchovní, ode dávna sami na jiné vliv měli a též u sebe vliv cizí přijímali. Tím způsobem se Persie, Babylonie, Assyrie, Malá Asie, Foinikie, Aegypt, severní pobřeží africké, Řecko a Italie staly dějištěm nejprvějších a nejdůležitějších událostí; zde vyvíjely se nejrozmanitější ústavy a věrouky, zde dařila se všecka umění války i míru. Písmo literární, plavba, míry a váhy, jakož i peníze zde nejprvé byly známy.

Národové jmenovaných zemí nazývají se národy kulturními, poněvadž dospěli k spořádanému zřízení státnímu a dosáhli jakési dokonalosti v průmyslu, v umění a ve vědách. Osudy jejich jsou předmětem dějepisu, kdežto k národům loveckým, rybářským a kočovným, jejichžto život trvá v stálé jednotvárnosti, málo jen zřetel se obrací.

Člověčenstvo se dle tělesné povahy své rozvrkuje na tři hlavní plemena: na stře dozemské čili kavkazské, na mongolské a na aethiopské čili negerské. Někteří přírodopysci rozeznávají plemen mnohem více a to nejméně ještě dvě: malajské a americké; tato obě se od těch, kteří počítají jenom tři, přibírají k plemenu mongolskému. Kromě Číňanův, kteří jsou Mongolové, kulturní národové starého světa patří k plemenu kavkazskému.

Jakož se počítají tři rozdílná plemena, tak se i jazyky dělí na tři skupiny. V první skupině jsou jazykové ohýbací (kmene indoevropského), v druhé jazykové jedno slabiční (kmene čínské) a v třetí jazykové agglutinační, t. j. přílépaví (totiž kmene afrického, tatarského, malajsko-australského, amerického a severského čili uherského). V jazycích ohýbacích mění se význam slov ohýbáním t. j. skloňováním a časováním. V jednoslabičných jazycích není ohýbání, nýbrž proměna smyslu naznačuje se toliko částicemi a rozličným řaděním slov. Jazykové agglutinační rovněž nemají ohýbání, nýbrž smysl slov zjišťují jedině příponami ku konci slova anebo vkladky uprostřed slova.

K první třídě, totiž ku kmenu indoevropskému, náležejí veškeré jazyky plemene kavkazského.

Tento kmen dělí se na dvě. K prvnímu oddělení, ku kmenu indoevropskému, jež slove i indogermanským, jmenovitě patří tito národové:

- a) Ariové (Indové, Baktrové, Medové, Peršané a j.);
- b) Řekové a Latince;
- c) Keltové, Germani a Slované.

K druhému oddělení, totiž ku kmenu egyptsko-semitskému, počítají se Hebrejové, Babyloňané, Syrové, Arabové, Foinikové a Egypťané.

Národové ostatních kmenův (kromě Číňanů) v dějinách starověku nikterak nevyvíkají.

§ 2. Asie.

Asie za starověku jen velmi nedokonale byla známa. O částech severních a východních nevědělo se téměř ničehož a o vnitrozemí vědělo se velmi málo; jen část jihozápadní, zvláště od výpravy Alexandra Velikého, poněkud se stala známější. Za rozhraní Asie a Evropy pokládána řeka Tanais (Don), za rozhraní Asie a Afriky převlaka u Arsinoë (Suez), ač druhdy k Asii počítán i Egypt.

(*Pohoří.*) O horstvu asijském staří jasného pojmu neměli; známy jim byly poněkud toliko jednotlivé části horstva toho, zejména: 1. Tauros. Tím se rozumělo pásmo hor v jižních končinách Malé Asie, které se, postupujíc od západu k východu, dělilo na dvě, totiž na Antitauros a Tauros; onen prostíral se k severovýchodu, tento k jihovýchodu. (V širším smyslu pokládána za Tauros veškerá pohoří, ježto se v Přední Asii protírají až k Indii, tedy i ta, která zde uvedena jsou pod čísly 2. a 3.). 2. Paropanisos (Hindukuš), 3. Imaos s vrchy emodskými (Himalaya), 4. Hory hyperborejské (Ural), 5. Kaukásos (Kavkaz).

(*Moře.*) Moře známá byla: 1. severní ocean (Oceanus septentrionalis čili hyperboræus), 2. východní ocean (Oceanus Eöus), 3. ocean indický, v němž rozeznávalo se moře erythrajské se zálivem perským a arabským, 4. moře středo-

zemní čili vnitřní (Mare internum), jehož jednotlivé části byly moře ægæjské (Archipelagos), Hellespont (průliv dardanellský), Propontis (Marmara), Bosporos thracký (průliv cařihradský), Pontos Euxeinos (moře černé), Bosporos kimmerský (průliv kerčský) a jezero Maiōtis (moře azovské), 5. moře kaspjské (chvalinské).

(*Řeky.*) Nejznámější řeky byly: Ganges a Indos, Eufrat a Tigris, Halys (Kyzil Irmak), Rha (Volha), Oxos (Amu) a Iaxartes (Sir).

(*Země.*) Jednotlivé země v Asii:

I. Malá Asie. Poloostrov tento obýván byl od národův původu rozličného (thrackého, syrského, foinického a řeckého); na pobřeží bylo mnoho osad řeckých. Nalezalo se tam více krajin, které před založením říše perské od sebe byly neodvisly; jen část jich přivtělena byla k říši lydské (v §. 25.). Panství perské a makedonské rozkládalo se po celé Malé Asii, později však vzniklo tam opět několik říší od sebe neodvislých, až pak všechny podlehly světové říši římské.

Řeky: Halys, Sangarios, Granikos, Skamander, Maiandros, Eurymedon, Kalykadnos, Kydnos.

Pohoří taurické rozvětňuje se po veškeré Malé Asii. Vynikající vrcholy: Ida, Sipylus, Tmolos.

Jednotlivé krajiny: 1. Mysie, kdež byla Troja (Ilion); 2. Lydie, s městy Sardes (Sardy), sídlem to králův lydských, a Magnesia; 3. Karie, jejíž obyvatelé byli pověstní co loupežníci na moři; 4. Lykie, 5. Pamfylie, 6. Kilikie, s městy: Seleukia, Tarsos, Issos. 7. Pisidie, 8. Frygie (mramor frygický), 9. Lykaonie, 10. Kappadokie. 11. Úrodný a bohatý na plodiny zemské Pontus s městy Comana Pontica, Trapēzus; 12. Galatie, s městy Gordion a Ankýra; 13. Paflagonie s městem Sinōpe; 14. Bithynie s mnohými osadami řeckými na pobřeží; 15. ostrovy k Malé Asii náležející: Tenēdos, Lesbos, Chios, Samos, Sporady, Rhodos a Kypros, kteréž (jako na př. Rhodos a Kypros) buď osazeny byly od Řeků buď již původně od nich obydleny.

II. Země kavkazské, mezi mořem černým i kaspjským, jakož i mezi tímto a jezerem aralským:

1. Kolchis, země mnohými pověstní za starověku proslavená, oplývající medem, voskem a dřívím k stavbě lodí, 2. Iberie; 3. Albanie, obydlená jezdeckým národem lukostřelcův; 4. Sarmatie, jež byla dvojitá, jedna asijská, kteráž se směrem severním

prostírala na meziříčí řek Tanais a Rha (Donu a Volhy), druhá evropejská, která ležela na západ od řeky Tanais. 5. Skythie, ježto se též dělila na asijskou a evropejskou; asijská rozkládala se východně od jezera kaspiského, evropejská západně od ní podél pobřeží moře kaspiského a černého až k dolnímu Dunaji.

V širých krajinách sarmatských a skythických bydlili četní národové, jichž jména nám jsou zachována od Řekův a Římanův. Co se týče kmenův v Sarmatii žijících, celkem lze je považovati za předky nynějších Slovanův. Skythové sami byli snad dílem původu slovanského (hlavně Skythové oráči) z největší části však mongolského, jsouce předkové potomních Hunův, Avarův, Pečencův a j. Nejen bydliště, ale i zprávy podané nám o živobytí Skythů především poukazují na Mongoly. Většina Skythův žila ne v městech a vsích, nýbrž v stanech a na krytých vozích, s nimiž se stěhovali z místa na místo. K řemeslu válečnému měli velikou náklonnost. K nepřítelům bývali ukrutní všelikým způsobem; kože zabitých nepřátel připravovali si za pochvy na koně, a lebek jejich užívali co nádob k pití; zajatí oslepováni a užíváno jich k dojení krav a míchání mléka. Jen kdo zabil nepřítele, směl při hostinách pít z číše čestně.

III. Země mezi mořem středozemním a Eufratem:

1. Syrie s pohořím Libanonem a řekou Orontem, rozdělená na Syrii severní a dutou (Coelesyria). Města: Tadmor čili Palmyra, Emesa, Antiochia, Damaskos. 2. Foinikie, 3. Palæstina.

IV. Arabie, země málo známá, jejíž nepohostinnost nehrubě byla přízniva vývoji národa četného nebo mocného.

V. Země nad Eufratem a Tigridem:

1. Armenie, kteráž tokem řeky Eufratu rozdělena byla na Armenii Velikou a Malou, s městy Artaxátou a Tigranocertou. Malá Armenie počítána též k Malé Asii. 2. Assyrie. 3. Mesopotamie, úrodná to rovina mezi Eufratem a Tigridem. 4. Babylonie.

VI. Vysočina iranská, obmezená jezerem kaspiským, řekami Oxem a Indem, mořem erythrajským a zálivem perským, je vlastí národův arijských: Baktrův, Medův a Peršanův. Vysoká pohoří ze všech stran uzavírají rozsáhlou tuto zemi, činíce ji přirozenou pevností. Části její jsou:

1. Medie, jejíž severní část čili Malá Medie je drsná a hornatá, ovlažovaná Araxem, přítokem Kyru (Kuru), kdežto jižní část čili Veliká Medie bohata jest obilím, ovocem a překrásnými pastvinami. Hlavní město Ekbatána. 2. Persie. 3. Karmanie, z části poušť, z části země úrodná. 4. Gedrosie, větším dílem poušť. 5. Arachosie. 6. Drangiana. 7. Krajiny na Paropanisu. 8. Arie. 9. Parthie. Parthové za pozdějších dob Římanům známi byli jakožto národ velmi bojovný.

a nepřemožitelný. 10. Hyrkanie. 11. Baktriana, hlavní město Baktra. 12. Margiana. — Stejně osudy s vysočinou iranskou měly také: 13. Susiana, jejíž jedna část, sklánějící se k Tigridu, již leží vně vysočiny (hlavní město Susa), jakož i 14. Sogdiana, která, prostírajíc se na pravém břehu Oxu, všechna již jest za hranicemi Iranu.

VII. Indie.

VIII. Serica, t. j. země hedvábí. Pod tímto jménem za starověku známa byla část malého Bucharska a severozápadní Číny.

§ 3. Afrika.

Afrika u Řekův slula Libye. Vnitřek tohoto nesnadno přístupného dílu země téměř docela byl neznám, jen na severním pobřeží, bohatými a lidnatými městy téměř posetém, nalezalo se několik státův, jejichž rozkvět a důležitost za starověku byla větší, nežli říci lze o těch, které se nyní nalézají na jejich místě. Z pohoří znám byl Atlas a z řek Nil.

(Země.) Jednotlivé země v Africe:

I. Aegypt.

II. Aethiopic, kteréžto jméno znamenalo časem celou vnitřní Afriku vůbec, časem jen země na jih od Aegypta: Nubii a Abyssinii.

III. Libye, země na západní straně Aegypta, sídlo národův kočovných. Skládala se 1. z vlastní Libye, 2. z Marmariky a 3. z Kyrenaiky, s proslulými městy obchodními Kyrēnou a Barkou.

IV. Území karthaginské.

V. Numidie, ponejvíce step, nynější Alžírsko.

VI. Mauretanie, nynější Fez a Marokko.

VII. Gætulie. Tak se nazývaly země na jižní straně pohoří Atlasu.

§ 4. Evropa.

Evropa mnohem později zalidněna byla, nežli oba ostatní díly země, a lid její ještě se nalezal ve stavu téměř barbarském, když někteří národové asijské a afričtí již byli dospělí k spořádanému životu státnímu a k značné vzdělanosti. Avšak předce obyvatelé tohoto nejmenšího dílu zemského již za starověku tak velice předstihli lidstvo ostatní země i mocí i vzdělaností, že skoro vše, cokoli nám svět pohanský zanechal vzdělávajícího, jediné hledati sluší v Evropě.

Příčinou toho jest dílem nadměru rozmanitá členitost pobřeží mořského, kteráž velice usnazovala vzájemný styk národův a chránila je před onou

ochablostí, kterouž zachváčeno jest obyvatelstvo rozsáhlých zemí jižní a východní Asie, dílem pak mírné podnebí, jež obyvatele více přivádělo k namahavé činnosti, než k malátné lenivosti. Na místo despotismu státův asijských nastoupilo v Evropě státní zřízení, založené na zákonech, kterým se u oprávněného občana vzbuzovalo vlastenectví, největších obětí schopné a tak mocné, že odolalo všem snahám asijských dobyvatelův, chtějících panství své rozšířiti i na Evropu. K těmto úspěchům přispívala však jen nepatrná část Evropy, neboť všechna sláva a důležitost náleží vlastně jediné Řecku a Itálii; ostatním zemím jako ku př. poloostrovu illyrskému (kromě Makedonie), Španělsku, Gallii, Anglii a Římanům podrobené části Germanie za starověku připadaly úlohy jen podřízené.

Hranice evropejské byly tytéž jako podnes, jen na straně k Asii byly užší, poněvadž tam za rozhraní považován Tanais (Don).

(*Pohoří.*) 1. Pyrenæje, 2. Alpy, 3. Apenniny, 4. Hæmus (Balkán), 5. Karpaty, 6. hory hyperborejské (Ural), 7. pohoří skandinavské (Sevo mons?). — Horstvo německé Římanům známo bylo jen nedokonale; rozeznávali jednotlivé jeho části, ale polohu jejich náležitě neznali. Jménem lesa hercynského původně zahrnováno veškeré horstvo od pramenův Dunaje až k Dacii; později však, když se o horách germánských rozšířily jasnější vědomosti, název ten obmezen na Germanii východní. Mimo to znám byl tehdá les teutoburský, Asciburgium (Krkonose) a t. d.

(*Moře.*) 1. Moře ledové, 2. ocean atlanský, jehož části byly: *a.* moře suevské (baltické), *b.* moře germánské (severní čili německé), průlivem Fretum gallicum čili britannicum (Pas de Calais) spojené *c.* s mořem britanským (la Manche), *d.* moře kantaberské (záliv biskajský), *e.* moře středozemní čili vnitřní, jež s oceanem atlantským spojuje průliv gibraltarský, u starých Fretum Gaditanum čili Herculeum řečený. K moři středozemnímu náleželo moře tyrrhenské, adriatické, ionské a ægæjské; *f.* Propontis (moře marmarské) a *g.* Pontus Euxinus (moře černé); obě poslední moře počítána též k Asii, v jejímž popisu jsme části jejich již vyjmenovali.

(*Řeky.*) 1. Řeky vlévající se do moře suevského: Viädus (Odra), Vistula (Visla); 2. do moře germánského: Albis (Labe), Visurgis (Vesera), Rhenus (Rýn), Scaldis (Šelda), Tamësis (Temže); 3. do moře britanského: Sequäna (Seine); 4. do oceanu atlantského: Liger (Loire), Garumna (Garonne), Minius (Minho), Durius (Duero), Tagus (Tajo), Anas (Guadiana), Bætis (Guadalquivir); 5. do moře středozemního: Ibërus (Ebro), Rhodänus (Rhone), Arnus (Arno), Tiberis (Tibera); 6. do moře adriati-

ckého: Athésis (Adiže), Padus (Pád); 7. do moře černého (Pontus Euxīnus): Ister (Dunaj), v hořejším toku nazvaný Danubius, Tyras (Dněstr), Borysthēnes (Dněpr); 8. do moře azovského (Mæōtis): Tanais (Don).

(Země.) Za dob moci řecké jevištěm dějin byl jen neveliký počet zemí; jiné krajiny evropské, potud ve tmách ukryté, do popředí vystupují teprvé v dějinách římských.

I. Za panství řeckého vynikají:

Řecko a země poloostrova illyrského, tedy Makedonie, Thrakie a Illyrie i s sousedními ostrovy a s pobřežím černého moře. Evropská Skythie.

II. Za času panování římského:

Italie a Hispanie i s ostrovy k oběma zemím náležejícími: Melite (nyní Malta), Trinacria čili Sicilie, Aethalia čili Ilva (nyní Elba), Sardinie, Corsica, Baleares a Pitiusæ; Gallie, Britannie, římská Germanie a země podunajské (římská země desátková, Vindelicie, Rætie, Noricum, Pannonie, Mœsie, Dacie), Chersonesus taurický (Krim).

III. Země a ostrovy Římanům nepodrobené a proto jen málo známé byly:

Kaledonie (Skotsko), Hibernie (Irsko), Hebūdes (Hebridy), Orcādes (ostrovy orkneyské č. Orkady), Thule (Shetlandy*), Germanie neodvislá, Chersonesus cimbrica (Jutsko), Skandinavie (Švédsko a Norsko) a evropská Sarmatie.

*) Že Thule není Island, nýbrž souostroví shetlandské, dokazuje Pessel, Geschichte der Geographie 1865, str. 2.

Oddíl II.

Dějepis kulturních národův asijských a afrických.

Novější spisy: Rozsáhle a souvisle pojednáno o dějinách těchto národův v následujících dílech: Max Dunker, *Geschichte des Alterthums*, 4. vyd. 1874 sld.; Schlosser, *Weltgeschichte 1853—6* a Weber, *Allgemeine Weltgeschichte 1857* sld.; Weiss: *Lehrbuch der Weltgeschichte 1869* sld. O uměleckém vývoji starých národův jednají: K. Schnaase, *Geschichte der bildenden Künste bei den Alten 1843*; Fr. Kugler, *Handbuch der Kunstgeschichte* 4. vyd. 1861, a Lübke, *Grundriss der Kunstgeschichte*, 7. vyd. 1876, dílo velmi přehledné, a téhož *Denkmäler der Kunst*. Mimo to náležejí sem všechna díla, uvedená při dějinách jednotlivých národův.

A) Národové aegyptsko-semitští.

I. Israelité.

Prameny a spisy novější: Hlavní pramen dějin israelských jest bible a především historické její knihy. Jinak nejdůležitější příspěvky podává Josephus Flavius (žil za času zboření Jerusalema od Římanův); konečně Trogus Pompejus (ve výtahu Justinově). Novější díla: Ewald, *Geschichte des Volkes Israel 1853*. — Zeměpis Palæstiny zevrubně zpracovali Ritter, *Erdkunde* (díl 14.—16.) a K. v. Raumer, *Palæstina*, 4. vyd. 1860.

§ 5. Popis země.

Palæstina, která za nejstarších dob slula Kanaan (t. j. nížina), ohraničena jest na sever Libanonem, na východ a na jih pouští, na západ mořem středozemním. Jordán, největší to řeka palæstinská, protéká celou zemi od severu na jih, rozdělujíc ji na dvě nestejně polovice; teče skrze jezero meromské a genezarethské (tiberiádské) a vlévá se do moře mrtvého.

Jezero genezarethské nazývá se též mořem galilæjským, a vyniká překrásným okolím. Mrtvé moře leží 420 metrův pod hladinou mořskou, a je tedy, pokud známo, nejhlubší místo na povrchu zemském. Voda jeho neobyčejně je slaná a proto i těžká; stálým vypařováním jeho vod se všechny blízké předměty pokrývají solným povlakem.

Země předjordánská (západní) pásmy horskými rozdělena jest na tři části. První, Galilæa, sahá od Libanonu až po horu Tabor; druhá, rovina Jesreel, od hory Tabor až k pohoří Efraim; třetí od tohoto pásma až k pohoří Juda. Nemenší rozmanitost co do útvaru půdy jeví se v mnohem menší zemi zajor-

danské (východní). — Největší šířka Palästiny od severu na jih obnáší asi 31 mil, od východu na západ sotva 20 mil. Avšak i při této tak nepatrné rozsáhlosti v zemi této vyskytují se všechny stupně podnebí. Jakkoli země v celku je suchá, předce při pilném vzdělávání poskytovala hojného výtěžku. Původní obyvatelé z panství vypuzeni jsou od Kanaanitův, načež tito přemoženi a částečně i vyhubeni od Israelitův. Polohu Palästiny, hledí-li se k tomu, k čemu byla určena, nazvati lze neobyčejně příznivou, neboť spojení s mořem a bezprostřední blízkost obou dvou ostatních dílův země usnadňovala rychlé rozšiřování světla, jež odtud svítiti mělo všem národům.

Za potomního panství syrského a římského v užívání všeobecné přišly názvy krajin, které sice již prvé bývaly obvyklé, ale jen v menší míře. Země předjordanská rozdělena v krajiny řečené Judæa, Samaria a Galilæa; země zajordanská slula Peræa. Nejdůležitější města byla:

1. V Judæi. Při moři: Gaza, důležitá co průchodiště karavan, později co pevnost; Askálon, město filistinské; Joppe (Jaffa), důležitý přístav; Cæsaræa, založená teprv za panství syrského. U vnitrozemí: Bethlehem, rodiště Spasitelovo; Jerusalema, Jericho, Silo, po některý čas sídlo nejvyššího kněze i archy úmluvy.

Jerusalem vystavěn byl na čtyrech pahorcích, strmými dolinami od sebe oddělených a měl polohu přirozeně pevnou, i proto jej David vyhládnul za hlavní město své říše. Hořejší město stálo na hoře Sion a opevněno bylo zdi opatřenou 60 věžemi; chrám ležel na hoře, řečené Morija. Původní chrám Šalamounův drahocenností staviva daleko vynikal nad pozdější, po návratu židův ze zajetí babylonského vystavěný. Do chrámu samého lid vstoupiti nesměl, obmezen jsa jen na vnější síň. V síni vnitřní, kdež uloženy byly nádoby a náčiní k obětem potřebné, bývali kněží. Chrám sám skládal se: 1. z kryté sínce, 2. ze svatyně, kde byl oltář pro oběti zápalné, zlatý stůl pro chleby posvátné a na každé straně pět zlatých svícenův sedmiramenných, 3. ze svatyně svatých, kdež stála archa úmluvy s dvěma cherubíny, jakožto strážci. — Na východ od Jerusalema na druhé straně údolí Josafatu vypíná se hora Olivetská. — Po zboření Jerusalema od Tita založena tu osada římská, jménem Aelia Capitolina; avšak když se říše římská obrátila ku křesťanství, opět se ujalo staré jméno.

2. V Samarii: Samaria (Samař), hlavní město království israelského; za dob římských město toto nazýváno Sebaste; Sichem, hlavní sídlo modloslužby.

3. V Galilæi: Nazareth, kdež Spasitel vychován; Emaus a Tiberias na jezeře genezarethském.

4. V Peræi: Cæsarea Paneas, Pella.

§ 6. Dějiny národa israelského.

Doba první. Od Abrahama až do dobytí Palästiny (2000—1500).

Pravěk lidstva, jak nám jej vypravuje písmo svaté, úzce souvisí s dějinami národa israelského. Abraham, z rodu Semova, muž modloslužbou neposkyvněný, národa toho jest praktcem; přišel z mesopotamského města Ur i usadil se v zemi Kanaan. Potomci Abrahamovi k přání pravnuka jeho Josefa, jenž do Aegypta prodán byv za otroka, tam k vysokým hodnostem povýšen jest, přesídlili se do země této a v ní za 430 roků vzrostli v četný národ. K rozkazu Hospodinovu Mojžíš Israelity z Aegypta, kdež posléze byli nesnesitelně utiskováni, zase ven vyvedl; počet mužův k boji schopných se při vystěhování tom páčil na 600.000, kdežto rodina Jakubova při příchodu do Aegypta čítala toliko asi 70 osob. Israelité, kteří se vrátiti měli do země zaslíbené (do Palästiny), nedostali se tam přímo, nýbrž 40 let bloudili na poušti; za toho času Mojžíš poměry jejich státní, církevní a rodné uspořádal důkladným zákonodárstvím, které je v budoucnosti odvracetí mělo od beztvárného života kočovnického.

Základem zákonodárství Mojžíšova jest víra v jednoho a pravého boha, jenž národ israelský od prvopočátku vedl, osvobodil a učinil „svým národem“. Na znamení této odvislosti šetřeno i na dále obřizky, ježto již dříve zavedena byla. Jehova zároveň byl králem národa svého (theokratie) a nikdo neměl nastupovati na toto jeho místo. V tom jevil se podstatný rozdíl mezi vládou Israelitův a správou jiných národův.

Víra lidu v Boha jevila se především ve způsobu bohoslužby, jejíž hlavní podstatou byla oběť, znázorňujíc odevzdání srdce Bohu; k obětem družily se modlitby, posty a očišťování. Posvátný stánek byl místem, kde se před vystavěním chrámu odbývaly nejdůležitější obřady náboženské. Rozdělena byla na tři části, z nichž jedna, přístupná pouze nejvyššímu knězi a nazvaná svatyně svatých, skrývala archu úmluvy s deskami zákonův. Mnoho dní v roce obzvláště určeno bylo k bohoslužbě, hlavně sabbath (sedmý den každého téhodne), páscha (slavnost velikonoční), letnice, slavnost smíření a pod zelenou, z nichž každá trvala několik dní. Každý sedmý rok byl rokem sabbathním, v němž se u vzdělávání půdy odpočívalo, každý padesátý rok jubilejním (milostivé léto), v němž odpouštěly se všechny dluhy a prodaný statek připadal zase bývalému majetníku.

Mojžíšovi nebylo popřáno, aby Israelity uvedl do Kanaanu, avšak ještě za živobytí svého nařídil, aby země po obsazení rozdělena byla losem. Dle tohoto nařízení rozvržena byla půda mezi 13 kmenů čili pokolení, z nichž se skládalo potomstvo Jakubovo (od Josefa, jednoho z 12 synů Jakubových, byli dva kmenové, odkudž 13 co počet všech). Avšak kmen Levi, ustanovený

k úřadu kněžskému, nedostal podílu zvlášt' vyměřeného, nýbrž vykázána mu sídla rozptýlená mezi ostatními kmeny, celkem 48 měst s pastvišti. V čele levitův stál nejvyšší kněz, pocházející z rodu Mojžíšova bratra Aarona; ostatní členové rodiny Aarony byli kněžími; úkolem jejich bylo starati se o bohoslužbu, vydávati zákony a bdíti nad jejich zachováním, kdežto všichni ostatní potomci Leviho, levité, obmezeni byli na vykonávání nižších služeb chrámových. V čele ostatních kmenův stáli starší, kteří zastávali úřad soudcovský dle práva božího.

Doba druhá. Od usazení v Palaestině až k založení monarchie (1500—1095P).

(*Soudcové.*) Po smrti Mojžíšově vůdcem Israelitův stal se Josue, pod jehož vedením veliká část Kanaanu dobyta a obsazena. Dva a půl kmene usadilo se na levém břehu jordanském, ostatní na pravém. Vyhlazení Kanaanitův, jakkoli je Mojžíš byl přikázal, zůstalo nevykonáno, a tím se stalo, že se starší obyvatelé mezi Israelity udrželi, nejvíce v městech. Poněvadž po smrti Josuově nikdo mezi Israelity nevyňikal tak, aby ho všichni byli ochotně poslouchali co vůdce svého, a nad to mezi kmeny o sjednocenosti nebylo řeči, zbouřili se domorodci sotva přemožení, chtějíce svrhnouti se sebe panství dobyvatelův. Israelité nebyli s to, aby odolali hrozícímu nebezpečství, neboť nejtuzší svazek, jenž je dosud spojoval, víra v pravého Boha, u mnohých ustoupil modloslužbě, kterouž byli poznali u domorodcův. A tak nastaly Israelitům zlé časy; vypukly prudké boje s Midianity, Amonity, Moabity, Amalekity a Edomity. Kdykoli byla tíseň na nejvyšším stupni, kajicně hledali pomoci u vzývání pravého Boha a poslouchali hlasu mužův Bohem nadšených, jakož byli Gideon, Jeftha a Samson, kteří je vedli zase k vítězství. Vůdcové tito nazýváni jsou soudci, poněvadž i v čas míru rozhodovali spory jednotlivých kmenů. V největší nebezpečství přišli však Israelité, když se proti nim pozdvihli bojovní Filištinští; přes všechny hrdinné skutky Samsonovy dostali se jižní kmenové pod járho vítězův, ba za nejvyššího kněze Eliho i archa úmluvy na některý čas padla do rukou nepřátel a navracena bývalým majitelům jen tím způsobem, že Filištinští, polekáni jsouce zázraky, sami ji vydali. Poslední soudce Samu el chtěl národ k vítězství přivésti opětným obnovením smyslu náboženského, ale marně. Israelité sami hlasitě si žádali krále, aby jim dle příkladu jiných národů vůdcem byl ve vítězných válkách.

Doba třetí. Od založení monarchie až po vyvrácení říše judské (1095 p—586).

(*Saul 1095—1055?*) V bojích s Filištinskými vyznamenal se Saul z pokolení Benjaminova, a proto si lid jeho žádal za krále; načež od Samuela samého skutečně jest na království pomazán. Nový panovník splnil naděje, kladené v udatné jeho vůdcovství, i zničil převahu Filištinských a jiných nepřátelských národův. Avšak moc královská nezůstala v rukou rodiny jeho, neboť Saul přivykl jednání libovolnému, pročež mu Samuel zvěstoval, že království přejde na rod jiný. A v skutku od Samuela tajně na království pomazán jest David, syn Isaiův z pokolení Judova. Mladík ten se již za živobytí Saulova, jehož přízeň byl si naklonil hrou na harfu, velice vyznamenal v boji s Filištinskými (zabitím obra Goliáše), ale tím vzbudil také řevnivost královu, jejímž následkům unikl útekem k Filištinským, a vrátil se do vlasti teprvé, když Saul, v nové válce s těmito odvěkými nepřátely Israelitův byv poražen, sám život si vzal.

(*David 1055—1015?*) Za Davida Israelitům nastala doba slavná. Nový král s obtížemi zmocnil se panství nad Pálæstinou, neboť rod Saulův čítal ještě mnoho přívržencův. Jakmile však pánství dosáhl, hned válce s Filištinskými učinil konec úplným jich přemožením; pak obrátil se proti národům na východ od Jordanu i dobyl neobmezené vlády nad veškerou zemí až po Eufrat a záliv arabský. Jerusalem, jež učinil hlavním městem své říše, rozšířil i opevnil a všechnu správu zařídil po královsku; vojsko jeho čítalo 300.000 mužů, z nichž každý měsíc střídavě službu konal dvanáctý díl. Archu úmluvy na stálo přenesl do Jerusalema. K zvelebení bohoslužby napomáhal školami pěveckými a nepřekonatelnými svými žalmy. Veliké jeho vlastnosti zatemněny jsou chybami velikými; lítost jeho však rovnala se jeho pokleskům.

Důležitá v dějinách Davidových je zpoua syna jeho Absalona. Vlády chtivý mladík použil té okolnosti, že David v pokročilém stáří spravedlnost nemohl vykonávati s bývalou horlivostí, i chtěl podkopati vážnost otcovu a přízeň a naději lidu obrátiti na sebe. Středistěm obmýšlené zpouy Absolon učinil pokolení Judovo, ježto nejvíce bylo nespokojeno s vládou Davidovou. Povstání se z počátku úplně dařilo, tak že David přinucen k útěku z Jerusalema. Absalon vtrhl do města a uznán jest za krále. Avšak jakkoli se většina Israelitův přidala k straně buřičově, v rozhodné bitvě zvítězila přece vycvičená vojska Davidova; Absalon na útěku života zbaven od pronásledujících nepřátel.

(*Šalomoun 1015—975?*) Nástupcem David ustanovil syna svého Šalomouna. Vláda tohoto krále nikterak nebyla výbojná, ba v pozdější době se objem říše dokonce zmenšil. Šalomoun

především dbal o to, aby rozšiřoval kolem sebe nádherný lesk. Mezi velikými stavbami, jež vykonal, vyniká chrám, který se stal pýchou a rozkoší lidu israelského. K založení chrámu přidružila se stavba paláce a opevnění hlavního města i několika měst pohraničních. Se sousedními národy, zejména s Foiniky, vešel ve spojení a u poddaných svých povzbudil činnost obchodní, kteráž brzo je vedla až do Indie. Rubem tohoto lesku bylo, že úzkým spojením s cizími národy modloslužbě nový se zjednal přístup mezi Israelity a že výška daní, spůsobená Šalomounovými stavbami a skvělým jeho dvorem, v lidu velikou vzbudila nespokojenost. — Král proslul moudrostí svou; pěstoval i literaturu a básnictví, o čemž svědčí přísloví jeho.

(*Rozdvojení říše.*) Po smrti Šalomounově žádal lid na synu a nástupci jeho Rehabeamu zmenšení dávek, ale král požadavek tento odmítl ostrými slovy. Na to odpadli od něho severní kmenové a za krále si zvolili Jerobeama. Pokolení Davidovu věrní zůstali pouze Juda a Simeon a ta část Benjaminu, v jejímž území stál Jerusalemský chrám. Říše severní nazývala se israelskou čili Efraim, jižní slula říší judskou.

(*Říše israelská 975—722.*) Hlavním městem říše israelské z počátku byl Sichem, později Samaria (Samaří). Aby rozdělení říše učinili trvalým, králové israelští modloslužbě (egyptskému ctění zvířat a foinickému vzývání Baala) volný přístup do země nezabraňovali, chtíce, aby lid k chrámu jerusalemskému hleděti přestal jakožto k jedinému a pravému místu bohoslužby a proto opětného sjednocení s Judou sobě nepřál. Avšak přece vždy zůstala v lidu strana, která toužila po spojení s Jerusalemem, nenávidíc modloslužby. Světí proroci (Eliáš a j.) napomínali lid, aby se navrátil k pravé víře, čímž ovšem popuzovali proti sobě nenávisť panovníkův. Devatenácte králův, kteří panovali v Israeli až po vyvrácení této říše, pocházelo z rozličných devíti dynastií, neboť boj s proroky a jejich přívrženci podnět dával k častým převratům; jen dům Jehu, jenž nikdy neupouštěl od ctění pravého boha, panoval více než 100 let. Vnitřní tyto boje říši tak zeslabil, že se stala poplatnou Assyřům, za krále assyrského Bin-nirara (810—781).*) Jerobeam II. (790—749) z rodu Jehu, zdá se, vyvětil se zase z této poplatnosti a panství své rozšířil až k starým hranicím říše. Obchod a bohatství povznesly se v zemi. Když pak mezi Judou a Israelem vypukl spor, král judský Ahas proti

*) Duncker II., 212. 4. vyd.

radě proroka Isaiáše obrátil se o pomoc ku králi assyrskému Tiglath-Pilešar. Tiglath-Pilešar pomoci neodepřel, avšak při tom nejen veliké části říše israelské se zmocnil (okolo l. 734), ale i krále judského sobě učinil poplatným. Hoseas, od krále assyrského ustanovený za panovníka v Israeli, po smrti jeho (727) učinil pokus, aby svrhl járho assyrské, spolehaje při tom na pomoc ægyptskou; avšak nástupce Tiglath-Pilešarův, Salmanassar IV., rychle vpadl do země a Hoseu, jenž nyní marně nabízel podrobení své, odvedl do zajetí. Samaří oblehána po tři léta, až jí teprv po smrti Salmanassarově dobyl nástupce jeho Sargon l. 722; většina obyvatelův odvečena do zajetí. Potom do země přišli osadníci assyrští, z jejichž smíšení s pozůstalými Israelity povstali Samarité.

(*Říše judská 975—586.*) Důstojnost královská dle zaslíbení božského vždy zůstala při rodu Davidově, z něhož měl se naroditi Spasitel. I v Judsku se ctění pravého Boha neudrželo; sluhům Hospodinovým téměř bez přetržení snášeti bylo útoky od obyvatelův k modloslužbě nakloněných, poněvadž i králové většinou podporovali modlářství. Král Josafat (914—889) sice všude potlačoval modloslužbu, avšak obrat ten netrval dlouho, neboť sňatkem syna jeho Jorama s princeznou israelskou Athalíí ctění Baala trvale se uhostilo v zemi. Za potomních králů veliký prorok Jesaiáš († 695?) ohnivými slovy vystoupil proti hrozné této zbloudilosti lidu svého a proti spolkům s národy pohanskými, avšak nebyl s to, aby zamezil spolek krále Ahasa (742—726) s Assyry proti říši israelské. Pomoc assyrskou Ahas vykoupiti musel ztrátou pokladů svých a ročním poplatkem. Syn jeho Hiskias (726—698), věrný to ctitel Hospodinův, napomínání Jesaiášova uposlechl, a důvěruje slibům prorokovým i doufaje v ochranu božskou, poplatek Assyrským od otce povolený odepřel. Ale tu přikvapil Sanherib s vojskem velikým, oblehl Jerusalem, avšak záhubný mor, jenž v ležení jeho zuřiti počal, přinutil jej k útěku (701). Tím Judsku zachována neodvislost. Hiskias pak po mnohá léta panoval v míru, řídě se radou Jesaiáše.

Po smrti Hiskiově modloslužba opět si proklestila dráhu za panování Manassova (698—640); tehdá dokonce i ve svatyni Hospodinově na Sionu ctěna jest foinická Astarte a v údolí jednom zřízeno žaroviště, na němž obětováno Molochovi (v. § 10.); i bylo dle slov Jeremiáše proroka „v zemi tolik bohův, kolik měst.“ Ctitelové Jehovy nejkrutěji pronásledováni. Lid sám upadl v takový rozklad, že proti nepřítelům úplně se stal malomocným. Manassův

vnuk, Josias (638—608), jenž původně vychován byl od nepřátel modloslužby, ještě jednou se pokoušel o sesílení říše vnitřními opravami. Veden jsa tímto úmyslem, pečoval hlavně o to, aby zákony Mojžíšovy ve všech podrobnostech svých opět nabyly platnosti, tehdá úplně již zaniklé, a aby veškeren život v Judě byl upraven dle předpisů jejich. Ačkoli opravy tyto se potkaly se souhlasem, předce vliv jejich přestal se smrtí královou a pohanství vzchopilo se znovu. Při těchto neustálých proměnách u vnitřním životě konečně nezávislost Judska přišla na zmar. Nejprvé podlehla říše judská, když egyptský král Necho výbojně postupovati se jal do Asie (608). A když potom babylonský panovník Nebukadnezar podvrátil moc egyptskou, i Judsko padlo do rukou tohoto nového pána. Král Jojachim hleděl jařmo svrhnutí, avšak úsilí jeho bylo marné. Když i král Zedekia proti radě proroka Jeremiáše týž učinil pokus, přichvátal Nebukadnezar, oblehl Jerusalem a dobyl i vyvrátil jej (586). Král Zedekia, ježž byl Nebukadnezar po přemožení zpoury Jojachimovy sám dosadil na stolec královský, postižen trestem nejkrutějším; nejprvé synové jeho a zajatí náčelníci židovští odpraveni před očima jeho, a pak on sám oslepen, spoután a odveden do Babylona, kdež až do smrti své držán jest v žaláři. Většina židův neponechána déle ve vlasti, nýbrž vykázána jim nová sídla v říši assyrské.

Židé, kteří nuceni byli žít v cizině, útěchu nalezali jen ve slibech prorokův, že jim jednou povolen bude opět návrat do vlasti. Proroctví toto splnilo se, když Kyros dobyl Babylonie (538); prorok Daniel, u krále perského u veliké jsa vážnosti, krajanům svým vymohl dovolení k návratu, avšak jen malá část použila tohoto práva. Na ssutinách Jerusalema hbitě přikročeno k obnovení chrámu od Nebukadnezara zrušeného, avšak stavba pro nepřítelství Samaritův dokončena teprv za Darcia I. — (Pozdější děje židovské vetkány jsou do dějin syrských a římských).

§. 7. Vzdělanost Israelitův.

Písmo svaté zahrnuje v sobě veškerou literaturu Israelitův. Mimo díla historická (knihy Mojžíšovy čili Pentateuch, knihu Josuovu, knihy soudcův a králův a j.), které podávají zprávu o osudech tohoto národa, obsahuje i spisy básnické a proročké. Díla básnická (na př. kniha Jobova, žalny Davidovy, přísloví Šalomounovy a j.) obsahují dílem výlevy duše, utrpením těžce zkoušené a hříchy ztížené, ale v Boha důvěřující, dílem rozjímání o mar-

nosti věcí pozemských. Spisy prorocké (Jesaiáš, Jeremiáš, Ezechiel, Daniel a j.) zavírají v sobě proctví, způsobem nejvznešenějším vyslovená o osudech, hrozících lidu israelskému v tom případě, kdyby se odvrátil od Boha, a poukazují na Messiáše jakožto Vykupitele.

Kromě staveb Šalomounových, mezi nimiž nádherou staviva svého nejvíce vyniká slavný chrám jeho, u Israelitův marně hledáme značnějších děl v jiných uměních, ku př. v sochařství a malířství. Příčina toho byla náboženská, neboť Jehova, aby lid svůj odvrátil od modlářství, ctíti sebe v obrazech zapověděl. Bez tohoto zákazu byli by Israelité, následující příkladu jiných národův starověkých, poctu božskou vzdávali výtvořím obrazotvornosti, sochám a obrazům, a tím by byli zanikli v pohanství.

II. Foinikové.

Prameny a spisy novější: Nejdůležitější zprávy o Foinikii podávají Herodot, Diodor, Josephus Flavius a j. Bible podává některé příspěvky. Pramenů těchto užil v novějším čase Movers k dílu svému „Die Phenizier“ (Bonn a Berlín 1841—1856).

§ 8. Zeměpisný přehled.

Foinikové čili Kanaanité přebývali na pobřeží syrském, na pruhu země na nejširších místech sotva jednu míli širokém a přes 40 mil dlouhém. Původní jméno země té bylo Kanaan, t. j. nížina; teprve Řekové dali jí pro množství palem jméno Foinikie (*Φοινίκη*).

Libanon Foinikům vadil v styku s národy vnitřní Syrie, avšak usnadňoval jim boj o nezávislost. Podnebí země té jest rozmanité: téměř tropické v přímořské nížině, mírné ve vyšších končinách na výběžcích Libanonu. Úrodnosti Foinikie, kdež se daří nejrozmanitější a nejušlechtlejší rostliny, obdivovali se již staří, pravíce, že krajina ta jest louka, stkvoucí se šperkem pestrobarevných květin. Foinikie se svými četnými zátokami, lodím bezpečně útočisté poskytujícími, a s překrásným svým stavebním dřívím byla při nevyrovnané poloze své jako stvořena pro národ obchodní. Foinikové záhy následovali tohoto pokynutí přírody. Tím nabyli velikého bohatství a země jejich takového dosáhla rozkvětu, že úzké pobřeží poseto bylo tolika městy a vesnicemi, jako by se podél moře táhlo jen jedno nekonečné město. Všecky vědomosti, na kterých závisí rozvoj obchodu, horlivě od nich pěstovány a zdokonalovány, zejména stavba lodí, úprava náčiní loďního, hvězdářství a určité dělení měr a vah.

Nejdůležitější města ve Foinikii byla: Tyros, město dvojité, jedno suchozemské na ostrožně a druhé ostrovní s chrámem Melkartovým; Sidon, Berýtos, Byblos, Arados a Tripolis.

§ 9. Dějiny foinické.

(*Doba nejstarší až do r. 1209 př. Kr.*) V nenáhlém rozvoji Foinikie vstupovalo z měst zhora uvedených jedno po druhém do popředí a určovalo tím běh událostí.

1. V nejstarší (mythické) době, která sahá asi k l. 1500 př. Kr., nejdůležitějšími městy obchodními byly Berytos a Byblos. Již o nich s oprávněnou pochvalou se zpomíná, že zakládaly osady na ostrovech moře egejského a v Egyptě.

2. V době následující od 1500—1209 přední místo zaujímal Sidon. Zdá se, že za toho času Egypt a později Assyrie panství své rozšířily až do Foinikie, avšak svrchovanost tato vzala brzo za své a nikterak nebyla překážkou, aby Foinikové pod ochranou a vedením Sidona vysílali četné osadníky na ostrovy a pobřeží moře středozemního, egejského a černého. Tam zakládali pevné osady, zejména na ostrovech Rhodu, Kypru, Kretě, na Kykladách a na Salamině. Z Thasu, kterýžto ostrov, jakož i více jiných, v moři egejském ležících, byl prý osazen již z Byblu, šířily se osady za nadvlády sidonské, ještě více však za panství tyrského, do Thrakie a do zemí sousedních.

(*Nadvláda tyrská 1209—722.*) Důležitost Sidonu značnou ránu utrpěla l. 1209 vystěhováním se mnohých vznešených rodin do prastarého Tyru. Město toto, potud méně znamenité, povzneslo se během 11. století k nejvyšší vážnosti ve Foinikii. Novými přistěhovanci Tyros jest rozšířen a před starým městem vystavěno nové na sousedním ostrově. Zámořský obchod zveleboval se co nejskvěleji. Zakládáním kolonií Tyros daleko předstihl příklad daný od Sidonských. Doba, kdy v Tyru panoval král Hiram II. (okolo l. 1000), vrstevník králův Davida a Šalomouna, vrcholem jest vývoje foinického. Se Šalomounem žil Hiram v přátelských poměrech obchodních; Israelité a Foinikové podnikali společné cesty obchodní do zlatonosné země, řečené Ofir (nejspíše na ústí řeky Indu). Moc tyrská okolo roku 814 velice zeslabena, když i z Tyru následkem vnitřních roznic mnohé z nejbohatších a nejvznešenějších rodin, vedených od dcery královy Elissy, vystěhovaly se do Afriky a usadily se v Byrse, jež od nich rozšířena a Karthago přezvána. Poněvadž rozbrojův mezi stranami v Tyru neubývalo a osady znenáhla se osvobozovaly od závislosti, která je prvé poutala k vlasti, nebyl Tyros s to, aby dostatečně odolal velikým dobyvatelům asijským, bažícím po panství nad pobřežím foinickým.

Počet osad Tyrem založených byl mnohem větší než počet osad, které pocházely od Sidona. Hlavní směr kolonisace tyrské bral se k břehům západního Středomoří. Přední osady:

1. V Evropě. Četní osadníci tyrští přišli na Maltu, Sicilii, Sardinii a Korsiku, na poloostrov italský, na Baleary a Pityusy, do jižní Francie a do Španěl. Poloostrov pyrenajský byl osazen tak, že Foinikové panovali nejen na pomorí, ale i hluboko do vnitrozemí. Zejména pevně se usadili kupci foiničtí v krajině Tarsis (t. j. v pobřežních stříbrnými rudami oplývajících končinách, jimiž protéká řeka Baetis).

2. V Africe kolonisace tyrská měla výsledek nejznamenitější. Již plavci z Berytu a Byblu zde se usazovali; Sidonští následovali po nich, založili mezi jinými Byrsu a Hippo a rozšířili Velikou Leptis. Tyrští pokračovali v díle od předchůdců počatém; od nich rozšířena Byrsa, založena Utika a osadami poseto znenáhla veškeré pobřeží severoafrické. Na tom však nepřestali, než odvážili se i na pobřeží západní, kdež prý založili přes 300 osad.

3. V Asii. Pro obchod s jihovýchodní Asií založili Foinikové rovněž mnoho kolonií, zejména Dan, Joppe a Askalon na pobřeží palestinském, pak obchodní stanice ve vnitrozemských městech Nisibi a Edesse a četné osady na rudém moři a na zálivu perském. O jednotlivých z těchto kolonií, na př. o Danu, jisto jest, že byly již původu sidonského; nejvíce jich však náleží do pozdější doby tyrské. Co se týče osad foinických v Kilikii a jiných částech Malé Asie, zejména těch, které založeny byly kolem Propontidy a Pontu Euxeinu, nedá se již ustanoviti, které jsou původu sidonského a které tyrského.

Prohlédneme-li veškeré zprávy starých o osadách foinických, nemálo diviti se musíme neobyčejnému jich množství, i sotva chápeme, jak země tak malá vyslati mohla tak četné osadníky. Než vysvětluje se to tím, že jednak osadnická činnost Foinikův trvala po mnohá století a jednak že osady založňovány byly též jinými kmeny, zejména kanaanitskými, při čemž příměšek foinický byl jen nepatrný. Příčiny zakládání osad byly: 1. přelidňenost země mateřské, 2. politické různice, především však 3. zájmy obchodní. Osady byly od země mateřské více méně odvislé; buď povinny byly platiti ročně poplatek, buď původ svůj dávaly na jevo jen tím, že zástupce své posílali na veliké svátky náboženské ve Foinikii odbyvané. Spůsob vlády a pocta bohův podobna byla té, ježto zachovávana v původní vlasti.

(*Foinikie v měnivě odvislosti.*) Král assyrský Salmanassar s prospěchem použil vnitřních svárův, jež Foinikii byly zachvátily, a zemi sobě podrobil. Jen Tyros zachránil svobodu svou a podroben teprv od nástupce jeho Sargona.*) Když se říše assyrská rozpadávala, usadil se ve Foinikii král egyptský Necho, avšak poražen byv od Babyloňanův (u Karchemiše 604), přinucen jest zemi opustiti. Tu se Foinikové dostali pod panství babylonské. I nyní ostrovní Tyros statečně hájil svobodu svou a podrobil se teprv po 13letém obléhání (573). Když vláda babylonská vyvrácena jest od Peršanův, Foinikové přišli pod panství vítězův, které nebylo příliš

*) Duncker II, 249, 4. vyd.

tuhé, neboť za roční poplatek 350 talentův ponechání jsou při dosti značné svobodě. Obchod znova se zveleboval, avšak velice byl podkopán, když králové perští v boj se dali s Řeky, a při tom sil Foinikův využívali. Tehdá se král sidonský Tennes chtěl odtrhnouti od Peršanův, byl však přemožen a město vyvráceno (351). Po zahynutí říše perské Foinikie připojena k makedonské; Tyros, jenž sobě chtěl vydobyti svobody, byl také pokořen. Založení Alexandrie v Aegyptě, kteráž brzo v rukou svých soustředila obchod světový, konečně Foiniky oloupilo o poslední zbytek důležitosti jakožto národa obchodního.

§ 10. Vzdělanost Foinikův.

(*Náboženství.*) Náboženství Foinikův jako ostatních národův semitských (kromě Israelitův) a starých Asiatů vůbec bylo náboženstvím přírodním, t. j. Foinikové zbožňovali síly a zákony přírodní a vzývali předměty, v nichž síly tyto činnost svou projevují.

Foinikové sami představovali si božstva dle názorův lidských jakožto muže a ženu. Baal pokládán za tvůrčí sílu přírody, Baaltis považována za sílu rodící; onen byl pramenem všeho života duševního, tato všeho fysického. Jednotlivé činnosti těchto dvou znenáhla přenášeny na množství jiných bohův, a tak se vyvinulo úplné mnohobožství. Na tomto základě ctěni byli obzvláště tyto bohové:

1. Mužská božstva: Baal sám, kterýž ctěn byl netoliko u Foinikův, nýbrž i v Babylonii, Syrii a Libyi, pokládán za boha slunce, za původ všeho života, jakož i plodících sil přírodních. — Adonis, jenž pod jmény rozličnými u Foinikův obzvláště jest vzýván, byl obrazem kvetoucí i vadnoucí přírody v oběhu ročním. — Moloch jest symbolem žhoucího slunce a ohně vše trávicího, ale zároveň i čistícího. — Melkart (u Řekův Herakles nazvaný) jest hlavní bůh Tyrských; v jeho osobě spojen byl blahodárný Baal a zhoubný Moloch. On byl ochranným bohem plavcův, zakladatelem osad a ochráncem pořádaného života státního.

2. Ženská božstva: Baaltis, kteráž ve smyslu na hoře dotčeném ctěna v Byblu. — Ašera podobného významu jako předešlá. — Astarte, především bohyně luny, která však ctěna bývala též co bohyně války.

Putováním po nejrozmanitějších zemích Foinikové ve své názory náboženské přijali rozmanité živly cizí, jakož naopak bohové jejich přijímání bývali od jiných národův. Dobročinným tento foinický vliv nebyl nikterak, neboť způsob, jak vzývali bohy a bohyně své, byl buď nemravný, jako ctění Adonisa a Ašery, buď krvežíznivý, jako ctění Molocha. Molochovi totiž při důležitých událostech, obzvláště po velikých neštěstích, jimiž zastížena jest celá obec, za obět přinášeny dítky a to v počtu nemalém; ani děti králův z toho nebyly vyloučeny. Modloslužbu obstarávali kněží.

(*Obchod.*) Osady založené od Foinikův dokazují, jak obrovského rozsahu dosáhl znenáhla obchod jejich; oni prostředkovali

kupecké spojení mezi nejrozličnějšími národy. Kupčili dřem po suchu dřem po moři. Obchod pozemský (obzvláště s vnitřní Asíí) veden karavanami. Obchodní cesty námořské za starého věku při nedokonalosti lodí a neznámosti přírody mořské i nebeské byly podnikem nejdůležitějším. Foinikové jezdili nejen po moři středomořím, nýbrž odvážili se i skrz „sloupy Herkulovy“ (t. j. skrz průliv gibraltarský) do oceanu atlantského; na sever dojížděli až k ostrovům scillským u Anglie, na jihu se z návodu krále egyptského Nechoa (610—595) pokusili o oplutí Afriky; podniknutí to se jim šťastně podařilo, ale neopakováno, až teprve po více než 2000 létech (l. 1497 po Kr.) od Evropanův.

(*Průmysl.*) Foinikům připisují se nejdůležitější vynálezy, ku př. písma literního, skla, peněz atd., avšak nikoli plným právem, jelikož věci ty již záhy byly známy jiným národům asijským. Avšak poněvadž Foinikové známost vynálezův těchto do všech zemí rozšiřovali, za původce jejich pokládání všude oni. Mnohá odvětví průmyslová od nich velice zdokonalena, poněvadž poprvé se jali provozovati je u větší míře, po továrnicku; ve stavění lodí předčili nade vše, cokoli se před nimi vykonalo.

Velké pokroky učinili Foinikové v hornictví; avšak i ve zpracování a lití kovů po dlouhý čas od jiných národův nebyli předstíženi. Foinické sloupy bronzové, nářadí kovové, šperky a mince neměly sobě rovného. V stavitelství se umělost jejich jevila v pevnosti domův jejich, které mívaly několik pater a uvnitř často s velikým přepychem vyzdobeny byly deskami zlatými a slonovinou. Ulice tyrské byly dlážděny. Foinické zboží skleněné, dřem věci ozdobné, dřem nádoby k pití, všeobecně bylo oblíbeno.

Jinak shotovovány po továrnicku a vyváženy také šperky všelikého druhu od zlata, stříbra, jantaru a slonoviny. Foinické látky nachové, utkané z vlny obzvláště jemné a barvené štávou nachovce, na všech trzích měly nejvyšší cenu i králům a sochám bohův byly oděvem zvláště hledaným. Konečně u Foinikův horlivě vzdělávány a zdokonalovány všechny vědomosti, k zvelebení obchodu nezbytné, tedy kromě stavby lodí a přípravy náčiní loďního též hvězdářství a určité dělení měr a vah.

III. Karthagiňané (Punové).

Prameny a spisy novější: Jedini svědci o dějinách karthaginských jsou spisovatelé řečtí a římstí, tito zvláště tam, kde vypravují o válkách Římanův s Karthagiňany. Všecky spisy Karthagiňanů samých přišly na zmar; proto o dějinách jejich máme známost jen jednostrannou. Mezi novějšími pracemi vyniká Bötticher, *Geschichte der Karthager*, 1827.

§ 11. Popis země a povaha lidu.

(*Země.*) Území karthaginské neobmezovalo se na obvod města samého; podnikavý duch obyvatelům zjednal panství nad

značnou částí severního pobřeží afrického. V tomto rozsahu dělila se podrobená země na tři hlavní části, jež byly: 1. Zeugitana, v níž ležela města Karthago, Utika a Hippo; 2. Byzantium s městy Thapsus, Adrumētum a Leptis minor; 3. země kolem Syrt, obydlená z největší části od kočovníkův, s městem Leptis major.

Město Karthago, které záhy mělo veliké obyvatelstvo nejméně 700.000 duší, vystavěno bylo na poloostrově a na straně pozemní opevněno trojí zdí, 10 metrů vysokou a širokou. Dvojí přístav ochrany poskytoval dílem loďstvu válečnému, dílem korábům obchodním.

Karthagiánané tělesně i duševně byli potomci Foinikův; jako u těchto tak i u nich obchod dosáhl neobyčejného rozkvětu a z pilného vzdělávání půdy brán užitek co možná největší. Okolí karthaginské pokryto bylo zahradami a letohrádky, půda posázena olivami, révami a poseta obilím všeho druhu, a při výborném zavlažování z četných průplavův dávala výtěžek neobyčejný. Hospodářství provozováno systematicky; o něm vyvinula se zvláštní domácí literatura, z níž čerpali později i Římané.

Obyvatelé karthagiánští kromě nejnižších tříd obyvatelstva pocházeli od osadníkův foinických. Naproti tomu byli obyvatelé území Karthagiánanům v Africe podrobeného, tak zvaní Libyfoinikové, národ smíšený; potomci dílem Kanaanitův a Karthagiánanův, dílem prabydlitelův afrických. Oni byli vlastní vzdělavatelé půdy a obyvatelé vesnic v zemích karthaginských, z nich pocházeli nižší řemeslníci a dělníci městští, oni byli jádrem vojska a jich hlavně užíváno při zakládání a zalidňování nových osad.

(*Povaha Karthagiánanův.*) Přední vlastností národův semitských jest rozhodná ziskuchtivost a bažení po výtěžku; tento ráz povahy nejostřeji se jeví u Karthagiánanův. Povaha tato vedla je k energickému rozvinutí sil, k smělým podnikům, k výbornému zařizení loďstva i vojska a k hromadění ohromného bohatství, avšak z jiné strany vyvíjelo se z ní sobectví, neznající žádných mezí. Řevniví jsouce na své úspěchy obchodní, všem ostatním národům snažili se provozování obchodu úplně zabrániti; k svým poddaným a svěřencům byli krutí a lakomí, k otrokům svým nemilosrdní; bohatství samo zplodilo u nich rozkošnictví spojené s proslavenou za starověku znemravnělostí, kteráž zároveň byla založena v náboženství jejich. Ušlechtilější zaměstnání duševní u nich nepěstováno než bylo-li prostředkem k zvětšení zisku; literatura jejich jistě nebyla by docela zahynula, kdyby se výtvoři její byly jen poněkud rovnaly plodům písemnictví řeckého nebo římského.

§ 12. Dějiny karthaginské.

Doba první. Dějiny nejstarší až do l. 480 před Kr.

Slabé stopy prvních počátkův Karthaginy vedou až do století 12., v němž od Sidonských založena tyrz Byrsa. Přistěhovááním se vznešených rodův tyrských s Elissou (Dido) nepatrná osada tato značně jest rozšířena a od té doby nazývána Karthago (okolo l. 814). Obchod vedla se štěstím takovým, že již po krátkém čase žádné město měřiti se nemohlo s bohatstvím Karthaginy.

Se zvelebováním blahobytu karthaginského rovným krokem postupovalo rozšiřování hranic. Nejprvé dobyli Karthaginští panství nad sousedním územím africkým v objemu zhora naznačeném, potom pokusili se o založení pevné vlády na ostrovech a po březích moře středoziemního. V těchto snahách bylo jim podstoupiti nejtěžší boje s osadami řeckými a posléze s Římem.

Doba druhá. Boj se Syrakusami o panství nad Sicílií (480—264).

(*První válka na Sicílii 480.*) K trvalému rozšíření moci karthaginské nejdůležitějším krokem bylo podrobení Sicílie, neboť ostrov ten jest takorča mostem k Itálii. Avšak dobytí Sicílie nebylo snadné, poněvadž i pobřeží i vnitrozemí její plno bylo četných osad řeckých, které se neodvislosti své nevzdaly dobrovolně. Nej-mocnější z měst těchto byly Syrakusy. Měšťané syrakusští rovněž bažili po panství nad celým ostrovem, jako Karthagiňané sami; boj tedy vypuknutí musel především mezi těmito oběma soupeři. Karthaginští k útoku svému zvolili si čas nejvhodnější; Řecko právě zaměstnáno bylo válkou s Peršany, čímž odstraněna obava, že by země mateřská ku pomoci přispěla svým osadám. I vystrojeno od Karthagiňanův loďstvo veliké a vojsko nesmírné, jehož síla, arci přehnaně, páčila se na 300.000 mužův, avšak úsilí jejich zmařeno jest vítězstvím, kterého nad nimi Gelon, tyrann syrakuský, dobyl u Himery (480).

(*Druhá válka na Sicílii 410—339.*) Nesvornost, která se potom vzňala mezi osadami řeckými na Sicílii, u Karthagiňanův po 70letém pokoji vzniknouti dala novou naději, že předce dosáhnou cíle svého. Přivolání byvše od Segestanův na pomoc proti Selinuntů, připlavili se, silně jsouce vyzbrojeni, i dobyli Selinuntů, Himery a bohatého Agrigentů 408—406. Strach z těchto úspěchův jejich a z ukrutností při tom páchaných byl na Sicílii všeobecný. V Syrakusách použil Dionysios, syn chudého mezkáře, úzkosti a nevole lidu, aby panství strhl na sebe, a dosáhnuv jeho, s nevšední rázností držel se po 38 let až do své smrti († 367). Karthagiňanům činil statečný odpor, ba přinutil je, aby velikou část výbojův svých navrátili a řeku Halykos za hranici panství svého uznali. Po něm v panství nad Syrakusami následoval syn jeho Dionysios mladší, jehož nestatečnost a prostopášnost brzo vzbudila všeobecný odpor. Když první pokus o svržení panství nedospěl k výsledku trvalému, Syrakusané obrátili se do Korinthů o pomoc proti tyrannovi. Korinthští vypravili Timoleona s vojskem, od něhož Dionysios donucen panství se vzdáti (344).

Karthaginští, kteří se strachovali, aby z těchto změněných okolností nenastalo nebezpečnoství pro panství jejich na ostrově, udeřili na Syrakusy, jsou však od Timoleona nad řeckou Krimesem (340) poraženi a donuceni, aby svobodu dali řeckým městům sicilským a spokojili se s panstvím nad nepatrným pruhem země na západním konci ostrova (339).

(*Třetí válka na Sicilii 317—275.*) Ne dlouho potom vlády v Syrakusách zmocnil se Agathokles, původně hrnčič, i moc svou rozšiřoval po celé Sicilii, což vedlo k nové srážce s Karthagiňany. Karthagiňané zpočátku šťastně postupovali a jali se dokonce obléhati Syrakusy samé. Agathokles použiv jedné chvíle, když obléhání od nepřátel nedbale bylo vedeno, z nenadání s loďstvem syrakuským proplul řadami korábův nepřátelských, přirazil k severnímu pobřeží africkému, poplenil veškeré území punské a Karthagině samé hrozil obležením. Lstí a zradou sesílil vojsko své celým sborem kyrenským; místodržitele karthaginského v Kyreně totiž nejprve od Punův odvrátil a pak jej kázal zabít, aby mu nepřekážel. Již se domníval, že se mu podaří opanovati severní Afriku, avšak neočekávaná porážka zbavila jej odvahy a pohula jej k tajnému útěku do Syrakus; počal se již obávat, že ztratí i město své. Vojsko jeho v Africe ponechané od Karthagiňanův přemoženo, načež z největší části přestoupilo do služeb punských. V míru brzo potom smluveném Agathokles nucen byl Karthagiňanům ponechatí celé někdejší jejich území. Po smrti jeho (279) na celém ostrově vypukla anarchie; kampanští žoldníci Mamertini, které Agathokles byl přijal do služby své, všude se potulovali, drancující a pustošící. Stavů toho použili Karthaginští, aby s novými silami přitáhli na Sicilii. Syrakusané jen tím si uměli pomoci, že z Italie ku pomoci povolali epirského krále Pyrrha. Pyrrhus zvítězil nad Karthagiňany, zatlačil je až k Lilybaeu a připravoval se již k přeplutí do Afriky. Ale pánovitým počínáním odvrátil od sebe mnohá města, která se s ním byla spojila proti Karthagině; odtržením jejich tak se viděl ohrožena, že se vydal na zpáteční cestu do Italie, při čemž značnou utrpěl ztrátu, napaden byv od loďstva karthaginského (275).

Doba třetí. Od počátku boje se Římany až k vyvrácení Karthaginy (264—146).

Karthaginští se brzo potom zapletli v boje s Římany o panství na Sicilii. Odtud dějiny jejich co nejužší spojeny jsou s dějiny římskými, při nichž je vhodněji lze vypravovati.

§ 13. Vzdělanost karthaginská.

(*Náboženství*.) Náboženství Karthagiňanův bylo totéž, jako praotců jejich foinických. Obzvláště jim oblíbena byla ukrutná bohoslužba Molochova.

(*Ústava*.) Ústava byla aristokratická, šlechtě peněžné dávající převahu. Dva suffeti čili králové, nejisto, zdali doživotně čili na kratší dobu volení, stáli v čele státu; moc jejich byla nepatrná. Vlastní rozhodnutí vězelo v ruce dvou senátův, které stály suffetům po boku. Veliký senát skládal se ze 300 členův; menší 30tičlenný byl výborem většího, a zdá se, že jemu připadala péče o vlastní vládu čili o běžné záležitosti, pokud pro důležitost jejich nebylo zapotřebí odevzdati je většímu shromáždění. O nových zákonech mohla se snášeti jediné obec lidu. — Zdali vrchní velitelství ve válce náleželo k úřadu suffetskému, zjištěno není. Moc vrchního vůdce byla neobmezena, avšak před zneužíváním jejím chránil sbor tak zvaných sto mužův, volených ze senátu, kteří oprávnění byli žádati na veliteli skládání účtů z úřadu od něho zastávaného. Obyvatelé území karthaginského neměli žádného práva občanského v hlavním městě, nýbrž byli jen poddanými; z části volili si sami vrchnosti své, z části posílali jim správce z Karthaginy. Jediné Utika zachovala si jakousi samostatnost. Poddaní a spojenci povinni byli odváděti roční poplatek.

(*Moc válečná*.) Na zvelebení moci námořní obraceli Karthagiňtí veškerou svou pozornost. Když je pozdější války s Římem donucovaly k větším podnikům, jali se, aby mohli boj snáze podstoupiti, místo obvyklých tenkrát trojveslí se vši rychlostí stavěti pětiveslí. Mužstvo takového korábu čítalo 300 veslařův a 120 vojákův námořských; i můžeme si tedy představit velikost a rozsáhlost příprav válečných, když v první válce punské proti římskému vojevůdci Regulovi vysláno bylo 350 pětiveslí. Vojsko pozemské z větší části sestávalo z žoldněřův, sebraných nejen z Afriky, nýbrž i ze Španěl, z Gallie, ba i z Řecka. Vojáci balearští proslaveni byli jakožto výborní prakovníci, kteroužto slávu si zachovali i později za panství římského. Jízda složena byla z Numidánů; Libyfoinikův užíváno jakožto pěchoty těžce ozbrojené. Jádru vojska byla tak zvaná svatá četa, skládající se toliko z Karthagiňanův.

(*Obchod*.) Obchod byl dílem suchozemský do vnitra Afriky (s datlemi, solí, otroky, zlatem a drahokamy), dílem pomorský. Pamětihodné jest, že Karthagiňané užívali již jakéhosi druhu bankovek z kůže, opatřených pečeti státní.

IV. Aegyptané.

Prameny a novější spisy: Manetho, vrchní kněz heliopolský, sepsal dějiny egyptské jazykem řeckým, z nichž se zachovaly některé chatrné zlomky u jiných spisovatelů. Jinak nalézají se dosti obšírné zprávy o dějinách egyptských v bibli a u Řekův, kteří žili v mnohém styku s Aegyptany; tak ku př. píše o nich Herodot, Diodor, Strabo a Plutarch. Důležité zprávy podávají domácí nápisy na pomnicích dosud zachovaných, na pyramidách, v chrámech a j. V novější době studium dějin egyptských velikou mělo do sebe vábivost a na rozluštění hieroglyfův vynakládáno mnoho důmyslu. Vedle *Description de l'Égypte*, sestavené od výpravy francouzské, o věcech egyptských pracovali hlavně: Champollion mladší, Lepsius (*Briefe aus Aegypten, Aethiopien und der Halbinsel Sinai* 1852; *Chronologie der Aegypter* 1849), Bunsen (*Aegyptens Stelle in der Weltgeschichte* 1857), Brugsch (*Reiseberichte aus Aegypten* 1855), Wilkinson (*Manners and customs of the ancient Aegyptians* se zajímavými obrazy starožitností egyptských).

§ 14. Zeměpis Aegypta.

Aegypt na severu omezen jest mořem středozemním, na jihu Aethiopií; na východě a na západě oddělují jej nevysoká pohoří od písčin při rudém moři a od veliké pouště. Země sama jest podlouhlé údolí, jemuž Nil uděluje vzácnou úrodnost. Rok co rok se tato řeka rozvodňuje tropickými dešti na hořejším toku svém a táním sněhu na vysocinách vnitřní Afriky, i vystupuje nad břehy a zaplavuje zemi, proměňujíc ji, zejména Aegypt dolní, v jezero. Opadnuvši, zůstává tučnou prst, jež dodává půdě zvláštní úrodnosti. Staří proto Aegypt nazývali „darem“ Nilu. Aby spousty vod v čas dešťův shromážděné mohly býti zužitkovány a na všechny strany rozvedeny, zakládána již za starověku umělá jezera, ku př. jezero Moiris, vykopány četné, stavidly opatřené průplavy a tím usnadněno souměrné zavlažování země. Mnohé z těchto užitečných závodův spustly nedbalostí pozdějších časův.

Objevení pramenův nilských bylo velikou zeměpisnou hádankou našich dnův. Neunavená badání shledala, že Nil povstává stokem bílého a modrého Nilu, ježto se spojují u města Khartum. Modrý Nil vzniká na vysocině abyssinské; bílý Nil, jež považovati sluší za vlastní vodonosný pramen hlavní řeky, původ svůj má z jezera Victoria-Nianza a z sousedních jezer, napájených s blízkého sněžného pohoří luného. Tím se potvrdila zpráva Ptolemæova, jenž prameny Nilu hledal v horách luných. — Stoupání Nilu počíná se v polovici června a trvá do polovice září. V srpnu, v čas nejvyšší vody, otvírají se hráze a vody rozvádějí se do průplavův; země stane se jezerem, z něhož jednotlivé dědiny vyčnívají jako ostrůvky. Znenáhla vrací se řeka zase do svého řečiště, pozůstávajíc úrodnou prst; půda vyschne v říjnu a rychle pokrývá se zeleným osením, žné pak jsou v březnu. Tato vlastnost země, podmíněná zvláštností Nilu, rozhodně působila na veškerou činnost Aegyptanův. Úrodnost zavlažené půdy napomáhala polnímu hospodářství, pravidelné záplavy Nilu povznesly plavbu a vyzývaly ke stavbě průplavův; stoupání a klesání Nilu pravidelně se

opakující vedlo k přísnému rozdělení roku. A tak vývoj Aegyptanův v tomto ohledu i v jiných určován jest Nílem.

Aegypt dělil se v nejstarších dobách na tři části:

1. Aegypt horní (*Thebais*). Téměř nepřetržitá řada velikých staveb nalézala se zde podél řeky Nilu; přední místo mezi nimi zaujímal město Theby, kteréž ještě podnes je pamětihodné ve zříceninách svých.

„Na pravém břehu Nilu na jižním konci Theb stála prastará čtvrť přístavní a nedaleko břehu vypínal se slavný chrám, jež vystavěti dal Amenofis III. Odtud na sever rozkládalo se víc než hodinu vzdálí vlastní město se svými paláci a domy soukromými; na jeho severním konci byl největší ze všech chrámů, říšský chrám ochranného boha thebského, jménem Ammon-Ra, na němž všichni králové thebské stavěli a jej ozdobovali i rozšiřovali.“ Celá délka této budovy chrámové obnášela téměř 630 metrův. Od brány jižní i od západní vybíhaly dvě dlouhé řady sfing, z nichž jedna vedla celým městem, sahajíc až před chrám Amenofa III., kdežto druhá se prostírala až k řece. Na levém břehu rozkládalo se město mrtvých. I zde byl nepřetržitý řetěz nejskvostnějších chrámův a budov; zde stály slavné kolosy Memnonovy. Hroby samy byly v úzkém údolí vytesány do skal a posud se z nich dobývá hojná kořist starozitností egyptských. Město mělo asi pět mil v obvodu.

2. Aegypt střední (*Heptanōmis*). Největší město toho kraje bylo Memfis, s velikolepými chrámy i paláci, umělými hrázemi chráněné před povodněmi. Na západní straně města vystavěny byly pyramidy, z části podnes ještě zachované, někdejší to pohřebiště králův memfidských.

3. Aegypt dolní. Ramena Nilu, kterými se řeka do moře vlévá, končině té dodávají podobu řeckého písmene (Δ), pročež slove i Delta. Znamenitá města tu byla: Heliopolis, Naukratis, Sais, Alexandria, Pelusium.

§ 15. Dějiny egyptské.

Doba první. Dějiny nejstarší až do l. 2100 př. Kr.

Nejstarší dějiny egyptské zahaleny jsou v nepronikatelnou tmou. Dle vyprávěnek kněží egyptských vládlo nad zemí od prvního krále Mena až do posledního krále perského 31 dynastií s 513 králi. Dobu těchto rozličných vlád páčili za dob Solonových na 8—9000 let; avšak novější znalci letopočet ten značně zkracují, panování Menovo kladouce do 4. tisíciletí před Kr.

Menes původně prý vládl v prastarém městě horního Aegypta, řečeném This a jednotlivá menší panství sloučil ve větší říši. Nil na jednom místě hrázemi tak dalece obmezil, až získal mezi břehem jeho a pouští libyckou dostatečné místo k založení města Memfis. Potomní jeho nástupci založili veliké pyramidy,

z nichž nejvyšší vystavěl Chufu, anebo jak ho nazývá Herodot, Cheops; měla 150 metrův výš. Veliká práce, kterou králové obraceli na stavbu těchto ohromných památek, vysvětluje se neobyčejnou pečlivostí Aegyptanův o příbytky pro mrtvé, neboť pyramidy samy neměly jiného účelu, než aby byly hrobkami králům.

Mimo stát memfidský byly v Aegyptě ještě jiné státní obce; avšak o trvání a počtu jejich nic určitého říci nelze. Nejdůležitější stát po memfidském, s nímž později spojen byl v jedinou říši, byly Theby. Rod panovnický, jenž nejdříve panoval nad říší spojenou, proslavil se několika znamenitými jmény; slávu svou výboji a nádhernými stavbami zvěčniti se snažilo hlavně několik Sesortosisův a Amenemhův. Zejména připomenouti sluší Amenemhu III. (2200?), jež Řekové nazvali Moiris dle slavného díla jeho, jezera Moiris. Jezero to vystavěno bylo k tomu, aby se jím upravily povodně Nilu, a k zavlažování jedné části země, která potud byla neúrodná. V této končině, ježto tímto způsobem poušti byla vyrvána, Moiris založil labyrinth.

Labyrinth byl velikolepý palác, ku kterému, jak sám Herodot se přiznává, přirovnati nebylo ani nejslavnější stavby řecké. Skládal se z dvanácti chrámův, palácům podobných, z nichž šest se nalezalo nad zemí a šest pod zemí. V každém chrámě byla veliká síň, která spočívala na sloupech z bílého mramoru, nápisy hojně byla pokryta a obsahovala obraz jednoho z dvanácti velikých bohův. V celé budově čítalo se 3000 komnat, k čemuž přičísti sluší náležitý počet galerií a spletitých chodeb. Herodot píše: „Hořejší komnaty, které jsem sám viděl, jsou dílo nadlidské, neboť přerozmanité průchody z jedné komnaty vedoucí do druhé a obzvláštní křivolaké chodby vzbuzují tisícové podivení. — Strop všech komnat a síní, jakož i stěny jsou z bílého kamene, co nejlépe spojeného, a stěny pak plny vrytých hieroglyfův. Každý dvůr v celé rozsáhlosti své obklopen jest sloupovým řádem.“ — Ještě skvělejší jsou popisy pozdějších spisovatelův řeckých i římských. Nyní zříceninami labyrinthu veden jest průplav.

Doba druhá. Panství Hyksův (2100—1600 P.).

Rozkvět Aegypta zastaven byl vpádem bojovného národa pastýřského, tak zvaných Hyksův, kteří přišli ze Syrie a z Arabie, tedy nejspíše Kanaanitův a Beduinův. Zmocnili se sice jen jedné části země a domácí rodiny královské zůstavovali při vládě, avšak nutili je k ročnímu poplatku. Za panování Hyksův přistěhoval se Jakub s rodinou svou, která se rozmohla v četný národ. Po 500leté těžké porobě zemi od Hyksův osvobodili králové thebské a zahnali je v opevněný jejich tábor u města Avaris (Pelusium), kamž Hyksové schraňovali kořist svou. Thutmosis III. válce konec učinil, obklopeným povoliv volný odchod do Syrie.

Doba třetí. Aegypt pod domácími panovníky až k podmanění od Peršanův 1600—525 př. Kr.

Za králův (faraonův), kteří po vypuzení Hyksův sídlili v Thebách, říše dospěla k nejskvělejšímu vývoji svému. Od králův této doby pocházejí paláce a chrámy, hrobky ve skalách a roklích, řady sloupův a sfing, o nichž zmínka se stala při popisu Theb. Vítězné výpravy vykonány na jih a na východ a říše daleko rozšířena za přirozené své hranice. Nejprve Amenofis III. (okolo 1500) panství své rozprostřel po Syrii a Mesopotamii. Sethos, jenž panoval mezi l. 1445 a 1392, ve výbojích pokračoval; největší rozsah dal však Aegyptu syn jeho Ramses Veliký (1392—1328?). Řečtí dějepisci otce i syna slučují pod jménem Sesostris a na tuto jednu osobu přenášejí skutky otcovy i synovy. Ramses na jihu sobě učinil poplatnou Aethiopií a panoval netoliko až po Eufkrat, nýbrž vniknul i přes Malou Asii a Armenii až po černé moře.

Pověst velice rozšiřuje počet zemí, do nichž vnikl Sesostris s vojskem svým; tolik však jisto jest, že Sesostris byl nejmocnější panovník, jež Aegypt kdy měl. Všude, kam noha jen vkročila, památku svou zvěčnil stavbami, zejména sloupy, které naň upomínaly i v pozdních stoletích. Nejznamenitější budova jeho bylo Ramesseum v Thebách. V obrovské stavbě té stál i obraz jeho; na podstavci 5'6 m. vysokém vznášela se postava králova, 17 m. zvýší a z rudé žuly vytesaná; šířka od jednoho ramena k druhému obnášela 6'6 m. Podivní vzbuzoval na soše této nejen obrovský rozměr, ale i jemnost práce. Po vymření tohoto slavného rodu panovnického následoval Ramses III. čili Rampsinit (okolo 1270). Pamět jeho v lidu udržela se báchorkou o chytrém zloději, jenž obratně a nepozorovaně dovedl si zjednati přístup k báječným pokladům královým.

Po těchto letech lesku a slávy nastala doba přestávky a úpadku. Nejdříve ztraceny jsou země asijské, jichž se zmocnili mohutní Assyrové, v století 13. vítězně postupující na západ; potom odloučily se vzdálenější krajiny africké; ba v druhé polovici 8. věku před Kristem vpadli Aethiopové do Aegypta, a udrželi se tam přes 50 let. Chtíce zameziti rozšíření moci assyrské, ve spojení vešli s Israelity. Avšak nicméně panství aethiopské zlomeno od Assyřův, kteří pak sami panovali v Aegyptě sedmnáct let. Po svržení této cizovlády, dle zprávy poněkud báječné, země spravována byla ne od krále nějakého, nýbrž vládu vedli náčelníci 12 okresův chrámových (dodekarchie, vláda dvanácti), až Psammětich saiský (655—610*) pomocí žoldněřův ionských a karských opět veškerou zemi spojil pod jedním žezlem. Sídlo vlády přeloženo do Saidu v Aegyptě dolním.

*) Letopočty dle Dunckera.

Na vzdělanost egyptskou změna tato měla vliv rozhodný. Až po tu dobu vyvíjela se samostatně, nyní však působením cizozemským, zejména řeckým a foinickým, dletem jest zjinačena, dletem utlumena. Psammetich žoldněřům karským a ionským vykázal rozsáhlé území, vešel v obchodní spojení s Řeky a Foiniky a veliký počet chlapcův učiti dal jazyku řeckému, aby jakožto tlumočníci usnadnili obcování s cizinci. Těmito novotami rozhořčil se lid domácí, a více než 200.000 mužův z kasty kněžské a vojenské vystěhovalo se do Aethiopie, kdež pod vrchním panstvím králů meroëských založili zvláštní stát. — Psammetich snažil se o zvětšení říše své výboji zahraničnými, zejména na východě, avšak nedařilo se mu. — Skvělejších úspěchů dosáhl syn a nástupce jeho Necho II. (610—595), o němž se zdálo, že nastoupí vítěznou dráhu Ramsa Velikého, neboť Palæstina a Syrie podrobily se mu po krátkém odporu, a Necho postoupil potom až po Eufkrat. Tam však nejen výbojům jeho učiněn konec, nýbrž odňaty mu všechny krajiny, jež byl uvedl v moc svou; obrátil se proti němu Babyloňané, vedeni jsouce Nebukadnezarem a na hlavu jej porazili u Karchemisu (Circesium 604). — Necho při výbojných úmyslech svých dbal také o obchod a plavbu i pečoval o zvelebení jejich. Na rudém moři vystavěl loďstvo, pokračoval v kopání průplavu, který již od Ramsa Velikého byl započat, maje spojití Nil s mořem rudým, i dal podnět k oplutí Afriky od plavcův foinických.

Druhý nástupce a vnuk jeho Apries (v bibli Hofra 589—570) hleděl zameziti rozšiřování panství babylonského nad Syrií, avšak snahy jeho nehrubě se dařily, tak že posléze rád přestal na tom, že zameziti mohl vpád Babyloňanův do Aegypta samého. Když pak od několika kmenův libyckých požádán byl o pomoc proti bohatému obchodnímu městu Kyreně, prosbu jejich vyplnil, avšak vojsko od něho vypravené od Kyreňanův přemoženo. Poražení vojínové, ode dávna proti králi rozhořčení, nyní se vzbouřili, poněvadž všude nadržoval Řekům a žoldněře řecké ve své službě měl, tak že se zdálo, jako by v úmyslu měl zničení domácí kasty vojenské. Apries s řeckými sbory vytrhl proti povstalcům, byl však poražen, jat a zardoušen.

Amāsis (570—526), jakkoli od zbouřeného vojska zvolen byl za krále, nastoupil předce v šlépěje dynastie předešlé a ještě více zvelebovati se jal obchod a spojení s Řeky. Kupcům řeckým dovolil usazovati se v městě Naukratu a žiti tam pod svými vrchnostmi a zákony.

Dle zpráv kněžských Aegypt za Amasisa čítal 20.000 měst a osad; blahobyt dosáhl tehdá výše nikdy před tím nebývalé. Panství své Amasis upevniti hleděl spolky s říšemi sousedními; dobytím ostrova Kypru nabyt pevného místa v středozemském moři. Avšak rozkvět aegyptský vzal za své jeho vládou, neboť syn jeho Psamménit (526—525) králi perskému Kambysovi podlehl v bitvě u Pelusia. Od té chvíle Aegypt byl provincií říše perské.

Doba čtvrtá. Aegypt za vlády perské 525—332 před Kr.

Aegyptané těžce snášeli jařmo perské i pokoušeli se velmi často o vypuzení Peršanův. Po dvou zpourách, které nešťastný vzaly konec, pozdvihli se po třetí proti Dareiu Nothovi. V čelo jejich postavil se Amyrtaios, jenž se byl účastnil již při druhém povstání a od té doby se hájil v nepřístupných bařinách při ústí nilském; jemu konečně podařilo se zničití nenáviděné panství cizincův. Od té doby Aegypt spravován jest po 64 let (414—350) opět od králů vlastních, až král Artaxerxes III. zemi znova si podrobil. Odtud pak trvalo panství perské bez přetržení, až mu konec učinil Alexander Veliký.

Doba pátá. Aegypt za Ptolemaiovcův.

(Viz dějiny říší vzniklých z monarchie makedonské.)

§ 16. Vzdělanost aegyptská.

(*Náboženství.*) Náboženství aegyptské původně bylo monotheistické, neboť základem jeho bylo ctění jediného stvořitele světa; později převrhlo se v polytheismus, když jednotlivé síly tvůrčí, rozličné vlastnosti a působnosti tohoto jediného boha na nebi, v přírodě a v životě lidském zosobňovány, ctěny a vzývány jsou jakožto božstva zvláštní. Nicméně střediskem tohoto rozmanitého vzývání božstev bylo ctění slunce. Bůh slunce Ra byl nejstarší a nejvíce ctěný bůh národní, jsa bohem nebes, bohem životvorným, v jehož světlých výšinách přebývají duše těch lidí, kteří bezúhonně byli živi. Většina ostatních bohův byla mu spřízněna buď původem buď významem svým. V prastarém hlavním městě This ctěn byl bůh slunce pod jmenem Osiris. Za manželku a sestru jeho pokládána bohyně lunny Isis. Syn její byl Horus, viditelné to slunce ve své blahodárné činnosti. Vedle Osira v Memfidě největší úcty požíval Ptah, jenž tam i nad něho vynášen co vyšší síla duševní, co „otec světla.“ V horním Aegyptě vzýván

byl především bůh Knef, tvůrce světa a praduch, jakož i bohové Mentu a Atmu, t. j. slunce vycházející a zapadající anebo slunce nadzemní a podzemní. Když se hlavním městem staly Theby, místní bůh thebský Ammon nade všechny tyto bohy vynikl důležitostí svou jakožto král bohův, řečený Ammon-Ra. U veliké množství menších bohův, kteří se družili k oněm právě jmenovaným, rovnajíce se hlavně 7 oběžnicím a 12 souhvězdím ve zvěrokruhu, kněží egyptští uvedli jakýsi pořádek, rozeznávající tři veliké kruhy božstev, v nichž každému bohu dle příbuzenství a poměrův jeho vykázali zvláštní místo. Vedle vzývání bohů vyvinulo se u Aegyptanův také rozsáhlé ctění zvířat.

Rozličná zvířata chována na určitých místech ne snad po jednom anebo po dvou, ale u velikém počtu s pečlivostí nemalou, i krmena nejvybranější stravou. Největší úcty požíval Apis. Byl to býk černý, znamenáný čtverhrannou bílou lysinou na čele, orlí podobou na hřbetě, dvojbarevnou srstí na ohonu a obrazem brouka nad jazykem i pod jazykem. Když zvíře takové zemřelo, všeobecný byl smutek po zemi, až nalezen exemplář jiný.

Dle víry Aegyptanův každý člověk po smrti přišel před soudnou stolicí Osira a jeho 42 přísedících. Tam mu v odměnu povolen přístup k sídlu bohův, aby v něm vedl život blažených, anebo duše jeho za trest poslána do těla rozličných zvířat, v nichž tak dlouho prodlévala, až od soudu posmrtného uznána za čistou. Podobá se, že jen menší hříšníci žítí směli opětný tento život pozemský; kdo se provinili těžce, přišli do pekla, kdež jim trpěti bylo nejrozmanitější útrapy. Zdali možné bylo vykoupení z tohoto pekla, není vědomo. — Aegyptané největší péči věnovali balsamování mrtvol, aby je uchránili před zetlením. Víře jejich v odloučení duše od těla a v posmrtný život duše odporuje tato péče o bezduchou schránku tělesnou, avšak neshoda tato ještě není náležitě vysvětlena.

(*Ústava.*) Ústava egyptská byla monarchická; království bylo dědičné a mohlo přejíti i na ženy a dcery. Král volen toliko z kasty kněžské nebo z vojenské. Moc jeho nebyla nepatrná, nejsouc obmezena kněžstvem tak, jak to bývalo v jiných státech starého světa; jen moc soudní byla mu odňata a odevzdána zvláštním soudům. Král nucen byl žítí dle pravidel nezměnitelně ustanovených; každé činnosti jeho byl určen čas a každá hodina denní měla své zaměstnání. I jídlo a pití bylo mu zákonem stanoveno a v obém předepsána prostota a skrovná míra. Důchod měl král z třetiny výnosu všech pozemkův; příjmy jeho zvýšily se značně zvelobením obchodu.

Obyvatelstvo egyptské různilo se na dvě plemena, plémě světlobarevné a plémě temnobarevné, kteréžto druhé Herodot nazývá černokožným čili vlnovlasým. Tento lid temno-kožný považovati sluší za prabydlitele, kteří patrně náleželi k plemenu africkému. Světlobarevné obyvatelstvo bylo třídou panující a dělilo se na dvě kasty, na kastu kněžskou a vojenskou. Obyvatelstvo poddané zaměstnávalo se řemesly, rolnictvím, chovem dobytka a obchodem; dle jedněch zpráv bylo jedinou kastou, dle jiných rozděleno bylo na několik kast.

V Egyptě bylo obyvatelstvo, podobně jako u několika jiných národův starověkých, rozděleno na kasty t. j. na třídy, dle zaměstnání a způsobu života od sebe odloučené. Není nemožné, že se u některých národův takovoto rozdělení vyvinulo samo sebou, avšak z pravidla zajisté povstávalo tím, že národ výbojný si podmanil staré obyvatelstvo země, sobě pak vyhradil trvalé postavení vyšší a poddaný lid obmezil na samojediné provozování řemesel a nižších služeb. V Egyptě však mohlo se kastovníctví nejsnáze vyvinouti samostatně, neboť zvláštní povaha země všecku činnost obyvatelův uváděla v zákonnitost a jednotvárnost téměř nehybnou; zaměstnání, k němuž se původně každý jednotlivec z vlastní vůle směl hlásiti, znenáhla se mravem a zvykem stalo činností dědičnou.

Kasta kněžská držela třetinu všech pozemkův egyptských. Ona byla kastou nejváženější; péči její svěřena jest nejen správa bohoslužby, nýbrž i pěstování věd a umění; i soudcové a nejvyšší úředníci správní pravidelně brání jsou z ní. Kasta tato různila se dle zaměstnání svého na 7 tříd; sborové z rozličných staré tříd sestavení nalezali se ve všech velikých městech; nejváženější byli sborové thebský, memfidský a heliopolský. Kněží museli vynikati obzvláštní neporušeností mravní, která se jevila zvláštním krojem a pilným ošetřováním těla. Proto nosili vždy čistě vypraný oděv plátěný, koupali se dvakrát denně ve studené vodě a zachovávali mnohé k tomu náležité obřady.

Kasta vojínův po kněžích byla nejdůležitější; jí patřila druhá třetina všech pozemků. Veškeré vojsko cenil Herodot (5. století př. Kr.) na 410.000 mužů; před vystěhováním, jež se událo za Psammeticha, dojista bylo mnohem větší. Vybraný počet bojovníků sloužil králi co osobní stráž. Jízdeckta nebylo; vojáci bojovali buď pěšky buď na dvoukolých vozích, kteréž byly hlavní silou vojska egyptského.

(Literatura.) Literatura horlivě pěstována jest od kněží a byla jedna z nejobsáhlejších za celého starověku.

Písma užívali Egyptané trojího. 1. První způsob byly hieroglyfy, které podávaly buď skutečný obraz předmětův, tak že se z nich mohla vrozuměti věc, aniž by se znalo znění slova, buď byly hieroglyfy obrazné čili figurativné, které pojem naznačovaly smyslým předmětem, na př. den kruhem slunečným. Toto původní, k užívání nesnadné písmo hieroglyfické kněží zdokonalili později tím, že vynalezli zvláštní znaménka naznačující jednotlivé zvuky a slabiky, jež snáze bylo lze seřaďovati a čísti. Mnohé nápisy sestávají ze spojení obou hieroglyfův, zvukových i symbolických. 2. V písmu hieratickém spletené obrazy hieroglyfické proměněny v znaménka běžnější. Ještě jednodušší

bylo 3. písmo demotické (prostonárodní) čili epistolografické, jehož užíváno k rychlé potřebě v životě obecném. Celkem zůstali Aegyptané uprostřed mezi písmem obrazným a písmenným. — Velikou výhodou bylo Aegyptanům, že měli dobrou a lacinou hmotu ku psaní, vyráběnou z domácí byliny vodní, řečené papyrus, která se skládá z blánek k lýku podobných a snadno od sebe odlučitelných.

Vědy u Aegyptanů pěstovány co nejhornlivěji. Obzvláště 1. bohosloví (theologie), těšilo se pilnému vzdělávání, neboť veliký byl počet posvátných kněží, jednajících o jednotlivých částech bohoslužby. 2. I hvězdářství (astronomie) pilně pěstováno. Podnes zachována jsou některá přísná pozorování, která kněží při důležitých událostech činili o konstelacích hvězd; z nich určití lze dobu, kdy jednotliví králové panovali, a tím do chronologie egyptské uvéstí větší jistotu. Aegyptané byli první známý národ, který počítal dle roků slunečných. Vedle hvězdářství mnoho pozornosti věnováno také 3. hvězdoppravě (astrologii); všechno téměř snění toho druhu (kladění horoskopu, šťastné a nešťastné konjunkce, opposice planet a t. d.), které ještě do novověku mátló zdravý rozum mužův jinak osvícených, původ svůj má dílem od Chaldæův, z největší části však od Aegyptanův. — Studium hvězdářství vyžadovalo zevrubných a rozsáhlých vědomostí 4. v měřictví (geometrii) a v počtářství (mathematice), a obě vědy dosáhly v Egyptě stupně dokonalosti poměrně dosti vysokého. Práví se dokonce, že Thales a Pythagoras, kteříž u Řekův prosluli geometrickými vědomostmi svými, byli vyučenci kněží egyptských. — 5. I dějepis od Aegyptanův hornlivě pěstován. Stěny chrámů zdobeny dlouhými řadami jmen králů, vyobrazeními důležitých příběhův válečných i jiných. Rovněž zaznamenávány události historické na závitcích papyrových, z nichž se však nic nedochovalo. — 6. Vývoj právníctví zasluhuje obdivu našeho. Jakkoli obyvatelstvo rozděleno bylo na kasty úplně od sebe odloučené a jakkoli se skládalo z dvou živlův podstatně rozdílných, z podmaněných a z podmanitelův, předce ve všech právních poměrech egyptských, o nichž nějaká známost se dochovala, jeví se rozhodný smysl pro spravedlivost a rovnost, jaký jen u málo kterých národův starověkých se projevuje. Od nejstarších dob jednotlivé zákony, dané od kněží a králův, s přísnými i nezměnitelnými tresty a pokutami sbírány v jeden zákonník.

(Umění.) Stavitelství, řezbářství a malířství u Aegyptanů zvelebeno k dokonalosti, která původce své vyznamenává před mnohými národy asijskými a africkými. Co do krásy výtvorův uměleckých ovšem pozadu zůstali za Řeky, avšak velice

předčí nad ně velikolepostí jejich. V stavitelství ægyptském dokázati se dá ponenáhly pokrok. Nejstarší díla jsou pyramidy, které více hmotou působí než cenou uměleckou. K znamenitějším dílům povzneslo se umění, když Theby se staly hlavním městem (před l. 2100); nejskvělejší díla však pocházejí z let, když vládli Sethos a Ramses Veliký. Vláda těchto králův především byla dobou staveb chrámových i palácových; tehdá i řezbářství dospělo k vrcholi svému, tisíci obeliskův, soch a sfingův přispívajíc k nádheře budov.

Obelisky byly čtyřhranné sloupy s ostrým zakončením, vytesané z jednoho jediného balvanu a velmi vysoké (15—46 m.). Sochy byly velikosti ohromné a téměř vždy jen z jednoho velikánského balvanu. Rysy jejich jsou jednotvárné a bezvýznamné takovou měrou, že, spatřil-li jsi jednou sochu královskou, již všechny jsi viděl. Věrněji dle přírody napodobovány postavy zvířecí. Sfingy obyčejně mívají tělo lví s hlavou a prsy ženskými, řídčeji s hlavou beraní. — Podivu hodné jemnosti jsou řezby na sarkofagách dřevěných.

Malířství zhusta užíváno; netoliko stěny chrámové a komory hrobové, ale i skříňně na mumie a sloupy jsou pomalovány; barvy zachovaly se posud velmi čerstvě. Avšak i při tomto tak pilném pěstování malířství ægyptské zůstalo na nízkém stupni, neboť perspektiva, stín a poměry velikosti zanedbávány úplně.

V. Babyloňané a Assyrové.

Prameny a spisy novější: Z pramenů domácích sepsal Berossus, kněz chaldæjský, tři knihy *Χαλδαϊκὰ* čili *Βαβυλωνια*, jež věnoval králi Antiochovi Soterovi. Díla tohoto zachovaly se jen zlomky u jiných spisovatelův. Jiné prameny jsou: bible, Herodot, Ktesias, jehož dílo se sice ztratilo, avšak vyňatky z něho zachovány u jiných dějepiscův, a Eusebius. — Velice důležité jsou výskumy, zakládající se na kopání ve zříceninách ninivetských, které započal l. 1843 Botta. Mnoho při tom pátráno o vysvětlení písma klínového, na pomnicích se vyskytujícího. I Layard si kopáním tamtéž veliké dobyl zásluhy; jeho dílo: *Ninive a Babylon* (něm. od Zenkera, v Lipsku) opatřeno jest četnými vyobrazeními. O vysvětlení písma klínového zásluh největších získal si Rawlinson.

§ 17. Popis Babylonie a Assyrie.

Země, ležící při Eufratu a Tigridu, v dějinách Asie vždy měly úlohu nejdůležitější i jedna po druhé byly střediskem říší, které se rozšířily daleko na východ i na západ. Země, prostírající se jižně od Armenie mezi Eufratem a Tigridem až k městu Ktesifontu, kdež se obě řeky nejvíce k sobě přibližují, slove Mesopotamie (meziříčí); země pak od Ktesifonta počínaje, obklíčená průplavem královským a oběma řekama, zove se Babylonie (v bibli Sinear). Assyrie leží na levém břehu Tigridu, na straně

východní omezena jsouc vysočinou iranskou. Babylonie celá je nížinou, jejíž úrodnost závisí na záplavách řek jí protékajících, pročež krajina tato již za starověku opatřena četnými průplavy. Dle Herodota byla plodnost půdy tak veliká, že dávala dvěstěnásobný, ba třistanásobný užitek a že listy pšeničné i ječné dosahovaly šířky čtyř prstův. Dnes, kde jest vzdělávání půdy zanedbáno a průplavy vyschly, místo vlnících se polí obilných nalézáme tam krajiny žárem slunečným vyprahlé a sotva obydlené. Hlavním městem v Babylonii byl Babylon, rozložený po obou březích Eufratu, hlavní město v Assyrii Ninive na levém břehu Tigridu.

O velikosti Babylonu a velikolepých jeho stavbách podávají nám staří spisovatelé popis téměř báječný. Celé město, vystavěné v čtverci majícím devět mil v objemu, obklopeno bylo zdí obrovských rozměrův. Zeď tato opevněna byla 250 věžemi, a 100 kovovými branami procházelo se skrze ni do města. Ulice křížovaly se pravým úhlem; domy byly zvýší tři až čtyř pater. Mezi stavbami vynikaly palác královský a chrám boha Bela; obzvláště nádherné byly visuté zahrady Semiramidiny, jež Nebukadnezar manželce své vystavěl na umělých terrassách.

Ninive líčí se od starých jakožto město ještě větší než Babylon, a to, co novějším kopáním dostalo se na světlo, jest důkazem, že zprávy dějepiscův starověkých nejsou více nepodobny. Město mělo objem dvanácti mil, a opevnění jeho bylo způsobu neméně obrovského než hradby babylonské; na zdech stálo 1500 věží, z nichž každá měla 63 metrův zvýší. Prorok Jonáš udává rozsáhlost města, kteréž leželo blízko nynějšího Mossulu, na tři dni cesty. Dosavadním kopáním odkryto jest deset palácův, a kromě toho četné obrazy bohův, sochy zvířat, zbraně, vásy, sarkofagy, džbány a na sta desek s obrazy a nápisy všelikého druhu, které, až se někdy podaří úplně jich rozluštění, znova ožíví pusté doby minulých století.

§ 18. Dějiny babylonské a assyrské.

(*Starší říše babylonská.*) Bible vypravuje, že pravnuk jeden Noemův, jménem Nimrod, založil stát v rovině mezi Eufratem a Tigridem v zemi řečené Sinear. To byla starší říše babylonská. Králové její vyznamenávali se provedením velikolepých staveb; byly to dílem chrámy a paláce, dílem průplavy k zavodňování země a hráze podél řek. Okolo l. 1500 zmocnila se panství nad zemí dynastie arabská, kteráž v 13. století za své vzala spojením Babylonie a Assyrie v jednu říši.

Starší stát babylonský nazývá se též chaldajským. Jménem Chaldeův naznačuje se někdy všecken lid babylonský, někdy (a to jest asi pravý smysl) kmen panující, někdy jen rodina královská a kasta kněžská.

(*Říše assyrská.*) V písmě svatém jmenuje se Assur zakladatelem Ninive, hlavního to města říše assyrské. Spisovatelé řečtí zakladateli Ninive dávají jméno Ninus (1250?) a vypravují

o velikých jeho skutečích válečných, jimiž prý panství své rozšířil nad Babylonii, Armenii, Medii a dále až k moři střeozemnímu nad Syrií a Foinikií. Při podrobení Baktrie nápomocna prý mu byla Semiramis, dcera jakési bohyně, a proto ji pojal za manželku. Semiramis po smrti manžela svého pokračovala ve výbojích, podmanila si Libyi a Aethiopii a podnikla prý posléze výpravu do Indie v čele vojska čítajícího 3,000.000 pěších, 500.000 jezdcův a 100.000 vozův, i podporována jsouc loďstvem. *)

Potomci těchto manželův královských nepokračovali na jejich dráze vítězné, a proto ve čtyrech nejbližších stoletích jen málo slyšeti jest o Assyrii; tehdá národové na hranicích říše usazení opět dosáhli neodvislosti své. Teprv za 9. století před Kristem se v Assyrii projevil nový ruch válečný, jenž započat od krále Assurnasipala (883—859). On a nástupci jeho říši svou rozšiřovali především na západ, získati chtějíce pobřeží moře střeozemního; úmysl ten provedl konečně Tiglath Pilésar II. (745—727) podrobením říše damašské. Nástupce jeho Salmanassar (727—722) obrátil zbraň svou proti říším israelské a foinické i podrobil si obě země mimo města Samarii a Tyros, jichž dobytí podařilo se teprv nástupci jeho Sargonovi (722—705). Sargon byl první král assyrský, který vešel v zápas s Aegyptem, po jehožto držení od té doby bažili králové assyrští. Syn jeho Sanherib (705—681) udeřil na Aegypt i na říši judskou a zároveň obléhal Pelusium i Jerusalem (701), avšak záhubný mor, jenž vypukl v táboře jeho, přinutil ho ku kvapnému návratu.

Panství assyrské nad Syrií nedalo se nyní déle držeti; naproti tomu však po krutém boji přemožen jest Babylon, jenž odtržením od Assyrův opět chtěl nabýti svobody své (699). Sanheribův syn Asarhaddon (681—668) byl panovník statečný; na severu moc assyrskou nemálo rozšířil, na západě obnovil panství nad Syrií a pak v poslušnost uvedl i Aegypt. Syn a nástupce jeho Assurbanipal (667—620) vládu nad Aegyptem proti vzbouřeným domorodcům nemohl si zachovati, poněvadž zároveň proti němu povstal i bratr jeho Samulsumukin, náměstek babylonský, a tu on nucen byl, veškeré síly vynaložiti na pokoření této domácí zpourey. Všem ostatnímu nebezpečství, jímž ohrožena byla rozsáhlá říše jeho, odolal bez dalšího ztenčení území svého. Ale když okolo

*) Nesluší zamlčeti, že nejnovější výskumy v Ninive o Ninovi a Semiramidě a jejich velikých výbojích nižádnou stopu na jevo nevynešly, tak že se nemůžeme ubrániti domněnce, že zprávy řecké zpočívají jen na výmyslech.

1. 630 Skythové z Černomoří vtrhli do Asie a jali se na loupežných výpravách projížděti širé kraje říše assyrské, smrtelnou jí tím zasadili ránu, poněvadž králové sousední při této příležitosti državy své zvětšiti a zároveň i některé poddané provincie svobodu si vydobyti chtěli. Tak spojili se zvláště Kyaxares, král medský, a Nabopolassar, místodržitel babylonský, k útoku na syna Assurbanipalova, řečeného Assuridilili aneb Sarak (626—606), jenž spojence sice porazil ve třech bitvách, avšak konečně zatlačen jest do Ninive a tam obležen. Přes dvě léta vleklo se obléhání, až ve třetím roce vyplnilo se proroctví proroka Nahuma, že Jehova „povodní prudkou konec učiní místu tomu.“ Povodeň Tigridem způsobená strhla velikou část zdí městských, a tím delší odpor učiněn jest nemožným. Assuridilili, aby nepadl v ruce nepřátel, s ženami a s poklady svými sám se vrhl do plamenův (606). Veta byla po velikosti Ninive. Z říše assyrské kraje na levém břehu Tigridu připadly Medům, krajiny na pravém břehu Babyloňanům. Též Aegypt snažil se přivlastniti sobě nějakou část kořisti, neboť král Necho za obléhání města Ninive vtrhl do Palestíny, porazil židy u Megidda (608) a blížil se již k zemím eufratským. Ale zde v ústřety se mu postavil panovník nové říše babylonské.

(*Říše novobabylonská.*) Nabopolassar, zakladatel novější říše babylonské, nemoha již sám snášeti obtíže nové výpravy válečné, válčení s Aegyptany odevzdal synu svému Nebukadnezarovi. Ten dobře dostal úkolu svému, neboť král aegyptský Necho od něho poražen u Karchemise (604). Nastoupiv po otci na trůn (604—561), vítězství toho použil a podrobil si na západě všechny národy a země až k pobřeží mořskému. Posléze dokročeno i na království judské, které záhubě ujíti hledělo spolkem s Aegyptem. Jerusalem dobyt po osmnáctiměsíčním obléhání (586) a židé odvedeni do zajetí (babylonského). Z měst foinických bránil se Tyros po 13 let proti přesile babylonské, ale konečně předece přinucen k uznání svrchovanosti její. Jediný Aegypt zachoval samostatnost svou před hrozbou mocí Nebukadnezarovou.

Po ukončení těchto bojův zdá se, že vítěz nastoupil cestu mírného vyjednávání, pomýšleje více na ochranu zemí dobytých nežli na rozšíření jich. Nejslabší strana říše byla na severu: proto tam Nebukadnezar vystavěti dal zeď řečenou „medskou,“ dvanáct mil dlouhou a před ní zřídil průplav, jenž, spojovav Eufrat s Tigridem, přispíval netoliko k obraně proti nepříteli, nýbrž také k zúrodnění země a k usnadnění obchodu. Babylon sám silněji

opevněn a rozšířen založením nového města na levém břehu eufratském; celé město okrášleno překrásnými stavbami, a velikolepým mostem vedoucím přes řeku spojeni obě části města.

Za nástupcův, Nebukadnezarových moc babylonská rychle klesala, což nejvíce zaviněno neschopností panovníkův. Proti poslednímu z nich, Nabonedovi, vypravil se král perský Kyros a jal se obléhati Babylon, i dobyl jeho konečně tím, že vykopati dal Eufratu nové řečiště a starým vnikl do města (538). Babylonie stala se pak provincií perskou.

§ 19. Vzdělanost Babyloňanův a Assyřův.

Vzdělanost Babyloňanův a Assyřův má nejen ve věcech náboženských, nýbrž i v obchodních a politických mnoho společného i zdá se, jako by pokaždé další vypěstování nabytých vědomostí bylo vyšlo od toho z obou národův, jenž byl právě panujícím.

(*Náboženství.*) Náboženství Babyloňanův a Assyřův nebylo než zbožňování přírody; nechtěli měli bohové těchto národů i rozličná jména, předce připisovány jim tytéž vlastnosti a skutky. K původnímu menšímu počtu bytostí božských přidružilo se později veliké množství jiných, kteréž uvedeny jsou u vzájemné poměry příbuzenské. Nejvyšší bůh, bůh slunce Bel či Baal, byl pánem nebes i světla a stvořitelem všehomíra, kděžto Mylitta, bohyně luny, považována za manželku jeho a za rodící přírodu. Ctění těchto božstev bylo dle zpráv Herodota, jenž sám na cestách svých navštívil Babylon, způsobu nemravného. I hvězdy byly ctěny a rozvrženy v blahodárné a zkázonosné. Bohoslužba obstarávána od zvláštní kasty, kteráž veliké zásluhy si získala o hvězdářství; důkladnost astronomických pozorování těchto kněží, jimž vůbec dáváno jméno Chaldaeův, uznána byla již v starověku. Při tomto náboženství směřujícím k ctění hvězd, bylo přirozeno, že Chaldaeové rovně jako kněží egyptští byli nejen hvězdáři (astronomové), ale i astrologové (hvězdopравci), hádající z letu ptákův, vykládající sny atd., čímž celé své hadačství tak povznesli, že pokládáno za zvláštní vědu. — Písmo u Babyloňanův běžné bylo písmo klínové, dle podoby své tak nazvané.

(*Ústava.*) Mimo krále spočívala správa státní ponejvíce v ruce kněží. Říše byla rozdělena v provincie, v nichž vládli náměstkové (satrapové).

(*Umění.*) Důležitost stavitelství babylonského a assyrského jeví se obzvláště ve stavbách průplavův a v četných chrámech a

palácích obou hlavních měst. Stavění pyramid, které především bylo zvláštností Aegyptanův, vyskytuje se též u Babyloňanův; chrám, bohu Belovi v Babyloně vystavěný, byl pyramida čtverhranná, o několika patrech, 188^m zvýší a rovněž tolik zšíří a zdělí. — Na palácích a chrámech, vykopaných v nejnovějším čase na místě starého Ninive v Kujundžiku a Khorsabadu, vidí se, jaké pokroky národové tito učinili ve skulptuře. Ač se práce jejich nemohou ani zdaleka přirovnati podobným pracem Řekův, předstihují předce díla egyptská, neboť svědčí o snaze, věrně nápodobovati tvary přírodní. Zvláštní jest i u nich zobrazování fantastických zvířat.

(*Obchod a průmysl.*) O rozkvětu obchodu a průmyslu u Babyloňanův a Assyrův svědčí již ta okolnost, že se jim připisuje vynalezení měř, váh a zlatých mincí. Babyloňané prosluli shotováním oděvů vlněných a pestrobarevných koberecův s vetkanými obrázky. Rovněž vkusny a výborně pracovány byly jejich kameny hlazené, prsteny, hole ozdobně vyřezávané, lakové barvy, vonné masti a t. d. Se sousedními i vzdálenými národy vedli mnohonásobný obchod.

B) Národové arijské.

VI. Indové.

Prameny a spisy novější: Domácí prameny, které ponějvíce pocházejí z dob velice dávných, v Evropě však známými se staly teprv od předešlého století, jsou Vedy, t. j. sbírky starých indických děl náboženských, zákonník, jež sepsal Manu, a Purany, t. j. sbírky pověstí bájeslovných. O hlubší studium literatury indické zásluh velikých získali si A. W. Schlegel, Bopp, Lassen (*Indische Alterthumskunde 1847—1857*) a Müller. — Zprávy starých Řekův o Indii jsou buď velmi kusé, jak u Herodota, Strabona, Ptolemæa a Arriana, buď báječné, jak je podává Ktesias.

§ 20. Zeměpis Indie.

Indie starým známa byla jen velmi nedokonale. Rozdělovali ji v zemi před Gangem a za Gangem a známost jakousi měli pouze o krajinách ležících nad Indem a Gangem; vysočiny Dekanu znali jen pobřeží západní a ze země zagangesské toliko úzký pruh pobřežný.

Indie leží na jižní straně Himalaje, nejvyšších to hor na zeměkouli a v krajinách svých poskytuje obraz největší rozmanitosti. Krajiny rázu alpského střídají se s nížinami a hojná vláha (Ganges, Indus, Bramaputra a j. řeky) chrání půdu,

aby nebyla vypražena paprsky slunečnými. Přehojně jsou obdařena bohatstvím všeho druhu, úrodná jsou a honosí se neobyčejným půvabem přírody své, Indie jest rájem světa; snadno lze proto pochopiti, že velicí dobyvatelé starověku daleko široko rozšířenými pověstmi o kráse a bohatství země této sem bývali přiváběni, a že obyvatelé, život svůj trávíce jen v požívání toho, čeho jim příroda poskytovala sama bez vlastního jejich přičinění, záhy upadli v zmalátnělost.

§ 21. Dějiny indické.

Indové, větev to národa arijského, přistěhovali se asi 2000 let př. Kr. do Indie a znenáhla postupovali přes Indus a Ganges na jih, domácí černé kmeny dílem podmaňující, dílem vyhlašující. Po staletí trvaly tyto boje, jimiž vyplněna jest bohatýrská doba dějin indických; tehdá Indové vykonali skutky největší a znenáhla základ u sebe položili k oněm řádným společenským (k rozdělení na kasty), které se odtud udržely po všechna následující století. Když dobytí země bylo dokončeno, nastala v rozvoji indických Ariův úplná přestávka, a tím i veškerému vlivu na země sousední učiněn konec. Příčina toho vězí v indické soustavě náboženské (brahmanství) a v pocházejícím odtud rozdělení na kasty; jedno i druhé zamezovalo všeliký čilejší vývoj v ohledu jakém koliv. Ačkoli tedy Indové sami existenci svou ostatním národům asijským nikterak neuváděli na pamět, předce bohatství země jejich, skládající se dílem z plodin přírodních (mezi nimiž bylo i zlato a drahokamy), dílem z výrobkův průmyslných, v báječných pověstech ještě skvěleji jsou líčeno, nežli bylo v skutečnosti, ode dávna pobádalo kmeny cizí, aby sem obraceli podniky své i mírné i válečné. Že obchod Foinikův sahal až do Indie, víme zcela bezpečně; méně zjištěno jest, kolik pravdy obsahují vyprávky o některých pochodech válečných do daleké země této podniknutých, zejména o výpravě královny assyrské Semiramidy. Avšak o tom pochybovati nelze, že žádnému podmaniteli se nepodařilo založení trvalého panství v krajinách indických.

Později (okolo 510) pokoušel se král perský Dareios I. o to, aby panství své rozšířil také nad Indii; avšak jen několik národův na pravém břehu indském na krátkou dobu uvedl v jakousi odvislost. I Alexander Veliký, vyvrátiv říši perskou (327), obrátil se do Indie. Dosáhl sice některých úspěchův, ale nechuť vojska jeho bránila mu postupovati dále, než až k řece Hyfásu. Po smrti Alexandrově panství makedonské brzo vzalo konec. Král

Poros, jenž vládl nad širými zeměmi dle jména pod vrchní vládou makedonskou, zavražděn nejspíše v nějakém povstání. Na ssutinách jeho říše založil Kandragupta (313—291) panství nové, rozšířil moc svou od Indu až k ústí Gangu, ba docílil i toho, že mu Seleukos, jeden z vojevůdců Alexandra Velikého, za 500 slonův postoupil rozsáhlé krajiny na západ od Indu (Gedrosii, Arachosii a zemi Paropanisadův).

Říše Kandraguptova se později rozpadla na četné menší části. Poněvadž říše tyto nebyly s to, aby dostatečně odporovaly stěhování národův indoskythických, jež vycházelo ve 2. století př. Kr. ze severovýchodní Asie, proto brzo upadly v poddanství těchto cizincův, z něhož opět je vysvobodil král Vikramaditja (57 př. Kr.).

§ 22. Vzdělanost Indův.

(*Náboženství.*) 1. Brahmanství. Původní náboženství Indův, které nebylo než zbožňováním přírody, od brahmanův (kněží) proměněno tím způsobem, že všichni bohové odvozeni jsou od jediné nejvyšší bytosti jménem Brahma. Ačkoli se tím věrouka indická přiblížila myšlence o jsoucnosti jednoho jediného boha, předce tím jen podporován vznik ohavného mnohobožství; neboť bohové a bohyně, kteří vycházeli od Brahmy, byli bez počtu; zvířata, stromy, ba i kameny považovány za bohy. Člověk, pokládáný za posvrtného a hříšného, z hříchův svých očistiti se mohl toliko nejpodivnějším trýzněním těla. Přísné zachovávání zákonův obřadních zaujímalo všecku pozornost a sotva dopouštělo jiného zaměstnání. Stěhování duší bylo hlavním článkem víry; proto se věřící zdržovali masa, neboť prý v zvířatech, z nichž pokrm byl připraven, snadno žítí mohla duše lidská. Avšak potřeba předce byla mocnější než zákon, a tak připouštěna i některá jídla z ryb a z masa, avšak požívání masa hovězího vždy zůstalo zakázáno. — Články a obřady zaznamenávány ve zvláštních knihách (*Vedách*); později doplněny jsou zákonníkem, jež sepsal Manu, kterýžto ten obsahuje dědičná práva jednotlivých krajin, výroky a učení kněží a mudrcův pravěkých. Dle nynější podoby své patří do 7. století př. Kr. Náboženství indické vlivem brahmanův časem dosáhlo takového vývoje, že zapovídalo veškerou činnost jakou koliv a konečně hrozilo zničením všelikého volného hnutí.

Když se objevil buddhismus, obávali se brahmanové, že počet jejich přívržencův se ztenčí, i změnili proto posavadní svou náboženskou soustavu, přijímajíce do ní bohy jiných věr, aby získali jich ctitele. Vedle Brahmy,

jenž pokládán za tvůrce světla, ctěn byl Višnu co zachovávatel jeho, kdežto Siva vše zase bořil, aby z ssutin opět vypučel život nový. Tito bohové sloučeni v jakousi jednotu, nazvanou Trimurti. — Přísní stoupec brahmanství, věřice, že zvířata obydlena jsou dušemi lidskými, vyhýbali se každé příležitosti, aby některé zvíře zabili, ba nosili i šátek před ústy, aby nepokli žádného komára. Pro staré krávy a opice zřizovány nemocnice; nábožní lidé kající se dali dobrovolně obtěžovati hmyzem, aby mu poskytli potravu.

2. Buddhismus. Ze ztrnulosti brahmanské Indý v 6. století př. Kr. vyrval králevic Gautama, jemuž dáno příjmi Buddha, t. j. Vzbuzený. V 29. roce věku svého uchýlil se do samoty, vzdav se všech záměrův na skvělé postavení, k němuž oprávněn byl rodem svým. Strávil několik let nej přísnějším pokáním, jal se, provázen jsa některými žáky, po zemi choditi a rozšiřovati učení své. Zavrhoval veškerou brahmanskou víru v bohy a učil, že všickni lidé jsou sobě rovni, čímž kastovníctví zasadil ránu smrtelnou. Největší váhu kladl na život ctnostný, avšak domníval se, že vésti jej lze jen tak, aby člověk veškeré činnosti se zdržoval a život svůj daleko od světa trávil v pokání a v zbožném rozjímání.

Buddha na svět hleděl jakožto na moře plné bolesti, jimž vyhnouti se možno jen udušením všech vášní a všeho citu. Ale ani tímto životem nepřestane bída, neboť člověk rodi se vždy zase znova, a bída vždy znova počíná svůj rej. Člověk nucen je tedy hleděti, aby se opět nenarodil, a to učiniti může jen tehdy, když se sám zničí a klesne v nicotu. Sama sebe však zničí člověk, když v sobě umrtví všeliké nadání duševní a každou náruživost. Muž opravdu pobožný nechť žije jako poustevník aneb ať putuje semo tamo bez cíle a bez domova, nechť se ustrojí v šat sešitý ze žluté veteše a před hladem nechť se chrání žebrotou.

Ačkoli učení Buddhovo zničilo rozdíly kast a členové jednoho národa sobě jsou zblíženi, předce směrem svým, činnému životu nepřátelským, nebylo spůsobilé, aby pohnulo Indý z lethargie, do které byli upadli. Avšak předce přerušilo jednotvárnost života indického, poněvadž přívrženci brahmanství, přinuceni byvše dáti se v boj s buddhismem, rychle se šířícím, snažili se soustavu svou podporovati a sesíliti novými výmysly; i umění se zvelebovalo, poněvadž když buddhisté zakládali chrámy, tu i protivníci jejich, nechtějící pozadu zůstatí, bohům svým stavěli velikolepé budovy, které posud vzbuzují podivení. Po dlouhém staletém boji mezi brahmanstvem a buddhismem podlehl konečně buddhismus. Ale zapuzen byv z Indie, rychle a trvale rozšířil se po Ceyloně, Japonsku, Číně, Tybetu a Mongolsku, tak že nyní s rozličnými sektami svými čítá dohromady okolo 484 millionův. Při tomto rozšíření vzdálil se však velice od prvotní své podoby, kterou mu dal Buddha, neboť buddhisté nebe své obsadili bezpočetnými bohy a svatými, zcela stejně jako brahmané.

(Ústava.) Vláda v Indii byla dle zákonníku Manova přísně monarchická. Král, opatřen jsa velikou mocí, především měl vykonávati přísný soud a trestati zločince. „Jediný trest,“ dí Manu, „chrání pokolení lidské; trest bdí, když všecko spí; trest je spra-

vedlnost. Kdyby král nebyl neunaveně horlivým v potrestání vinníkův, silný by slabého smažil jako rybu na rožni a člověk z nejnižší kasty zaujal by důstojnost nejvyššího muže. Jen tam, kde černý trest s červeným okem ničí zločince, lidé žijí bez starosti; člověka, jenž od přírody činí dobře, sotva lze naléztí.“ — Nemohla-li při přelíčení dotvrzena býti pravda od svědkův, přikročeno k přísaze aneb k očistě ohněm nebo vodou. Trest smrti vykonáván stínáním, nabíjením na kůl a rozšlapáváním od slonův; jen brahmané osvobozeni byli ode všeho trestu tělesného. Dle toho, zdali kdo náležel do vyšší neb nižší kasty, podléhal trestům mírnějším nebo krutějším.

Lid dělil se na čtyry kasty. U Indův není pochybno, že základ ku kastovníctví dán dobytím země. Do první kasty patřili brahmané (kněží), do druhé kšatrijové (bojovníci). Z této druhé kasty voleni králové, kteří rádce své brali z brahmanův. Do třetí třídy náleželi vaisjové (t. j. rolníci, řemeslníci a obchodníci), do čtvrté sudrové (t. j. pacholci a služební). Sudrové pocházeli od pokořených prabydlitelův, kdežto vyšší kasty přináležely výbojným Ariům. Jen první tři kasty směly čísti knihy svaté a účastniti se obětí náboženských. Toto rozdělení udrželo se až po dnešní den s tím rozdílem, že počet kast později rostl nedovoleným mezi nimi slučováním, a že sudrové vždy více a více klesali v opovržení. Čandalové (čili pariové), kteří stojí ještě hloub než sudrové, jen ve dne vstoupiti smějí do osad a tu jim přikázáno jest, aby již z daleka přítomnost svou ohlašovali tlúčením jednoho dřeva o druhé, aby každý v čas mohl ujíti před znečišťujícím setkáním se s nimi. Almužny mají se jim udřeti toliko od služebníkův na střepích. Oni jsou katové odsouzených zločincův a rasové zdechlých zvířat, jež odklizovati jest povinností jejich.

(*Literatura.*) Literatura indická velmi jest bohata, avšak doposud jen malá její část je proskoumána. Jazyk její jest sanskrit, nyní již neužívaný, větev indoevropského kmene jazykového, významávající se bohatostí jakož i umělým ústrojím. — Z dob nejstarších pocházejí spisy obsahu bohosloveckého, totiž čtyry Vedy, kteréž obsahují staré písně náboženské, popis obřadů bohoslužebných, průpovědi k obřadům obětním a j. K těmto spisům náboženským se v době potomní druží plody básnické, z nichž nejvíce vynikají dva zpěvy epické, Mahabharata a Ramajana. Onen líčí boj dvou bílých kmenů v Indii, tento popisuje výpravu Ramy, vtělení to Višnova, na Ceylon. Do obou básní vloženy jsou nesčíslné epizody, tak že je považovati lze za sbírku

starých podání indických, v nichž nepomyšleno na jednotu plánu. Mahabharata čítá asi 100.000 veršův dvouřádkových.

I drama u Indů velmi zvelebeno, avšak nedá se ustanoviti, do které doby náleží počátek tohoto rozvoje. K provozování dramát, vždy šťastně se končících, nalezala se v palácích královských zvláštní jeviště co nejnádherněji upravená. S prováděním divadelních her spojen býval tanec a hudba. Mezi básníky dramatickými Kalidasa (v 1. století př. Kr.) dle úsudku znalcův je nejjasnější hvězdou na nebi umělé poesie indické, jehož nejslavnější dílo jest drama Sakuntala. — Zvláštností Indův jsou dramata filosofická, v nichž vystupují soustavy filosofické jakožto osoby.

Lyrika Indů dílem jest náboženská dílem erotická. Známí jsou Indové velikým bohatstvím sbírek průpovědí, pohádek a bájek. Pod jménem bájek Bidpajových část pokladu jejich přešla téměř do všech jazykův evropských.

Z věd Indové mimo grammatiku nejvíce pěstovali filosofii. Soustavy jejich náboženské, jakkoli jsou v jednotlivých částech a v posledních následcích svých způsobu velmi převráceného, svědčí předce o takovém hloubání filosofickém, k jakému se nepovznesl žádný jiný národ starého věku mimo Řeky.

(Umění.) Umění, jmenovitě stavitelství a sochařství, největšího zvelebení dosáhla nadšením náboženským. Kandraguptův vnuk, král Asoka (260—226), jenž se přiznával k buddhismu, postavil prý Buddhovi neméně než 84.000 pomníkův a založil prý rovně tolik klášterův. I přívrženci Brahmovi nezůstali pozadu a stavěli chrámy v Elloře, v Salsettě a na ostrově Elefantě. Jsou to obrovské, nad zemí a pod zemí do skal vytesané chrámy na mnoho hodin zdělí, které se skládají z nesčíslných jednotlivých chrámův (v četných patrech), galerií, loubí atd. Avšak stavby tyto nepatří starému věku, nýbrž dokončeny jsou nejvíce v čase mezi 500—1000 po Kr. Ohromnost práce, které potřebí bylo k vystavění těchto budov, jest nejvíce obdivu hodna. Právě ceny umělecké však postrádají, neboť tvary architektonické (stavitelské) přetíženy jsou nevkusnými ozdobami. Na obrazech jeví se v nich veliká měkkost; ve tvarech tělesných nikde nevystupují jasně kosti a svaly, tak že celek činí dojem zmalátnělosti a smyslnosti bez síly. Na sochařství ostatně nepříznivě působily prapodivné pojmy o bozích, jimž bujná obrazovnost Indův přidala množství hlav, ruk a jiných částí těla, proměňujíc je tím v podivné nestvůry. Poněvadž umělcům bylo zakázáno obvyklé tvary měniti, proto místo krásných děl uměleckých tvořili jen podoby bizarní.

(*Průmysl a obchod.*) Vaisjové zaměstnávali se průmyslem a obchodem. Vynalezli umění, jak železo utvrditi v ocel; kovové práce jejich byly tak dokonalé, že zbuzovaly obdiv i u Řekův. Neméně výtečné byly tkaniny indické. Obchod pomorský i suchozemský nebyl nepatrný. Zlato a perly, drahokamy, dříví sandalové, látky k barvení, kadidla, roucha hedbávná a nachová (purpurová) zaslána do dalekých krajín vnitrozemských anebo k pobřeží mořskému.

VII. Baktrové a Medové.

Prameny: Z pramenův nejdůležitější jest domácí Zendavesta Zoroastrova. K ní druží se ty spisy řecké, které nám zprávu dávají o náboženství severních Ariův (Baktrův, Medův a Peršanův), avšak mnohé z nich buď docela se ztratily aneb zachovaly se jen v chatrných zlomcích, ku př. u Diogena Laërtia a Plutarcha (v pojednání o Isidě a Osiru). O dějinách Ariův severních vypravují též Herodot, Ktesias (u Diodora) a Xenofon. — Zendavesta na západě známou stala se teprve v minulém století.

§ 23. Sídla, dějiny a vzdělanost Baktrův a Medův.

(*Baktrové.*) Baktrové, Medové a Peršané patří s Indy k jednomu kmenu, a sice k arijskému; pro rozdíl od Indův, Ariův to jižních, slovou Ariové severní. Sídla Baktrův hledati sluší nad vrchovištěm řeky Oxu a v okolí Paropanisu; prostírala se až k Persidě a Medii. V 13. století př. Kr. Baktrové pozbyli samostatnosti své, podrobeni byvše od králův assyrských. Když říše assyrská klonila se k úpadku, dostali se pod nadvládu medskou a později pod perskou.

Původní náboženství Baktrův bylo prosté ctění sil přírodních. Okolo té doby, kdy pokořeni byli od Assyrův, vystoupil Zoroaster (Zarathustra) jakožto zakladatel zvláštní soustavy náboženské, totiž dualismu. Shledav, že na světě jest dobro a zlo, k vysvětlení těchto dvou protiv zdánlivě nesjednotitelných vymyslel si dvě základní příčiny. Jedna z nich jest kníže bohův Ormuzd, jenž vládne v říši světla a od něhož pochází vše dobré a šlechetné, druhá, Ahriman (zle smýšlející), panuje v říši temnot a od ní vychází vše záhubné. Těmito dvěma nejvyšším bytostem podřízen jest jistý počet duchův na rozmanité třídy rozdělených, kteří vzájemně působí proti sobě; teprve posledního dne zvíťezí princip dobrý i nastane stav věčné blaženosti. Učení svá uložil Zoroaster ve zvláštní knize, řečené Zendavesta. Kněží náboženství tohoto sluli magové; jejich vlivem podrobeni jsou přívrženci této víry mnoha předpisům a obřadům, které, jakkoli u menší míře, předce způsobem stejným zastavovaly rozumnou činnost, jako indické brahmanství.

(*Medové.*) Medové drželi úrodná údolí a širé pastviny horské na moři kaspickém; sídla jejich prostírala se na jih k Susianě, na západ k Assyrii, na sever k Armenii. V době, z níž máme nejstarší zprávy o nich, nalezali se pod panstvím assyrským. Řecký dějepisec Herodot vypravuje o nich, že jeho assyrské svrhli a vlastní říši založili; prvním králem zvolen od nich Dejokes, jenž založil prý město Ekbatana a prostřed něho vystavěti kázal hrad královský i budovu pro poklady své. Tyto zprávy Herodotovy, které poukazují k l. 714, nesrovnávají se však nikterak s nápisy na palácích assyrských, dle nichž králové assyrští nad Medii panovali ještě v největší části 7. století před Kr. Teprve Fraortes († 633), snad syn Dejoka, náčelníka medského, okolo 640 kmeny medské spojil a v čele jejich započal boj o samostatnost s králem assyrským Assurbanipalem, zahynul však s většinou vojska svého v bitvě. Syn jeho Kyaxares (633—593), vstoupiv v šlépěje otcovy, v boji pokračoval, byl však brzo potom nucen hájiti se proti Skythům, kteří opustivše sídla svá nad černým mořem vtrhli do Medie. Zemi svou šťastně od nich osvobodiv, panství své hlavně v boji s říší lidskou rozšířil nad Armenii a nad částí Malé Asie až po řeku Halys. Posléze ve spolku s králem babylonským Nabopolassarem účastnil se vyvrácení říše assyrské a dobytí Ninive (606). Ale již za Kyaxarova syna Astyaga říše medská vzala za své. Peršané povstali, vedeni jsouce Kyrem, a v bitvě u Pasagard Astyages poražen a panství svého zbaven (558).

Náboženství medské bylo totéž jako u Baktrův. O umělosti jejich svědčí roucha medská, za starověku proslulá.

VIII. Peršané.

Prameny: O dějinách perských zprávu dávají tytéž prameny, jež uvedeny jsou při dějinách Medův a Baktrův; k nim druží se ještě některé knihy biblické.

§ 24. Zeměpis Persie.

Stará Persie ležela mezi zálivem perským a pouští karman-skou. Severní část jest divoká hornatina, kdežto krajina nad řekami Araxem a Kyrem rozložená má podnebí mírné; od přírody nejvíce jsou obdařeny jižní části blíže moře ležící, neboť tam panuje věčné jaro. Nejstarším sídlem králův byla Persepölis; zde byly hrobky jejich, do skal vtesané. Jihovýchodně odtud ležely Pasargady (Pasargädæ), jež Kyros vystavěl na památku vítězství svého nad Astyagem. Když říše nabyla velikého objemu, sídlem královským časem bývala též Susa, ležíc blíže k zemím maloasijským.

§ 25. Dějiny perské.

(*Kyros 558—529.*) Zakladatel samostatnosti i velikosti perské byl Kyros, jehož původ a mladý věk pověstmi zahalen jest v báječnou temnotu. Obyčejné vypravování zní takto: Astyagovi, králi medskému, zdálo se jednou ve snu, že syn dcery jeho Mandany stane se králem a ten že jej zbaví vlády. Chtěje to předejítí, dceru svou provdal za Peršana Kambysa, doufaje, že syn kmene cizího nikdy panovati nebude nad Medy. Aby nabyl ještě větší bezpečnosti, Kyra, syna Mandanina a Kambysova, ihned po narození kázal zabítí. Chlapec však způsobem téměř zázračným spasen a vychován mezi pastyři. Astyagës se později dověděl o zachránění vnuka svého, avšak hněv svůj ukrotil, přemluviti se dav od magův, kteří pravili, že sen již je vyplněn, poněvadž prý Kyros za krále zvolen od chlapců ve hře, čímž ovšem nikterak neohrozil panství dědovo. Podržel jej pak některý čas při dvoře svém a oblíbil si čilou a upřímnou povahu vnukovu. Nicméně však nezdržel se, aby na služebníku svém Harpagovi, jemuž usmrcení novorozeňátka svěřeno bylo, pro nesplnění rozkazu toho krutě se nepomstil. Předložil mu k obědu vlastního syna jeho na místě pokrmu, aby nabažil se bolestí zoufajícího otce. Kyros žil později mezi Peršany, a pohnul je k povstání proti dědu svému, které mělo pro ně průběh tím šťastnější, poněvadž se Harpagos, vyslán byv s vojskem medským proti povstalcům, Astyagovi za zavraždění syna svého pomstil tím, že i s vojskem přešel ke Kyrovi. Když pak král sám vytáhl proti vnuku svému, poražen i zajat jest u Pasargad, v zajetí však s ním nakládáno slušně (558).

(*Války Kyrovy s Lydií 549.*) V krátkém čase podmanil si pak Kyros všecky ty země, jež byly potud pod panstvím medským. Ze státův asijských jen říše babylonská a lydská měly nějakou moc a vážnost. Kyros výbojně udeřil na tuto i na onu. Nejprve se zapletl v boj s Lydií, v níž tehdá vládl Kroisos. Původní objem říše této, jejímž hlavním městem byly Sardy (Sardes), značně vzrostl šťastnými válkami jejich králdv, tak že na suchozemské straně dosahovala až k řece Halysu, kdežto na západě jí podrobeny byly pobřežní osady řecké. Kroisos, svak sesazeného Astyaga, chtěl nejen pomstiti se za něho, nýbrž obával se i o svou vlastní moc. Optav se prvé orakula delfského, jehož velice dvojmyslnou odpověď vykládal si ve svůj prospěch, vrhl se v boj s Kyrem. Na slíbenou pomoc králdv ægyptského a babylonského, kteří oba rovněž se strachovali vzrůstající moci perské, ani nečekaje, vytrhl

do pole. Když první bitva, svedená u Pterie, zůstala nerozhodnuta, umínil si navrátiti se do hlavního města, a ve válce pokračovati příštího jara s pomocí svých přátel. Avšak Kyros v zimě neodpočíval, nýbrž táhl za ním a na hlavu jej porazil před samými Sardy. Hlavní město i s králem padlo do rukou vítěze, jenž přemoženého panovníka laskavě přijal a dobře s ním nakládal. Celá říše lydská stala se kořistí Peršanův, a i ta města řecká na pobřeží moře aegæjského, která až potud si byla zachovala neodvislost od říše lydské, nyní donucena, uznati svrchovanost perskou a platiti poplatek. Brzo byla podrobena celá Malá Asie, a tím hranice nové říše posunuty mnohem dále na západ, než se bylo kdy stalo od Assyřův a Babyloňanův. — Na východ rozšířil Kyros výboje své až k řece Iaxartu.

Od dějepisců řeckých pochází krásná vyprávka o schůzi Kroisa se Solonem, která obsahuje naučení, že nikoho velebiti nelze před smrtí jeho. Řekové vypravují dále, že Kyros Kroisovi vystoupiti kázal na hranici, chtěje jej upáliti, ale k slitování že byl pohnut teprv, když Kroisos vychvalovati se jal moudrost Solonovu. Zdá se však, že si Kroisos sám chtěl život vzíti, aby nepřežil zničení moci své, a že teprv následkem silného deště, jenž zmařil úmysl jeho, upustil od samovraždy, jakožto bohům nemilé.

(*Válka s Babylonii 538. Smrt Kyrova 529.*) Nyní obrátil se Kyros proti Babylonii, jejíž poslední král Nabonedus (v bibli Belsazar) byl se oddal životu prostopášnému, pročež přemožení jeho zdálo se býti snadným. Avšak dobytí Babylona téměř nemožným bylo pro silné jeho opevnění. Tu Kyrovi na mysl přišlo, aby Eufrat, jenž středem města protékal, odvésti dal stranou. Suchým korytem vniknul pak do Babylona, právě když obyvatelé nějakou slavnost světili; zděšení měšťané o další odpor se nepokoušeli (538). Tím Babylon navždy pozbyl své důležitosti, neboť pozdější úmysl Alexandra Velikého, povýšiti jej za hlavní město veleříše své, nedospěl k skutku. V potomních rozbrojích město neustále hůře klesalo, stavby jeho se rozpadávaly v sutiny a staviva jejich užíváno jinde; obyvatelé vystěhovali se anebo potření morem; ani jméno se na místě nezachovalo. — S úpadkem této říše také Syrie, Foinikie a Palæstina přišly v moc Kyrova, a tím mu otevřena cesta k dobytí Egypta. Židům, do zajetí od krále babylonského Nebukadnezara odvedeným, dovolil návrat do vlasti. Pak se pokusil o pokoření Massagetův na moři kaspiském, avšak padl v bitvě, kterou s ním svedla královna jejich Tomýris při Iaxartu (529). Od mrtvoly prý vítězka oddělila hlavu, a pohrouzila ji do měchu krví lidskou naplněného, řkouc: „Nasyť se krví, již jsi za živa neměl dosti.“ Poněvadž však tělo Kyrovo odpočívalo v Pasargadách, pravdě

podobnější jest zpráva, kterou podává Ktesias, jenž vypravuje, že Kyros padl v boji na hranicích indických a tělo jeho že zpět přivezeno od vojnův jeho.

(*Kambyses 529—522.*) Po Kyrovi následoval syn jeho Kambyses, muž myslí prudké a ukrutné. Udeřiv na krále egyptského Psammenita, zvítězil nad ním v bitvě u Pelusia, zajal jej a dal jej odpravití (525). Ale nejen s pokořeným králem, nýbrž i s rodinou jeho a s lidem nakládáno ukrutně. Libye a Kyrene dobrovolně se pokořily vítězi a poslaly mu dary na znamení, že se podrobují. Nechtěje přestati na těchto výsledcích, Kambyses dobytí chtěl i Aethiopie a bohatého chrámu Ammonova v saharské oase, řečené Siva. Avšak sbor, vyslaný proti oase, zahynul na poušti a vojsko, jež Kambyses sám vedl do Aethiopie, nuceno bylo vrátiti se s ohromnými ztrátami pro nedostatek špíže. — Další jeho vláda znamená ukrutnostmi všeho druhu. Posmíval se náboženským obyčejům Egyptanů, prznil a ničil jich svatyně, trýznil kněží a vraždil dle nahodilých choutek i mezi nejbližšími příbuznými. Ani bratr jeho Smerdis neušel popravě; zdálo se Kambysovi ve snách, že bratr sedí na trůně a hlavou dosahuje až k nebi. Sestru, která mu vyčítala vraždu tu, tak ztrýznil, až zemřela. Tu obdržel zprávu, že povstání vypuklo v Persii; i pospíchal tam, avšak na cestě náhodou se poranil vlastním mečem a zemřel následkem této rány.

(*Lži-Smerdis.*) Zpoua, kterou přinucen Kambyses k rychlému návratu z Egypta, nastrojena byla od magův, medsky smýšlejících, k svržení panství perského. Jeden z nich vydával se za Smerda zavražděného, i byl také po smrti Kambysově všeobecně uznán za krále. Sedm měsícův trvalo, nežli podvod ten byl odhalen. Lži-Smerdis (Pseudo-Smerdis) neměl totiž uší, poněvadž mu je kdysi Kyros uřezati dal pro nějaký zločin. Když se to proneslo, několik spiklenců vrazilo do paláce královského, skolilo nepravého Smerda a hlavu jeho ukázalo lidu.

(*Dareios I. 521—485.*) Kambysem vymřela starší větev domu Achaimenovcův a vláda přenešena nyní (volbou?) na mladší větev. Nový panovník Dareios zcela byl k tomu stvořen, aby novou sílu dal říši perské, ohrožené od tolika nepřátel, kolik měla národův podmaněných; spojovat v sobě všechny vlastnosti statečného vojevůdce a moudrého státníka.

První pokus k vydobytí ztracené neodvislosti učinil Babylon, jehož nový král sice od Peršanův poražen byl v poli, ale za hradbami městskými tvrdošjně se hájil po 19 měsícův. Když Dareios

již se vzdával naděje na konečné vítězství, z nesnázi pomohl mu věrný a obětavý Zopýros. Zohavil se sám a přešel k nepřátelům, namluvil jim, že prý takto jest ztrýzněn od Dareia. Touto lstí získal jich důvěru a přivedl město v moc krále svého, jenž po dobytí 3000 nejvznešenějších obyvatelův dal přibiti na kříže (518). Se stejným štěstím potlačil všechny ostatní nepokoje a udržel říši Kyrovu v plném objemu.

Nyní obrátil Dareios zraky své k Evropě, kamž dosud žádný z asijských podmanitelův nebyl podnikl výpravu. Nejprvé chtěl si podrobiti Skythy na Dunaji a nad černým mořem (515). Po velikolepých přípravách vydal se na pochod, avšak neuvážil ani velikou vzdálenost ani nepohostinnost krajín obydlených od kočujících Skythův, v nichž vítěz nenalezal měst, která by oplývala nahromaděnou špiží. Skythové vyhýbali se bitvě v širém poli, neustále prechajíce před ním, až konečně, přitáhnuv až k řece Tanais, nedostatkem potravy donucen byl k návratu. Přes Dunaj na počátku výpravy vystavěn most a ochrana jeho svěřena maloasijským Řekům. Kdyby vůdcové jejich byli měli vůli neb odvahu, zrušiti most ten, jistě by celé vojsko královo, na zpátečním pochodu od Skythův neustále pronásledované, bylo zahynulo, čehož následek nejbližší bylo by osvobození Řekův maloasijských. Avšak nestalo se tak. Peršané mohli si podrobiti Thrakii a tím nabyli východiště k dalším výbojům v Evropě.

Po návratu svém podnikl Dareios výpravu do Indie (510?). Menšími výpravami již dříve vyslanými snažil se vypátrati, jak by se dalo provésti dobytí země této, i vydal se na pochod teprvé, když se mu zprávy zdály býti příznivými. Podařilo se mu však v odvislost uvésti toliko země, položené na pravém břehu řeky Indu, a i toto panství netrvalo déle než do smrti syna jeho Xerxa I. Pozornost jeho brzo potom plnou měrou zaujata od Řekův maloasijských. Ti se totiž pokusili (500) o osvobození z panství perského, avšak nešťastně. Dareios chtěl si nyní podrobiti i Řecko; první jeho výprava se však docela nezdařila a mezi přípravami k druhé zachvátila ho smrt (485). Více zásluh, než o rozšíření říše své, získal si Dareios o vnitřní její zřízení.

(Úpadek moci perské za nástupcův Dareiových.) Po smrti Dareiově moc perská rychle klesala. Syn jeho Xerxes I. (485—465) pokusil se sice ještě jednou o dobytí Řecka, ale bylo-li úsilí otcovo u věci té bez výsledku, pokusy synovy zkončily se s dokonalou hanbou, a pozdější jeho potomci obmezili se na pouhou obranu říše. Artabanos, náčelník osobní stráže, zavraždil Xerxa

i nejstaršího syna jeho, chtěje se zmocniti trůnu, avšak pokus svůj zaplatil smrtí, byv zabit od mladšího syna krále, Artaxerxa I. Makrocheira (465—424). Za tohoto panovníka i Aegyptané, povzbuzeni jsoouce vítěznými boji Řekův, pokoušeli se o vypuzení Peršanův, avšak z počátku marně. Větší nebezpečnosti hrozilo říši přílišnou mocí satrapův, jichž častými zpourami jevila se slabost říše. Nesvornost v rodině královské samé, vedouc k vraždám a zpourám, přispívala k urychlení rostoucího úpadku. Poslední pravý potomek Dareia I. byl Xerxes II., jenž, panovav jen 45 dní, padl (424) rukou nevlastního bratra svého Sogdiána. Vrah nastoupil na trůn, byl však již po 6 měsících v popeli udušen od jiného nevlastního bratra Xerxova. Tento se co Dareios II. Nothos (424—405) zmocnil vlády, udržel se, ale stal se pouhým nástrojem manželky své Parysatidy. Když se takto panovníci rychle střídali na trůnu, v provinciích jeden náměstek královský po druhém začínal zpouř, a i podmanění národové chápali se zbraně, avšak jen Aegyptanům (414) poštětlo se dosíci neodvislosti.

Po Darciovi následoval syn jeho Artaxerxes II. Mnemon (406—362). Jemu podniknouti bylo nebezpečný boj o trůn s mladším bratrem Kyrem, miláčkem to ovdovělé královny Parysatidy, mužem to vloh vynikajících a příjemného chování, jež mu získalo všeobecnou náklonnost. Kyros, potud byv satrapou celé přední Asie, chtěl si s žoldněři řeckými, kteří v počtu 14.000 mužův přišli jemu ku pomoci, vydobytí samovlády, ale zahynul v bitvě u Kunaxy (401), v osobním zápasu poraniv samého bratra svého. Nyní byl trůn Artaxerxovi zabezpečen.

Artaxerxes III. (362—338), sotva se dostav ku vládě, jen s největším namáháním zvítězil nad všeobecným téměř povstáním provincií, při čemž se vyznamenal nelidskostí a krvežíznivostí, řídka i u asijských vladařův a dobyvatelův. I Aegypt si podmanil, jenž od 64 let byl neodvislý od říše perské. Život svůj skončil jedem, jež mu podal milostník jeho, Aegyptan Bagoas. Od vraha na trůn dosazen pak Arses (338—336), nejmladší syn Artaxerxa II., avšak ze strachu před pomstou po brzkém čase opět od něho zavražděn, načež mocný královrah na stolec dosadil Dareia III. Kodomanna (336—330), pravnuka Dareia Notha. I tohoto chtěl Bagoas otrávit, byl však sám přinucen vypítí číši jedu. Dareios III. dožil se konce moci perské v boji s Alexandrem, králem makedonským; na útěku před strašným vítězem tímto zavraždil ho satrap Bessus; z rodu Darciova, z něhož vyšlo

deset panovníkův perských, byl tedy pátým králem, který skončil život svůj způsobem násilným. (Blížeji o tom zprávy v dějinách řeckých a makedonských.)

§ 26. Vzdělanost perská.

(*Náboženství.*) Náboženství perské bylo učení Zoroastrovo, ač v některých částech změněné; tak ku př. na místo ctění světla nastoupilo klanění se ohni. Od Medův dostali se k Peršanům kněží magové, ale nedosáhli v Persii takového vlivu na vládu jako v Medii. U národův podmaněných Dareios I. ponechával domácí obřady náboženské, kteroužto šetrností nemálo přispěl k upevnění říše.

(*Zřízení a správa.*) Zřízení říšské pocházelo od Dareia I. Rozdělil říši na 20 satrapií, z nichž každá spravována byla od jednoho satrapa (místodržícího). Poněvadž tito ve své osobě spojovali moc civilní i vojenskou, právomocnost jejich byla velmi veliká, což v pozdější době za následek mělo častá povstání. Hlavní příčinou úpadku říše bylo nepatrné spojení organické mezi provinciemi samými. Místodržitelé uznávali sice nadvládu krále a ročně mu odváděli poplatky v penězích a přírodninách, mezi sebou však ovládání byli stálou řevnivostí i neposkytovali sobě žádné pomoci vzájemné, když byl jeden nebo druhý ohrožen nepřitelem.

Šlechtu říšskou tvořili Peršané; po nich největší výsady měli Medové, pak Baktrové, a dále národové dobrovolně se podrobivší; na posledním místě byli národové podmanění.

Moc králův, pocházejících ze šlechtického rodu Achaimenovcův, ničím nebyla obmezena; nekázanost její jevila se především v nesmírné libovůli, s jakou nakládali s životy svých poddaných. Každý, kdo se blížil panovníkovi, musil padnouti na kolena a políbiti zemi. Četné služebnictvo (5000) zastávalo službu kolem osoby královny i krále ještě více odlučovalo od poddaných. Sídlo králův se měnilo: na jaře bylo v Susách, v letě v Ekbatanech, v zimě v Babyloně. U tabule královské hodovalo 15.000 lidí, jichž výživa denně stála 4000 talentův. — Vojsko skládalo se z hotovosti jednotlivých provincií; k plnění povinnosti vojenské přihlíželi králové s největší přísností, o čemž se vypravují některé skutky barbarské. Ohromná vojska vysílána do pole (píše se o millionech), avšak pohyblivost a účinnost jejich nikterak se nerosnávala s touto velikostí. Neboť nepřehledné toto množství lidu vojenského spojeno nebylo nižádným svazkem společného původu, vzdělání neb jazyka, a při veliké nestejnosti ve způsobu

a v užívání zbraní nebylo ani možno vhodně jeho užítí v boji. Kromě toho záškodníci (pacholci a ženy), kteří číslem rovnali se bojovníkům, překáželi všelikému řádu a všeliké kázni. Král měl osobní stráž tak řečených 10.000 nesmrtelných; byl to sbor nejstatečnějších bojovníkův, kteří se vždy doplňovali, kdykoli některý smrtí sešel. Veliké poklady nahromaděny byly v pokladnách královských po způsobu asijském, a více než 180.000 talentův ukořistil prý Alexander Veliký ve hlavních městech perských.

Aby se rozkazy královy rychle dostaly na všechny strany, celá říše pokryta byla sítí silnic poštovních, jichž stanice od sebe byly vzdáleny 3—4 míle a po nichž se listy dopravovaly ku př. ze Sard do Sus za šest dní, kdežto pější cestovatel cestu tuto urazil teprv za 90 dní.

(*Umění.*) Umění perské nejlépe lze posouditi z jednotlivých ještě zachovalých ssutin v Persepoli. Velikolepé schody vedly tam k hradu královskému, stěny ve schodišti ozdobeny byly vypuklými obrazy čili reliefy (představujícími tělesné strážce, vojíny, vyslance nebo jednotlivé příběhy historické). Po těchto schodech šlo se k nádherným předsíním, v nichž dosud spatřuje se několik sloupův, a k širým sáním, ozdobeným též vypuklými obrazy, na kterých ponejvíce se představují králové, bojující s rozličnými báječnými zvířaty. Z toho jest patrnó, že Peršané ve svých pracech uměleckých nezůstali pozadu za ostatními národy asijskými.

(*Obchod a průmysl.*) Obchod i průmysl kvetly za panství perského více než v dřívějších velikých říších asijských, neboť obé podporováno bylo podmaněnými Foiniky. Jednostejné peníze zavedeny v celé říši.

C) Národové plemene mongolského.

IX. Číňané čili Kytajci.

Prameny a novější spisy: Spisy Konfuciovvy a vůbec literatura čínská nanejvýš jest důležitá; nyní se stala předmětem horlivého studia Evropanův. Mezi nejnovějšími pracemi nejobsáhlejší jsou Gützlaffovy dějiny říše kytajské (německy od Neunanna 1847).

§ 27. Sídla, dějiny a vzdělanost Číňanův.

O nesmírné říši, kterouž známe pod jménem Čína (čili Kytaj), staří neměli známost než velice nepatrnou; jménem Serica nazývali země ve východní Asii, které ovšem také v sobě obsahovaly část Číny, co vlastní výrobkův hedbávných. Číňané jsou jediný národ plemene mongolského, který se povzněl na stupeň

národa kulturního; poněvadž však na vývoj národův asijských vlivu žádného nedosáhli, proto historická důležitost jejich menší jest než Indův, s nimiž ze západních krajin veden aspoň nějaký obchod a kteří bohatstvím svým mocné panovníky povzbuzovali k dobývání.

Nejstarší dějiny Číňanův ztrácejí se ve vzdálená tisíciletí. Z knih národa toho, přeplněných báječnými zprávami, počátek dob historických s jistotou ustanoviti nelze. Fohi, jenž prý žil okolo 2950 př. Kr., zasil prý první sítě vzdělanosti a mravnosti; jemu se připisuje též vynalezení písma. Podobné důležitosti dosáhl císař Yao (okolo 2300); nejvíce se však velebí Vuvang (kolem 1100, z rodu Tše-u) jakožto ten, jehož působením zvláštní povaha čínská úplně se vyvinula. Ustavičné vnitřní války vedly k rozkladu a častému rozdělení říše, až ji císař Ši-hoang-ti (okolo 230 př. Kr.) přivedl k trvalému míru a k jejímu zvláštnímu rozkvětu.

(*Náboženství. Vzdělanost.*) Konfucius (Kong-fu-tsee, 550—479 př. Kr.) byl zakladatelem náboženství u Číňanův rozšířeného. Sestavil a zaznamenal jich staré názory náboženské, které se jevily v ctění nebes a hvězd, jakož i duší zemřelých a duchův strážných. Ve svém zákoně o mravnosti zvěstoval, že všechna ctnost a moudrost spočívá v držení se pravého středu, v zachovávání míry u všech věcech. Učení jeho uloženo jest v pěti svatých knihách (King zvaných), jimž Číňané vzdávají nejvyšší úctu. Prvý Y-king obsah má přírodo-filosofický, druhý Li-king jest knihou obyčejův a obřadův, třetí Ši-king v sobě zavírá sbírku starých zpěvův národních, čtvrtý Šu-king věnován jest letopisům, pátý Čünth-sieu obsahuje dějiny jednotlivých království až po dobu Konfuciovu. Poněvadž náboženství Konfuciovo nemá vlastních obřadův bohoslužebných ani kněží, proto do Číny záhy průchod našly buddhismus a modlářské učení zvané Tao, jehož původce slove Lao-Tse.

Vlastní prasilou, tedy nejvyšší bytostí, dle učení Konfuciova jest nebe se svým věčné stejným pořádkem a krásou. Nebe jest však síla působící jen nevědomky; vědomí a sebeurčování má jediné člověk. V Šukingu se dí: Nebe a země jsou otcem a matkou všech věcí; člověk mezi všemi bytostmi jest jediná bytost, jež má rozum k rozeznávání. Císař jest syn nebes, jehož rozkazů poslouchati sluší rovně jako příkázání božích a jemuž se vzdává úcta božská.

(*Zřízení státní.*) V čele státu čínského stojí císař. Vládne podle zákonův, které od pradávna mají platnost a všech poměrů života se dotýkají. Zvláštní úřad bdí nad tím, aby staré řády nebyly rušeny. Lid není rozdělen na stavy čili kasty; rodem ne-

dosahuje se žádných výsad; každému Číňanu přístupny jsou všechny úřady, osvědčí-li schopnost svou řadou zkoušek.

(*Jazyk.*) Jazyk čínský má vlastnosti docela obzvláštní. Mají Číňané něco méně než 500 slov jednoslabičných, která rozličným přízvukem vyslovená dávají 1445 smyslův. Při tomto malém počtu slov stává se, že jedno slovo, vysloveno budouc způsobem stejným, má někdy až i 30 významův; proto význam, jaký slovu nějakému přísluší v tom neb v onom případě, poznati lze jen z seřazení slov a jich spojení. Skloňování a časování děje se přestavováním slov a částicemi. Písmo jest nesmírně nesnadné; pro rozličné pojmy každého slova jsou zvláštní znaménka, celkem asi 50.000, pročež k naučení se jim potřebí jest několika let. — Literatura čínská velice jest bohata jak spisy přírodovědeckými a filosofickými tak i historickými a zeměpisnými, dramaty a romany a jinými plody básnickými.

(*Průmyslnost.*) Řemesla záhy dospěla k rozkvětu značnému a jednotlivé vynálezy, které podstatně změnily postup civilisace evropejské, Číňanům byly dávno známy, ač neměly na ně vliv rovněž povzbuzující. K vynálezům těm patří zejména užívání kompasu i střelného prachu a známost umění kněhtiskařského. U veliké účte u nich vždy byla orba jakožto základ pořádaného zřízení státního. Mezi výrobky průmyslnými pro jemnost svou světoznámy jsou čínský porcelán, papír a tkaniny hedbávné.

Oddíl III.

Dějiny řecké, makedonské a dějiny říší z makedonské povstalých.

Prameny a spisy novější: Po starých zeměpiscích, jakož byli Strabo, Pausanias a Klaudios Ptolemaios (o nichž blíže v dějinách vzdělanosti římské), novější zpytatelé uveřejnili o zeměpise řeckém obšírná díla, zejména Mannert, Forbiger, Curtius (Peloponnes 1851—2), Bursian (zeměpis řecký 1862) a j. O dějinách řeckých píše Herodot, Thukydides, Xenofon, Polybios, Diodor, Plutarch, Cornelius Nepos, Trogus Pompeius a Livius, o nichžto zevrubněji pojednáno bude v dějinách literatury dílem řecké dílem římské. V novější době se pracováno dějin, literatury, vzdělanosti a bájesloví řeckého stalo zalíbeným předmětem největších učencův a zejména Angličané a Němci se na poli tom významovali. Z badatelův německých vynikají K. O. Müller (Geschichten hellenischer Städte und Stämme), Wachsmuth (hellenische Alterthumskunde, 2. vyd. 1846 a násl.), E. Curtius (Griechische Geschichte, 3. vyd. 1846 a násl.), Welcker (griechische Götterlehre 1857), Schömann (griechische Alterthümer, 3. vyd. 1872), K. Fr. Herrmann (Kulturgeschichte der Griechen und Römer 1857—8, Lehrbuch der griechischen Staatsalterthümer 1855), Lachmann (Geschichte Griechenlands von dem Ende des peloponnesischen Krieges bis auf den Regierungsantritt Alexanders d. Gr. 1854), Preller (griechische Mythologie 1860—1), Bernhardy (Grundriss der griechischen Literatur 1852—9), Böckh (Staatshaushalt der Athener), Guhl a Koner (Leben der Griechen und Römer 1864). Z Angličanův vynikli Thirlwall (history of Greece) a Grote (history of Greece; do němčiny přeložil Meissner 1850—6). Z českých spisů uvésti sluší Fr. Šembery dějiny řecké a římské a Fr. Velišského o životě Řekův a Římanův. V jednotlivých částech dějin řeckých bylo pracováno a pracuje se dosud co nejdůkladněji. — Kiepertův topograficko-historický atlas řecký.

I. Zeměpis Řecka.

§ 28. Fysická povaha země.

Staré Řecko sahalo od Olympu a od hor keraunských až k jižnímu cípu peloponesskému, i zaujímalo tedy jižní část poloostrova illyrského. Objemem tímto, přičítáme-li i ostrovy k němu náležité, nerovnálo se ani dnešnímu Portugalsku, a předce ani největší národové nedosáhli slávy, která by byla trvalejší a skvělejší, nežli jest nehynoucí památka nečetného národa řeckého.

Fysická povaha země byla taková, že obyvatele vzbuzovala k činnosti více než obyčejně. Ačkoliv podnebí v některých krajinách bylo drsné, v jiných tak teplé, že člověk až zmalátněl, předce celkem bylo mírné a chránilo Řeky před ochabnutím asijským. Půda byla málo vydatná, hodila se jen z malé části k orbě a v hornatých krajích příhodná byla pouze k chovu dobytka. Nižší krajiny nouzi měly o dříví a největší část země trpěla nedostatkem pravidelného

přítoku vody. Tento nedostatek, jenž se za našich dnů jeví v míře ještě větší, za starých časů jakož i podnes odtud měl příčinu, že hojnější dešť spadá jen na podzim a v zimě, v letě však panuje stále sucho, a že nejmnější řeky řecké jsou jen horské bystřiny, vysychající za horkého počasí letního. — Blíží styk vzájemný mezi Řeky a národy žijícími na sever od pohoří keraunského nemohl se vyvinouti, neboť pomezí horstvo bylo mu trvalou překážkou. Dle přirozeného běhu věcí mohlo se očekávat, že se v Řecku, poněvadž hornatý povrch země překážel užšímu spojení obyvatelstva, nevyvine pořádné zřízení státní, nýbrž jen život pastýřský společených rodin a malých kmenův, dolinami, vrchy a řekami od sebe odloučených.

Před touto jednotvárností Řecko zachráněno jest neobyčejně šťastnou polohou a podivnou členitostí pobřeží. Ležíc uprostřed tří dílův země od žádného z nich nebylo příliš vzdáleno. Veliká délka a rozmanitý útvar pobřeží, který k malosti země jest v poměru nanejvýše příznivém, seznámil Řeky s mořem; množství ostrovův, jež leží v moři aegæjském, poskytovalo stejný počet přirozených stanic, které vábily k přeplutí na pobřeží maloasijské a podniknutí to i při nízkém stupni prvních počátkův plavby činily nebezpečným. Řekové tudíž obmezení byli na moře i na obchod a tento nahradil jim tisícronásobně, čeho jim povrch a vnitřek země neposkytoval v plodinách polních anebo v drahých kovech. Obchod po vše časy národy činil bohaté a mocné; za oněch dob Řeky při jejich obdivu hodné čilosti duševní a jejich ušlechtilých mravech povznesl na nejvyšší stupeň vzdělanosti, již vůbec dosáhl starý věk.

(*Horstvo.*) Pohoří řecká jsou prodloužením Skardu (dnešního Šaru), jenž úzkým úžlabím Drimu oddělen jest od Alp albanských.

1. Řecko severní. Zde hlavním pohořím jest Pindos, skoro vždy sněhem pokrytý, 2200—2500^m vysoký, jenž se rozkládá od severu k jihu na rozvodí mezi mořem aegæjským a ionským. Od Pindu na západ rozbíhá se po Epeiru pohoří keraunské, na východ pak odvětňuje se od Pindu (a sice od hory Lakmonu) pohoří kambunské a od Tymfrestu (kterýmžto jménem naznačuje se jižní část Pindu) Othrys. Východně od těchto hor rozprostírá se podél pobřeží thessalského více menších pásem horských a sice Olympos 3000^m vysoký, na hranicích mezi Makedonií a Thessalií, a dáleji Ossa i Pelion.

2. V Řecku středním. Zde rozkládá se jihovýchodně od Tymfrestu na hranicích thessalských pohoří Oita, jehož výběžky přístupující k moři, tvoří soutěsku thermopylskou. V Thermopylách totiž hory sahají téměř až k samému břehu mořskému, tak že mezi mořem a strmými vyšinami zbývá jen úzká stezka. Soutěska sama jest na samých hranicích mezi Thessalií a východní Lokridou. Další výběžek Pindu je Parnassos, jižně od Oity. Od něho na jih prostírá se po Boiotii a Attice několik osamělých

skupin horských, totiž Helikon a Kythairon, od kteréhožto vyběhají Parnes, Hymettos a Laurion. Také ostrov Euboia pokryt jest pásmem horským.

3. V Peloponnesu. Poloostrov tento ve východní polovici veskrz je hornatý; západní polovice sklání se k moři a má více rovin. Nejdůležitější pohoří jest Kyllēne, k jejíž soustavě náleží též lakonský (2320^m vysoký) Taygētos.

(*Zálivy.*) 1. Záliv thermaiský (nyní soluňský), 2. pelasgický, jenž se dělí na pagasaiský (nyní voloský) a malický (nyní zeitunský), 3. saronský (nyní æginský), 4. argolský (nyní napolský), 5. lakonský (nyní kolokythský), 6. messenský (nyní koronský), 7. korinthský (nyní lepantský), 8. ambrakijský (nyní artský).

(*Řeky.*) V Řecku severním: Peneios (vlévá se do zálivu thermaiského); v Řecku středním: Kefissos (vtéká do jezera kopaiského), Achelōos (mezi Aitolíí a Akarnanií, plyne do moře ionského); v Peloponnesu: Eurōtas (teče do zálivu lakonského), Pamisos (vlévá se do zálivu messenského), Alfeios (vtéká do moře ionského).

(*Jezera.*) Jezero kopaiské v Boiotii a acherusské v Epeiru.

(*Mysy.*) 1. Artemision, severovýchodní cíp ostrova Euboie, 2. Sunion, nejjihnější cíp Attiky, 3. Malēa a 4. Tainaron (nyní Matapan), jižní cípy Lakonie, 5. Rhion a 6. Antirrhion v zálivu korinthském, 7. Aktion (Actium) u vchodu do zátoky ambrakijské (bitva l. 31 př. Kr.).

§ 29. Název a rozdělení Řecka.

(*Název.*) Všeobecné pojmenování Řekův a země jejich „Hellenové a Hellas“ vyskytlo se teprve v dobách pozdějších; původně jednotliví kmenové i jednotlivé krajiny nazývány názvy zvláštními, nemající jména společného.

Jméno Hellas znamenalo nejprve kraj v Thessalii; také jedno město téhož jména bylo na jihu od Farsalu. Později jim nazýváno Řecko kromě Peloponnesu, až konečně rozšířeno i na tento poloostrov i na ostrovy řecké. Hellenové sluli pak všichni Řekové, ať již žili ve vlasti aneb v osadách. Římané dali Řekům jméno Græci, které původně patřilo pouze jednomu kmenu v Epiru; když si Řecko podmanili, nazvali je Achaia.

(*Rozdělení.*) Řecko dělilo se na tyto části:

I. V Řecku severním byly tyto krajiny:

1. Thessalie. Krajina tato na všech stranách má hornaté hranice přirozené, na jihu je však překračuje, tak že tam politický vliv Thessalův sahal dále, než se přírodou zdálo býti ustanoveno.

Jméno své měla od Thessalův, národu jízdeckého, jenž se do této krajiny přistěhoval z Thesprotie (v Epeiru). Nejdůležitější města thessalská byla: Fery (*Φεράι*, hlavní sídlo potomních tyrannů), Farsalos (bitva 48 př. Kr.), Larissa, Lamia (válka lamijská l. 323), Iolkos (shromaždiště Argonautův). Pahorky Kynoskefalské (*Κυνός κεφαλαί*) paměti hodnými se staly bitvou l. 197 př. Kr.

2. Epeiros (*Ἐπειρος*, 200 □mil). Původně obydlen byl kmeny řeckými, avšak přistěhováním cizích kmenův a odchodem domácích dostal obyvatelstvo smíšené, dílem hellenské dílem barské. Důležitější kmenové byli Chaonové, Thesprotové a Molossové. Nejdůležitější místo bylo Dodōna, proslavené sídlo nejstaršího orakula Zevova (viz § 62.); Ambrakia, potomní sídlo Pyrrhovo. — Thesalové a ještě více Epeiroti od Řekův nebyli uznáváni za národ sourodý, nýbrž počítáni k polobarbarům. A v skutku stáli oba kmenové na mnohem nižším stupni vzdělanosti.

II. Řecko střední, vlastní Hellas. V ní rozeznávaly se tyto krajiny:

1. Akarnanie (45 □mil). Město Stratos, přední místo spolku měst akarnanských.

2. Aitolie (72 □mil). Obyvatelé byli divocí a bojovní. Ve vývoji vzdělanosti řecké tato krajina měla účastenství nejmenší.

3. Lokris západní (12 □mil), při zálivu korinthském, obydlena byla od Lokrův ozolských. Města: Amfissa (zbořena 339 př. Kr.), Naupaktos.

4. Doris (4 □mil), bývalá vlast Dorův. Čtyři města položená v údolí Kefissu tvořila tetrapoli dorskou.

5. Lokris východní (8 □mil) při moři euboiském obydlená od Lokrův opuntských a epiknemidských, nazvaných dle měst: Opūs a Knemides.

6. Fokis (38 □mil). Na úpatí Parnassu leželo zde město Delfi (*Δελφοί*) s proslulým orakulem Apollonovým (o čemž šíře v § 62.); Krissa a Kirrha, později zbořená pro zasáhnutí v chrámové statky delfské a pro utiskování poutníkův.

7. Boiotie (*Βοιωτία*, 58 □mil veliká), silně prostoupená pásmy horskými. Hory tyto vodám nedopouštějí dostatečného odtoku nadzemského; proto se utvořilo mnoho jezer, která se za velké vody spojila v jedno, totiž kopaiské. Odtok jezer jest ponejvíce podzemní. Boiotie má více menších rovin, pročež země tato ve válkách nezřídka bývala bojištěm. — V Boiotii čítalo se 14 spojených měst, z nichž nejdůležitější byly Theby

(Θῆβαι), mající jakousi hegemonii nad ostatními. Boiotarchové čili zástupci měst veleli vojskům jejich a řídili celý spolek. Jiná města: Orchomenos, sídlo prastaré vzdělanosti (bitva 85), Chaironeia (bitva 338), Koroneia (bitvy 447 a 394), Haliartos (bitva 395), Thespie (Thespiái, na blízku Leuktry, proslulé bitvou 371), Plataie (Plataiai, bitva 479), Tanagra (bitva 457), Delion (bitva 424), Aulis, shromážděště loďstva řeckého před válkou trojanskou.

8. Attika (*Ἀττική*, 41 □ mil veliká) pravý jest opak Boiotie, vody majíc nehojně a tučné půdy málo, jsouc takofka jen přívěskem pohoří Kythaironu a Parnetu; za to však honosí se vzduchem nejčistším a oblohou nejkrásnější. Attika větším dílem jest hornata, jen kolem města Eleusiny nalezá se neveliká nížina; z rovin menších marathonská proslavena jest jakožto bojiště. Úrodné půdy Attika mimo krajinu eleusinskou měla pramálo, pročež vzdělávání země bylo obtížné a málo výnosné; nedostatku vody napomáhálo se umělým rozváděním potokův a říček. Nejdůležitější plodina attická byla oliva. Z pohoří bylo Laurion bohato rudou stříbrnou, Pentelikon lomy mramorými; Hymettos, vonnými bylinami porostlý, dával výborný med. Při značném počtu obyvatelstva attického (asi 1/2 milionu) pfe a energie obyvatelův nahraditi musela nedostatky přírody. Hlavní město byly Atheny (*Ἀθήναι*). Jiná důležitější místa: Eleusis na rovině eleusinské, kdež se odbývaly roční slavnosti k počtě bohyně Demetry; ves Marathon (bitva 490).

Uprostřed Athen na skále stál hrad Akropolis, k němuž se vystupovalo se strany západní po schodech mramorových skrz překrásné propyleje. Zde byl Parthénon, chrám zasvěcený bohyni Palladě Atheně; v něm stála socha její, kterouž ze zlata a slonoviny zhotovil Feidias. Tam se kromě jiných klenotův také chovala pokladna státní. Ve vlastním městě byly: Areiopagos, sídlo slavného dvoru soudního; Pnyx, kde se scházel lid a kde posud viděti lze řečníště vytesané ve skále; agóra, bohatě ozdobená sochami; skvostné odeion Perikleovo, určené k cvičením hudebním a k zápasům; divadlo Dionysovo; prytaneion, kdež na útraty státní výživou opatřování byli mužové o obecné dobré zasloužilí a kdež i cizí vyslanci bývali pohoštěni. Vně města byla akademie, gymnasium, v němž učil Platon. Třemi dlouhými zdmi s městem spojeny byly přístavy Peiraieus, Munychia a Faléron.

9. Megaris (16 □ mil) s městem Megarou.

III. Peloponnēsos. Poloostrov tento se středním Řeckem souvisí isthmem (převlakou) asi 3/4 míle širokým i byl dle názoru starých pevností celé Hellady. Kromě některých údolí podél řek a pobřeží mořského hory pokrývají veškeren povrch Peloponnesu; zejména východní větší polovice jest skoro veskrz vysočinou;

v západní menší polovici hory se snižují a tvoří skupení ojedinělá. Jednotlivé krajiny jsou:

1. Achaia (38 □mil) při zálivu korinthském. — Města: Patry (*Πάτραι*), Aigion, Helike s překrásným chrámem Poseidonovým.

2. Elis (60 □mil). — Města: Elis, Pisa záhy zbořená od Spartanův; okres chrámový Olympia, kde slaveny bývaly proslulé hry olympické (v. §. 46.).

3. Arkadie (90 □mil) je obrazem celého Peloponnesu v malém rámci, na východě plna jsouc horstva hustě nahromaděného, na západě prostoupena jen jednotlivými pásmy. Zde onde nalezají se dosti veliké roviny, na nichž ve válkách nejednou sváděny bitvy. — Města: Mantinea (bitvy 418 a 362), Tegara a Megalopolis (založená proti Spartanům 371).

4. Messenie (50 □mil) má ne nepatrné, pěknými lesy porostlé hory, které však prosty jsou obyčejné drsnosti krajin horských; v celém tomto úrodném kraji krásně se střídají rozkošné roviny a velikolepé výšiny. Zde leží: Eira a Ithome, dvě pevnůstky zbořené od Spartanů ve válkách messenských; Messene na úpatí hory Ithome; Pylos, námořské město a před ním ostrov Sfakteria.

5. Lakonie (*Λακωνική*, 87 □mil). V této krajině pouze údolí nad řekou, Eurotas řečenou, asi 20 □mil zvlčí, hodí se k polnímu hospodářství; ostatek jest drsné pohoří, přirozená to hradba proti útokům nepřátelským. Skrze hřbety jeho vedly jen těsné prosmyky, které se všechny sbíhaly nad Spartou, tak že město to mělo polohu nejprůhodnější k obraně. Taygētos jest nejvyšší pohoří peloponneské; z vrcholův jeho jest rozhled po celém poloostrově; drsnou Lakonii dělí od přívětivé Messenie. — Města: Sparta nad Eurotou, město nehražené, které za rozkvětu svého čítalo asi 60.000 obyvatelův, mezi nimiž bylo občanův dorských toliko 8—9000; Amykly (Amyklai). K Lakonii náležel ostrov Kythēra (nynější Cerigo).

6. Argolis (61 □mil) Města: Argos s hradem Larissou, Tyrins se zbytky nejstarších staveb řeckých, Nauplia, Mykēny (*Μυκῆναι*), Epidaurōs, Troizēne.

7. Flisie (3 □mile); město Flis.

8. Sikyonie (5 □mil); město Sikyon.

9. Korinthie (12 □mil). Korinthos, po Athenách přední město obchodní v Řecku. Stojíc na převlase mezi dvojím mořem, obzvláště vhodně bylo položeno k provozování veliko-

lepého obchodu. Obchodem značného nabylo bohatství, které však u Korinthských za následek mělo rozmařilost a úpadek.

IV. Ostrovy k Řecku náležející:

1. Na západní straně: Kerkýra (nyní Korfu), Leukadía, Itháka (Theaki), Kefallenia (Cefalonia), Zakynthos (Zante).

2. Jižně od Peloponnesu: Kythēra (Cerigo), Kréta (Kandia), kdež hlavní město Knossos.

3. Na východ: Kyklady, počtem 12, mezi nimiž Delos, Paros, Andros, Naxos. Na Delu od Řekův ionských slaveny bývaly velikolepé slavnosti ke cti Apollonovi. — Aigína, po některou dobu mocný stát námořský, jehož obyvatelé vypraviti mohli až 80 lodí válečných. — Salámis, proslavená námořskou bitvou mezi Řeky a Peršany l. 480. — Euboia (nyní Negroponte, 64 □mil) s několika městy, z nichž nejdůležitější byla Chalkis a Eretria. Euboia měla bohaté a mocné obyvatelstvo, jemuž podřízeno bylo několik okolních ostrovův; později se sama dostala v odvislost Athenským.

4. Severovýchodně od Řecká: Thasos (s doly zlatými), Samothrāke, Imbros, Lemnos.

5. Z ostrovův, které již při popisu Malé Asie byly vyčteny, obyvatelstvo úplně řecké měly: Tenedos, Lesbos (hlavní město Mytilēne), Chios, Samos a Sporady; Rhodos a Kypros jen z části od Řekův byly obydleny. Z ostrovův těchto Samos okolo l. 530, když nad ním panoval tyrann Polykrātes, dosáhl bohatství a moci veliké. Slavní básníci a učenci tehdá žili při dvoře Polykratově, a rozsáhlý obchod, chráněný znamenitým loďstvem válečným, ostrovu tomu velikou dával důležitost.

II. Dějiny řecké.

Doba první. Báječná doba dějin řeckých až do konce stěhování od Dorův způsobeného (až téměř k l. 900 př. Kr.)

§ 30. Nejstarší obyvatelé.

Nejstarší obyvatelé Řecká byli Pelasgové, kmen to čeledi indoevropské, blíže příbuzní s latinskými obyvateli Itálie. Vzdělanost Pelasgův stála sice hluboko pod řeckou doby pozdější, avšak předce znali se v mnohých řemeslech a vynikli též provedením velikých staveb. Zabývali se nejvíce orbou a chovem dobytka. Hellenové, kterýmžto jménem se nazývají obyvatelé řečtí v dobách historických, jsou národu tomu příbuzní, jsouce potomci dílem

Pelasgův, dílem některých s nimi spřízněných kmenův, kteří déle v pravlasti své asijské zůstali a teprv později do Řecka se přistěhovali. Kmenové tito jsou: Dorové, kteří po vystěhování svém z Asie usadili se v Thessalii, Ionové, obývající na pobřeží maloasijském, konečně Aiolové a Achaiové.

První vliv vzdělávací na Pelasgy měli Foinikové. O nich jsme již nahoře vypravovali, že se usazovali téměř na všech ostrovech moře egejského. Odtud vedli nejen čilý obchod s pevninou řeckou, seznamující Pelasgy s plody vyššího vzdělání, nýbrž usadili se trvale i na několika místech pevniny samé a tím vešli s obyvatelstvem domácím v bezprostřední styk vzájemný. Tento postup Foinikův mohl se prabydlitelům Řecka státi nebezpečným, poněvadž snadno byl by zamezil veškerý samostatný vývoj jejich. Avšak nebezpečství toto šťastně odstraněno. Neboť Pelasgové tou měrou, jakou nabývali vyššího vzdělání, moc Foinikův obmezovali a znenáhla dosáhli i panství nad veškerými jejich osadami. Vedlé Foinikův vystupují Karové a Lelegové, kmenové Pelasgům příbuzní, s nimiž tito záhy vešli v poměry dílem přátelské dílem nepřátelské a tím i více neb méně vzdělávací. — Upomínka na prospěšné vědomosti, jež Foinikové přinesli k Pelasgům, nevymizela z paměti Řekův; majíce v obyčeji, všechna zařízení a všechny převraty přenášeti na jisté osoby, bájili, že prý k nim přišel Kadmos z Foinikie a naučil je uměním války a míru. Když se Řekové později seznámili s Egypťany a jejich prastarou vzdělaností, pověstem o Kadmovi jali se příkládati menší důležitost, hledající (bez hlubšího odůvodnění) učitele své v Egyptě; Kekrops a Danaos prý do Řecka přinesli vzdělanost egyptskou.

Styk s Foiniky položil v Řecku netoliko základ k vyššímu vzdělání, nýbrž změnil i náboženské názory Pelasgův a zavedl počtu nových bohův. Původně ctěn byl od Pelasgův bůh Zeus blesky metající, bohyně Deméter zemi zúrodnující, Apollon bůh světla, Artémis bohyně lesův, Pan a Hermes, bohové rolí a neveliký počet menších bytostí božských. Od Foinikův do Hellady přinešeni a od Pelasgův za bohy a bohyně přijati, ač ne bez proměn, zakládajících se na původních názorech domácích: Zeus vše pohlcující, Astarte (v Thebách), Melkarth na isthmu a Ašera-Astarte v Korinthu.

§ 31. Státy řecké za dob báječných.

O nejstarších dějinách Pelasgův a kmenův hellenských s nimi spřízněných zprávu dávají jen pověsti, jejichž jádro historické

velmi těžko lze naleztí. S jakousi jistotou předce z nich vysvitá, kde se nejprvé vyvíjely zvláštní obce státní. Takové státy byly:

1. Stát kretský. Obyvatelé tohoto ostrova byli Pelasgové, avšak smíšení s četnými přistěhovalými Foiniky a Řeky asijskými. Pořádek a zákony zavedl prý král Minos, k míru donutiv Kary, kteří co loupežníci mořští znepokojovali ostrovy řecké. Na Kretě vyvinuly se pak první počátky vzdělanosti řecké, čímž se ostrov ten se svým zřízením vzorem stal ostatním Řekům.

2. Říše Dardanovcův a říše Lykův. Mezi Řeky maloasijskými utvořily se též obce státní, a to působením čilého vývoje sousedních Frygův a Lydův. Sem patří též říše Dardanovcův, rozkládající se kolem pohoří řečeného Ida, jejíž hlavním městem byla Troja (Ilion), potom říše Lykův (Lykie) na jižním pobřeží maloasijském.

3. Orchomenos a Theby. Pověsti boiotské poukazují k Minyovcům (jichž praotec byl Minyas, báječný král orchomenský), jakožto k nejstaršímu národu se zřízením státním ve vlastním Řecku. Minyovci bydleli nejprvé v Thessalii u zálivu pagasaiského, odebrali se odtud do Boiotie a založili tam město Orchomenos. Již z památek jejich stavitelských souditi lze o vyšším jich vzdělání; ještě více tomu nasvědčují stavby, jimiž vysušili bařinatou půdu nové vlasti své, která za deštivého počasí snadno celá v močár proměnití se mohla. — Hrdina tohoto národa jest Iason, jež pověst nazývá vůdcem Argonautův. Pověst tato nemá jiný význam, nežli že v sobě chová upomínky na první smělé výpravy mořské, které tehdá podnikány i do nebezpečných pustin černého moře.

(*Pověst o Argonautech.*) Frixos a Helle, děti Athamy (Athamas), krále Minyův, návodem macechy své měly býti usmrceny, uprchly však pomocí berana zlatorouného, kterého jim byla poslala zapuzená matka jejich. Helle na útěku spadla do Hellespontu, jenž od ní má jméno své; Frixos však dostal se do Kolchidy, kdež berana obětoval a zlaté rouno jeho daroval králi Aietovi (Aiētes). — Iason, jenž později nároky činil na panství nad Minyovci, dostal rozkaz, aby zlaté rouno přinesl zpět; jen pod touto výminkou chtěl mu poručník jeho Pelias odevzdati vládu. Iason, úkol ten vzav na sebe, nejproslulejší hrdiny své doby vyzval, aby ho podporovali při tomto podniknutí. Vyzvání jeho (dle pozdějšího znění pověsti) uposlechli Herakles, Kastor a Pollux, Meleagros, Theseus, Orfeus a jiní, celkem 50 hrdin. Loď, na níž plavba podniknuta, nazvána Argo; bohové sami účastnili se při stavbě její. Po mnohém nebezpečnoství a po navštívení několika zemí obydlených báječnými bytostmi, dostali se do Kolchidy. Král Aietes Iasonovi odepřel vydání rouna, nevykoná-li několik úkolův. Tyto úkoly byly takového způsobu, že by Iason při nich byl zahynul, kdyby mu Medeia, dcera králova, nebyla

pomohla prostředky kouzelnými. Její pomocí unesl rouno z háje, kdež bylo stráženo drakem, a prchl i s Medeii do vlasti své. Aietes, spozorovav ztrátu, jal se uprchlíky pronásledovati. Na útěku Medeia zabila mladšího bratra svého Absyrta, ježž byla vzala s sebou, a kosti jeho rozházela po cestě, aby se otec při pronásledování zdržel sbíráním a pohřbením jejich, a Iasona s družinou jeho nedohonil.

(*Pověst o Kadmovi.*) Jiná pověst boiotská za střeidiště má Theby. Kadmos, jenž dle jedné pověsti přišel z Foinicie, dle jiné z Aegypta, byl dle prvé vyprávky syn foinického krále Agenora a bratr Evropy. Když sestru jeho unesl Zeus, hledal ji a na cestě své přišel do Řecka. Další hledání zrazováno mu od orakula delfského, kteréž mu uložilo založení města nějakého v Řecku. Tak povstala Kadmeia, hrad thebský. — Zdá se býti pravdě podobno, že podnět k pověsti té zavdali osadníci foiničtí, kteří za pradávnych dob usadili se na pahorku, na jehož úpatí později vzniklo město Theby.

(*Pověst o Oidipovi.*) Třetí pověst boiotská vypravuje o osudech Oidipa, potomka Kadmova. Laios, pravnuk Kadmův a král thebský, od orakula zpraven jest, že zabit bude od syna svého, jenž matku svou (choť Laiovu) pojme za manželku. Chtěje splnění proroctví toho zameziti, dal synovi, ježž mu povila manželka jeho Iokaste, nohy svázati, propíchat i a pak jej pohořiti. Otok, jenž rozkaz ten měl vykonati, dítě odevzdal jakémusi pastýřovi a tento zanesl je králi korintlskému Polybovi, jenž žil v manželství bezdětném. Chlapci od opuchlých nohou dáno jméno Oidipus. Když dorostl a dozvěděl se, že není synem Polybovým, tázal se u orakula delfského na původ svůj, i odpověděno mu, že zabije otce svého a matku že pojme za manželku. Aby se zločinů těchto nedopustil, umínil si, že se již nevrátí do Korintha, nýbrž že půjde do Theb. Na cestě potkal ho otec jeho Laios, jemu neznámý, jehož vůz řídil hlasatel. Ten chtěl Oidipa mocí vytláčiti s cesty; i strhl se svár, jenž skončil se s tím, že neznámý otec od vlastního syna byl zabit. Oidipus přišel do Theb, osvobodil město od velikých utrpení (rozřešením hádanky sfinginy) a získal si tím i ruku odvoděle královny, vlastní své matky. Když později v Thebách vypukl mor a hledána pomoc u orakula delfského, prohlásilo toto, že k zachránění města třeba, aby potrestán byl vrah Laiův. Při pátrání vyšlo na jevo, kdo jest Oidipus; Iokaste oběsila se v zoufalství a Oidipus vlastníma rukama se oslepil.

4. Atheny. Potomní stát athenský skládal se původně z několika částí od sebe neodvislých, z nichž každá měla zvláštní své pověsti.

Mezi panovníky athenskými vyniká obzvláště Kekrops. Pověst jmenuje ho brzo nejstarším, brzo jedním z nejstarších králův. Žil za času Deukaliona a veliké potopy i byl prý z polovice člověk, z polovice had. Za doby jeho přeli se Poseidon a Athene o akropoli athenskou; Poseidon trojzubcem svým udeřil do skály i vyřinul se pramen solný, Athene však zasadila posvátný strom olivový. Bohové rozhodnouti měli o sporném majetku. Když před nimi prohlásil Kekrops, jak neocenitelnou službu zemi prokázala Athene, přičkli jí právo vlastnické nad akropolí. — Nejstarší pověst zná Kekropa co tuzemce; teprv v pozdějších dobách přibájeno, že pocházel z Aegypta a že do Attiky přinesl vzdělanost egyptskou.

Jeden z potomních nástupců Kekropových byl Theseus, po Herakleovi nejslavnější národní hrdina řecký. Jemu připisuje se zásluha, že obec attické,

prvé nesjednocené, sloučil v jeden stát. Velikými skutky hrdinskými, hlavně přemožením Amazonek, které vnikly až do Athen, a osvobozením Athen od poplatku na Kretu odváděného, zjednal si památku nesmrtelnou.

5. Argos, Mykeny a Sparta. V Argu původně panovali potomci Danaovi, k jehož rodu patřili též slavní hrdinové Perseus, zakladatel Myken, a Herakles. Rod tento později ztratil svou moc, a na jeho místo vstoupili Pelopovci. Praotec jejich byl Tantálos, jenž bydlel na blízkou hory Sipylu ve Frygii; děti jeho sluly Pelops a Niobe. Veliké požíval přízně u bohův, kteří často ho navštěvovali a hostmi jeho bývali. Opojen štěstím tímto, Tantálos dopouštěl se největších bezbožností, kradl nektar a ambrosii se stolu bohův a odkrýval jejich tajemství lidem, ba zabil i vlastního syna svého a předložil ho při hostině bohům. Zeus vzkřísil zabitého mladíka, a hrozným trestem vraždu vymstil na ohavném otci. Pelops opustil pak Malou Asii i odebral se na Peloponnes, jenž od něho dostal jméno. Synové jeho byli Atreus a Thyestes. Mezi nima vinou Thyestovou vzňala se osudná nenávisť. Atreus, aby se bratru svému pomstil za zakoušené příkoří, při hostině Thyestovi předložil syna jeho; nešťastník, ničeho netuše, okusil předložený pokrm. Vševídicí bůh slunce Helios obrátil vůz svůj na zad, aby nebyl svědkem strašné hostiny. Atreus došel později strašného konce, byv zabit od Thyestova syna Agistha. Synové Atreovi byli Agamemnon, král mykenský, a Menelaos král spartský, známí z války trojanské.

§ 32. Stěhování jednotlivých kmenův a změna sídel v Řecku tím vzniklá.

(*Stěhování Thessalův a následky jeho.*) Počet a meze státův, jejichž existence vysvitá z bájí právě vypravovaných, úplně změněny stěhováním několika kmenův řeckých. Thessalové totiž, kteří potud usazeni byli v Epeiru, vlast svou opustili a přestěhovali se do Thessalie. Zde podrobili si část domácího obyvatelstva a učinili z nich úroční sedláky k vzdělávání půdy své; jiná část původního obyvatelstva thessalského, Boiotové (kteří byli kmene aiolského) a Dorové opustili zemi, aby svou neodvislost zachránili. Boiotové táhli se do Boiotie, kteráž potomní jméno své má od nich, zemi dobyli a panství Minyovcův a Kadmovcův učinili konec. Dorové, jejichž knížata původ svůj odvozovali od Heraklea, obrátili se taktéž do středního Řecku i usadili se v Doridě, kteráž nazvána dle jejich jména.

(*Amfiktyonie.*) Tito přistěhovalí kmenové v nových svých sídlech vstoupili v bližší spojení s národy okolními. Tato spojení v tehdejších dobách nemohla býti způsobu jiného než bohoslužebného. Spojení kmenové v jistých pravidelně se opětujiících dobách odbývali společnou bohoslužbu a zavázali se k zachovávaní jistých zásad. Takových spolkův, které sluly amfiktyonie, bylo v Řecku již více; nejproslulejší amfiktyonií stala se pak přičiněním Dorův

ta, jejíž střediskem byly Delfy, sídlo bohoslužby Apollonovy. Vliv rozličných kmenů v tomto spolku nezávisel na jich velikosti a moci; jednotliví kmenové bez rozdílu měli stejná práva. Na dvě věci spojenci byli povinni přísahati: „Žádný kmen hellenský necht z kořene nevyvrátí bydlíště druhého a žádnému městu hellenskému nebudíž při obléhání zamezen přístup k vodě.“ Ustanovení tato zřejmě měla průchod zjednatí jemnějším mravům; při členech spolku nemohla nevybuditi vědomí pospolitosti a vůbec proklestiti dráhu poměrům mírným. Avšak následky amfiktyonií měly rozsah ještě větší. Členové spolku sjednotili se ve věcech bohoslužebných, a ctili tytéž bohy a bohyně; náboženské slavnosti jejich staly se národními a, pravidelně se opakující, podporovaly vznik společného letopočtu. Chrámy vydržovány ze společné pokladny a z ní placeny také oběti. Brzo nastala potřeba, členy spolku nazývati jedním jménem. Tímto společným názvem stalo se jméno Hellenův, které se brzo rozšířilo po všech krajinách, kamž se byla rozprostřela amfiktyonie delfská, tedy znenáhla po celém Řecku.

(*Stěhování Dorův na Peloponnes.*) Poněvadž krajina Doris Dorům v ní bydlícím na delší dobu stačiti nemohla, přestěhovala se jedna část jejich na Peloponnes (1104?). V přístavu nau-paktském si vystěhovalci s pomocí tamějších obyvatelů vystavěli lodě a přeplavili se na nejužším místě zálivu korinthského přes moře. Dle pověsti vůdci jejich byli bratři Temenos, Aristodemos a Kresfontes, potomci Heraklovi; jalit se táhnouti k panství nad Peloponnesem, jehož předkové jejich byli zbaveni vetřením se Pelopovcův. Dobyvše Argolidy, Lakonie a Messenie, rozdělili krajiny tyto mezi sebe losem. Lakonii dostali Prokles a Eurysthēnes, synové to Aristodema, jenž byl zahynul na výpravě té; Temenos obdržel Argos a Kresfontes Messenii. — S Dory zároveň vypravili se také Aitolové; od nich podmaněna Elis. Achaiové, kteří až potud byli v držení největší části Peloponnesu, ubírali se, pokud nebyli přinuceni, aby zůstali, z krajův od Dorův obsazených do Achaie; Ionové tam usazení přechali do Attiky k svým soukmenovcům. Tím spůsobem celý poloostrov mimo Arkadii dostal obyvatelstvo nové.

§ 33. Stěhování kmenův řeckých do Malé Asie.

Přesídlení Dorův na Peloponnes za následek mělo četné stěhování na pobřeží maloasijské a na ostrovy moře aegejského. Vystěhovalci náleželi ku kmenům aiolskému, achaiskému, ionskému a i dorskému.

1. Vystěhovalci aiolští z Boiotie zároveň s částí Achaiův, od Dorův z vlasti vyhnaných, přepravili se na ostrovy Lesbos a Tenedos a na severozápadní pobřeží maloasijské. Mezi osadami založenými na ostrově Lesbu nejdůležitější byly Mytilene a Methymna. Na pevnině maloasijské založeno dvanáct osad, mezi nimiž nejzámožnější byla Kyme. Smyrna, která též k nim patřila, později přešla v moc Ionův a dostala obyvatelstvo ionské.

2. Stěhování Ionův vycházelo především z Attiky. Sem byli se Ionové z Peloponnesu vypuzení utekli k soukmenovcům svým. Nyní četní rodové vypravili se na Kyklady, na ostrovy Chios a Samos, jakož i na pobřeží maloasijské jižně od nových sídel aiolských, kdež brzo vznikly obce četné a kvetoucí. Dvanáctero důležitějších měst spojeno bylo ve spolek, hlavně Fokaia, Klazoměny, Kolofon, Efesos a Milētos. Milēt vynikal nejen mocí a bohatstvím, ale i znamenitým pěstováním věd a umění. Tam narodili se Thales, Anaximandros, Hekataios a j., jimiž se město to stalo domovem nejstarší filosofie a historie. Z Miletu samého původ svůj mělo více než 80 osad, většinou na Černomoří. O rozkvětu ostrova Samu již svrchu (§ 29.) se stala zmínka. Vůbec povznesly se osady ionské v Malé Asii k takové důležitosti, že později veškerí Řekové maloasijsští vůbec nazýváni jménem Ionové. Věda, básnictví a umění dosáhly u nich vývoje tak skvělého, že závoditi mohly se zemí mateřskou.

3. Dorové následovali příkladu daného od ostatních kmenův a jali se rovněž zakládati osady. Osadníci dorští usadili se na Rhodu, v jihozápadní Malé Asii a na několika sousedních ostrovech. Šest nejdůležitějších měst, od nich tam založených, združilo se v spolek, jehož čelní členové byli Halikarnassos a Knidos. — I na Kretu přišli vystěhovalci dorští a slili se tam se sourodými obyvateli v jeden celek.

(*Válka trojanská.*) Usazování Řekův na pobřeží maloasijském nedálo se bez mnohých bojův s domorodci. Novější dějepisci dominávají se, že zejména vítězné přistěhování se Aiolův a Achaiův do krajiny trojské podnět zavládo k pověsti o válece trojanské. Dobyti Iliá čili Troje, pokud prý má základ historický, nepatří tedy do časův před stěhováním Dorův na Peloponnes, nýbrž do dob pozdějších (do století 11. nebo 10. př. Kr.). Pouze prý básnické vzdělání pověsti trojské přeneslo ji do dob starších (do století 12. nebo 13. př. Kr.).

Příčinu a průběh války trojanské vypravuje epos Iliada takto. Priamos, panovník trojský, byl kníže od bohův pozeňmaný; měl 50 statných synův, z nichž nejstarší byl udatný Hektor, druhý krásný Paris; pokladny jeho plny byly zlata, kovův a drahocenného oděvu. Když Paris na cestách po Řecku králi spartskému Menelaovi unesl manželku jeho Helenu a do Troje ji

přivezl, rozhodl se uražený manžel k pomstě za tuto hanu. Všichni knížata řečtí příslibili mu pomoci, i shromáždilo se veliké vojsko v Aulidě, aby táhlo proti Troji. Sešli se tu Agamemnon, král mykenský, Menelaův bratr a vůdce celé výpravy, udatný Achilleus a přítel jeho Patroklos, stařícký Nestor, oba smělí Ajantové, chytrý Odysseus a mnoho jiných. Když dlouho darmo čekáno na vítr příznivý k přeplutí široho moře, odhodlal se Agamemnon na radu kněze Kalchasa obětovati vlastní dceru svou Ifigenii, aby usmířil hněv božský. Již v ruce držel vytasený nůž, když náhle Artemis nad obětí se smílovala a pannu v oblaku odvedla na Tauridu, kdež ji učinila kněžkou při chrámu svém. Na místě Ifigenie obětována srna, a loďstvo mohlo bez překážky odplouti.

Před Trojou Menelaos marně žádal zadosti učinění za loupežný skutek Paridův. Přišlo k boji, jenž trval deset let; v něm vyznamenali se ze strany řecké hrdinové právě jmenovaní, ze strany trojské nejvíce Hektor. Teprv lstí Odysseovou (v dřevěném koni) dostali se Řekové v držení města Troje, jehož obyvatelé odvedeni v otroctví.

Vítězové zůstali v zemi dobyté a založili nové Ilion. Pověst básnická vypravuje však o návratu jejich a ozdobuje jej nejrozmanitějšími bájemi. O Odysseovi se praví, že pronásledován jsa hněvem Hery, bloudil deset let, nežli nalezl zpáteční cestu do vlasti své. Menelaos prý s Helenou ještě mnohá léta šťastně žil ve Spartě. Agamemnon, vrátiv se, zavražděn jest od nevěrné manželky své Klytaimnestry; smrt jeho pomstil syn jeho Orestes, zavraždil vlastní matku svou.

§ 34. Společenské zřízení za věku heroického.

O nejstarších dějinách řeckých světlo podávají toliko báje, jejichž historický základ jen poněkud lze uhodnouti. Nelze-li z básnických pověstí podati nic určitého o nejstarších dějinách, předce může se z nich sestaviti věrný obraz nejstarších poměrů společenských v Řecku, o nichž podávají zprávy hojně a spolehlivě.

Nad jednotlivými kmeny všude vládli králové, jimž po boku stálo několik podřízených vůdcův. Král byl velitelem ve válce, soudcem v míru a ochráncem lidu svého; on též bohům obětoval jménem lidu. Král měl větší statky, než kdokoli z jeho poddaných; z kořisti nepříteli odňaté značný podíl jemu se dostával a od poddaných dávány mu dary dílem příkazné, dílem dobrovolné. Lid ho poslouchal bez reptání, avšak žádal od něho, aby udatným byl v boji, moudrým v radě a výmluvným ve shromáždění lidu. Též o něm rádi s chloubou vynášeli, byl-li nedostizitelným v nějaké zručnosti mechanické, jako v tesání, v stavění lodí, v přímém vedení brázd na poli.

Při vhodných příležitostech obracel se král k radě (*βουλή*) velmožův, knížat a starších a tázal se jich o mínění nejčastěji při hostině, avšak nikterak nebyl jimi vázán. Ještě méně

povinen byl šetřiti usnešení učiněných ve shromáždění lidu (*εφορά*), při němž se účastnili všichni svobodní mužové; svoláváno bylo méně k tomu cíli, aby krále podporovalo radou svou, než spíše proto, aby seznalo vůli a zámysly jeho.

Bojovníci v době mythické ozbrojeni byli kopím, krátkou dýkou, štítem, přílbou, deskou náprsní a holenní. Podstatný rozdíl mezi homerickým a potomním způsobem válčení hledati sluší v otevřeném seřazení vojska k bitvě naproti zavřenému šiku hoplitův athenských. Hrdinové mythičtí bojovali jednotlivě buď pěšky buď na voze, doprovázeni jsouce soudruhy svými.

Vedle obyvatelstva svobodného byli též otroci, jichž osud byl dosti snesitelný. Sedávali s pány svými při stole i často v odměnu za věrné služby dostávali svobodu. Hůře zacházeno s otrokyněmi, jimž ukládány nejobtížnější práce. Zaměstnání lidu byla nejvíce orba, chov dobytka a rybolov.

I nejvznešenějším občanům, mužům i ženám, nebylo hanbou účastniti se prací obyčejných. Tak prý dcera králova Nausikaa se služkami prala prádlo a Penelópe, manželka Odysseova, uměla prý přísti a tkáti. — Oděv mužův skládal se ze šatu spodního, košili ne nepodobného, a ze šatu svrchního, jenž se mohl dvakráte otočiti kolem těla. Doma chodili bosí, mimo dům nosili sandaly. — Sňatky uzavíraly se způsobem na východě obvyklým více koupí nežli svobodným dohodnutím se ženicha s nevěstou. Nevěstu si ženich od otce jejího kupoval, ba stávalo se, že byla přičknuta tomu, kdo podával nejvíce. Od otce dostala věno. — Chrámy byly nejspíše v každém městě a obětnice stály i ve mnohých domech soukromých; při obětech užíváno téměř jediné zvířat domácích, ku př. vepřův, ovcí, koz, říďceji koní. Vlastního stavu kněžského nebylo; každý hospodář mohl sám konati oběti za svou rodinu.

Palác Odysseův popisuje se takto: V prvním dvoře, do něhož se vstupovalo vraty o dvou vratních, nahromaděno bylo množství hnoje. Tento dvůr dělila zeď od druhého, jenž byl čistě držen, vydlážděn, a sloupořadím čili loubím otočen, z něhož vedly vchody do komnat. Zde byly ložnice pro členy rodiny a čeleď, lázně a t. d. Hlavní síň, jejíž strop spočíval na sloupech, byla shromaždištěm všech domácích a společnou jídelnou; v ní přijímání hosté. Při jídle seděli hosté po dvou nebo po jednom při zvláštních stolech dílem na vysokých židlích opatřených lenochem a trnožem, dílem na nízkých stoličkách, pokrytých koberci a nachovými pokrývkami. Mužové, vstupující do síně, kopí svá, bez nichž nevycházívali, odkládali do zvláštní schránky. Z této síně vedly schody do hořejší části domu, v níž byla komnata hospodyně.

Doba druhá. Od konce stěhování kmenův řeckých až k válkám perským (okolo 900—500 př. Kr.).

§ 35. Státní zřízení za této doby.

V době, která se zove hrdinskou dobou Řecka, všude panovali králové nad jednotlivými kmeny od sebe vzájemně neodvislými.

Tato všeobecná nezávislost konec vzala v době po stěhování Dorův na Peloponnes. Téměř v každém městě řeckém se některý kmen stal panujícím v ten způsob, že ostatní obyvatelé a vesničané v sousedství města dostali se k němu v odvislost, podobnou nevolnictví. Jinak řečeno, všude vznikla šlechta, pocházející od přistěhovaných dobytých, a s králem se dělící o výtěžek z panství nad dobytou zemí. Nejzřejměji jevil se stav ten ve Spartě; veškerí Sparťané byli šlechtici, kteří sami vykonávali práva politická, vydržování jsouce od podmaněných perioikův a heilotův.

První změnou tohoto stavu věcí bylo nenáhlé zrušování království; všude (kromě Sparty) několika nejbohatším a nejznamenitějším rodinám z kmene dobytých podařilo se zrušiti království a přivésti všechnu moc do svých rukou. Tak povstaly vlády oligarchické, od nichž většina kmene potud vládnoucího vyloučena jest ze všeho účastenství ve vládě. Poněvadž oligarchové moc nabytou z rukou svých pustiti nechtěli, došlo k vnitřním rozbrojům, které během 7. a 6. století př. Kr. ve mnohých městech řeckých jakož i v osadách (zejména na Sicilii) ten měly následek, že na místo vlád oligarchických nastoupili tyrannové. Toto jméno dávali Řekové všem vladařům, kteří po zaniknutí staré důstojnosti královské v městech na sebe strhli nejvyšší moc. Dostali se k ní rozličným způsobem, nejčastěji tím, že členové oněch oligarchií sami první důstojnost, udělenou jim na nějaký čas, násilím podrželi přes zákonitou dobu, anebo že demagogové, kteří tu a tam vyšli i z oligarchův, vystoupili co přední hajitelé utlačovaného lidu, aby s jeho pomocí vlády se zmocnili.

Že se svržení oligarchií ve zmíněné době stalo tak všeobecným, příčinu má v současném vzrůstání blahobytu a obyvatelstva ve všech státech řeckých; v lidu zmáhalo se sebevědomí a s ním touha po účastenství ve vládě. Toho cíle prozatím nedosáhli, dopomáhající jen tyrannům k panství. Během 6. století přestala všude i moc tyrannův, a na jejich místo vstoupilo opět (zvláště přičiněním Sparty) panství šlechtické čili aristokratické anebo se konečně všichni občané dostali k vykonávání práv politických, jakož se stalo zejména v Athenách.

Tyrannis 7. a 6. století slove starší na rozdíl od pozdější, která se vyskytla ve století 5. a 4. Starší tyrannové měli podporu v opovrženém lidu, jež proti oligarchům skutečně podporovali aneb jen podporovati slibovali; často vládli spravedlivě a obezfele i napomáhali rozkvětu obce. Mladší tyrannis založena byla pouze na násilí a opírala se hlavně o čty žoldnéřské.

§ 36. Sparta.

(*Krutost panství dorského nad domorodci.*) Dlouhých a krutých bojů bylo potřebí, než se Dorové zmocnili panství nad Peloponnesem v objemu zhora (v § 33.) naznačeném. Poměry, v něž vstoupili k tuzemcům, byly rozličny; v některých městech, na př. ve Fliuntě, se starožilci srovnali s přistěhovanci i dosáhli vedle nich účastenství ve vládě. Z pravidla však obyvatelé venkovští stali se úročními sedláky dorských vítězův, a kde jim kladli odpor obzvláště tvrdošijný, postavení své zhoršili ještě více i dostali se v poměr nevolníkův. Nejostřeji jevílo se panství dorské a utiskování domorodců v Lakonii samé. Od hlavního města lakonského, Sparty, Dorové tam bydlící dostali jméno *Spartanův*; kromě *Atheňanův* oni dějinám řeckým dodali nejvíce lesku. V Lakonii se podrobení všech měst a povznesení Sparty, přední to osady dorské, za sídelní město podařilo pomocí dvou rodin panovnických, *Agovcův* a *Eurypontovcův*. Původ jejich odvozován od dvou synův *Aristodemových* a tím vykládána i ta zvláštnost, že ve Spartě vládli dva králové.

(*Zákonodárství Lykurgovo.*) Úplné využitkování vítězství dorského neposloužilo k zavedení vnitřního míru ve Spartě. Různice mezi králi a vojenským lidem dorským tak se zostřily, že stát téměř uvrhly v záhubu. V této nouzi *Spartanům* pomohl zákonodárce *Lykurgos* (okolo 850—775?). Byl strýcem nezletilého krále *Charilaa*, za něhož také co poručník vedl nějaký čas vládu; orakulum delfské prohlásilo, že on k tomu vyvolen jest, aby Spartě přinesl pořádek a mír.

Největší nepořádek ve Spartě pocházel z neurčitosti ústavy a z nerovnosti jmění. *Lykurg*, aby ústavě dal pevný základ, všechen lid, ohled bera na staré poměry kmenové a rodinné, rozdělil na 30 ob (*οἰαί*), z nichž každá představovala jeden spolek rodový; první dvě oby vytvořeny jsou z rodův královských. Dvojí království *Lykurgos* ponechal, avšak králům odujal volnost v poradách o věcech státních, ustanoviv jim po boku stálou radu (*γερονσία*), kteráž se skládala z náčelníkův veškerých ob. Zástupcem oby buď byl nejstarší člen rodin v obě spojených, buď zvláště byl volen ode všech plnoletých členův; snad již od *Lykurga* pochází zařízení, že žádný z těchto zástupců (*gerontů*) nesmí býti mladší než 60 let. I s králi co zástupci dvou prvních ob čítala *gerusia* celkem 30 členův. *Gerusia* byla nejvyšším soudem i radila se o všech věcech, ježto se předložiti měly shromáždění lidu (*ἀλλία*). Toto, sklá-

dajíc se ze všech Spartanův, kteří překročili 30. rok věku svého, rozhodovalo o válce a míru, o smlouvách s cizozemci, o nových zákonech a t. d., avšak beze všeho rokování. I vyslanci cizích státův mohli s přivolením gerusie přijíti do tohoto shromáždění a zastávají se zde věci své, buď žádající pomoci, buď návrhy činíce o válce a míru. Králové předsedali v gerusii a v shromážděních lidu, i veleli ve válce; v čas války neobmezeně vládli nad životem a smrtí. Vykonávali též obřady bohoslužebné, jednali s cizími obcemi a jmenovali nižší úřednictvo; také právní rozsudek o pochybném majetku a o sporech na trhu, zdá se, že náležel v jejich právomocnost.

Těmito předpisy byl spor o účastenství ve vládě mezi domy královskými a lidem rozhodnut; zbývalo ještě ukliditi spor mezi lidem samým, jenž pocházel z přílišné nerovnosti v majetku. Že by byl Lykurgos veškerou půdu lakonskou rozdělil na 9000 údělův určených Spartanům a na 30.000 údělův perioikům, jak se obyčejně vypravuje, nejstaršími zprávami spisovatelů řeckých ztvrzeno není. Jen tolik zdá se býti jisto, že chudší Spartané, nemajíce pozemků, podělení polnostmi, aniž by tím utrpěli bohatší obyvatelé, a sice dílem z půdy ještě nerozdělené, dílem z rozsáhlých statků královských; ke vzdělávání pozemků těchto přidání jim mimo to rodiny heilotské. K utvrzení státu spartanského nestačilo pouhé odstranění sporův o ústavu a o majetek; byloť potřebno postarati se o to, aby Spartané, jsouce nečetní, selskou prací nepozbyli své udatnosti ve válce. Za tou příčinou Lykurgos podržel zařízení, dle něhož vzdělávání půdy zpočívalo jediné na bedrách nevolnických heilotův (*εἰλωτοὶ*, t. j. zajatí). Tito byli s počátku jen potomci starého obyvatelstva venkovského, v jehož území se byli Spartané sami usadili, později však rozmnožováni zajatými ve válce. Původní obyvatelé lakonští dáleji od Sparty, perioikové (*περιοικοὶ*, t. j. kolem bydlicí), byli sice také podmaněni, ale neobrácení v nevolníky, nýbrž ponecháni jsou za úrok v držení části pozemkův svých a to v neúrodnější části jejich.

Lykurgos, zprostiv Spartany všech těch prací, které za účel mají zaopatření výživy, tím spůsobil, že všichni mohli bydleti ve Spartě jako v ležení, ozbrojeni a připraveni jsouce na všechny útoky. Tamní jejich života rozdělění rovnalo se zcela obyčejům a řádům v táboře vojenském. Všichni Spartané, kteří dosáhli 20. roku, ač nechtěli-li býti zbaveni občanských práv, byli povinni, účastniti se společných obědů (*συστία*) a nésti útraty jejich, přispívajíc dílem přírodninami, dílem penězi. K jednomu stolu patřilo vždy 15 Spartanův a tito společníci při stole zároveň byli společníci v stanu ve válce; celé vojsko spartanské dělilo se na taková to družstva; zemřel-li některý člen, místo jeho obsaditi se mohlo jen jednohlasnou volbou všech ostatních stolovníkův. Nikoliv

tedy na rodu a příbuzenství, nýbrž na svobodném dohodnutí se založil Lykurgos soustavu vojenskou. Každého dne ke společné tabuli kromě chleba a vína přinášena černá polívka, připravená z masa vepřového, uvařeného v krvi a okořeněného solí a octem. Někdy přišel též kus zvěřiny na stůl, když jej někdo ze stolovníkův ze svého udělil soudruhům svým.

Ponevadž jen síla tělesná a cvik v užívání zbraní schopným činí ke stavu vojenskému, proto obému příkládána největší váha i pečováno o to od státu. Hned po narození dítě přicházelo v moc státní; zdálo mělo se zachováti na živě aneb utratiti, o tom rozhodovala komise, které se novorozeňátko muselo ukázati. Bylo-li dítě slabé aneb chorobné, zanešeno na horu Taygetos a tam ponecháno osudu svému. Chlapec až do sedmého roku zůstával v domě otcovském, načež odevzdán představenému nad veškerým vychováním mládeže, jenž ho přikázal k nějakému oddělení soudruhův stejného věku. Veškeren způsob života zde směřoval k otužení těla; chodili bosí, prostovlasí a lehce oděni. Strava jejich byla tak skrovná, že nestačila k úplnému nasycení, tak že chlapci, aby netrpěli hladu, potravy krádeží dobývati si museli. Činili-li to obratně, chváleno jim to co důkaz chytrosti; byli-li však dopadeni, přísně trestáni. Aby se otužili k bolestem tělesným, ročně jednou mrskáni až do krve. I ženské pohlaví v Spartě otužovalo tělo své mnohým cvičením.

Jádrem vojska byli Spartané sami, kteří službu vojenskou povinni byli konati až do šedesátého roku, sloužice dílem jako hoplité, t. j. těžkooděnci pěší, dílem jako jezdci. Řady jich silně byly rozmnoženy perioiky. Heiloti doprovázeli vojsko jako zbrojnoši a záškodníci, počtem značně přesahující vlastní vojiny, neboť každý těžkooděný hoplita pravidelně potřeboval několik sluhův. Když se Spartané někde položili táborem, leželi heiloti kromě něho, neboť Spartané vždy se jich střežili. — Námořská moc spartská zpomíná se již za válek perských, neboť v bitvě salaminské účastnily se také lodě spartské; k vyzbrojení však značnějšího loďstva došlo teprv za války peloponesské.

Toho způsobu byla ústava spartská za svého rozkvětu. Dle mínění lidu veškeré zařizení bylo jediné dílem Lykurgovým; pravdě však podobnější jest, že zákonodárce tento položil toliko základ, na němž se časem stavělo dále. Tak se i praví, že Lykurgos zavedl peníze železné, aby tím potlačil bažení po bohatství. Pravdou jest asi jen tolik, že zákonodárce ovšem zavedl peníze železné, které měly tvar prutův, z nichž se šest mohlo rukou obsáhnouti; nestalo se to však proto, aby se tím zamezilo užívání zlata a stříbra, neboť kovy tyto až po dobu Kroisovu byly v Řecku velmi vzácné a peněz zlatých nebo stříbrných za Lykurga vůbec ještě nebylo užíváno.

§ 37. Výboje Spartanův.

(*Město Amyklý. — První válka messenská.*) Lykurgova zařizení směřovala především k zabezpečení nezávislosti Spartanův a jejich panství nad domorodci. Vědomí statečnosti válečné a snad i znenáhla se vyskytující nedostatek půdy při rostoucím obyvatelstvu nutily je však, nastoupiti dráhu výbojnou. Nejprve zvítězili nad Arkady a rozšířili na tu stranu území své; potom dobyli Amykel, které jim vzdorovaly od staletí, rozehnali obyvatelstvo

anebo z nich učinili perioiky (760?), i opanovali brzo celé údolí podél řeky Euroty, tak že tím zemi svou rozšířili o polovici. Potom strhla se s Messeňany válka, jejíž podnět a průběh ozdoben jest četnými bájemi. Obě strany válčící vinily jedna druhou, že učinila začátek, avšak zdá se, že vpády Spartanův do úrodné Messenie byly nejbližší příčinou k válce, z níž se vyvinul boj na život a na smrt. Králové Theopompos a Polydōros veleli Spartanům ve válce první. Po dvacetiletém boji (730—710?) podařilo se jim zlomit hrdinný odpor protivníkův, jakkoli hrdina messenský Aristodēmos zabil vlastní dceru, chtěje vyplnit věštbu delfskou, která krajanům jeho přislibovala vítězství, bude-li bohům podzemním obětována panna. I horská, téměř nepřístupná tvrz Ithōme, kterou si Messenští v pátém roce války zvolili za sídlo své, aby odtud snáze hájili země své, od nich nemohla býti držena déle a zbytek obrancův nucen byl opustiti ji a uchýliti se do hor arkadských. Část dobyté krajiny rozdělena jest od vítězův na úděly pozemkové a rozdána nemajetným Spartanům; ostatek ponechán Messeňanům, avšak pod tou podmínkou, aby ročně odváděli polovici výtěžku.

Ku konci první války messenské vypukly ve Spartě nepokoje, které se utišily tím, že se nespokojenci (zvaní Partheniové) vystěhovali do Itálie, kde založili město Tarent.

(*Druhá válka messenská.*) Po několika desetiletích krutého otroctví pokusili se Messeňané o svržení těžkého jařma (645?). Povstali po celé zemi a hrdinný vůdce jejich Aristomēnes v krátkce osvobodil celou Messenii od nepřátel. Brzo jal se podnikati malé výpravy i do Lakonie, vnikl jednou v noci do otevřené Sparty a štít svůj zavěsil ve chrámě Athenině, nepřátelům na posměch. Spartané uvedeni do veliké tísně, když se s Messeňany spojili i Arkadové, Pisaté a Achaiové. Nad to ještě rozervání byli vnitřními různicemi. Zkleslou mysl jejich povznesl opět pěvec Tyrtaios, jehož si byli zvláště vyprosili od Atheňanův; ve zpěvích válečných nadšeně velebil spanilost smrti hrdinské a mužný odpor. V rozhodné bitvě u velikého příkopu k vítězství jim pomohla zrada krále arkadského. Avšak Aristomenes neustoupil od odporu. Nanejvýše jsa smělý ve svých útocích na Spartaný, třikráte byl od nich jat a tolikráte osvobozen spůsobem téměř zázračným. Konečně přinucen k pochodu zpátečnímu do horské tvrze Eiry, kteráž Spartanům zradou padla do rukou (630). Posádka směla svobodně odejti a usadila se z části na Rhodu, z části v Zankli (na Sicilii), jež odtud slula Mes-

sána (nyní Messina). Půda messinská nyní úplně rozdělena mezi Spartany a z obyvatelův učiněni otroci.

§ 38. Eforové.

Statečnost králův Theopompa a Polydora, kteří v první válce messinské věrně si pomáhali, zvýšila vážnost jejich více, nežli slušelo dle ústavy Lykurgovy. Oni dokonec toho se domohli, že na ně ve spojení s gerusí přenešena moc, změnití snešení lidu, kdyby bylo všeobecnému dobrému na škodu. Tím byla důležitost shromáždění lidu rázem zničena. Avšak zvýšení důstojnosti královské netrvalo dlouho; podlehl brzo zmáhající se moci eforův. Tito, počtem pět, byli od králův za první války messinské, která jim nedovolovala pobývat v Spartě a nepřítomnost jejich činila trvalou, ustanovení za tím účelem, aby bděli nad pořádkem na tržišti a rozhodovali spory o majetek. Brzo stal se úřad tento, s počátku byv prozatímní, stálým a králové ročně jmenovali nové efory. Řevnivost, královské rodiny téměř ustavičně rozdvojující, eforům pomohla k neustálému zvyšování své důležitosti. Opravou, kterou zavedl Cheilon (okolo 580), stali se z nich, ač z počátku byli pouze soudci a dozorcí na trhu, nejdůležitější osoby ve státu, kteří k sobě strhli z části moc králův i gerusie a tím změnilí ústavu Lykurgovu. Od té doby byli dozorcí nad králi, jež směli před gerusí obžalovati, ba v nutných případech i zatknouti. Na základě tomto eforové, kteří nebyli již voleni od králův, nýbrž od měšťanův spartských, rozšiřovali práva svá vždy více; oni později vyjednávali s cizími státy o smlouvách a podpisovali je; oni ustanovovali v časech válečných počet vojska a jmenovali vojevůdce (ponejvíce krále); oni svolávali shromáždění lidu a navrhovali zákony. Rok nenazýval se po králi, nýbrž po prvním eforovi. Jakkoli důležitost království a gerusie od eforův byla ztenčena, předce panství Spartanův nad perioiky a heiloty se udrželo a aristokratické zásady ústavy Lykurgovy zachovaly se v síle neseslabené.

§ 39. Hegemonie spartánská.

Války se skvělým štěstím vedené nemálo zvýšily vážnost Spartanův a udržovali v nich touhu po dalších bojích. Pokoušeli se o Arkadii a bojovali proto neustále s obyvateli města Tegee. Ačkoliv se jim dobytí tohoto města nepodařilo tím způsobem, aby z obyvatelův mohli učiniti heiloty, Tegea (okolo 560) a jiná města v Arkadii předce uznala nadvládu spartskou a se Spartou učinila smlouvy, čímž důležitost její valně se zvýšila.

Ještě před upravením poměrův těchto Spartané podstoupili vítězný boj s Pisou, zbořili město to a dali území jeho Elejským (570), kteří z vděčnosti za to Spartanům přenechali vliv na hry olympické, odbývané v jejich krajině. Argos, dříve nejmocnější stát na Peloponnesu, taktéž jest pokořen, když se měřil se Spartou; donucen postoupiti jí část území svého a ztratil znenáhla i všechny spojence. Tyto úspěchy Spartanům v druhé polovici 6. století př. Kr. zjednaly hegemonii čili nejvyšší velení nade všemi státy peloponesskými mimo Argos.

Kdykoli bylo třeba, Spartané jednotlivé státy svolávali ke schůzím, které rozhodovaly o válce i míru a určovaly příspěvky peněžité a počet vojska. Velení veškerým vojskům dle práva příslušelo Spartanům. I do vzdálených zemí šířila se pověst o spartské udatnosti a nepřemožitelnosti. Když Kroisos, král lydský, ohrožen jsa od Kyra (549), pomoci hledal u Řekův, obrátil se ke Spartanům jakožto k uznaným náčelníkům státův hellenských.

§ 40. Argos a Korinth.

Ze státův, které mimo Spartu a Atheny dosáhly v Řecku větší důležitosti, vytknouti sluší zvláště Argos a Korinth.

1. V Argu panovali původně potomci báječného Temena, za jejichž vlády království znenáhla pozbylo veškeré důležitosti. Feidon (775—745) království opět povznesl a byl proto, ač pocházel ze starého rodu královského, počítán mezi tyranny. Za něho dosáhla vážnost města Argu nejvyššího stupně; provozoval obchod a zjednalo si hegemonii nad velikou částí Peloponnesu. Jednohlasně udávají Řekové, že Feidon ustanovil míru i váhu a on že razil první mince, čímž odstranil železné pruty, jež posud platily za peníze. Po smrti Feidonově vážnost města klesala v té míře, jak se zmáhala Sparta.

2. V Korinthu udrželo se království až do 8. století př. Kr. Na jeho místo nastoupilo (745) oligarchické panství rodiny Bakchiocův (jejím praotcem byl král Bakchis), pod jejíž vládou se Korinth znenáhla vyvinul ve kvetoucí sídlo obchodu a v první moc námořskou v Řecku. Kypsčelos (655—625) svrhl vládu oligarchickou i moudrým užíváním dosažené moci tak se u lidu stal oblíbeným, že nepotřeboval ani tělesné strážce. Moc Korinthu rozšířila se za něho znamenitě. Syn a nástupce jeho Periandros byl přítelem básnictví a hudby i počítán též mezi sedmero mudrcův řeckých. Předce však zohaveno bylo panství jeho libovůlí, lakomstvím a tyranskou krvelačností, což jej učinilo nenáviděným. Po Periandrovi († 585) následoval synovec jeho Psammetich. Jemu

nedostávalo se obezřetlosti a odhodlanosti, i byl svržen spiknutím, které vládu přivedlo do rukou veškeré šlechty, (netoliko pouze Bakchiocův).

§ 41. Atheny.

Mezi báječné krále athenské vedle zmíněného již Kekropa a Thesea patří též Kodros, jenž dle pověsti panoval tehdá, když Dorové, dobyvše Peloponnesu, usaditi se chtěli i ve středním Řecku. Věštba slíbila Dorům vítězství, nesáhnou-li na osobu krále Kodra. Avšak výrok ten Athenským nezůstal neznám, i šlechtyný král umnil si obětovati sebe za národ svůj. Přestrojen za rolníka vešel do ležení dorského, začal svár a jest zabit, aniž by jej kdo znal (1068?). Dorové, zvěděvše, jakým způsobem se věštba splnila, zděšení upustili od dalšího nepřátelství proti Attice. Jen Megaris odtržena od krajiny attické a obsazena od Dorův.

Po smrti Kodrově zrušeno jest království v Athenách, poněvadž nikdo za hodného pokládán nebyl, aby se stal nástupcem jeho. Vládu zastával archon, k tomuto úřadu doživotně zvolený z rodu Kodrova. Později místo doživotných archontův voleni bývali archontové na deset let; po delším čase archontat obmezen na rok a zároveň přenešen na devět osob (682). Příčinu této změny ve zřízení státním hledati sluší v rostoucím vlivu šlechty; neboť v Attice podobně jako v ostatním Řecku jedna část vládnoucího kmene uvedla veškerou moc do svých rukou, zrušivši úřad královský.

Z devíti archontů dle prvního (*ἐπώνυμος*), jenž měl předsednictví ve velké radě, nazýván býval rok; druhý slul sice králem (*βασιλεύς*), spravoval však jen oběti státní; třetí velel vojsku (*πολέμαρχος*); ostatní, počtem šest, řečení stanovitelé práva (*θεσμοθέται*), tvořili rozličné sbory soudní.

Obyvatelstvo attické dělilo se ve dvě hlavní třídy, na šlechtu (*εὐπατρίδαι*) a na lid, jenž se skládal opět ze dvou tříd, ze sedlákův (*γεωμοροι*) a řemeslníkův (*δημιουργοί*). Eupatridové sami různili se na čtyry kmény čili fyly, z nichž každá v sobě zavírala tři fratérie; z těchto zase každá obsahovala 30 rodův, tak že veškerá šlechta čítala 360 rodův. Rod tvořila skupina rodin, majících jednoho a téhož praotce. Všichni členové jednoho rodu spojeni byli povinností krvavé pomsty a společnou obětníci.

(*Drakon.*) Rostoucím vlivem eupatridův postavení lidu stávalo se vždy odvislejším, zhoršováno jsouc velikými daněmi. Na soudech panovala libovůle, neboť zákonův psaných nebylo; vysoké pokuty peněžité, často ukládané, lid vrhaly v chudobu vždy větší. Nevole jeho byla tak veliká, že šlechta nemohla nepovoliti. Vidouc nezbytí, dala neustálené a nepsané zákony, jež byly v obyčej vešly, napsati. K práci této vyvolen archon *Drakon* (624); dle něho jméno své

mají ony kruté zákony, které lid ještě více rozhořčily proti panství šlechticův, neboť na místo očekávaného zmírnění zákonův dosavadních nastoupilo zstřížení jich. Zákon Drakonův zná pouze veliké tresty: trest smrti (za malé i veliké krádeže a za některé jiné nepatrnější zločiny), ztrátu práva občanského, značné pokuty peněžitě a konečně ztrátu svobody. Tento poslední trest stihl dlužník, který, nemohl-li platiti, od věřitele prodán býti mohl i mimo zemi. Otroctví bylo tedy souzeno dlužníkovi, a lid při zmáhající se chudobě mohl se obávat, že všecken uvržen bude do tohoto stavu.

(*Kylon.*) Nespokojenost lidu užiti chtěl bohatý Kylon k založení tyrannidy. Najal si zástup žoldnéřův, přepadl Atheny, a obsadil akropoli (612). Avšak lid, jenž vpád jeho považoval za nájezd cizozemcův, nepřidal se k němu a tím jej donutil k útěku. Část přívržencův Kylonových, jimž spěšně zamezen každý východ z akropole, uchýlila se do chrámu Athenina a opustila jej teprve, když archon Megakles slavně příslibil, že ušetřeno bude životů jejich. Avšak sotva vykročili z posvátných míst, povraždění všichni do posledního muže. Skutek tento vzbudil u lidu nesmírnou rozhořčenost, neboť nesplněním daného slibu na Atheny přivolán byl hněv bohův. Tchán Kylonův, Theagones, tyrann megarský, použil této okolnosti, udeřil na Atheňany a odňal jim ostrov Salamis. Ztráta tato pro Athenské za následek míti mohla zničení obchodu i rybářství jejich; opětné dobytí ostrova bylo pro ně životní otázkou. Avšak šlechta tak byla ochablá, že se po několika marných pokusech o opětné získání Salaminy vpravila do tohoto ztenčení území attického.

§ 42. Ústava Solonova.

(*Solon.*) Při těchto zmatecích by Atheny sotva byly kdy nabyly nějaké důležitosti, kdyby nebyl Solon vystoupil co osvoboditel. Pocházel z rodu Kodrova i náležel tedy k nejvznešenější šlechtě; avšak nedbal o zájmy svého stavu, nýbrž za životní úkol si zvolil uvolnění ztísněného lidu. Především staral se o obnovení staré vážnosti Athen, vyzýváje spoluobčany své k opětnému dobytí Salaminy. Ohnivou výmluvností získal četné soudruhy k nebezpečnému podniku tomu a zjednal si k němu i povolení archontův (598). Výprava se šťastně podařila. Vážnost Solonova tím vzrostla takovou měrou, že provedl i vypovězení rodiny Alkmaioncův, k níž náležel Megakles, z Athen. Ještě však zbývalo osvobození země od kletby, která na ni uvalena byla věrolomným povražděním

přivřencův Kylonových. Tehdá na Kretě žil Epimenides, muž nevšední pobožností a přísností mravův, o němž se nesla pověst, že důvěrně obcuje s bohy. Jeho Atheňané přičiněním Solonovým povolali k sobě a když byl bohům vykonal některé oběti, lid zase se cítil smířeným s uraženými bohy. — Od té chvíle Atheny opět se vzrýaly; ve válce, kterou Thessalové a Sikyonští podnikli k ochraně Delf, aby potrestali loupežné obyvatele Krissy a Kirrhy, na radu Solonovu zúčastnili se i Athenští a spolu s jmenovanými spojenci ztroskotali obě kletbou stižená města.

(*Solonův archontát.*) Uvolněním Athen od kletby a zavedením vnitřního pokoje však nebyla ještě provedena taková změna poměrův, jakou si lid ustavičně přál. Věřitelé přísněji než prvě užívali zákonův o dlužích; četní dlužníci vrhání v otroctví a dokonce prodávání do ciziny. Tu šlechta, bojíc se povstání lidu, Solona 594 zvolila za prvního archonta a udělila mu plnou moc „aby byl smírcem mezi šlechtou a lidem a aby dal zákony k tomu potřebné.“ Solon úkol svůj začal upravením poměrův mezi dlužníky a věřiteli. Především veškeré dluhy prominuty, které měl stát sám u jednotlivcův; všechny osoby, jež byly padly do otroctví svých věřitelův, prohlášeny za svobodny a všichni, kdož byli prodáni do ciziny, na státní útraty vykoupení. Zároveň zakázáno dáleji „půjčovati na tělo“, což bylo příčinou otroctví. Těm, ježto si byli ještě vypůjčili, ručíce svým tělem, dluhy odpuštěny, nehledě k ztrátám, které tím utrpěli věřitelé. Sedlákům, kteří byli majetek svůj zadlužili, Solon pomohl zavedením lehčí měny a rozkazem, že staré dluhy platiti se mají novými penězi, čímž získali 27%. Toto ustanovení o zmenšení dluhův slulo seisachtheia (σεισάχθεια vlastně: zřesení břemene). Solon sám, maje u rozličných osob požadavky ne nepatrné, utrpěl ztráty nemalé a tím odstranil veškerou pochybnost o nezištnosti úmyslův svých. A tak se stalo, že četní ctitelé jeho si přáli, aby se prohlásil za samovládcce v Athenách, avšak on návrhy takové rozhodně od sebe odmítal. Tím ještě větší měrou si získal důvěru šlechty, i byl od ní znovu zvolen za archonta a zároveň mu uloženo uspořádání ústavy, aby lid, který nechtěl déle veškerou moc ponechávat v rukou šlechty, byl úplně uspokojen.

(*Ústava Solonova.*) Podstata změn Solonových zakládala se na tom, že od této chvíle 1. nejen šlechta sama, ale všichni občané dle míry jmění svého vlády byli účastni, tak že místo vznesených nyní největší důležitost měli zámožní, a že 2. největší daně uvaleny na bohaté třídy obyvatelstva, kdežto prvě tísnily chudý lid.

Na místo prvéjšího panství šlechty (aristokratie) nastoupilo nyní panství jmění (timokratie).

Solon veškeren lid rozdělil dle jmění na čtyry třídy. První třídu tvořili pentakosiomedimnoi (πεντακοσιομέδιμνοι), t. j. ti, kdož z pozemkův svých důchodu měli nejméně 500 měřic ječmena anebo tolikéž vína neb oleje. Třída tato skládala se ponejvíce ze šlechticův, poněvadž v jejich rukou byly téměř všechny pozemky. Do druhé třídy patřili hippeis (ἵππεῖς), majíce důchodu 300 měřic; k přijetí do třetí třídy k zeugitům (zeugῖται) bylo potřebí ročního výtěžku nejméně 150 měřic. Všichni ti, jejichž pozemky dávaly menší výnos, pak všichni, kteří neměli žádných pozemkův, nýbrž žili prací rukou svých nebo z jistin (jako řemeslníci, kupci, kapitalisté), náleželi do čtvrté třídy, jejíž členové sluli thetes (θητές). Tito osvobozeni byli i od daní i od služby vojenské, k níž mohli jenom v nouzi býti povoláni. Členové třetí třídy sloužili ve vojsku jakožto hoplité, t. j. co téžce oděná pěchota, členové druhé třídy co hippeis, t. j. jezdcí. První třída kromě osobní služby vojenské (co velitelé a trierarchové) zavázána byla k vydržování válečného loďstva i mužstva jeho, tak že jí patrně uloženo bylo břímě největší.

Poněvadž nejvyšší úředníci státní, totiž archontové, směli býti voleni jen z první třídy a tato se s řídkými výjimkami skládala pouze ze šlechticův, šlechtě zůstal nyní jako prvé veliký vliv na vládu. Archontům po bok postavena veliká rada (βουλή), čítající 400 členův, kteří voleni bývali z prvních tří tříd občanův. Rada tato zastupovala stát v záležitostech vnějších a řídila správu a finance; archontové vykonávali jen rozkazy její. Avšak poněvadž rada tato byla příliš četná, než aby mohla stále býti pohromadě, nařídil Solon, aby správu vedlo střídavě vždy 100 členův, kteří pak na útraty státní stravování byli v prytaneiu. Snesení rady o válce a míru, jakož i návrhy zákonův potřebovaly souhlasu a stvrzení shromáždění lidu (ἐκκλησία), skládajícího se ze všech občanův athenských. Shromáždění lidu volilo též všechny úředníky. V rukou lidu spočívala tímto způsobem nejen moc zákonodárná, ale i moc soudní. Ze soudních rozsudkův jiných úřadův bylo možno odvolati se v poslední instanci k heliaii (ἡλιαία), která měla 4000 členův a soudu porotnímu se podobala. Heliasté volili se losem ze všech čtyr tříd občanstva. Právomocnost jejich vztahovala se i k úředníkům. Oni zkoušeli, zdali zvolení úředníci mají vlastnosti zákonem předepsané, a rozhodovali o žalobách, vznášených proti odstupujícím úředníkům.

Důležitým doplňkem ústavy Solonovy byl areiopag (ἡ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλή). Chtěje totiž stát zabezpečiti před násilnými bouřkami, protizákonnými přechmaty a odstupováním od starých obyčejův, Solon zřídil nejvyšší soud, řečený areiopag, za jehož doživotní členy ustanoveni všichni bývali archontové, tedy mužové

osvědčené zkušenosti a zběhlosti ve věcech veřejných. Areiopagitům vedle soudnictví nad vrahy, traviči a paliči svěřil dohled nad celým ústrojím státním; oni měli bdíti nad náboženským smýšlením občanův i nad vychováváním mládeže, a zaháleče pobízeti k pilnosti; před jejich soud volání a od nich trestání všichni, na jejichž zločiny v zákonech žádný trest nebyl ustanoven. Také úředníky každého času směli k sobě povolati k zodpovídání za úřední jejich činnost, a proti snešením rady anebo shromáždění lidu mohli činiti námitky, když v nich shledali porušení ústavy.

(*Metoikové a otroci.*) Vedle občanův plnoprávných znalo zákonodárství Solonovo metoiky a otroky. Metoikové sluli cizinci v Attice usazení; pozemkův míti nesměli a za zástupce před státem a patrona svého voliti si museli některého občana. Zabývajíce se nejvíce řemesly a obchodem, nebyli nikterak chudí a jen houževnatá nechuť, která se při udílení občanských práv cizincům za starověku jeví všude stejnou měrou, uvedla je i v Athénách v podřízené postavení. Počet jejich se v čas největšího rozkvětu státu rovnal počtu občanův plnoprávných (45.000). K službám vojenským byli povinni; za obzvláštní zásluhy jednotlivcům z nich odpouštěno placení ochranného poplatku (*τὸ μετοίκιον*).

Otrokův za největšího rozkvětu města (okolo 430) čítalo se asi 365.000, tak že množství jich převyšovalo čtvernásobně počet občanův a metoikův dohromady. — Otroci attičtí úplně se lišili od heilotův spartských; nebyliť sedláci k hroudě připoutaní, nýbrž robotníci z ciziny koupení. Řekové mohli jen co zajatí ve válce dostati se do tohoto postavení, kterému však u nich brzo konec učiněn výměnou. O Athenských pravilo se, že dobře nakládají se svými otroky; ti ostatně chráněni byli i zákonem, neboť žádnému pánovi nebylo dovoleno trestati otroka na hrdle bez rozsudku soudního. Otroci, když s nimi nakládáno ukrutně, směli se utéci do chrámův a žádati, aby je pán jejich prodal jinému. Ve válce užíváno jich co veslařův a námořníkův, někdy i co vojínův námořských; když službu svou konali dobře, bývali propuštěni a stávali se metoiky. Jednal-li propuštěnec nevděčně k bývalému pánu svému, mohl býti opět vráđen do stavu otrockého.

(*Vychování mládeže.*) Jako Lykurgos vedle zřízení státního zákonodárstvím spořádal život rodinný, podobně i Solon péci věnoval životu soukromému; některá starší zařízení, když se mu zdála býti vhodnými, schvaloval, jiná měnil aneb lepšími nahražoval, mnohá pak nově přidával.

Rodina v Athenách větší měla vážnost než ve Spartě. Děti zůstávaly v domě otcovském, a hlavní péče o jejich vychování ponechána rodičům. Do sedmého roku chlapec zůstaven býval péči mateřské; pak chodil do školy hudební a na zápasště. Ve škole hudební učil se hráti na kitharu a zpívatí při tom písně, volebící skutky předkův a vštěpující jemu v mladistvé srdce zásady šlechtné. Navštěvování zápasště mělo učiniti tělo silným a ohebným, vlastnosti to, které u Řekův nade všecko bývaly ceněny. Děti bohatých rodičův také se u grammatisty učily čísti, psátí a básně, zejména Homerovy. Skromnost zvláště jim ukládána za povinnost. Děti nesměly sahati po řetkvi nebo kopru dříve, než se najedli rodiče; ryby a drůbež jísti nebylo jim dovoleno, taktéž nesměly u stolu seděti s nohama založenýma. Nevděčnost k rodičům zákon trestal ztrátou práva občanského. Děti byly povinny, aby rodiče schudlé opatřovaly výživou a aby po jejich smrti postaraly se jim o slušný pohřeb. Syn jen tehdá, když rodiče opomenuli dáti jej do učení na řemeslo, zbaven byl povinnosti živiti je; nieméně vždy zůstal povinen pohřbiti je. Mladík dvacátým rokem vstoupil mezi plnoleté občany, i směl účastniti se shromáždění lidu a všech voleb; úřady státní nebyly mu přístupny, leč teprv po 30. roku.

§ 43. Tyrannis Peisistratoveův (560—510).

Solon, uspořádav ústavu athenskou, od Atheňanův žádal slib, že na ní po deset let ničeho měniti nebudou. Dílo své dovršil prohlášením všeobecné amnestie, kteráž dovolila návrat i Alkmaionovcům (s Megakleem). Pak opustil vlast, aby účinky zákonův svých pozoroval ze vzdálenosti. Cesty, které tou dobou konal, pověst rozmanitě oslavila (Solon a Kroisos, § 25.) Po návratu svém našel stát rozervaný novými stranami; Alkmaionovci, Filaiovci a Peisistratovci zápasili o vládu. První dvě strany, jejichž náčelníci chtěli bývalý stav věci z části opět obnoviti, opravám Solonovým méně byly nebezpečny; nejvíce je ohrožoval Peisistratos, hlava třetí strany, jenž se byl vyznamenal ve válce s Megarskými, kteří se na krátký čas opět zmocnili ostrova Salaminy. Chudší třída lidu z největší části nebyla spokojena se Solonem, poněvadž při zákonodárství svém neučinil nového rozdělení statkův a proto velmi rychle se u ní ujal sliby, kterými si Peisistratos upravití chtěl přístup k samovládě. Solon marně varoval před „klamnými slovy výmluvného muže“. Jednoho dne zjevil se Peisistratos na tržišti, všecek zkrvácený a tvrdil, že raněn jest od nepřátel svých, bažících po bezživotí jeho. Touto lží vymohl si od lidu dovolení, aby směl míti stráž zbrojnošův; s jejich pomocí zmocnil se akropole, i stal se tyranem athenským (560). Solon se co staříčkův kmet dožil pádu pracného díla svého. Avšak moc Peisistratova neměla dlouhého trvání, neboť strany od něho poražené spojily se pod vedením Megaklea i přinutily tyranu k útěku. Z vítězův jedna část získané panství vykořistiti chtěla

ve prospěch šlechty, což u strany mírnější vzbudilo nevoli, a z toho vznikly rozbroje mezi vítězi. Megakles, ztrativ důvěru ve věc svou, vypuzenému Peisistratovi dceru dal za manželku a pomohl mu k opětnému panství v Athenách (550). Když se však tchán a zeť brzo rozdvojili, znovu přinucen jest Peisistratos jíti do vyhnanství. Teprvé po desíti letech vrátil se s pomocí některých spojencův, zmocnil se vlády po třetí (538) a nepustil ji až do smrti (527). Ústavu Solonovu ponechal, pokud mu nepřekážela. Panování jeho nebylo bez lesku. Zvelebil obchod athenský, zvětšil loďstvo a umění i básnictví podporoval takovou měrou, že Atheňané co do vzdělanosti počali zaujímati první místo v celém Řecku. Mimo jiné pečoval o to, aby básně Homerovy a Hesiodovy, které potud kolovaly jen ústně, byly písmem ustáleny a tím získal sobě vděčnost i vrstevníkův svých i všeho lidstva pozdějšího.

V panství následovali po něm synové jeho Hippias a Hipparchos (527). Neměli ani výtečných vlastností otcových a aniž uměli mocí své užívatí s moudrou mírností, a proto se proti nim zdvihla nenávisť Atheňanův v nemalé míře. Harmodios, jehož sestru byl Hipparchos pohaněl, a Aristogeiton spikli se k zavraždění obou bratří, avšak úmysl jejich se nepovedl, neboť padl jen Hipparchos. Hippias jal se vládnouti mnohem krutěji, ale tím urychlil pád svůj. Atheňané zbavili se jeho pomocí Spartanův (510).

§ 44. Oprava ústavy Solonovy. Kleisthenes.

Kleisthēnes, syn Megakleův, stál v čele těch, kteří byli panství Hippiovu učinili konec. Ústavu Solonovu neobnovil docela, nýbrž zavedl v ní některé opravy, které vládu lidu v Athenách upevnily ve větší míře, než bývalo kdy prvé (509). Nejdůležitější z těchto změn bylo rozdělení obyvatelstva na deset fyl, z nichž každá skládala se z desíti vespolek nesouvislých obcí (demův); tím roztrženo staré rozdělení lidu, spočívající na přibuzenství kmenův i rodův a zároveň úplně zničen vliv šlechty. Každá fyle volila 50 zástupcův do rady, složené nyní z 500 členův. Předsednictví nezůstávalo při jedné osobě, nýbrž za rok athenský vystřídaly se v něm všechny fyly, tak že zástupcové každé fyly předsedali 35 až 36 dní (prytanie). Práva rady značně jsou rozšířena, naproti tomu práva archontův co nejvíce ztenčena. Kolik mocí přibýlo radě, tolik jí ubylo areiopagu, jenž pozbyl bývalé důležitosti a po-ustoupil na druhé místo. Počet členův heliaie zvýšen jest na 5000. Aby Atheňany navždy zachránil před ctižádostí mocných vůdcův stran a překazil obnovení tyrannidy, zavedl Kleisthenes ostra-

kismos (soud střepinový), jehož mohlo se užití proti každému, kdokoli mír státní ohrožovati se zdál; každý, kdo od 6000 občanův uznán za muže nebezpečného, musil Atheny opustiti na deset let. Za celý ten čas, v němž ústava tato měla platnost, rozsudkem takovým postiženo bylo asi deset občanův.

Šlechtici a boháči, ježto se těmito změnami v ústavě Solonově velice cítili zkráceni, pokusili se o svržení Kleisthena přispěním Spartanův. Tito poskytli žádané pomoci, neboť nebyli ruky podali k zapuzení Hippia tím úmyslem, aby se živlu aristokratickému v Athenách ublížilo tou měrou, jak se skutečně stalo. První pokus Spartanův se však nezdařil a když při druhém do zbraně povolali spojence své peloponneské, byli od nich opuštěni, poněvadž Peloponnesští nechtěli, aby Sparta záhubou Athen dosáhla přílišné převahy.

§ 45. Osady řecké.

Vypravováno již (v § 33.), že stěhování Dorův na Peloponnes zavdalo příčinu k řeckému osazení západního pobřeží maloasijského a sousedních ostrovův. Kolonisace tato dala se hlavně za století 11. a 10. př. Kr. Ale tím nekončí se osadnická činnost Řekův, naopak, v čase potomním (obzvláště ve století 7. a 6. př. Kr.) jeví se v ní rozkvět nový a skvělý.

Podnět k zakládání potomních osad byl rozličný. Někdy se stalo, že národ přemožený vystěhováním ujíti chtěl porobě, jakož ku př. část Messenianův nechtěla se podvoliti panství spartskému a část Řeků maloasijských (ku př. ve Fokaii) perskému. Jindy byly příčinou vnitřní nepokoje; přemožená strana vystěhovala se, aby si jinde založila lepší budoucnost. Konečně osady zakládány od státův oligarchických, které se zbaviti chtěly četného obyvatelstva chudšího, aby tím předešly vnitřním rozbrojům. Většina osad však zakládána za příčinou zkvétajícího obchodu.

K vedení vystěhovalcův jmenován býval vůdce (*οἰκιστής*), jenž při rozdělení země a při zakládání města měl rozhodující hlas. Ústava osady obyčejně byla nápodobena ústavě města rodného, ale předce se stávalo zhusta, že si osady samy své poměry uspořádaly; zejména vynikaly osady v dolní Itálii samostatnými ústavami a zvláštním zákonodárstvím. — Poměr mezi rodným městem (metropolis) a osadou pojímán jako poměr mezi matkou a dcerou; osada byla své metropoli úctou povinna a obě vzájemně se účastnily při svých slavnostech náboženských. Skutečná závislost mezi mateřským městem a osadou trvala však z pravidla jen dotud, pokud tato nemohla státi na vlastních nohou. Nejčinněji zakládali osady Ionové.

(I. *Osady na pobřeží Propontidy a Pontu Euxeinu*). — 1. Ionové. Osazování zdejšího pobřeží bylo hlavně zásluhou Ionův, a sice Miletští založili jich nejvíce a nejdůležitější z nich. Jen zvolna a ostýchavě odvažovali se skrze těsný Bosporos do bouřlivého moře černého. Když však znenáhla přicházeli k vědomí, jak veliké výhody mohl by jim přinést obchod s úrodným pobřežím jmenovaného moře, přemohli všechnu ostýchavost i spěchali od zakládání jednoho města k druhému. Bahnici (*θύρωσ*), kovy, dříví, kožešiny a otroci byli prvním zbožím, které si Miletští vyměňovali na tomto tržišti; později ve spojení vešli se zeměmi uvnitř Asie a po karavanách dostávali i plodiny indické. Osady jejich, které založeny byly asi v následujícím pořádku (mezi 1. 785—560), jsou: Sinōpe, Trapězus, Kyzikos, Abydos, Lampsakos, Tomi, Odessos (dnešní Varna), Tyras (nyní Akkerman), Olbia, Panti-kapaion (Kerč), Tanais (nad Donem) a Fasis (v Kolchidě). Dílem Miletští sami, dílem obyvatelé měst od nich již založených novým osadám dávali první obyvatelstvo. Uvedli jsme jen nejdůležitější z osad černomořských; počet jejich byl daleko větší.

2. Dorové. Od Megarských osazen Chalkēdon na asijské straně Bosporu a naproti němu Byzantion (nyní Cařihrad) na evropské.

(II. *Osady v Makedonii a v Thracii*). I tyto pocházely především od Ionův. Kdežto při černém moři osady zakládány z Miletu nebo z měst založených od Miletských, metropolí kolonií thráckých bylo ionské město Chalkis na Euboi. Od Chalkidských osazen poloostrov Chalkidike celý, pročež od nich dostal i jméno své; podobně působili též na blízkých ostrovech. — Nejdůležitější města na Chalkidice byly Akanthos a Stageira, jež obě původ svůj odváděla z ostrova Paru (jenž byl zase sám osazen od ionských Eretrianův, dále Potidaia, osada to korintská, a Olynthos, jenž obyvatelstvo chalkidské dostal teprve za válek perských, když byl dobyt od Xerxa. Ve vlastní Makedonii založena jest od Eretrianův Methōne a od Athēanův Amfipolis. V Thracii samé vyniká Abdēra, původ svůj odvozuje z ionských Klazomen. Patrně tedy, že Ionům téměř samojediným náleží zásluha o osazování pobřeží makedonského a thráckého.

(III. *Osady na Sicílii a v Itálii*). Zde setkali se Dorové, Ionové a Achaiové a závodili vespolek velikolepostí svých kolonií.

1. Dorové nebyli sice prvními Řeky, kteří činnost svou obrátili na toto jeviště, avšak jim náleží zásluha o založení měst nejdůležitějších. Z Korinthu založeno 734 veliké a mocné obchodní město Syrakusy, kteréž samo dalo vznik četným jiným městům na Sicílii. Od Megarských původ svůj béře Selinus a od Rhodských Gela; z této poslední později osazeno město Akragas (Agrigentum). Znenáhla největší část Sicílie odcizena vlivu foinickému, jenž obmezen na západ, zejména když i Ionové (chalkidští) kolonizaci svou rozšířili na Sicílii. — V dolní Itálii založili vystěhovalci ze Sparty, Partheniové (v §. 87.), bohaté obchodní město Taras či Tarent, z něhož pocházela zase Herakleia.

2. Achaiové. Vystěhovalci achaiští, smíšení s jinými plavci, v dolní Itálii založili Sybāris (720) a Kroton (710), města pověstná pro své bohatství a bujný život obyvatelův. Moc a rozkošnictví obyvatelstva jejich kčí se neobvykle skvěle. V Sybari při slavnostech k obětem táhlo 5000 rytířův s nádherně vystrojenými koňmi a v skvostném oděvu. Krotoňané slynuli co nejlepší zápasníci starého věku. Kroton a Sybaris, zneprátelejší se, počaly

mezi sebou válku l. 510, kteráž skončila s záhubou Sybaritův; avšak i Kroton od té doby neustále klesal.

3. Ionové. Obyvatelé euboisti, zejména chalkidští, činně vystupovali také na Sicílii a v Itálii. Nejstarší z jejich osad bylo město Kyme (lat. Cumae) v Kampanii, založené od soujmenného euboiského města. Osadami Chalkidských byly v dolní Itálii Rhegion, na Sicílii Zankle (jež později od uprchlých Messeňanů rozšířeno a nazváno Messāna), Naxos (Tauromenium), Katāna, Leontinoi a Himēra. Konečně založeno od Athenských v dolní Itálii město Thurii.

Mimo osady zde jmenované vystěhovalci z Lokridy založili v dolní Itálii město Lokri (*Λοκροί*). Jižní část Itálie osadami řeckými tak byla poseta, že odtud nazvána Velikým Řeckem (Graecia Magna). Jazyk řecký a řecká povaha zde skvěle se rozvíjely. Mezi ústavami v osadách těch nejvíce prosluly ty, jež dal Zaleukos (okolo 660) v Lokrech a Charondas (okolo 640) v Kataně; základ obou ústav byl timokratický, t. j. míra práv politických určovala se dle jmění občanův. Není nemožné, že se Solon řídil vzorem jejich.

(IV. *Osady na východním pobřeží moře adriatického.*) První pokus usazování se v těchto krajinách učinili Ionové, avšak později kraj ten přenechali Dorům. Od Dorův korintských založena Kerkyra téměř současně se Syrakusami. Od Korintských i Kerkyrských společně osazeny Leukas, Apollonia a Epidamnos.

(V. *Osady ve Francii a na severu africkém.*) Nejznamenitější města pocházela od ionských Fokův; od nich založeny Massilia (nyní Marseille) ve Francii (okolo r. 600) i Alalia na Korsice, odkudž pak byli ve spojení s ostrovem Elbou. V Africe původ svůj vzala od osadníkův dorských Kyrēne, jež se později stala střediskem četných jiných osad. Do Aegypta přišli četní Ionové za panování Psammetichova (v. § 15.) a tvořili jádro přistěhovalcův řeckých, kteří vývoji egyptskému dali směr nový.

§ 46. Spojení Řekův mezi sebou. Rozdíl povahy dorské a ionské.

1. Příčiny užšího spojení mezi Řeky.

Řekům jakožto ideal státu na mysli tanula vždy republika městská; všechna zařízení bývala vypočtena jedině na obyvatelstvo jednoho města a jeho obvodu. Vidouce, že ničeho nechtěli věděti o utvoření státu, jenž by byl obsahoval celou zemi a tím zrušil samostatnost jednotlivých částí, a pozorující četné války mezi nimi vedené, snadno bychom se mohli domnívati, že národ snad nepřišel k vědomí pospolitosti. Avšak jakkoli vždy byla hojnost sporův, jež se rozhodnouti mohly pouze zbraní, předce se všichni Řekové považovali za jeden celek oproti všem ostatním národům a spojili se co nejtěsněji, když jim bylo odvracetí společné nebezpečí hrozící jim od Peršanův. Příčiny tohoto společného vystupování nespočívaly toliko ve vědomí stejného původu a spo-

lečného jazyka, nýbrž i ve společném mravu, náboženství a ve společných hrách národních.

(1. *Jazyk.*) Společný jazyk u každého národa sám sebou je silné spojitko a jest tím zajisté ještě u větší míře, vyniká-li jazyk bohatostí a libozvukem a honosí-li se překrásnou literaturou. Všecky tyto výhody objevily se u Řekův: vážiti sobě ohebnosti mateřského jazyka svého k vyjádření každé myšlenky naučil se jednotlivec netoliko každodenním obcováním, nýbrž seznával obdivu hodný vývoj materštiny své v dílech básníkův, jimž tehdejší svět nic podobného po bok postaviti nemohl.

Jazyk řecký dělil se na dvě hlavní nářečí, na dorské a ionské, která se zase rozpadávala na více podřečí. Dle těchto dvou hlavních nářečí ržnla se také literatura až po války perské. Odtud pak obrousily se znenáhla rozdíly dialektické a básníci i dějepisci užívali jen jednoho jazyka spisovného, v němž ovšem vyskylují se ještě zpomínky ze starších nářečí. Společnému jazyku spisovnému 5. a 4. století př. Kr. základem bylo nářečí attické.

(2. *Mravy.*) V obyčejích, v životě domácím a v poměrech soukromých nalezá se u Řekův velmi mnoho, což v nitru našem nemůže nezbuditi nelibost, avšak předce u porovnání s jinými národy pohanskými mrav řecký velice jest ušlechtilý. Nelidskost války, jakkoli nakládání se zajatými zhusta bylo kruté, předce nedosáhla té výše jako u Asiátův, neboť ony ukrutnosti nebyly než výjimkou. Důstojnost pokolení ženského, kteréž u Asiátů sotva se rozeznávalo od otrokův, lépe byla zachovávána a o vychování dětí pečlivěji postaráno. Starci byli ctěni a dětem ukládáno za povinnost, aby živili sestálé rodiče své. Pohostinství spojovalo jednotlivé rodiny s rozmanitými státy; občané athenští byli přátely pohostinnými korinthských, argivských neb spartských, a občané sikyonsí byli v poměru pohostinném s thebskými neb epidaurskými. Tento způsob pohostinnosti státní, jemuž nic přirovnati nelze v našem životě, nemálo přispíval k zavedení poměrův mírných a k zamezení nepřátelství. I soukromé osoby ze všech dílův Řecka spojeny byly svazkem pohostinnosti, tak že tímto mravem idea pospolitosti mocně povzbuzována i podporována.

(3. *Náboženství.*) Nejpevnější svazek celého Řecka byla však jednostejnost víry a bohoslužby. V nejstarších dobách každé město slavilo zvláštní slavnosti náboženské; jen osada bývala k slavnostem rodného města připuštěna a naopak. Při pokročilém vzdělání rozšiřovalo se vzájemné účastenství kmenův i kmenové jali se na vzájem navštěvovati slavnosti své. Svatyně delfská co první svatyně národní poživala úcty všeobecné; bylať střediskem nejslavnější amfiktyonie, která dvanácte nejpřednějších kmenův řeckých spojovala v jeden celek. Náboženské obřady, daleko vzdálené od ohavnosti Babyloňanův, Foinikův nebo Karthagiňanův, v mnohém ohledu sloužily k ušlechtnění mysli lidu; vyobrazování bohův přivedlo umění řecké k výši, které se posud obdivujeme; neboť za základ vyobrazení zvoleny tvary těla lidského, tedy něco skutečného, nikoli však, jako u jiných národův, nepřirozené tvary fantastické.

(4. *Národní hry.*) Stejný téměř vliv jako náboženství měly úzce s ním sloučené hry národní, jichž účastniti se směli jen Řekové. Zvítěziti v nich, bylo nejvyšším významáním, jehož kdo mohl dosáhnouti. K nejhlavnějším hrám náležely pythické, nemejské a isthmické; všechny tyto byly však předstíženy leskem her olympických.

Hry pythické odbyvaly se na rovině blízko Kirrhy (ve Fokidě) na počest boha Apollona; zápasy obsahovaly hudbu, tělocvik a jízdy o závod. Cenou byl věnec vavřínový. Hry nemejské slavily se v údolí Nemei k počtě Zevově, a skládaly se ze zápasův hudebních, tělocvičných a rytířských. Cenou byl věnec olivový nebo mířkový. Hry isthmické odbyvány na isthmus korinthském ke cti boha Poseidona; závodilo se v běhu, v zápolení a v pětce pěstní, v jízdě na voze a na koni, v přednášení básní a v hudbě. Cenou byl s počátku věnec mířkový, později smrkový. Hry olympické byly nejdůležitější ze všech; účastnili se jich nejen Řekové domácí, nýbrž i z osad, tedy obyvatelé maloasijských, sicilských a j. Hry slavily se v okrese chrámovém v Olympii v Elidě a skládaly se původně jen z jednoduchého běhu o závod ve stadiu. Znenáhla však přičiněním Elijských, kteří z vyzdobování a rozšiřování jich měli svůj prospěch, více byly zvelebovány. K jednoduchému běhu o závod přidružil se dvojnásobný; k němu při dalším zdokonalování her přidána jízda na voze a na koni, házení diskem, zápolení a pětka pěstní. I pro chlapce zařízeny zápasy. Hry trvaly pět dní. Jenom svobodní a nižším skutkem bezectným neposkrvnení Řekové směli se jich účastnit. Vítěz vyznamenán věncem olivovým a palmou, a jméno jeho i jméno otce i rodiště jeho slavně bylo povoláno; v rodišti svém poctěn místem čestným při slavnostech a hrách. Dle ústavy Solonovy ti Atheňané, kteří zvítězili ve hrách olympických neb isthmických, obdarováni jsou velikými cenami i doživotně stravováni v prythaneiu. — Hry pythické i olympické slavily se každý čtvrtý rok, nemejské a isthmické každý druhý. Doba čtyř let mezi dvěma hrami olympickými slove olympiada. Dle olympiád Řekové měřili čas; první padá do l. 776, v němž zvítězil Koroibos.

2. Rozdíl povahy dorské a ionské.

Spojítka zhora vytčená dodávala sice Hellenům ráz jednoho národa, nezrušila však u nich nikoliv rozličné zvláštnosti kmenové. Nejvýraznější byl rozdíl mezi oběma hlavními kmeny řeckými, mezi Dory a Iony. Dory považovati lze za horaly řecké, kteří uzavření jsouce na vonck, nepříznivi byli novotám, prosti a mírní v životě svém, pevní a stálí v úmyslech svých. Nejostřeji se povaha tato jeví u Spartanův. Ionové obeznámení byli s mořem, lehkovážní a novot chtiví, podnikaví, ale i cizím vlivům přístupní a tudíž také snáze mohli se zvrhnouti. Tyto vlastnosti při vynikajících vlohách kmene ionského vzbudily nejprve skvělý a mnohostranný vývoj na poli duševním i hmotném, později však byly příčinou rychlého úpadku.

Doba třetí. Od bojův řeckoperských až po zničení neodvislosti řecké (500—338).

§ 47. Povstání Řekův maloasijských (500—494?).

Osady řecké, založené v Malé Asii po stěhování Dorův na Peloponnes, později ztratily svou samostatnost vzrůstáním říší maloasijských, zejména říše lydské. Když pak se říše perská skrze Kyra rozšířila též po Malé Asii, dostali se tamější Řekové pod jařmo perské, kterým velice byli sklíčováni. Museli dáti pozem-

kových ročně odváděti 900.000 zlatých a zbaveni jsou starodávné své samosprávy, poněvadž v každém městě moc dána do rukou tyranna nějakého, jenž byl takořka místodržitelem perským. Když Dareios I. podnikl nešťastnou výpravu svou proti Skythům, Řekové maloasijské měli velmi příznivou příležitost k osvobození. Avšak Histiaios, tyrann miletský, zmařil jejich naději, postarav se o to, aby most položený od krále perského přes Hellespont nebyl stržen. Dareios, jemuž se tím zabezpečil pochod zpátečný, Histiaiovi v odměnu dal krajinu nad ústím Strymonu v Thracii, která rychle zkvétala založením města. To však vzbudilo řevnivost královu, a Histiaios pod jakousi záminkou povolán do Sus a tam zadržen.

Mezi tím stalo se, že na ostrově Naxu strana demokratická vlády se zmocnila a aristokraty zapudila. Aristagoras, zeť Histiaiov, jenž zatím vedl vládu v Miletu, pokládal rozbroje ty za příznivou příležitost k rozšíření panství svého i přemluvil Peršany k útoku na Naxos proti tamním demokratům. Útok se nezdařil a Aristagoras měl nahraditi útraty. Tu přišel posel tehána jeho, vyzýváje jej, ať svrhne jařmo perské; Histiaios totiž doufal, že sám bude poslán udusit zpouř, a tím že dojde opět svobody (500?). Aristagoras ve své nesnázi rád uposlechl vyzvání toho. Brzo pozdvihli se Řekové maloasijské proti Peršanům a i mateřská země poslala nějakou, ač jen nepatrnou, pomoc. Počátek povstání byl mnohoslibný; povstalci dobyli Sard i vystrojili mocné loďstvo. Avšak poněvadž se jim nedostávalo řádného vojevůdce a potřebné svornosti, utrpěli porážku u ostrova Lade v zálivu miletském. Město Milet samo ztečeno a zbořeno (494?), a nevrátilo se již nikdy více k bývalé důležitosti; i ostatní města musela se vzdáti a závislost jejich stala se mnohem tužší, než bývala prvé.

§ 48. Válka Dareia I. se Řeky evropejskými.

Dlouho již zanášel se Dareios myšlénkou dobytí Řecka. Nepatrná podpora, kterou byli Řekové poslali maloasijským Ionům, urychlila úmysl jeho. Zdálo se býti málo pravdě podobným, že by Řekové mohli perskému vpádu se opřít s dobrým výsledkem, neboť svářili se mezi sebou ještě tehdá, když je nepřítel již ohrožoval z blízka. Od krále nejprve odeslán svak a zeť jeho Mardonios s vojskem do Thracie a Makedonie, aby se pokusil o podrobení Řecka ze strany severní; loďstvo zatím podporovati mělo pohyby jeho z moře (493). Avšak veliká bouře, kterou loďstvo to u mysu Athou zachváčeno a téměř zahlazeno, vojevůdce perského

přinutila k návratu. Tu umínil si Dareios, že na Řecko po cestě nejkratší udeří loďstvem, jež by vezlo s sebou potřebné vojsko pozemské. Dříve však rozeslal hlasatele do měst řeckých s vyzváním, aby mu na znamení, že se podrobují, poslala hlíny a vody. Mnohá města vyplnila vůli jeho; Spartané však a Atheňané hlasatele usmrtili, aby tím takofka za sebou strhli všechny mosty a nuceni byli podniknouti boj na život i na smrt. Loďstvo perské, jemuž veleli Datis a Artafernes, plulo zatím k ostrovu Euboi, dobylo tam města Eretrie a v zálivu marathonském na břeh vysadilo vojsko asi 100.000 mužův silné (490). Peršany doprovázel bývalý tyrann athenský Hippias, jenž za dvacetiletého vyhnanství svého bez ustání pomýšlel na opětné získání ztraceného panství a, marně žádal o podporu v Spartě, nyní s pomocí perskou táhl proti rodnému městu svému.

Veliké vážnosti toho času v Athenách požíval Miltiades, jenž byl výboji perskými pozbyl bývalého panství svého nad Chersonesem. Vedle devíti jiných osob svěčeno jemu velitelství nad vojskem tím způsobem, aby se vůdcové denně střídali v nejvyšším velení. Poněvadž Miltiades spásu shledával pouze v rychlém útoku a nikoli v bázlivé obraně, přiměl své spoluvelitele k tomu, aby příchod Peršanův neočekávali, nýbrž jim nabídli bitvu v širém poli. Návrh jeho přijat a Atheňané táhli nepříteli v ústrety toliko s 10.000 muži; z nenadání přirazilo k nim ještě 1000 Plataiských. To byli jediní Řekové, kteří jim poskytli nějaké pomoci. Spartané, o pomoc byvše požádáni, odepřeli ji, poněvadž nejspíše považovali za výhodnější, očekávati nepřítel v údolí řeky Euroty, i zastřáli své zdráhání výmluvou, že vojsko jejich nikdy netáhne do pole před úplňkem.

Toho dne, když bitva svedena u Marathonu, Miltiades měl vrchní velení nad veškerým vojskem. V tuhém boji proražen jest sice střed vojska řeckého, avšak obě křídla tím statněji udeřila na nepřítel, a způsobila mu takovou porážku, že se kvapným útekem spasil na loď a odplul. Peršanův padlo asi 6400, Řekův jen 192 mužův. Posel jeden přinesl zvěst o vítězství do Athen a sotva že radostnou zprávu vyslovil, mrtev klesl na zemi; tak byl ve spěšném běhu přemohl síly své. Peršané odpluli zpět do Asie a Řecko bylo od nebezpečnosti prvního vpádu osvobozeno.

Miltiadovi příslušela sláva tohoto tak šťastného výsledku, avšak nepožíval jí nezkaleně až do smrti. Neobmezené důvěry občanův využil k tomu, aby je přiměl k vystrojení velikého loďstva a četného vojska, jehož velení jemu mělo býti svěčeno, avšak účel výpravy té zůstatí měl jeho tajemstvím. Atheňané

doufali, že Miltiades podniknouti míní nějaký rozhodný útok na Peršany; on však místo toho udeřil na Paros, poněvadž se ostrov ten byl podrobil Peršanům. Ostrované hájili se tak statečně, že Miltiades byl nucen vrátiti se s neporáženou. V Athenách obžalován, že oklamal lid a že úřad vedl lehkovážně, i odsouzen k pokutě 50 talentův. Poněvadž ji nemohl ihned zaplatiti, vržen jest u vězení, kdež zemřel od rány obdržené na Paru. Pokutu za něho zaplatil syn jeho Kimon.

§ 49. Výprava Xerxova do Řecka.

(*Příhody v Athenách před výpravou touto.*) Po svržení Miltiada nejvážnější občané v Athenách byli Themistokles a Aristeides. Aristeides byl jeden z vojevůdcův velících u Marathonu; zdali také Themistokles zastával takový úřad, jest jen pravdě podobno; pochybovati však nelze, že i on tam bojoval. Při Aristeidovi chválena obecně nezištnost a spravedlivost, kteráž mu zjedнала příjmení „Spravedlivého“. Themistokles již co mladík jevil vlohy tak znamenité, ale zároveň takovou nestálost, že se od něho očekávati mohly veliké skutky, ať již v dobrém nebo ve zlém smyslu. — Když po odchodu Peršanův Atheny zapleteny byly do války s Aiginou (488?—481), v níž na jevo přišlo, že ostrované tito na moři mají převahu, Themistokles pohnul Atheňany k stavění loďstva, dílem aby se boj s nepřitelem tímto mohl lépe podniknouti, dílem proto, že dobře předvídal, že Peršanům v nové nějaké válce snáze bude možno odpor klásti na moři, než na zemi. Aristeides protivil se této proměně Athen z moci pozemské v moc námořskou. Při svých více konservativních názorech byl nepřitelem změn, které povahu athenskou nemohly nezměnití úplně. Podlehl však v boji stran, i byl ostrakismem vypověděn. — Avšak po tomto neobyčejném svém rozmnožení loďstvo, které odtud více bylo vydržováno od státu než od pentakosiomedimnův, potřebovalo četnějšího mužstva; k tomu cíli provedl Themistokles, aby i třída čtvrtá (thetové), ježto potud ve válkách vyzbrojována jen výmínečně, pravidelně byla brána k službě námořské. A tak úsilím jediného Themistoklea Atheňané za málo let učiněni mocnými na moři, a tato námořská moc athenská sama v následujícím boji zachránila Řecko.

(*Výprava Xerxova.*) Dareios porážku svou zapomenouti nemohl, i snažil se napravití ji novou výpravou, avšak mezi přípravami zemřel. Syn jeho Xerxes nespustil se záměru otcova, ale pokračoval v nesmírném zbrojení i umínil si (481), že se výpravy sám zúčastní. Dějepisec Herodot páčí vojsko perské na 1,700.000 pěších a 80.000 jízdných, nepočítaje v to záškodníky, kteří se počtem téměř rovnali vlastnímu vojsku. Nechť pak zpráva

jeho jest poněkud přehnána, předce dokazuje, že Peršané sáhli k prostředkům nanejvýš velikolepým. S tímto vojskem vypravil se Xerxes přes Hellespont skrze Thrakii a Makedonii proti Řecku. Zároveň plulo loďstvo 1207 velikých lodí válečných (trier) a 3000 lodí přepravných s 400.000 muži podél pobřeží, majíc válečné podniky suchozemské podporovati z mořské strany.

Zpráva o příchodu Xerxově v Řecku učinila sice konec rozbrojům, ale teprvé když se nepřítel již blížil k hranicím zemským, sešel se přičiněním Atheňanův a Spartanův sněm státův řeckých na isthmu, kdež odbývány porady o způsobu společné obrany. I ustanoveno, očekávati Peršany na hranicích thessalských a odraziti je tam; pro netečnost Thessalův byli však Řekové přinuceni, vzdáti se tohoto úmyslu a obmeziti obranu na vlastní Helladu. Proto obsazen především prosmyk thermopylský (480); současně se postavilo loďstvo u mysu Artemisia, aby zamezilo vniknutí loďstva perského do moře euboiského.

Prosmyk thermopylský, hájený asi 7000 řeckými hoplity, zdál se býti nedobytný; a skutečně jej Peršané po dva dni dobývali bez výsledku. Avšak zrádce Effialtes Peršanům ukázal stezku přes hory, kudy Řekům přijítí mohli do zad. Když obhájcové prosmyku pozorovali, že je Peršané obešli, část jich od táhla, aby ušla neodvratné záhubě; jen král spartanský Leonidas zůstal s 300 Spartany a 700 Thespiany, kteří stejný s ním chtěli podniknouti osud. Z donucení vytrvalo u nich i 400 Thebanův, na nichž lpělo odůvodněné podezření, že se kloní k Peršanům. Všichni Spartané a Thespiáné i s Leonidou padli v hrdinském boji; Peršanův za tří denního zápasu o Thermopyly zahynulo okolo 20.000. Thebané se prý v bitvě zúčastnili jen zdánlivě; když se zbytek krajanův jejich uchýlil na malý jeden pahorek uvnitř soušesky, aby na něm skonala smrtí bohatýrskou, vzdali se Peršanům a prosili o zachování životův. Sláva Leonidova a věrných jeho druhův, kteří bez naděje na vítězství obětovali se za vlast, od té chvíle nikdy neupadla v zapomenutí. Spartané později padlým bojovníkům svým postavili pomník s nápisem prostým, ale významným: „Poutníče, ohlas Lakedaimonským, že zde ležíme, poslušni zákonův jejich“. — Mezi tím započal se boj i na moři; Řekové svedli s Peršany tři bitvy u Artemisia, v nichž sice udatně se drželi, avšak zvláštních úspěchův nedobyli. Zatím perské loďstvo veliké ztráty utrpělo častými bouřemi. Zvěděvše o tom, co se stalo u Thermopyl, Řekové opustili Artemision a odpluli k ostrovu Salamině.

Postavení Atheňanův bylo nyní zoufalé. Žádné z měst na sever od zátoky korintské neodvážilo se odporovati Peršanům. Peloponnesští chtěli jen postavit se na istmu a tam nepříteli zahraditi přístup na poloostrov. Tu se Atheňané uchýlili na své loďstvo na radu Themistokleovu, jenž se odvolával na věštbu delfskou, rozkazující jim hájiti se za zdmi dřevěnými; celá téměř Attika byla lidu prázdná. Xerxes od Thermopyl neustále postupoval ku předu a po krátkém odporu dobyl akropole athenské, bráněné od malého hloučku těch, kteří nikterak nechtěli opustiti rodné město své. Když o tom zpráva přišla na loďstvo, Řekové zachvácení jsou takovým strachem, že všichni ze Salaminy na kvap odplouti chtěli na Peloponnes. Themistokles, jenž velel loďm athenským, protivil se tomu i podařilo se mu přemluvit i spartanského vůdce Eurýbiada k téměř mínění. Spojené loďstvo čítalo asi 370 korábův, z nichž bylo 200 athenských. Avšak sotva by bylo déle vytrvalo u Salaminy, kdyby nebyl Themistokles po věrném otrokovi vzkázal králi perskému, že Řekové právě jsou v nejhorším nepořádku i nesvornosti a že by bylo velice snadno zvítěziti nad nimi. Xerxes, nemaje zdání o lsti jeho, bez odkladu udeřiti kázal na Řeky. Loďstvo perské obklíčilo řecké koráby v zálivu salaminském a donutilo je tím k rozhodné bitvě.

Bitva svedena na místě nejpříhodnějším pro Řeky, neboť v těsném zálivu Peršané nemohli rozestaviti loďstvo své, které by jinak na širém moři bylo v přesile. Udatnost a vytrvalost Řekův skvěle se osvědčila; nepřítel utrpěl úplnou porážku a na útěk se dal v takovém spěchu a zmatku, že množství lodí se srazilo a potopilo (480). Xerxes, jenž z pevniny díval se na porážku lidu svého, hrozně se rozzužil a strašně vyhrožoval foinickému oddělení loďstva, jako by ono bylo vinno tímto neštěstím, avšak Foinikové téže noci odpluli, aby ušli pomstě jeho. Nyní se bál o most svůj přes Hellespont, a jakkoli vojsko suchozemské téměř bylo nedotknuto, odhodlal se k návratu do Asie. Na tomto zpátečním pochodu utrpěli Peršané největší ztráty, neboť ubírali se týmiž krajinami, kdež byli již na pochodu svém do Řecka pobrali všechny potraviny. Úmyslu, podrobiti si Řecko, král se předce nevzdal, i zanechal Mardonias s 300.000 muži v Thessalii, uloživ mu, aby příštího roku opět se pokusil o podmanění Řekův.

§ 50. Vítězství řecké u Plataj (*Πλαταιαι*) a u Mykale.

Z jara 479 před Kr. vypravil se Mardonios do Attiky. Ač se tento útok mohl předvídati, předce Řekové peloponnesští, sta-

rajíce se vždy více o svou vlastní bezpečnost než o blaho obecné, Athenským nepřispěli ku pomoci; Atheňané podruhé nuceni byli opustiti město své a uchýliti se na Salaminu. Krajina jejich vyplněna znovu; žádný stát řecký válkami perskými neutrpěl tolik co Atheny. Poslové athenští přišli do Sparty, snažně prosíce o pomoc. Z počátku zdráhali se Spartané, avšak uváživše, že by po přemožení Atheňanův jejich vlastní obrana se stala obtížnější, ba snad nemožnou, změnili úmysly své a z nenadání vytrhli s nejsilnějším vojskem, jaké kdy od nich jest vypraveno. Ostatní Řekové peloponnesští následovali příkladu jejich a brzo stálo u Plataj (*Πλαταιαί*) vojsko řecké téměř 110.000 mužův lehce i těžce oděných, největší to vojsko, které Řekové kdy společně postavili do pole. Mardonios kromě svých 300.000 mužův měl ještě značný počet žoldnéřův řeckých (mezi nimiž obzvláště vynikali Boiotové), kteří se k němu přidali dílem z donucení, dílem z bázně. U Plataj strhla se bitva, která se skončila s úplnou porážkou Peršanův. Největší slávy dobyli si v ní Spartané, jež vedl Pausanias, a Atheňané, jimž velel Aristeides, z vyhnanství již před bitvou u Salaminy nazpět povolany k návrhu Themistokleovu; vedle nich vyznamenali se nejvíce Tegejští (479). — Téhož dne, kdy se udála bitva plataiská, úsilí a udatenství Řekův odměněno druhým rovně skvělým vítězstvím. Loďstvo řecké pod vedením krále spartanského Leotychida a Atheňana Xanthippa u předhoří Mykále na břehu maloasijském udeřilo na loďstvo perské, které tam pod ochranou vojska vytaženo bylo na břeh. Řekové přistáli, porazili Peršany a spálili koráby nepřátelské. Ostrovy moře egejského neváhaly nyní děle svrhnutí ze sebe jho perské; též osvobození Řekův maloasijských nebylo již daleko vzdáleno, neboť častým vítězením zmizela všechna bázeň před Peršany.

§ 51. Hegemonie athenská.

Athenští především pečovali o obnovení města svého a sice usnesli se k návrhu Themistokleovu opevniti je silnými hradbami. Spartanům to ovšem milé nebylo, neboť počali se Atheňanův báti co soupeřův svých. Ale Themistokles všechny jejich lstivé nástrahy zmařiti uměl větší ještě lstí, ba on nespokojil se ani ohražením Athen, nýbrž dosáhl toho, že opevněn jest i přístav Peiraiæus. Aristeides neprotivil se již obrácení Athen v moc námořskou, poznávaje nyní, že panství námořské pravý jest úkol rodného města jeho. Souhlasil i s druhou změnou, že i thetové bráni k vojsku, a vymohl, aby jim rovněž jako ostatním třídám povoleno bylo

účastenství ve vládě. Od té doby mohli se občané všech čtyř tříd ucházeti o úřady, avšak při obsazování úřadův zavedena zvláštní novota, že totiž mezi kandidáty nerozhodovala volba, nýbrž los.*) Avšak místa vojevodská ve válce obsazována jako prvě pravidelnou volbou, čímž nebezpečnost této novoty alespoň částečně zmírněna.

Ačkoliv si Atheny získaly největší zásluhu o obranu Řecka vítězstvím marathonským i salaminským, jakož i skvělým účastenstvím v bitvě plataiské, předce co do všeobecné vážnosti pořád ještě stály za Spartou, jejíž hegemonie, t. j. první místo mezi státy řeckými a náčelnictví ve válce, všeobecně byla uznána. Avšak pánovité chování Pausaniovo, jenž v dalším průběhu námořské války proti Peršanům velel spojenému loďstvu, mělo ten následek, že spojenci ničeho více slyšeti nechtěli o vrchním velení spartském, prosíce Atheňany, aby vedení spojeného loďstva převzali sami (477). Šťastnou náhodou nalezal se Aristeidés v čele loďstva athenského, a poněvadž při všech skutcích svých řídil se spravedlivostí, stalo se, že podmínky, na jejichž základě povstal nový spolek, uspořádány jsou od něho k všeobecné spokojenosti. K spolku se přidala většina ostrovů v moři aegæjském a několik měst pevniny asijské a evropejské, ježto se chtěla zbaviti panství perského. Spojenci (*ἑταίραχοι*) zavázali se, že postaví určitý počet lodí i mužstva a že ročně odváděti budou jistou summu peněz. Společná pokladna, do které se rok co rok scházelo asi 1,000.000 zlatých, byla na Delu. Znenáhla shledávali jednotliví členové spolku, že vyzbrojování loďstva i mužstva je nepohodlné břemeno, a raději se ze závazku svého vykupovali ročním příspěvkem v penězích. Atheny nebyly s tím nespokojeny, neboť náčelnictví proměnilo se tím v pravou samovládu nad členy spolku. Spojenci poskytovali jen peníze, a Athenští z nich vydržovali značné loďstvo. Pokladna spolková následkem toho přenesena do Athen.

Pomocí prostředkův, které tímto způsobem soustředěny byly v rukou Atheňanův, horlivě pokračováno ve válce s Peršany; kdežto prvě válčení obmezovalo se na obranu, přešlo se nyní k útoku. Především bylo zapotřebí vypuditi Peršany z těch měst thráckých, kde ještě zbývaly jejich posádky, a osvoboditi Řeky maloasijské, jejichž povstání dalo podnět ke všem potomním bojům. Kimon, syn vítěze marathonského, jenž zatím povýšen byl za náčelníka nad vojenskou mocí Atheňanův, porazil perské loďstvo i vojsko

*) Ostatně nejisto jest, zdali užívání losu při obsazování úřadův není zavedeno již od Kleisthena.

suchozemské nad Eurymedontem v Pamfylii (469) a tím Řekům maloasijským zjednal svobodu.

Themistokles neúčastnil se již při provedení těchto velikých skutkův; byl ostrakismem vypovězen z Athen (473?). Úplatnost jeho a nedostatek smyslu pro spravedlivost vzbudily rozličné žaloby proti němu, avšak předce nebyl by jim podlehl, kdyby se o vypuzení jeho nebyla všemožně starala strana aristokratická, sesílená vlivem Lakedaimoncův (Spartanův), kteří jej velice nenáviděli. Později obviňován z tajného dorozumění s Pausaniou, jenž se s králem perským pustil ve zrádné dopisování a za to ve Spartě umořen byl hladem. Proto Themistokles utekl z Argu, kamž se byl uchýlil, do Asie. Artaxerxes I. přijal ho nanejvýš laskavě a k výživě mu vykázal důchody tří měst. Čestným opakem Themistokleovým jest Aristeides, jenž zemřel v úplné chudobě.

§ 52. Třetí válka messenská (469—459).

Spartané pozorovali zatím úzkostlivě vývoj moci athenské, vidouce, jak Atheňané k službám svým použití umějí bohatství spojencův svých. Z pouhé žárlivosti spojili se s nepřátely athenskými i zavázali se jim dokonce k vpádu do Attiky, avšak úmysl ten překazily nehody a nepokoje ve vlastním území jejich. Hrozná zemětřesení strašně zpusťošilo Lakonii (469), a pohromy té použila část heilotův a perioikův, aby konec učinila otroctví svému. Sotva byl útok jejich odražen, povstali Messeňané, aby naposled se pokusili o svržení járna spartanského, a s nimi spojila se i část heilotův. Spartané marně se pokoušeli o dobytí Ithomy hájené od Messeňanův, a posléze Atheňany prosili o pomoc. Kimon přese všechn odpor demokratické většiny, kterou vedl hlavně Perikles dosáhl toho, že prosbám Spartanův dáno místo i vypravil se v čele 4000 mužův k Ithomě. Spartané počali však brzo nedůvěřovati spojencům svým a poslali je domů. Vážnost Kimonova tím tak velice utrpěla, že odpůrci jeho v Athenách dostali vrch a snadno u lidu provedli, aby Kimon ostrakismem byl poslán u vyhnanství. Spartané konečně (459?) po desítiletém obléhání opanovali Ithomu. Posádka, které povolen volný odchod, usadila se v Naupaktu, ježž Atheňané nedávno prvé byli odňali Lokrům ozolským, a nyní prchajícím Messeňanům nabídli. *)

*) Letopočet třetí války messenské upraven jest dle bádání A. Göbela v časopise pro gymnasia rakouská 1859.

§ 53. Doba Perikleova.

1. Poměry vnitřní.

Chování se Spartanův za třetí války messenské Atheňany dostatečně poučilo o nepřátelské nedůvěře soupeřův jejich. Nejbližší následek toho byl, že aristokratická strana v Athenách, která hlavně byla radila k výpravě do Messenie, důležitosti své pozbyla a že vůdce její Kimon odstraněn byl s jeviště politického. Perikles, jsa již od 468 uznaným vůdcem strany demokratické, došel tím nesmírné vážnosti a trvale se v ní udržel, tak že dějepisec Thukydides o Athenách za této doby dí, že tam dle jména byla demokratie, skutečně však panství prvního muže. Perikles určoval netoliko směr politiky zahraniční, nýbrž vliv jeho jevil se též 1. ve změně athenského zřízení státního a 2. v rozkvětu, jehož v Athenách přispěním jeho dosáhlo umění a básnictví.

(Změny ve státním zřízení athenském.) Změny ve zřízení státním dotýkají se hlavně ústavy athenské a poměru města k spojencům. Vypravovali jsme, jak ústava Solonova znenáhla přeměňována ve smyslu demokratickém; opravy Perikleovy braly se týmž směrem, majíce položití trvalý základ k panství lidu (a nikoliv boháčův, jako za Solona). Perikles dbal o to, aby se v záležitostech veřejných co možná nejméně ponechávalo libovůli úředníkův státních, i aby každý jen poněkud důležitý předmět předložen byl k rozhodnutí lidu. Proto souhlasil i s návrhem stoupencův svých, kteří chtěli, aby se areiopagu odňal zbytek bývalé jeho důležitosti a jemu pouze soudnictví o vraždách ponechalo. Obecný lid při dobré mysli udržeti hleděl, chudším občanům ze státních prostředkův udíleti dav vstupné do divadla. Všeobecné účastenství ve shromáždění lidu zabezpečil tím, že každému občanu od státu dávána náhrada za přítomnost ve schůzi. Taktéž vyplácen chudším občanům žold za služby vojenské, čehož dříve nebývalo. Nejdůležitější proměna stala se s heliaí (schůzí soudní), jejíž přísedící (dikastové) odtud byli placeni a obdrželi působnost mnohem rozšířenější, vykonávající právo i za hranicemi území attického. Spojenci totiž jali se nyní choditi pro rozsudky do Athen. Od té doby Atheny rozhodovaly netoliko o výši peněžitých příspěvkův k všeobecné obraně potřebných, nýbrž rozsuzovaly i v rozepřích spojencův. Tato značná změna v poměru Athen k spojencům, která daleko se vzdalovala od těch úmyslův, za jakýmiž 477 Atheňanům odezdáno bylo náčelnictví na místě Sparty, způsobena hlavně tím,

že mnozí členové, ku př. Naxos, Thasos, a j., vystoupiti chtěli ze spolku, avšak od Atheňanův násilím přinuceni, aby v něm zůstali. Přemožení stali se takofka poddanými bývalé hlavy spolku, a zne-náhla se téměř veškerí spojenci dostali do tohoto poměru.

K zabezpečení poslušnosti spojencův obzvláště nepodejných část pozemkův jejich zabavena a v losích (*κλήροι*) rozdělena mezi občany athenské. Tento nový druh osadníkův (kleruchové) zůstal v nejužším styku s Athenami a byl takofka posádkou jejich v zemi nepřátelské. — Básník Aristofanes počet měst s Atheňany spojených číli vlastně jim poddaných udává na 1000; zpráva ta, ačkoli zajisté jest přehnaná, svědčí předece o velikém jejich počtu. K spolku náležela všechna téměř řecká města na pobřeží makedonském, thrackém, maloasijském (od Mysie až k Pamfylíi), ostrovy egejského moře a v moři ionském ostrovy Zakynthos a Kefallenia.

(*Atheny metropolitní umění a básnictví řeckého.*) Nepatrná nebezpečnoství hrozící se strany perské (zejména od 449) na vydržování loďstva vyžadovala jen skrovné vydání a daleko nevyčerpala poplatků, jež odváděli spojenci; poplatek ten z počátku obnášel jeden milion zlatých, později však od Atheňanův ještě zvýšen. Přijem tento Athenským dovolil nejen nahromadění peněžných zásob v státní pokladně, ale poskytoval jim i prostředkův k sesílení hradeb athenských a k ozdobení města velikolepými budovami. Již Themistokles, opevnil přístav Peiraieus, pomýšlel na to, aby spojení Athen s oběma přístavy Peiraieem i Falerem zabezpečil vystavěním dvou dlouhých zdí, které by vedly od Athen až k samému moři. Plán jeho proveden jest za Kimona, měl však tu vadu, že mezi oběma zdmi zbyl takový prostor, že nepřítel mezi nima vystoupiti mohl na břeh a proniknouti až k Athenám samým. Perikles, chtěje tuto chybu napravit, navrhl zbudování třetí (vnitřní) zdi, která měla obejmouti přístav Peiraieus spolu s blízkým pahorkem Munychíi a dále vésti k Athenám. Odtud se Atheny s Peiraieem podobaly opevněnému ostrovu. Spojení jejich s mořem nemohl žádný nepřítel více přerušiti. Mezi nádhernými stavbami, provedenými v Athenách přičiněním Perikleovým, vynikají: Odeion, Parthenon, překrásný to chrám bohyně Atheny, a propyleje, kteréž samy prý stály 4.000.000 zlatých. Nejkrásnější budovy tyto vyzdobil Feidias. Tři sochy bohyně Atheny, mezi nimiž jedna v Parthenonu velikostí obrovské (11.6 metrů vysoká a ze zlata i slonoviny zhotovená), pocházely od tohoto mistra, jehož nejslavnější dílo, socha Zevova, bylo však postaveno v chrámu olympickém. Vysoce nadaní malíři, sochaři a stavitelé pracovali při stavbě a při ozdobování těchto velikolepých budov, jejichž náklad obnášel asi 12.000.000 zlatých. Atheny byly tehdá co do pokladův uměleckých a vůbec zevnější nádhory prvním zajiště městem řeckým, důstojně představující spolek tolika měst a ostrovův. Obyvatelstvo městské čítalo toho času asi 180.000 duší, přebývajících v 10.000 domech. — Lesk a bohatství Athen, obyvatelův jejich úcta a záliba pro duševní zaměstnání a dojemná osobnost i vysoké nadání Perikleovo způsobily, že i básnictví a věda hlavní své sídlo zarazily v Athenách. Jemná krasochuť Atheňanův pobízela básníky (ku př. Sofoklea) k dílům nejskvělejším; chvála lidu athenského byla největší odměna, které se jim dostalo za nesmrtelné jejich básně.

(*Perikles a Atheňané.*) Perikles, jenž rodné město své povznesl k postavení, jakéhož po tu dobu žádný národ nedosáhl, a jenž na současníky své

takový měl vliv, že doba ta slove vůbec dobou Perikleovou, byl syn Xanthippa, vítěze mykalského. U veřejnost vystupovati se jal tehdá, když Themistokles jest vypovězen a když Aristoides odstoupil s jeviště politického. Jevil povahu, která svědomitost Aristeidovu u věcech peněžných spojovala s dalekosáhlými plány Themistokleovými a s jeho obratností u vynalezání prostředkův. Vychování měl znamenité a skvěl se výmluvností potud neslýchanou a netušenou. Aby zvýšil účinek slov svých, mluvil jen zřídka, řečnění obyčejně přenecháváje stoupenčím svým. Máje značné jmění, v soukromém životě svém nezřídka se rozmanitého pohodlí, avšak předce žil velmi střídme; mnohého obcování s lidmi se vzdaloval, blíže se stýkaje jen s několika osobami duchaplnými.

O povaze Atheňanův za doby Perikleovy se veliký dějepisec Thukydidés v řeči, kterou v ústa klade Korinthským, pronáší takto: „Atheňané jsou novot milovní, bystří v úmyslech svých a v provedení jejich nade všechny své síly smějí, nad očekávání odvažliví a v nebezpečenství plní naděje. Bez váhání odvažují se na výpravu, doufajíce v štěstí své. Zvítězivše nad nepřitelem, postupují co nejdále, a byvše poraženi, ustupují jen málo. Nemohouce úmysl svůj provésti, míní, že vlastního majetku pozbyli. Nezdaří-li se jim pokus nějaký, vymyslí si něco jiného k vyplnění přání svého.“ — Při této povaze pochopujeme nejen rozkvět Athen, nýbrž i smělost, s kterou po nějaký čas opanování celého Řecka pokládali za možné.

2. Poměry zahraničné.

(*Vzrůst moci athenské.*) Od té doby, co bylo pomocné vojsko athenské od Spartanův nazpět posláno způsobem urážlivým, Athény nemohly se nepřipravovati na brzkou s nimi srážku. Aby se pro případ ten lépe zabezpečili, spojili se s Argivskými, dávnými to odpůrci Lakedaimonských a město Megaru k sobě uvedli v podobný poměr, jako Plataie. Poněvadž byly Theby od válek perských sešlabeny a bez dostatečného vlivu v Boiotii, dalo se též očekávati, že se města boiotská Atheňanům podobně podřídí, jako druhdy Peloponnes Spartanům.

Toto šíření moci athenské po pevnině Spartané chtěli zameziti. I spojili se s Thebany a pod záminkou, že chrániti chtějí území dorské proti Fokidským, vytáhli do středního Řecka. Atheňané nepodceňovali nebezpečnost výpravy této, která snadno se mohla obrátiti proti Attice. Usnesli se, že Spartanům, až se vraceti budou na Peloponnes, zahradí cestu. Ale u Tanagyry jsou poraženi (457). Neštěstí toto roznítilo energii jejich ještě u větší míře. Vypravili se proti Thebanům i porazili je u Oinofyty; Boiotie, Lokris a Fokis donuceny byly ke spolku s Athenami, aniž by Sparta proti tomu něco mohla učiniti. Brzo i Aigina padla v jejich moc a tím dosáhly Athény vrchole moci své. Na moři neměli žádného soupeře, který by jim byl roven, a na zemi mohly se směle měřiti se Spartany.

(*Války perské.*) Moc athenská, na stupeň tak vysoký vzrostlá, ještě před koncem pátého století před Kr. velikými nehodami opět velmi hluboko jest ponížena. Nejprvé zahynulo vojsko a loďstvo, které Atheňané ku pomoci vyslali Aegyptanům proti Persii povstalým (460—455). Válčení s Persií obnoveno příčiněním Kimona, když byl z vyhnanství nazpět povolán. Kimon na výpravě zemřel; ale Atheňané i po smrti slavného vojevůdce svého zvítězili u Salaminny (na Kypru) nad loďstvem i vojskem nepřátelským (449). Následek tohoto vítězství bylo úplné osvobození Řekův maloasijských od jařma perského. Nejisto jest, zdali Peršané tuto ztrátu západního pobřeží Malé Asie uznali v tak zvaném kimonském míru; výklad pravdě podobnější zdá se býti ten, že v platnosti nechán skutečný stav věci.

(*Válka v Řecku.*) Sotva byli Atheňané zvítězili nad cizím nepřitelem, znovu bylo jim podstoupiti boj v řecké vlasti. Útok proti suchozemské moci athenské nevyšel od Spartanův samých, nýbrž od utečencův, kteří vlivem athenským z Boiotie a z jiných krajín byli vyhostěni. Umluvivše se mezi sebou, shromáždili se a Atheňany na hlavu porazili v bitvě u Koroneie (447). Athenští, aby četné zajaté své vykoupili, nuceni byli upustiti od panství svého nad Boiotií, Fokidou a Lokridou; aby uspokojili i Spartaný, kteří se nyní sami jali nepřátelsky vystupovati, ze spolku propustili nejen města peloponnesská, ježto se k nim byla připojila, ale i Megaru. Opatrnost Perikleova zamezila větší ztráty, neboť i Euboia málem by byla ztracena. Příměří, mezi Athenami z jedné strany a Spartou i spojenci jejími ze strany druhé umluvené na 30 let, upevnilo nové rozdělení moci. Atheny opět obmezeny na panství námořské.

§ 54. Válka peloponnesská (431—404).

(*Příčiny války.*) Z dosavadního vypravování vysvitá, že Sparta a Atheny na sebe pohlížely se vzájemnou řevnivostí a nepřiznání. Podnět k tomu byl trojí. První příčina byla rozdílnost povahy kmenové (čili rozdílnost mezi dorismem a ionismem, neboť oba státy byly předními zástupci těchto dvou žvlův); druhá jevila se v protivě ústavy aristokratické Spartanův a demokratické Atheňanův, jmenovitě poněvadž oba státy zřízení své vnucovali i spojencům svým; třetí konečně zakládala se ve ztrátě moci, kterou Sparta utrpěla rozvojem Athen. Spartané, zvyklí jsouce státi na prvním místě, posunutí své do pozadí sněsti neuměli; z druhé strany vynikající postavení Athen nebylo zabezpečeno, dokud nebyla pokořena Sparta. Při těchto protivách po-

třebí bylo jen vhodné příležitosti, aby mezi oběma soky vypukla válka na život a na smrt.

Příležitost taková udála se brzo. Kerkyra a Korinth, společně založivše Epidamnos na pobřeží illyrském (později Dyrrhachion, nyní Drač, vlasky Durazzo), jali se nyní mezi sebou sváříti pro rozbroje stran v této osadě (434). Kerkyřané podpořovali v Epidamnu stranu aristokratickou, Korinthští pak přáli straně demokratické. Aristokraté zvítězili, dobyli Epidamnu i hleděli se zabezpečiti spolkem s Athenami. Athenští svolili k této žádosti i zapletli se tím do války s Korinthskými. Korinthští ze své strany proti Athenám s úspěchem pobouřili město Potidaeu, náležející k spolku athenskému, a zároveň proti Atheňanům ve Spartě vedli žalobu, že prý zrušili třicetileté příměří, a žádali o pomoc. Jakkoli král spartanský Archidamos před válkou varoval, Spartané a spojenci jejich uznali, že Atheňané mír porušili, a vypověděli jim válku; doufaliť, že se jim konečně podaří zničití nenáviděného soupeře (431). K Spartanům přidružila se největší část státův na pevnině řecké, k Athenským pak většina ostrovův a měst pobřežních. Rozdíl mezi stranami byl ten, že spolek spartanský skládal se ze spojencův dobrovolných, kdežto spojenci athenští v starém téměř vnučeném spolku setrvali jen neradi a proti své vůli. Krvavý boj, který odtud se vzňal, slove válka peloponesská.

Perikles, jenž stál ještě v čele státu, Atheňany přiměl k smělému započetí války. Prostředky jejich byly znamenité; měli přes 300 trier, 1200 jezdcův, 1600 lukostřelcův a 29.000 hoplitův; v pokladně chovalo se 6000 talentův raženého stříbra (asi 14 milionův zlatých). Co do peněz a lodí, značně tedy předčili nad odpírce své, avšak pozemní moc jejich daleko rovnati se nemohla moci Řecka proti nim spojeného. Perikles proto Athenským dal radu, aby se vyhýbali bitvám na pevné zemi, obmezujíce se na obranu Athen; síla a prostředky jejich že leží ne v Attice, ale v spolku námořském.

(První doba války. Válka desetiletá 431—421.) Hned v prvním roce války Spartané vojsko své a voje spojencův svých vedli přímo do Attiky, jejíž obyvatelé se uchýlili do Athen. Poněvadž Atheňané z města nevycházelí, nepřítel nucen byl přestati na zpuštění otevřené krajiny, od nikoho nehájené. S reptáním na zpoustu tuto z hradeb athenských pohlíželi obyvatelé venkovští, žádajíce boj a bitvu, ale rada Perikleova podržela vrch. Daleko horší neštěstí Atheňany stihlo vypuknutím moru, jenž zuřil po tři léta a značně ztenčil řady jejich. Perikles sám 429 schvácen zimnicí; smrtí jeho Athenští ztratili rádce nejmoudřejšího a nejzkušenějšího. V letech následujících Spartané ve válce pokračovali týmnž způsobem jako prvé, tak že Attika čím dále tím více byla zpusto-

šena. Naproti tomu podařilo se Atheňanům pod Formionem porazit loďstvo peloponnesské u Antirrhia opodál Naupaktu, ačkoliv loďstvo jejich nepoměrně bylo slabší než námořská moc nepřátel (429).

Ostrovy a města pobřežní potud věrně zůstávala v spolku s Athenami. Nyní však zbouřila se Mytilene a s ní největší část ostrova Lesbu (428); kdyby jiná města příklad ten byla následovala, prostředky Atheňanův byly by brzo vyčerpány. Avšak po velikém úsilí podařilo se opětne pokoření odbojného města; na radu koželuha Kleona, který z řečnickův měl největší vliv, Athenští k odstrašení jiných spojencův chtěli 6000 Mytilenův potrestati smrtí, avšak změnili snešení toto a jen 1000 nejbohatších měšťanův, ježto povstání obzvláště byli podporovali, dali popravit (427). Téměř současně v Plataiách, které stály při straně athenské, veškerí občané, když se po dlouhé vytrvalé obraně byli vzdali na milost a nemilost, povražděni jsou od Spartanův a Thebanův (427).

Hned na počátku války Athenští loďstva svého užívali k pustošení pobřeží lakonského. Když roku 425 loďstvo to plulo na Kerkyru, aby obyvatele tamní chránilo před útoky oligarchův spartansky smýšlejících, přinuceno bylo zastaviti se u Pylu v Messenii. K návrhu Demosthena místo toto opevněno a on sám s loďmi a mužstvem zůstaven k obraně jeho. Spartané, vidouce, že se nepřítel usadil ve vlastní jich zemi, velmi těžce to nesli i vyslali loďstvo své na Pylos, ale přemoženi tam od loďstva athenského, jemuž velel Eurymedon. Několik set Spartanův, kteří přistáli na ostrově Sfakterii naproti Pylu, obklíčeno a přinuceno vzdáti se Kleontovi, jehož Athenští k zajetí jich vyslali s vojskem pozemním. Spartané nehodou touto velice byli zastrašeni a nabízeli Atheňanům mír, avšak tito zavrhli návrhy jejich, vypravili nové loďstvo, aby drancovalo na pobřeží lakonském, a obsadili ostrov Kytheru (424). Nebezpečnoství odvráceno však od Spartanův, kteří se na moři protivníkům svým vyrovnati nemohli, když vojevůdce jejich Brasidas se odhodlal, neválciti dáleji s Atheňany pustošením krajiny attické, nýbrž pobuřováním spojencův jejich. Vypraviv se do Makedonie, tam i v Thrakii většinu měst s Athenami spojených, mezi nimi i důležitou Amfipoli, obratným vyjednáváním přiměl k odpadnutí od spolku. Vojsko athenské, které mu pod Kleontem posláno vstříc, u Amfipole poraženo a Kleon sám zabit, avšak ihned po bitvě zemřel i Brasidas k veliké ztrátě Spartanův následkem těžké rány. Nyní v Athenách převahy nabyla strana mírumilovná a Níkias, náčelník její, se Spartou ujednal příměří

na 50 let (421). Zajetí z obou stran vyměnění; města thracká a makedonská, od Athen odpadlá, z části se měla vrátiti k dřívější poslušnosti, z části zůstati neodvislá, avšak platiti poplatek prvé obvyklý. Atheňané uvolili se opustiti Pylos.

(*Druhá doba války 421—413. Výprava na Sicilii.*) Spojenci spartanští, zejména Korinth, s mírem nebyli spokojeni, neboť přáli si pokoření Athen. Ale Spartané byli odhodláni mír zachovati, a sblížovali se s Atheňany. Tu několik státův řeckých pod vedením Argivských sestoupilo se v nový spolek, jenž neodvislost svou zachovati hleděl na všechny strany. — Toho času mezi Atheňany pozornost na sebe obracel Alkibiades. Mladý tento muž vynikal znamenitými vlohami a rozhodnou rázností; tyto vlastnosti byly však zatemněny znemravenělostí a ničemnou samolibostí. Při prvním vystoupení na dráhu politickou snažil se rodnému městu svému získati spojence na Peloponnesu i podařilo se mu na svou stranu dostati nejdůležitější členy spolku argivského, hlavně Argos, Mantineii a Elidu. Sparta, nanejvýše tím jsouc ohrožena, spolu s některými spojenci, především s Korinthskými, Boioty a Megarskými sáhla ke zbrani a nepřátelský spolek roztrhla vítěznou bitvou u Mantineie (418).

Po tomto smutném výsledku výpravy peloponnesské Atheňané pozornost svou obrátili k Sicilii. Od Egestanův ku pomoci byvše voláni proti Syrakusám, usnesli se, že vyzvání tomu místa dají, doufajíce, že si při této příležitosti podmaní celý ostrov a že dobudou snad i Karthaginy. S velikým loďstvem a četným vojskem posláni jsou l. 415 Nikias, Alkibiades a Lamachos proti Syrakusám. Smělost Alkibiadova byla by snad výpravě dopomohla k vítězství, ale sotva byl přistál na Sicilii, hned povolán jest domů, aby se ospravedlnil ze zločinu, spáchaného na sochách Hermových a neprávem jemu připisovaného. Alkibiades, dobře věda, jak četní jsou protivníci jeho, zvolil raději dobrovolné vyhnanství a odebral se do Sparty.

Nikias, místo aby rychle oblehl Syrakusy, zmařil všelijakými přípravami mnoho času, avšak konečně předce město přivedl v postavení zoufalé. Tu Alkibiades ze msty k Athenám vyzval Spartaný, aby Syrakuským pomohli; Spartané uposlechli rady jeho a ztísněnému městu ku pomoci vypravili Gylippa. Znamenitý tento válečník povznesl skleslou mysl Syrakusanův, útoky Atheňanův vítězně odrazil a připravil jim těžké ztráty. Nikias žádal z Athen posily, i posláno mu nové loďstvo a čerstvé vojsko pod vedením Demosthena. Avšak i po této posile loďstvo athen-

ské přede zdmi syrakuskými utrpělo těžkou porážku, a když se vojsko, ještě 40.000 mužův silné, zachrániti chtělo pochodem zpátečným, z větší části jest zničeno.

Jen asi 7000 mužův upadlo do zajetí, mezi nimi i Nikias i Demosthenes. Oba vojevůdci jsou odpraveni (dle jiné zprávy zemřeli vlastní rukou); zajatí uvrženi jsou do lomův a trýzněni tam po 70 dní hladem a žízni, tak že jen malá část ušla kruté smrti. Skrovný zbytek, kromě Atheňanův, jakož i Řekův sicilských a italských, prodán do otroctví.

(*Třetí doba války. Válka dekeleiská 413—404.*) Atheny byly nyní nejhůře ohroženy; snům o dobytí Sicílie obětován byl květ obyvatelstva a zbytek pokladův. Posud i po bitvě mantineiské mezi Atheňany a Spartany trvalo ještě jakési příměří, nyní však Spartané jali se válčiti nejen v Sicílii, ale i v Řecku samém. Po dvánáctileté přestávce obnovili vpády do Attiky a k radě Alkibiada, jenž neustále vyhledával pomstu proti rodnému svému městu, opevnili v blízkém sousedství Athen tvrz Dekeleii, aby město odtud neustále znepokojovali. Města a ostrovy Atheňanům podrobené opět hleděly dosíci svobody a čekaly jen na pomoc ze Sparty, aby se mohly pozdvihnouti. K návrhu Alkibiadovu první pomoc poskytnuta ostrovu Chiu. I Peršané, byvše potud mocí athenskou nuceni šetřiti svobodu Řekův ostrovních a pobřežních, chtěli pomáhati při hubení dávného nepřitele i nabízeli Spartanům spolek a podporu peněžitou. Spolek jest umluven a králi perskému vyhrazeno právo, že obnoviti smí nároky své k panství nad Řeky maloasijskými. Tak hluboká byla nenávisť k Athenám, že Řekové se neostýchali, zřící se úspěchův nejslavnějších svých vítězství.

Zatím se Alkibiades znepřátelil se Spartou; odpůrci jeho, jichž se mu při jeho chování nemohlo nedostávat, vymohli tam, aby byl odsouzen k smrti. Alkibiades, dovědův se v čas o bouři jemu hrozící, utekl se do Karie k perskému místodržiteli Tissafernovi, a radil mu, aby Spartany nepodporoval příliš štědře a vítězství jim příliš neusnazoval. Dle jeho rady měla se válka v Řecku protahovati, aby se strany unavily; pak by král perský dobytí mohl konečného vítězství nadě všemi Řeky. Pravý úmysl Alkibiadův byl však ten, že si chtěl usnadniti návrat do vlasti a odtud vymstiti se na Spartě.

Atheňané zatím s velikým namáháním vystrojili nové loďstvo. Když přistálo u Samu, Alkibiades počal s důstojníky vyjednávat v ten smysl, aby se v Athenách svrhla demokracie a zařídila oligarchie, jejíž pomocí dosáhnouti chtěl povolání své nazpět do vlasti. Spiknutí oligarchův od něho způsobené podařilo se, a 400 osob zmocnilo se vlády. Avšak očekávané odměny u nových vládcův nenalezl; zároveň i nenávisť lidu proti uchvatitelům zřejmě sejevila a loďstvo u Samu, jemuž velel Thrasýbulos, taktéž se vyslovylo proti nim. Tu Alkibiades ihned se přidal k straně demokra-

tické, provedl svržení oligarchův po čtyřměsíční vládě a zvolen pak za jednoho z velitelův válečného loďstva. Ale bývalá demokracie nebyla ihned obnovena, nýbrž moc vložena do rukou 5000 občanův; všechno služné úředníkům a soudcům zrušeno. — Alkibiades Atheňanům v novém svém postavení prokázal veliké služby; zamezil další odboj spojencův a Spartany potřel u Kyziku (410). Přišel pak co vítěz do Athen, přijat jest s velikou slávou, i zdálo se, že minulost jeho je zapomenuta. Odevzdáno mu vrchní velení nad loďstvem a vojskem, načež se vypravil k novým podnikům. Připlaviv se k pobřeží maloasijskému, vystoupil na břeh a velení na čas nepřítomnosti své svěřil Antiochovi. Ten se Spartany, jejichž loďstvo vedl Lysandros, svedl bitvu u Notia, v níž ztratil 15 trojveslí (407). Tato porážka v Athenách zbudila bývalou nechuť k Alkibiadovi. Velitelství mu odňato, načež se uchýlil na Chersonesos. Na jeho místě jmenováno deset vojevůdcův. Admiral spartanský Kallikratidas Atheňany pak nemálo do tísně uvedl, i zaskočil loďstvo jejich, jemuž velel Konon, v zálivě mytilenském. Nové loďstvo, vystrojené v Athenách s rychlostí k víře nepodobnou, vyplulo k osvobození zaskočených i porazilo Spartany u Arginus (406). Nicméně osm velitelův od Athenských odsouzeno k smrti, poněvadž prý po bitvě mužstvu lodí ztroskotaných nepřispěli ku pomoci. Ospravedlňovali se, řkouce, že jim v tom překážela bouře, ale omluva ta neuznána za dostatečnou. Dva z odsouzených uprchli; na šesti přítomných rozsudek jest vykonán.

Nyní opět u Spartanův velení převzal nezištný, ale zároveň vládychtivý Lysandros. Bezstarostností, a snad i zradou, dána mu příležitost, aby loďstvo athenské přepadl u Aigospotamův (405), když bylo mužstvo větším dílem rozptýleno po zemi. Jen Konon zkáže unikl s osmi koráby; ostatní lodi, jakož i rozptýlené mužstvo, do rukou padlo vítězům. Nikdy nebylo vítězství nějaké dokonalejší a pro poražené vojevůdce potupnější, nežli toto. Velikost Athen u Aigospotamův zničena navždy. Když přišla zpráva o porážce do Athen, dle slov Xenofontových, nikdo z Athenských v noci nespál, netoliko žalem nad utrpeným neštěstím, nýbrž i hrůzou, jaký je asi čeká osud, jaká odplata za všechno to, což byli učinili obyvatelům Aiginy, Melu, Skiú a jiných měst. Dobytí města bylo neodvratné a nic není přirozenějšího, nežli že se Atheňané obávali, nebudou-li pobiti, že alespoň prodáni budou do otroctví.

Lysandros po vítězství svém dobyl několika míst a tamní posádky athenské posílal domů do Athen, aby tím spůsobil tam hlad; neboť veškeren dovoz potravin byl zamezen. Konečně přitáhl.

sám k městu. I vyzval Atheňany, ať se vzdají, čehož oni z hladu odepřítí nemohli. Theby a Korinth žádaly, aby jméno Athen bylo vyhlazeno a obyvatelstvo prodáno do otroctví, avšak Spartané nevyhověli tomuto naléhavému přání, nýbrž Atheňanům povolili mír. Podmínky byly, že 1. dlouhé zdi, vedoucí k přístavům, budou zbořeny, 2. počet lodí ztenčen bude na dvanáct, 3. všechny zámořské državy budou puštěny, 4. vypovězenci zpět povoláni a 5. se Spartany uzavřen stálý spolek a hegemonie jejich uznána (404).

(Změny v Athénách za války peloponnesské.) Za války peloponnesské demokracie athénská rozhodně se zhoršila. Udělením služného všem, kdož se účastnili ve shromážděním lidu a v heliaii, Perikles demokracii zjednal úplné panství; zdali však ona blahodárně bude působiti čili nic, to záviselo na vůdcích lidu. Dokud vůdcem tímto byl Perikles, vývoj Athen bral se skvělým směrem zhora vylíčeným. Po jeho smrti postavili se v čelo lidu mužové, kteří hověli vášním jeho; dychtíce po úřadech, správu věcí státních přenechávali choutkám lidu, jenž, sveden jsa nedůstojným lichoccním, věřil nejpatrnějším lžem. Odhodlanost k činu a k novým podnikům, při Atheňanech prvé tolik chválená, zvrhla se v nepředložnost a přehálenost, poněvadž vůdcové jejich ponejvíce byli demagogové ve zlém slova toho smyslu.

Podobně jako snešením lidu za bídného vůdcovství se brátí jala špatným směrem, tak se i výroky velikého soudního dvoru národního (t. heliaie) čím dále tím více odchylovaly od spravedlnosti. Tisíce těchto soudcův podléhali zde podobnému umění svůdnému, zavádění jsouce sykofanty, t. j. osobami, které zalíbení Atheňanů ve přech uživali k vydírání peněz. Mnohý demagog zároveň byl sykofantem. I sofisté, kteří původně chtěli býti učiteli moudrosti a ctnosti, nyní již nebyli nic než řečníci, bažíce po zisku a výdělku; za peníze mluvili pro tu neb onu věc aneb proti ní. Čilá povaha Atheňanů, kteráž potřebovala dobrého vedení, za těchto pořád horších okolností celkem se zkazila.

Nebezpečný směr, jímž se braly Atheňany, nezůstal nepozorován od osvícenějších občanův. Vedle Sokrata, jenž nejvíce varoval před řáděním sofistův, i slavný básník veseloher Aristofanes tepal demagogy i sykofanty, lehkověrnost lidu, lakomství jeho vůdcův, krátce všechno, co se za jeho doby jevilo pohoršlivého. Ačkoliv lid veselohrám jeho věnoval největší účastenství, předce nebyl schopen, aby odložil chyby vytýkané sobě a vůdcům svým. Atheňané sestupovali s výše dosažené a jsou od Sparty poraženi, když si byli sami uvnitř připravili porážku největší.

(Konec Alkibiadův.) Alkibiades, jehož nadání vlasti více škodilo než prospělo, po pádu Athen utekl se z Chersonesu do Frygie pod ochranu perskou. Spartané žádali od satrapa Farnabaza, ať ho dá zavraždití a on té žádosti vyhověl. Ale když vrazi přišli do vsi, v níž uprchlík přebýval, neodvážili se přiblížití se k němu, nýbrž zapálili jeho obydlí. Alkibiades chtěl z hořkého domu prchnouti, ale při pokusu tom byl zabit střelami a oštěpy.

§ 55. Hegemonie spartská. Atheny.

Dlouholetá válka záhubna byla nejen Athenám, ale i celému Řecku. Obzvláště mravnost lidu sklesla velice, neboť válčící sou-

peři při obapolné nenávisti jen málo dbali práva a zákonův. Největší škodu utrpěla ústava spartanská; bývalá prostota vzala za své, jmenovitě když Lysandros do Sparty přivezl 480 talentův kořist válečnou.

Spojenci spartanští, bojující proti Athenám, doufali, že po přemožení Athenských trvale bude založena svoboda jednotlivcův, avšak v tom brzo byli sklamáni. Sparta zmocnila se nadvlády nade všemi ostrovy moře egejského a nad městy podél pobřeží jeho a uložila jim roční poplatek jednoho tisíce talentův. Tak přešlo panství athenské na Spartany, kteří, jsouce nejdůležitější mocí pozemní, od té chvíle vystupovali mnohem hrozivěji. Převahu svou vykonávali způsobem ducha řeckému protivným. Všude zavedli vlády oligarchické o desíti mužích, jimž po boku stála posádka pod velením spartanského harmosta. Málo let postačilo, aby se tato vláda stala nesnesitelnou. Spartané byli přinuceni upustiti od vlád oligarchických, avšak harmostové zůstali, a tyrannské jednání jejich uvedlo je časem u všeobecnou ošklivost.

(*Vláda třiceti tyrannů v Athenách.*) I v Athenách bylo od Sparty podporováno vyniknutí strany oligarchické, která vládu strhla na sebe. Čelní muž její byl ctižádostivý Theramenes, který již při spiknutí oligarchickém od Alkibiada zosnovaném měl přední účastenství a nezřízeně bažil po vlivu a moci. Zařízení vlády oligarchické započato nyní tím, že obci athenské učiněn návrh, aby se vypracování nové ústavy svěřilo výboru 30 mužův. Návrh tento, jenž zřejmě směřoval k potlačení demokracie, vzbudil největší nevoli. Darma snažil se Theramenes, aby lid utišil. Ale když Lysandros prohlásil, že na přijetí návrhu závisí existence a nezávislost města, Athenští nuceni byli povoliti. Tak se uskutečnilo panství „30 tyrannův“, kteří pod ochranou posádky spartanské vykonávali nejvyšší moc způsobem strašným. Každodenně popravování mužové čestní aneb zámožní, jejichž oloupení slibovalo obzvláštní kořist. Mezi oněmi třiceti nejméně lidskosti jevil Kritias; dalek dokonce odpraviti i kollegu svého Theramena. Od tohoto utrpení Atheny osvobodil šlechtyn Thrasybulos, jenž shromáždil vypovězené a uprchlé občany kolem sebe a zmocnil se s jejich pomocí přístavu Peiraica (403). V bitce, svedené s vojskem třiceti tyrannův, padl Kritias, a tím panství jejich zbaveno jest hlavní podpory. Král spartanský Pausanias přitáhl sice s vojskem k ochraně oligarchův, avšak ze žárlivosti proti Lysandrovi, původci oligarchie, povolil mír Thrasybulovi a přívržencům jeho; v Athenách prohlášena amnestie a demokracie obnovena. Stará ústava s některými změnami znovu zavedena; zvláště areiopagu opět přikázán starý jeho dohled nad státem, avšak nezdá se, že by práva toho byl kdy potom užíval.

§ 56. Války v Asii a v Řecku.

(*Výprava desíti tisíc.*) Mnoholeté války v Řecku u občanů vzbudily zálibu ve stavu vojenském a proto vstoupilo asi 14.000 mužův do služeb Kyra mladšího, místodržícího v Malé Asii, když chtěl s trůnu svrhnouti bratra svého, krále Artaxerxa II. Podnik jeho sliboval z počátku šťastný výsledek. Kyros vnikl až do Babylonie, avšak u Kunaxy, kde se setkal s bratrem svým, padl (401) a tím Artaxerxes zbaven dalšího nebezpečství. Řečtí žoldníci byli nuceni s Peršany umluvití mír, v němž si vyjednali volný odchod. Satrap Tissafernes shledal však brzo příznivou příležitost k zahubení řeckých vojevůdcův; pozvav je k hostině, dal je u svého stolu úkladným způsobem povraždit. K radě Atheňana Xenofonta, Řekové, vůdcův svých oloupení a z počátku zcela zoufalí, vypravili se na pochod zpátečný a šťastně v něm pokračovali, spravující se moudrými jeho rozkazy. Tak se tato hrstka, čítající sotva více než 10.000 mužův, za ustavičných bojův i častého vítězství dostala až k černému moři a vrátila se odtud dílem po zemi dílem po moři do Evropy, ztenčivši se až na 7000. Tato šťastně provedená výprava vzbudila obdiv všech souvěkých a zároveň nápadným způsobem ukázala slabost říše perské a možnost jejího ztroskotání.

(*Válka Spartanův s Peršany*). Toto vyvrácení říše perské zdálo se býti souzeno Spartanům. Města řecká v Malé Asii žádala je totiž o pomoc, neboť Tissafernes se chystal po smrti mladšího Kyra k opětnému jich pokoření. Spartané (399) proti Peršanům vypravili Thimbrona, přijali zbytky oněch desíti tisícův do služby své, a postupovali velmi šťastně, zvláště od té doby, když vrchní velení převzal Derkyllidas. Obrat ještě skvělejší vzala válka, když v čelo celého vojska postaven jest král Agesilaos, přiraziv s posilou 8000 mužův (396). Nic mu nemohlo odolati, tak že v mysli muže toho i krajanův jeho dozrál úmysl, aby panství perskému konec učinil aspoň v Malé Asii.

(*Válka boiotská a korinthská 395—387.*) Peršané, pozorující, jaké jim hrozí nebezpečství, sáhli k prospěšnému prostředku obhajovacímu; ohromnými zásilkami peněz způsobili totiž Spartanům nemalé nesnáze v Řecku samém. Thebané, Argivští, Korinthští a Athenští spojili se a jali se dráždit Spartu podporováním Lokrův opuntských proti Fokům. Dvě vojska, z nichž jedno vedl Lysandros, druhé král Pausanias, táhla rozličnými cestami do Boiotie, udeřit na spojence. Poněvadž se však Spartané nemohli v určený

s nimi spojení vedením Epameinondy a Pelopidy vnikli až po Spartu, avšak jakkoli město nebylo hájeno zdi, nemohli jeho dobytí. Největší rána zasazena Spartanům obnovením Messenie co státu samostatného (369) a založením města Megalopole (371), jakožto společného města spolkového v Arkadii. Sparta byla tím na západní i na severní straně ohrožena a nesmířitelnými nepřáteli obklíčena, kdežto Theby se staly první mocí v Řecku.

Pozornost Thebanův odvrácena jest potom do Thessalie. Tyrann ferský Iason byl totiž panství své zvětšil způsobem takovým, že se Thebané již strachovali o bezpečnost Řecka, i utišili se, leč když tyrann úkladně zavražděn (370). Třetí jeho nástupce Alexandros v Thessalii ukrutností svou vzbudil velikou nespokojenost, což Thebany přimělo k vítěznému vpádu pod velením Pelopidy (368). Později Pelopidas od Alexandra zrádně jat, ale Epameinondas osvobodil jej za nové výpravy válečné. Pelopidas sám porazil posléze tyranna u Kynoskefal, avšak v bitvě té i padl (364). Panství Alexandrovo zůstalo od té doby omezeno pouze na Fery. — Rozbroje o trůn v Makedonii Thebanům zavadly příležitost, zakročiti i v této vzdálené krajině. Tehdá mladý králevic Filipp přiveden jakožto rukojmě do Theb; zde seznámil se s válečným uměním řeckým, a to mu později zjednálo možnost podrobiti sobě Řecko.

Ustavičný vzrůst moci thebanské vzbuzoval obavy mezi Řeky samými. Sparta opět nalezla spojence, ba i Atheny přistoupily na její stranu. K ochraně nového stavu věcí na Peloponnesu, jenuž se protivily Sparta, Atheny, Elis, Mantinea a Achaia, Epameinondas s vojskem přikvapil do Lakonie. Spartu samu náhlým přepadením dle přání svého dobytí nemohl, avšak pomocí spojencův arkadských, messenských, euboických, sikyonských a thessalských porazil vojsko nepřátelské u Mantineie (362). K nenahraditelné ztrátě krajanů svých sám padl v té bitvě. Nadvláda thebská nemohla se pak déle udržeti, neboť Thebané neměli více mužův, jakými byli Pelopidas a Epameinondas. Ale Sparta zůstala pokorěna, a jakkoli samostatnost Messenie uznati nechtěla, předce nebyla s to, aby ji ohrožovala způsobem nebezpečným. Všeobecný mír, zjednaný hlavně vysílením jednotlivých státův, vnitřním těmto bojům učinil konec.

§ 59. Vnitřní rozervanost Řecka.

Poněvadž Theby, ztrativše vůdce své, nemohly se déle udržeti v mocném postavení, jehož byli dosáhli, nebylo v Řecku žádného

státu, který by mohl s nějakým výsledkem nároky činiti na hegemonii. Finanční a jiné prostředky veškerých státův byly mnoholetými válkami, trvajícimi od roku 431 téměř bez přestávky, úplně využity. Bojechtivost a hrdość neodvislých občanův zmizela; v posledních desetiletích počalo se užívati vojínů najatých, kteří se hrnuli k tomu, kdo jim nejlépe platil, a tak válečnictví z předešlé obětavé povinnosti vlastenecké skleslo za pouhé řemeslo.

(*Válka se spojenci.*) Atheňané použili všeobecného vysílení, aby panství své rozšířili zase nad Euboii (358) a nad několika jinými ostrovy. Již oživla zase jejich pýcha, i znovu počali utiskovati spojence své, jimž byli z počátku slibovali samosprávu; proto Rhodos, Kos, Chios a Byzantion, nejmocnější ze spojencův, od nich odpadli. Všechno úsilí o opětné jich podrobení bylo marné; po tříleté válce (357—355) Atheňané nuceni byli uznati nezávislost jejich. Athenské panství námořské bylo válkou touto z polovice zničeno, pokladna jejich vyčerpána a všechna chuť k dalším podnikům jim odňata.

(*První válka svatá čili fokidská.*) Ještě za války se spojenci vypukla válka fokidská čili svatá. Fokidané byli l. 362 od shromážděných amfiktyonův přičiněním nepřátelských jim Thebanův odsouzeni k ohromné pokutě, protože vzdělávali půdu svatou. Pokutu, která přesahovala peněžitě prostředky jejich, nezaplatili, nýbrž vůdce jejich Filomelos zmocnil se chrámu delfského, jehož ochrana a představenství již dříve bylo Fokidským odňato od Delfských, a bohatého pokladu chrámového, jenž od mnoha století byl vzrostl dary zbožných Řeků, použil k najímání a vydržování velkého vojska žoldnéřského (356). Snadno lze si pomyslití, jaké rozhořčení povstalo v Řecku, když nejen poklad byl zloupen, nýbrž i dary bohům věnované pobrány a lupiči jimi veřejně se honosili. Asi 10.000 talentův prý Fokidané tímto způsobem vzali v Delfách. Odpor jejich z počátku se dařil; porazili Thebany i jejich spojence Lokry a Thessaly. Avšak když po některých proměnách štěstí válečného ku pomoci povolán byl nejprve od Thessalův, později od Thebanův Filipp II., král makedonský, brzo odporu Fokidských učiněn konec. Dle výroku amfiktyonův všecka města jejich zbavena hradeb svých a ponížena za otevřené obce venkovské; místo Fokidských ve spolku amfiktyonském přenešeno na Filippa (346).

§ 60. Makedonie před Filipem II.

(*I. Zeměpis Makedonie.*) Původní sídla Makedoncův na severozápadě ohraničena byla Skardem a na jihu horami kam-

bunskými, na východ pak nesahala dáleji než k Edesse. Avšak následkem vzrůstajícího panství králův makedonských jménem Makedonie rozuměla se posléze země, jejíž hranice na jihu byly Lakmon a Olympos, na severu a západě Skardos (nyní Šar) a jezero Lychnitis (nyní j. Ochridské), na východě pak řeka Nestos. V této rozsáhlosti země ta měla povrch téměř 1200 čtverečných mil. Makedonie z největší části jest hornatá; mezi hlavními pásmy horskými, ježto vybíhají ze Skardu, prostírají se rozsáhlé a ke vzdělávání příhodné roviny. Nejdůležitější řeky jsou: Nestos, Strymon, Axios a Haliakmon. Mezi Axiem a Strymonem nalezá se poloostrov Chalkidike, z něhož tři menší poloostrovy jako rozsochy vybíhají do moře, totiž Akte (východní, s horou Athos), Sithonia (prostřední) a Pallene (západní).

Makedonie veliké měla bohatství plodin přírodních v krajínách úrodných; v nitru hor hojně se nalezalo kovův, i zlata a stříbra. Na lesnatých horách skrývala se četná divoká zvířata, mezi nimi dle vypravování Herodotova i lvi. — Obyvatelé makedonští náleželi k rozličným národnostem. Vlastní Makedonci byli spřízněni s Řeky, skládající se z živlův dílem pelasgických, dílem dorských; jazyk jejich podobal se řeckému. Vedle nich bydleli v zemi kmenové frygičtí, thračtí a illyřtí. Nejznamenitější města byla: Edessa čili Aigai, Pella, později sídlo královské, Pydna (bitva 168 př. Kr.), Therma, později Thessalonike (nyní Soluň), Olynthos, Potidaia, Amfipolis (bitva 422 př. Kr.) a Filippi (bitva 42 př. Kr.). Z četných osad řeckých na pobřeží, zejména na poloostrově Chalkidice, šířila se vzdělanost řecká do některých částí země.

(II. Nejstarší dějiny makedonské.) Zakladatelem říše makedonské dle Herodota byl Perdikkas (na počátku 7. století př. Kr.). Jeho panství původně omezeno bylo na krajinu edesskou čili aigaiskou; šťastnými boji nástupcův jeho rozšířilo se značně na západ i na jih. Za první války perské Makedonie nemohla ubrániti nezávislost svou, i byla nucena uznati nad sebou nadvládu perskou; teprve vítězství řecká panovníkům makedonským vrátila bývalou svobodu. Král Alexandros (498—454) pokračoval pak na dráze výbojné a moc svou rozšířil až k Pydně a Thermě; tím se přiblížil k osadám řeckým. Pro zálibu jeho ve vzdělanosti řecké a za služby Řekům prokázané ve válkách perských před bitvou plataiskou Atheňané udělili mu právo občanské.

Rozbroje o trůn mezi syny Alexandra I. Makedonii oslabily i způsobily, že Atheny panství své od pobřeží rozšířily do vnitrozemí, ba že i Makedonii celou po nějaký čas sobě učinily poplatnou. Avšak jeden z těchto synův, Perdikkas II, zmocniv se samovlády (436—413), použil rozmršek Hellenův ve válce peloponesské, aby ze sebe stírál povinnost ročního poplatku a moc makedonskou zvětšil. Perdikkas II. a syn jeho Archelaos (413—399) snažili se o rozšíření vzdělanosti řecké v zemi své, dobře uznávající převahu, kterou Hellenové měli znamenitým vzděláním svým. Slavní Řekové, jako ku př. Euripides a Zeuxis, pobývali při dvoře jejich. Archelaos též sídlo své z Edessy přeložil do Pelly, aby Řecku byl blíže. Prospěch, jež takovéto chování mělo pro panství makedonské, opět na zmar přišel různicemi v rodině královské. Amyntas II. (393—369) *) ztratil i sídelní město Pellu, které mu odňal spolek měst Olynthem založený, a dostal se opět v držení jeho jen pomocí Spartanův.

Mezi syny Amyntovými podnětem zlomyslné vdovy jeho vypukly nové rozbroje o trůn, jež za následek měly zakročení Thebanův; Pelopidas objevil se s vojskem v Makedonii, přinutil ji ku spolku s Thebami a Filippa, třetího syna Amyntova, vzal s sebou jakožto rukojmě. Brzo potom se k vládě dostal Filippův starší bratr Perdikkas III. (365—360) a moudrostí i chrabrostí konec učiniti chtěl slabosti říše své, avšak při snaze té zahynul na bojišti. Makedonie tím přivedena jest na pokraj záhuby. Tu se Filipp, navrátiv se zatím do vlasti své, vlády uchopil jakožto poručník dědice trůnu, nezletilého synovce svého, a nebezpečnoství se všech stran hrozící odstranil dílem uměním diplomatickým, dílem zbraní, a tím způsobem obnovil vážnost Makedonie. Později se však vlády zmocnil vlastním jménem a synovce svého připravil o dědictví. Oloupený dědic pokusil se později za Alexandra Velikého o obnovení práv svých na trůn makedonský, avšak pokus ten zaplatil smrtí.

*) Rodokmen královského rodu makedonského.

Amyntas II. 393—369

Alexandros II	Perdikkas III	Filipp II
369—368	365—360	360—336

Amyntas III

manž. 1. Olympias. 2. Kleopatra

Alexandros Vel.	Kleopatra	Filipp Arrhidaios
336—323	manž. Alexandros epcirský	

1. manž. Roxane, 2. Barsine

1. Alexandros Aigos (Aegus) 2. Herakles

§ 61. Vliv Filippa II., krále makedonského, na záležitosti řecké. Bitva u Chaironeie.

(*Filipp II. a úmysly jeho.*) Filipp II. naučil se za svého pobytu v Thebách netoliko vážiti si válečného umění thebanského, nýbrž nabyl také jasného názoru v hlubokou rozervanost Řecka. Zabezpečiv si panství v Makedonii, ihned kořistiti se jal z tohoto stavu věcí. Řekům dostalo se v něm nepřítel, který co vojevůdce neobyčejnou energii a statečnost spojoval s bezpříkladnou úskočností a který od počátku až do konce neustále na mysl měl zvětšení panství svého a podmanění Řecka, nedbaje na mravnost či nemravnost prostředkův k tomu použitých, jen když sloužily úmyslům jeho. Vyzvání, aby se účastnil ve válce svaté, velice mu přišlo vhod; spěšně vytrhl do pole, obsadil soutěsku thermopylskou a tím si zjednal možnost, vniknouti do Řecka, kdykoli by chtěl.

Ještě před účastenstvím ve válce svaté a současně s ní rozšířil panství své též nad řeckými osadami na pobřeží makedonsko-thrackém a nad Thessalií, a tím způsobem vzdálil od Makedonie všechen cizí vliv. V Athenách, jejichž zájmy násilným jeho vystupováním proti osadám řeckým nejvíce byly ohroženy, největší vliv měl tehdá Fokion; muž ten však k záhubě vlasti své pohříchu příliš byl mírumilovný, a tudíž jen málo tím bylo pomozeno, že po několik let nejvýtečnější všech řečníkův Demosthenes bez ustání varoval před hrozící přesilou krále makedonského. Filipp spolehati mohl nejen na ochablost Atheňanův, vždy více se projevující, nýbrž uměl též nejváženější občany v Athenách penězi přivést na svou stranu. K nim náležel obzvláště řečník Aischines, který neunavně se namáhal o zmaření úmyslův a návrhův Demosthenových.

(*Olynthos.*) Filipp snažil se v moc svou přivésti veškeré osady řecké v Makedonii a spěchal od jednoho úspěchu k druhému, až na vítězné dráze své zastaven jest statečnou obranou, kterouž jej přivítalo město Olynthos. Když se chystal k obležení toho města a k dobytí jeho území, Olynthští prosili Atheňany o pomoc. S úchvatnou výmluvností Demosthenes hleděl pohnotiti krajany své k vystrojení takové moci válečné, která by podstoupiti mohla blížící se veliký boj; dokazoval nezvratně, že zkáza Olynthu nutně za následek míti musí záhubu Athen. Atheňané však nesdíleli odůvodněné obavy jeho a dali se pokaždé znovu utišíti od podplacených stoupcův Filippových; když pak konečně počali nahlížeti

nebezpečností, tu již pomoc jejich přišla pozdě. Olynthos padl do rukou Filippových (348), který jej zbořiti kázal spolu s 32 jinými městy na poloostrově Chalkidice. Potom Atheňané učinili s ním mír (346), ale i po tomto míru Filipp nepřestával tajně pikle kouti v Athenách. — Ještě jednou mělo se ukázati, že moc athenská jest s to, aby trvale odporovala. Euboia, která před několika lety ztracena byla vlivem thebanským, opět jest získána (341), a když Filipp obléhal Perinthos a Byzantion (340), nucen byl od obléhání upustiti, poněvadž Athenští v čas podporovali obě tato města.

(*Chaironeia*). Mnoholetá slabost Athen měla se však zkončiti pádem a záhubou. Na sněmu amfiktyonův l. 339 obyvatelé města Amfissy obžalování jsou od Aischina, že prý vzdělávali půdu svěcenou. I usnešeno, aby byli pokutováni i aby Filipp zvolen byl za vůdce spolkového vojska, kteréž vysláno k jejich potrestání. Filipp vtrhnul do Řecka, ukázal však brzo opevňováním Elateie, že mu nejde jen o ztrestání vinníkův, nýbrž že při té příležitosti udeřiti chce i na Atheny. Nyní poznali Athenští nebezpečností hrozící celému Řecku. K pomoci vyzvali Thebany. Výmluvnosti Demosthenově podařilo se sjednati spolek obou těchto měst, která k vlastní škodě své byla tolikráte s sebou svářila. Ale bylo již pozdě. Filipp, vyvrátiv nejprve Amfissu, v bitvě u Chaironeie (338) zvítězil nad spojeným vojskem athenským i thebanským, a samostatností řecké učinil konec. Thebané donuceni přijmouti na hrad Kadmeiu posádku makedonskou; rovněž nadvládu Filippovu uznati museli i Atheny, ztrativše všecka zámořská města i ostrovy. I státy peloponnesské podrobily se králi makedonskému; jen Spartané udrželi se v nezávislosti své, ačkoli vojsko makedonské vniklo i do jejich území. Na kongressu v Korinthu Filipp zvolen jest od státův řeckých (kromě Sparty) za vrchního vojevůdce proti Peršanům. Avšak válka tato nepodnikala se již v prospěch Řecka, nýbrž v prospěch Makedonie. Již se Filipp připravoval k vpádu do Asie, když vchází do divadla v Aigách, z nenadání jest zavražděn (336). Manželka jeho Olympias, kterou byl těžce urazil, pojav manželku druhou, prý vraždu tuto nastrojila.

III. Vzdělanost řecká.

§ 62. Náboženství.

Žádná soustava náboženská pohanského světa nedospěla k takovému zdokonalení jako řecká. Původní prostota zmizela mnohým

stěhováním a stýkáním se s národy maloasijskými, jakož i s Foiniky a Aegyptany; zejména od těchto dvou posledních do náboženství i do pověstí básnických vše přijímáno, cokoli se líbilo a s vlastními náhledy snášelo.

V náboženství Řekův rozeznáváti lze dvě doby, dobu pelasgickou a dobu hellenskou. V první době Řekové, rovněž jako jiní národové asijské, přestávali na ctění sil přírodních, kteréž znenáhla zosobňovány, tak že se na jednotlivých božstvech dokázati dá poměr jejich k úkazům přírodním. Avšak na tomto stupni náboženství národa duševně tak nadaného, jako byli Řekové, zůstatí nemohlo. Tím se stalo, že za druhé hellenské doby, přišedše ve styk s ostatními národy, bohům a bohyním svým dali jiný význam. Přírodní význam bohův ustoupil do pozadí; odtud představovali si je jakožto zosobněné pojmy mravní, dokonalé postavy lidské, obdařené velikou mocí a nesmrtelností, ale zároveň podrobené tělesným potřebám a vášním. Podstatný obsah víry, k níž se Řekové přiznávali v dobách moci a rozkvětu svého, byla víra v existenci jistého počtu bytostí nadlidských. Myslili si je obdařené velikou mocí nad přírodou a lidstvem, věříce, že přízeň a laskavost jejich chováním bohumilým lze získati, nelibým pak ztratiti. Kteří bohové obzvláště mají býti ctěni, o tom v jednotlivých státech rozhodoval starodávný zvyk. Pevny a ustáleny tyto pojmy náboženské nebyly, poněvadž vůbec nebylo vyučování náboženského v našem smyslu; ustálena byla pouze bohoslužba obvyklá, obstarávaná od kněží. Některého urovnání dostalo se pojmem o bozích od básníkův, jmenovitě od Homera a Hesioda, neboť oni pověsti a povídky o bozích uvedli v nějakou souvislost. Ostatně i věstnice delfská jakožto náboženský střed všeho Řecka přispívala k větší sjednocenosti u věcech náboženských.

Theogonie jednotlivých básníkův učí nás též, jak si Řekové myslili původ světa a spojení bohův mezi sebou. Dle nich vesmír nepovstal stvořením, nýbrž z temných praživláv, které se rostoucím zdokonalováním vyvíjely ve svět a v bohy jej řídící. Nejprve vládl Uranos, pak Kronos, konečně syn jeho Zeus, na něhož posléze všechno bájesloví řecké poukazuje jakožto na společné středisko a východiště. Nejpřirozenější roztrídění veškerého božstva řeckého v čas nejbohatšího vývoje jeho jest dle sídel; dle toho rozeznávají se bohové nebeští, pozemští a vodní. Z nich jedna část vynikala obzvláštní mocí, a to byli vlastní bohové; kromě nich bylo ještě mnoho bytostí méně důležitých, které měly menší působnost božskou anebo pokládány jsou za doplňky vyšších

božstev. Všeobecné pojmenování těchto bohů vedlejších jest *daimon* (*δαίμων*). Zvláštní druh vyšších bytostí byli heroové (*ήρωες*) čili hrdinové.

1. Bohové.

(1. *Bohové nebeští.*) Bohové nebeští (*οι Ουράνιοι, οι Ολύμπιοι*) ze všech bohův jsou nejmocnější a bájemi nejvíce proslulí: přebývají na vrcholku Olympu a hlavou jejich jest Zeus.

Zeus jest nejvyšší bůh a otec bohův, nejvyšší pán a správce světa. Všude, kdekoli byli Řekové, ctění jeho bylo rozšířeno a zároveň všude jedna stránka bytosti a působnosti jeho obzvláště byla vyčtena. Sestavili-li se tato mnohonásobná jeho činnost, shledáme, že veškeren život státní, společenský a rodinný nalezal se pod jeho pořádacím a ochraňujícím vlivem. Ve státech monarchických považován jest za krále (*βασιλεύς*), v republikách za ochránce občanův (*πολιεύς*) a obhájce shromáždění rady a lidu (*βουλαίος, άγοραίος*); on mstil křivopřísežnictví (*δρκιος*), chránil majetek (*έρκειος*) a právo pohostinné (*ξένιος*) i byl osvoboditelem z veškeré nouze (*σωτήρ*). Pravidelně býval zván na nejvyšších horách, kde si ho představovali dílem jakožto žehnajícího boha nebes, jenž shromáždí mračna (*νεφεληγερέτης*) a udílí zárodňující dešť (*δμβριος*), dílem jakožto boha hubícího a blesky metajícího. V Dořoně odpovídal na otázky o budoucnosti, která při všemocnosti jeho a všudypřítomnosti v jeho rukou se nalezala.

Hera (*Ήρα*) byla královna nebes a manželka i sestra Zevova. V manželském svazku se Zevem představovala ženskou stránku nebes, tedy vzduch a nadvzduší (atmosfera). Ona působí blahodárně, zárodňující zemi, a spojuje i ochraňuje manželstva. V hádce se Zevem je strašlivá i mstivá. V bájích o Heře nejvíce vystupuje manželský poměr její k Zevovi; bohoslužba slavila sňatek její na jaře jakožto spojení těch mocností nebeských, na nichž závisí všechna úrodnost. I Hera dle rozličných stránek působení svého měla rozličná příjmení. — Hefajistos jest bůh zářícího a oteplujícího ohně, rozšířeného po celé přírodě a jevícího se zejména v činnosti sopečné. Jest synem Zevovým a Heřiným, poněvadž všecken oheň pochází s nebe. Zabývá se hlavně zhotovováním umělých prací kovových, jež rozdává bohům. — Athene vystupuje jaksi co spojení Zeva a Hery; má význam fyzický i duševní; v onom smyslu jest silnou mocí nebeskou, která velí blesku i mračnům, slunci i měsíci, která zárodňuje role, plodí a vychovává lidstvo; v druhém smyslu jest bohyně veškeré činnosti duševní, t. j. všeho rozvážného přemýšlení (i ve válce) a všeliké vynalézavosti umělecké. Ona jest dcera Zevova, z jehož hlavy se narodila. Jakožto bohyně války slóve Pallas; jakožto hbitá přadlena nazývá se Ergane (*Εργάνη*). Především byla ochrannou bohyní Attiky. — Apollon, syn Letoe (tmy) jest bůh slunce a světla. Příjmení jeho Phoibos (*Φοίβος*) znamená zářící světlo a svatost boha. Jméno Apollon staří vysvětlovati chtěli ze slova *άπολλύων*, t. j. trestající a mstící, jelikož se Apollon v bájích mnohdy objevuje v této vlastnosti. Nejdříve ctěn zajisté v Malé Asii a v jižních a východních částech Řecka; později zvání jeho nabylo všeobecného rozšíření a ušlechtilně působilo na Řeky. Na každém místě z jiné strany jsa ctěn, pojímán jest nejen co zářící bůh nebes, nýbrž i co ochránce pořádku, co bůh stád (*νόμιος*) a plodin polních, co vládce moře a bouře (*δελφίνιος*), co zvěstovatel budoucnosti (*πύθιος*), co

vítěz v kvapném běhu (*δρομαίος*) a t. d. Nadto je též bohem básnictví, zpěvu a přednostou devíti Mus. — Artémis, sestra bližinka Apollonova, namnoze ctěna ve spojení s bratrem svým; neboť jakož byl Apollon jasný bůh slunce a denního světla, tak byla ona bohyně nočního nebe a nočního světla. Bohoslužba její velice byla rozšířena; připisován jí též vliv na rozmanitá zaměstnání a na stupně stáří života lidského. Byla i bohyně hor a lesův, honu, pastýřův, stáří, čistoty těla. — Ares jest bůh sváru a hádky, ačkoliv tato všeobecná vlastnost později ustoupila do pozadí před vlastností jeho co boha války. — Afrodite jest bohyně lásky v širokém slova smyslu, jak jej zná náboženství přírodní. V jejím ctění a pojímání slučují se živly hellenské a orientalské a dle toho jeví se nejprve Afrodite nebeská (*οὐρανία*) jakožto bohyně chlumův a nebeských úkazův i zákonův; Afrodite mořská (*πελαγία*) ztišuje vítr a bouři, způsobuje šťastné plavby a t. d.; Afrodite pozemní jest bohyně zahrad a květin; jara, půvabu smyslného a lásky. V tomto posledním směru ctění její nejvíce poukazuje na původ východní. — Hermes jest Zevovi příbuzný bůh, vládnoucí změnami světla a vzduchu; ve ctění jeho nejvíce na jevo přicházejí síla zúrodnující, povaha neustále činná, lest a schytralost. Tudiž je poslem bohův, prostředníkem mezi nadsvětím a podsvětím, ochráncem polního hospodářství a života pastýřského, kupcův, ba i zlodějův. Otcem jeho jest Zeus. — Hestia jest bohyně krbu domácího a ohně, tedy také hajitelka všech pevných sídel lidských.

Z vedlejších bohův, jichž působnost přidružuje se k činnosti bohův nebeských anebo kteří stáli ve službách těchto bohův, jsou:

Helios, bůh slunce denně vycházejícího a zapadajícího; Eos, bohyně úsvitu; Selene, bohyně luny. — K družině Zevově a bohův olympských náleží Themis, bohyně pevného pořádku v životě a v přírodě; její děti jsou Hory, t. j. časové roční v přirozeném pořádku. Hebe a Ganymedes obsluhují bohy při hostinách. — K družině Apollonově náleží devět Mus, k družině Afroditině Charitky, t. j. bohyně krásy a půvabu a t. d.

(2. *Bohové vod a moře.*) Poseidon panuje nad mořem, v jehož hlubinách má sídlo své, a nade všemi vodami, rovně jako Zeus ovládá nebe a úkazy jeho; manželka jeho jest Amfitrite. Služba jeho a ostatních bohův mořských byla u Řekův rovně tak stará jako rozšířená, pro blízkost moře a pro plavbu. Jiní bohové mořští jsou: Nereus, přívětivý kmet mořský, jenž s dcerami svými Nereidami bydlí v hloubi mořské; Tritonové, pokolení mořské podobné zemským Satyrům; Proteus, věštící stařec mořský, povahy vrtlavé a lstivé; Sireny, Musy to mořské, ale potutelné myslí.

(3. *Bohové na zemi a v podsvětí.*) Gaia jest původně země ^vúbec; později považována též za matku všech bohův a všeho, cokoli živého jest; v attické bohoslužbě objevuje se co dobrotivá matka a pěstounka lidstva. — Rhea Kybele taktéž jest bohyně země, z části tedy totožná s Gaiou; avšak pojímána též co matka Zevova a bohyně horská (matka hor). K družině její patří Kuretové (veselí tanečníci), Korybantí (fuantičtí tanečníci) a idajští Daktylové (v úpravě kovu zblhlí duchové na pohoří Idó). — Bůh Dionysos podstatně působí na život rostlinstva, pokud toto vydává šťavnaté plody s ohnivým účinkem; proto réva jakožto nejchutnější z těchto plodin je nejznamenitějším darem jeho, ale nikoliv jediným. V dalším vývoji jest také bohem nadšeného pohnutí myslí. Ctění jeho, úzce spojené se stále se obmoučícím životem přírodním, bylo nejmalebnější a nejlhučnější, avšak nebylo

čistě řecké, nýbrž poukazuje na původ thracký, lydský a frygický. V Řecku ctěn byl Dionysos nejprvé v Thebách; nejvíce však vyvinula se pocta jeho v Attice. Tak zvaná attická dionysia jsou obžinky, kdežto v enkovská dionysia byla slavnost vinobraní; obřady při tom obvyklé podnět daly ke vzniku her dramatických. Ctění Dionysovo v neřecké vlasti vyznamenávalo se fanatismem. V družstvu Dionysově zjevovali se Satyrové, tvorové to čtveračiví, přihloupí a smyslní, z polovice lidé, z polovice zvířata; žili na horách a v lesích. Stařešina jejich jest Silen. — Nymfy jsou krásné dívky a paní, které vesele žijí u pramenův, potokův a řek (Naiady), v hájích, roklinách a lesích (Oready, Dryady). — Pan jest především bůh vysociny arkadské, bůh stád, obzvláště koz, milovník volného života přírodního. — Demeter jest máti země, rozdílná od Gaie a Rhee, neboť jest obzvláště bohyně rolí a tedy všeho, co koli se vztahuje ke vzdělanosti lidské, způsobené životem rolnickým. Pocta její byla všude rozšířena, jmenovitě v Attice, kde jí ke cti obdávány slavnosti eleusinské. Dcera a nerozlučitelná družka její je Persefone, zároveň jsouc manželkou Plutonovou a královnou podsvětí. Zajímavá jest v mythologii řecké báje o únosu Persefony. Demeter, když jí dcera byla unesena, nechce býti více bohyní plodonosnou, leč bude-li jí Persefone navrácena. Než Persefone okusila již v podsvětí plodu jakéhos a proto nikdy více vrátiti se nemohla na stálo; vystupuje tedy jen z jara a vrací se zase na podzim. Patrně jest, jak báje tato v mythickém rouše zobrazuje roční vzkvétání i odumírání přírody. — Pluton jest takoruka Zeus hlubin zemských a podsvětí; on i choť jeho jsou nesmířitelní nepřátelé všeho čerstvého života, zasmušili jsouce a mlčeliví; ale předce Pluton později ctěn také co dobročinný bůh úrodné hlubiny zemské a co dárce bohatství. — Do podzemí (Hades) k družině Plutonově náležejí i Erinye (t. j. hněvivé a zuřivé) co bohyně pomsty, sen (*ἕπνος*) a smrt (*θάνατος*).

2. Heroové.

Jakožto heroové od Řekův ctění jsou především takové bytosti, které velikými skutky záslužně působily k zlepšení osudu lidského. Dle nejstaršího názoru heroové byli bozi anebo bytosti bohům rovné; později myslili si je jakožto bytosti původu z polovice božského, z polovice lidského, až konečně k heroům počítali vynikající osoby všeho druhu po smrti jejich. Celkem jsou řečtí heroové hrdinové národní, králové a zákonodárci, zakladatelé státův, přední bojovníci v bitvě, ochránci ve všelikém zlu. Veliké množství heroův dělí se na tři skupeniny; jedna z nich souvisí s pověstí místní nebo krajinou, druhá s veškerým básnictvím řeckým, ve třetí skupině řadí se rozličná podání kolem několika velikých rektův. Hrdinové pověstí místní jsou Kadmos a Amfion (v Thebách), Danaos a Perseus (v Argu), Sisyfos (v Korintě) a Kekrops (v Attice). Heroové veškerého bájení básnického jsou Argonauti, v čele jejich Iason, hrdinové cyklu trojanského: Achilleus, Odysseus, Diomedes, Agamemnon a j. Heroové, kteří se stali střediskem rozličných pověstí, jsou Theseus a především Herakles, vlastně to národní heros Řekův a jejich ideal dokonalosti lidské; celý život svůj ztrávil konáním skutkův, které za účel měly blaho člověčenstva a z nichž především 12 velebno jakožto díla nejzáslužnější a nejznamenitější. — Zvláštní skupinu tvoří heroové umění, mistrovství to umělci, bohem nadšení: Orfeus (hudebník), Daidalos (stavitel a sochař) a j.

3. Bohoslužba.

Nejstaršími symboly, v jejichž podobě ctění jsou bohové anebo které Řekům byly (což jest pravdě podobnější) jen podporami náboženské jich obrazovnosti, nebyly než hrubé neotesané kameny, o nichž zde onde tvrzeno, že spadly s nebe. Artemis vzývána v Sikyoně v podobě sloupu; na Samě dlouhý čas místo obrazu Heřina měli jen prkno; Dioskurové vyobrazení byli ve Spartě dvěma trámy, spojenými příčným dřevem. — Když bohům dávána lidská podoba, nejdříve dle vzoru lidských zobrazovány jen charakteristické údy těla, ku př. hlava, ramena nebo nohy, až posléze zhotovovány úplné obrazy bohův a sice z počátku ze dřeva, později z mramoru a konečně z kovu.

Bohům ke cti stavěny chrámy (*ναός*), které však nebyly shromaždištěm zbožného lidu, nýbrž jen nádhernou budovou k uschování obrazu nebo sochy nějakého boha nebo bohyně. — Středistěm bohoslužby byla oběť, jež při nejrozmanitějších příležitostech konána i od osob soukromých i od státu. K nekrvavým obětem patřily prvotiny plodin, koláče s medem a pečivo, z tekutin zejména víno (oběti nápojné), voňavky (oběti zápalné) a t. d. I dary votivné (*ἀναθήματα*), kteráž bohům věnovány, z části díla umělecká (k uschování v chrámech), z části předměty ku každodenní potřebě, sem lze počítati. K obětem krvavým bráno dle povahy boha, jemuž se obětovalo, vždy zvíře zvláštní; tak Demetře obětováni vepři, Dionysovi kozli, Poseidonovi býci a koně a jiným jiná zvířata. Někdy obětováno velmi značné množství zvířat na jednou; hekatomba byla obět 100 kusův, ač jménem tímto nazývány i menší oběti. Z pravidla v obět dáván dobytek hovězí, ovce, kozy a prasata, arci jen zdravá zvířata bez poskvrny. Zvíře k oběti určené ozdobováno stužkami i věnci a skotu mnohdy pozlacovány rohy; osoby obětující oděny byly rouchy slavnostními. Krví zabitého zvířete pokropen oltář, část masa spálena bohu na počest, ostatní pak části snědli účastníci při oběti. Obětování lidí zřídka se událo, ač Řekům v nejstarších dobách nebylo neznámo a teprve s pokrokem vzdělanosti zmizelo.

Při ctění řeckých bohův a bohyň nejvíce v popředí vstupovaly slavnosti náboženské. Ke cti téměř každého důležitějšího božstva, jakož i heroův slaveny jsou od veškerého národa hellenského neb od aspoň některého kmene slavnosti, trvající obyčejně několik dní. Slavnosti tyto měly z pravidla povahu veselou, tak že je považovati lze za pravé svátky národní. Vydání na ně bývalo značné i uhrazováno dílem od státu, dílem od soukromníkův. Nejvíce vyniká veselá jejich stránka při národních hrách. Zvláštní druh slavností byly mysterie; bylť to druh tajného ctění jednotlivých božstev, jehož účastníci se směli jenom lidé zasvěcení; ale tito, jak se prvé za to mívalo, nikterak nebyli snad poučováni a cvičeni ve zvláštním a čistším jakém náboženství, snad monotheismu. Nejznámější mysterie odbývaly se ke cti Demetry (tak zvané eleusinské) a ke cti Dionysa.

4. Kněžstvo a orakula.

Stav kněžský u Řekův neměl vlivu tak velikého, jakého nabyl u některých národův asijských a afrických. Oběti a modlitby vykonávati mohl každý otec za svou rodinu, každý král za svůj národ bez přítomnosti kněze. Ba i prohlídka obětí, která se děla na vnitřnostech zabitých zvířat k zpytování budoucnosti, nekouána od kněze, nýbrž mohla býti předsevzata též od věštce,

jichž bylo v Řecku velmi mnoho. Kněží byli jen přednosta svatyně, kdež starati se měli o bohoslužbu; u bohů zastávali ji také kněžky. Jen slavnými orakuly (čili věštnicemi), které výhradně se nalezaly v rukou kněží, stav kněžský dosáhl vlivu znamenitějšího. Řekové totiž nepřestávali na zprávách o budoucnosti, jež se domnívali nalézati ve vnitřnostech zvířat obětních, nýbrž obraceli se v záležitostech i soukromých i veřejných s přímými otázkami k bohům samým. Slavné věštnice od nejstarších dob odpovídaly na takovéto otázky. Nejstarší orakulum v Dodoně stálo přímo pod ochranou Zevovou; kněží věštili tu z pohybů listů posvátného dubu, z klokotání pramene a ze zvuku kovových kotlův. Nejvyšší slávy dosáhla věštnice delfská, stojící pod vlivem Apollonovým. Chrám, v němž dávány jsou věštby, vypínal se na skalnaté vysočině; u prostřed v něm nalezala se rokle, z níž vystupovaly omamující páry. Nad roklí stála zlatá třínožka a na ní seděla kněžka, řečená Pythia. Rozčilená jsouc parou vycházející z hlubiny, odpovídala na otázky bohu dávané; odpověď ta arci obyčejně byla dvojnásobná. Od časů Filipa makedonského hynulo orakulum toto, neboť výpovědi jeho zřejmě prozrazovaly vliv tohoto panovníka; nicméně živořilo až na císaře Theodosia, od něhož konečně zrušeno. Mimo jmenované dvě věštnice bylo jich ještě nemalé množství v jiných krajích Řecka a v Malé Asii; ale jejich důležitost nebyla než obmezená. Zvláštního druhu byla orakula umrlčí; na pohřebištích vystupovaly stíny zemřelých ze země a odpovídaly na rozmanité otázky.

§ 63. Básnictví.

(Epos.) První počátky básnictví jeví se u Ionův, jejichž čilý život, věnovaný obchodu a plavbě, nejdříve k rozvoji přivedl nadání básnické. Nejživější obchod vyvíjel se v městech ionských, v Miletu, Smyrně, Kolofonu, na Chiu a na Samu a tam také vznikly první školy pěvecké. Písňe k oslavě bohův (hymny) a pověsti o skutečích bohův a heroův skládány od těchto škol. Škola pěvecká Homerovcův na Chiu povznesla se k největší znamenitosti. Homerovi (okolo 950 před Kr.) připisuje se složení obou slavných zpěvův epických, původně od rhapsodův zpívaných, Iliady a Odysseie. Pověsti, na kterých oba tyto epy jsou založeny, všestranně spracovány od jiných básníkův, tak řečených Kyklikův (*κυκλικοί* 776—565). Později než Homer, ale ještě před počátkem letopočtu dle olympiád, básnil Hesiod, rodilý Aiol, jehož hlavní spisy jsou *θεογονία* a *ἔργα καὶ ἡμέραι*. Z básní těch náleží sem jen Theogonie, epos didaktický, jenž opěvává vznik a původ bohův řeckých. U Homera a Hesioda nalézají se nejstarší zprávy o mytologii řecké.

O osobě Homerově již ani staří neměli zpráv spolehlivých. Sedm měst přelo se o čest, které by z nich bylo rodištěm jeho; avšak náleželi ta čest vůbec některému z nich, zdá se, že největší nároky na ni mají Smyrna a ostrovy Chios a Ios. Novější kritika mnoho se zabývala otázkou, zda-li vůbec bylo nějakého Homera. Mezi oběma epy nejen vidí se příliš veliký rozdíl, než aby

se připisovati mohli jednomu spisovateli, nýbrž i v každém zvlášť, zejména v Iliadě, málo jest jednotné osnovy, ba zde onde vyskytují se takové protivy, že myšlenku na jednoho původce celé básně zcela vylučují; proto mnozí se domnívají, že Iliada a Odysseia jsou díla celé školy pěvecké; jednotlivým částem učili se putující pěvci (rhapsodové) z paměti a přednášeli je; teprv Peisistratos tyto rozptýlené zpěvy kázal sebrati a napsati, a tím je spojil v ten celek, v jakém nám jsou dochovány. — Někteří kritikové posud hájí osobu Homerovu, protivy v básních vysvětlující pozdějšími vklady. — Dle třetího náhledu prý Homer Iliadu ze starších povídek sloučil v epický celek. Dílo jeho bylo prý pak od rhapsodův znova rozloženo, rozšířeno a v této způsobě napsáno péčí Peisistratovou. Odysseia jest prý rozhodně mladší než Iliada a patrně dílo jednoho básníka. — Kromě jmenovaných zpěvův epických staří Homerovi připisují ještě několik jiných básní, ku př. *Batrachomyomachii*, hymny a j., ale zajisté neprávem. — Nynější text děl Homerových pochází z doby alexandriinské.

(*Lyrika.*) V oboru lyriky Ionové utvořili elegii, kteráž v počátcích svých ještě stála v blízkém poměru k epu. Kdežto epos básnický líčil velikolepý život národní (v Iliadě) anebo památné události ze života velikých heroův (v Odysseii), elegie obírala se životem soukromým aneb užším politickým životem a na tomto základě živě znázorňovala naučení mravní a politická. Tento druh elegie vzdělávali především Kallinos, Archilochos, Tyrtaios, Mimnernos, Solon a Theognis (nejznamenitější gnomik, t. j. skladatel průpovědí). — Zakladatelem poesie iambické byl prý Archilochos z Paru (okolo 700), uvedený již mezi elegiky. Básně iambické jsou básně posměšné, jichž účinek zvýšen jest užitím zvláštního druhu veršův. Nástupcem Archilochovým na tomto poli byl Simonides ze Samu, též Amorginským nazvaný (okolo 660), a zejména Hippónax (okolo 540), vynálezce choriambu. Přední básník epigrammatický byl Simonides z ostrova Keos (559—469), jenž krátkými epigrammy opěvoval hrdinské skutky Řeků ve válkách perských. — Vlastní lyriku pěstovali Aiolové a Dorové. Aiolové vzdělávali tak zvanou melickou lyriku, v níž básník vyslovoval osobní své myšlenky a city, lásku, přátelství, nenávisť, radost a bolest. Takovéto básně nebyly odříkávány, nýbrž zpívány při průvodu nástroje hudebního, nejvíce lyry. Tento způsob básnictví kvetl na Lesbu; nejvýtečnějšími zástupci jeho jsou Alkaios (612), vrstevnice jeho Sappho a její žačka Erinna. Za posledního básníka poesie melické považovati lze líbezného Anakrěonta (okolo 540). Dorové zabývali se lyrikou chorickou, kteráž vyslovuje cit ne tak jednotlivce, ale spíše veškerého lidu. Zpěvy tyto zpívány s průvodem hudby při slavnostech odbývaných k oslavě bohův. Především ctění Apollona poskytovalo mnohonásobných podnětův k rozvoji toho druhu básnictví.

V lyrice chorické rozeznávalo se několik druhův dle obsahu a dle účelu básní: hymnus (chvalozpěv bohům), paian (chvalozpěv a díky vzdání především Apollonovi, pak i jiným bohům), dithyrambos (slavnostní zpěv Dionysovi), enkomion (chvalozpěv k zvelebení zvláštních příběhův a jednotlivých osob), epinikie (chvalozpěvy vítězům v zápasech) a j. Spůsobem umělým lyriku chorickou pěstovali Terpandros (676), Alkman (672) a Stesichoros (645—560); největšího rozkvětu nabyla nedlouho před válkami perskými a po těchto bojích; tehdá ji vzdělávali Ibýkos (528), Simonides, již mezi epigrammatiky uvedený, a jmenovitě Pindaros, rodilý Theban (522—442). V dithyrambu vynikal Areion (628—585), proslavený známou pověstí.

(Drama.) O pěstování dramatu největší zásluhu mají Atheňané, neboť jakkoli se v rozvoji jeho účastnili i jiní, předce nejslavnější práce v oboru tomto skládány byly v hlavním městě Attiky.

Tragédie vyvíjela se z básnictví chorického a sice z dithyrambu, jenž se zpíval ke cti Dionysovi. Thespis dithyrambu dal povahu dramatickou tím, že jej zpívati dal od herce, jenž pomocí škrabošek vystoupiti mohl v několika úlohách. Herec přednesl prolog; potom zpíval chor a ku konci následovala rozmluva herce s chorem. Toto velice prosté složení tragédií zdokonalili Aischýlos, Sofokles a Euripides; Aischylos zavedl druhého herce, Sofokles třetího, a tím úkol choru vždy více jest zmenšen. Všichni básníci tragičtí látku čerpali z pověstí. Jmenovaná trojice tragikův ve spisech svých podává nejrozmanitější plody veškerého tragického básnictví Řekův. Rozvoj a pěstování tragédie, náležejíc do doby rozkvětu řeckého, do doby, když vítězně odráželi útoky Peršanův, na sobě jeví vliv událostí těchto. Tragédie jasně a určitě výraz dala mravním, náboženským a politickým ideám Řekův a tím objasnila rozdíl mezi světem řeckým a barbarským i rozmnožila hrdost a lásku Řekův k vlasti své.

Aischylos narodil se l. 525 př. Kr. a zemřel v 69. roce věku svého v Sicilii. Co muž 45letý bojoval v bitvě salaminské. Sofokles čítal tehdá 16 let a pro krásu svou byl vyvolen, aby při oběti vítězné vedl chor zpěvákův. Euripides narozem jest prý v den bitvy salaminské. Od Aischyla pochází prý asi osmdesát tragédií, avšak zachovalo se jich jen sedm, mezi nimi mistrovské dílo básníkové, trilogie: Agamemnon, Choëfory a Eumenidy. Na sklonku života svého rozdvajil se s Atheňany i odebral se na Sicilii, kamž ho byl pozval král Hieron syrakusský. Sofokles, při prvním pokusu svém v tragédii s Aischylem zápasil o cenu, kteráž mu také udělena od soudcův athenských. Odtud pak kusům jeho až do jeho smrti od Atheňanův vždy přisuzována jest buď první, buď aspoň druhá cena. Zemřel, stár jsa asi 90 let. Sofoklovi právem připisuje se asi 70 tragédií a 18 her satyrských; z toho

všeho dochovalo se nám jen sedm tragédií, mezi nimiž Antigone, nejskvělejší to práce básníkova. — V dílech Euripidových jeví se již úpadek umění dramatického. Euripides uchýlil se od idealismu předchůdcův svých, a více se držel pouhé skutečnosti života. Rozuzlení děje nevyvozoval důsledně z povahy osob jednajících, nýbrž v kusech jeho zauzlenému ději zhusta násilně konec činí „deus ex machina“. Euripides posléze žil při dvoře krále Archelaa makedonského, od něho byv pozván. Vraceje se domu od večeře, roztrhán jest od psův (406). Z děl jeho zachovalo se 17 kusův.

Komedie původ svůj prý má z písní žertovných, které zpívány byly při vinobraní ke cti Dionysovi. Vyvinula se podobným způsobem jako tragédie; Megarským prý náleží zásluha tato. Dosti brzo i Atheňané byli činní na poli tomto, a teprv jejich vlivem básník Aristofanes povznesl komedii k nejvyššímu rozkvětu.

Dle rozvoje rozeznává se trojí doba komedie. 1. Starou komedií proslavil a k nejvyššímu lesku přivedl Aristofanes († 388?), současník Sokratův, jenž, jak již nahoře dotčeno, za látku si bral rozličné poměry života veřejného i soukromého a peprnými vtipy v posměch je uváděl. Komédie jeho má povahu veskrze veřejnou. 2. V střední komedii nejevilo se více rouhání poměrům politickým, anobrž držela se osob obecného života, řemeslníkův, sedlákův a j. Vytýkala se ještě za živobytí Aristofanova, v době třiceti tyrannův a po nich. 3. Komédie nová kvetla v době před závislostí Řecka od Makedonie a po ní; vzdalovala se každé satyry politické, pohybujíc se jen na půdě života domácího a občanského.

§ 64. Věda.

Věda u Řekův mnohem později rozkvetla než básnictví. Znenáhla vzdalovali se od názorův bájeslovných i počali o poměrech života přemýšleti soustavně. Toto změněné stanovisko jeví se nejprvé v jednání zákonodárcův a filosofův, kteří chladně přemýšleli o poměrech společenských, o přirozenosti věcí a o původu světa. Přední díla Řekův na poli vědeckém zasahují v obor filosofie.

1. Filosofie řecká začala se pátráním po původní příčině všech věcí. Thales, nejstarší filosof řecký (okolo 590 před Kr.) vodu pokládal za původ všeho, Anaximenes (560—548) pak vše vyvozoval ze vzduchu; druzí filosofové původ všeho odvozovali z několika živlův a jiní tvrdili, že množství prvkův, z nichž povstal svět, jest nekonečné. Ti filosofové, kteří uznávali větší počet živlův původních, vysvětliti chtěli též příčinu měnivosti všude a neustále se jevící, příčinu povstávání věcí. Nedostatečná jejich objasnění ten měla následek, že škola eleatská (Eleaté) zavrhovala veškerou změnu, jakožto úkaz pouze zdánlivý. Nová epocha počíná se v dějinách řeckého filosofování, když vystoupil Pythagoras, leč o učení jeho není zpráv dosti bezpečných.

Rozličné tyto soustavy filosofické živý ohlas našly v Athenách; četní mužové, řečníci sofisté, zabývali se tam filosofickými spekulacemi. Starší sofisté byli mužové nadaní, učení a spravedliví, kteří vědomostmi svými posloužiti chtěli praktickému životu. Nástupci jejich zhoršili se tou měrou, jakou klesaly politické poměry v Athenách; hledali slávu v obratnosti, že mohou při každé věci mluvit pro ni a proti ní; o vážnost a pravdu při tom arci nedbali.

Proti této nepočetnosti, tomuto vědění zdánlivému a tomuto hrdému přeceňování samých sebe vystoupil Sokrates, největší z mudrcův řeckých, an vedl lidi k skoumání sama sebe, aby je přesvědčil, jak nedostatečné jsou vědomosti jejich o vlastním svém jednání a o přirozené povaze věcí, tedy o předmětech, o nichž se předce domnívali, že jim rozumějí. Tím urazil marnost vrstevníkův svých a popudil proti sobě nenávisť jejich takovou měrou, že jest obžalován pro nevěru v bohy a pro svádění mládeže; i uznán za vinného a odsouzen, aby vypil číši rozpuku (399). Poněvadž Sokrates sám ničeho nenapsal, proto známe jej jen ze spisův, jež nám zůstavili žáci jeho Xenofon a Platon (nar. 429 v Athenách). Platon sám úplně pojal soustavu mistra svého a samostatně ji vyvinul dáleji. Učil, že jen ideám věcí přináležejí pravdivost a skutečná věcnost, z nichž pocházejí všechny pojmy dobra, pravdiva a krásna, kdežto všechno pozemské a všechno, což vzniká, není než zdánlivé a stále měnivé. Náhledy své složil Platon v četných spisech, sepsaných ve způsobu rozmluvy čili dialogu. Zemřel 81 let stár roku 348 před Kr.

Jiní žáci Sokratovi drželi se příliš věrně zásad mistra svého, a učení jeho rozvíjeli způsobem jednostranným. Naléhal-li Sokrates na obmezení fyzických potřeb a na kolik možná největší neodvislost ducha od pout smyslných, žák jeho Antisthénés (okolo 400) to, co Sokrates chtěl mít jen prostředkem k mravnímu ušlechtnění, považoval bezprostředně za účel, a tuto zásadu svou vypěstoval až do nejsurovější zvrhlosti ve škole kynické. Sokrates, aby sobě získal i ty, kteří si libovali v rozkošném živobytí, neprotivil se stanovisku tomu, arci jen dočasně, i snažil se dokázati, že hlavně bažiti sluší po ctnosti, poněvadž trvalá rozkoš vyjítí nemůže než jen z života ctnostného. Aristippos Kyrenský (nar. 404) rozuměl tomu tak, jakoby vůbec jen rozkoš byla cílem snahy naší, a založil (eudaimonistickou) školu kyrenskou. Seznal-li konečně Sokrates, že přísné určování pojmův jest nezbytným prostředkem pravého vědění, Eukleides z Megary (kolem 400), zakladatel školy megarské, tím zaveden jest k tomu, že dialektiku sokratickou spojoval s (eleatskou) soustavou pochynosti (skepticismus), čímž základ položen k oněm klanným úsudkům, jimiž škola megarská neméně zlopověstnou se stala než sofisté.

Oproti Platonovu idealismu Aristotèles jest zakladatelem soustavy realistické. Žádný myslitel starověký na duševní rozvoj

časův pozdějších i veškerého středověku neměl takový vliv jako Aristoteles, jehož soustava na všech učených ústavech křesťanské Evropy, ba i u mohamedanských Arabův dosáhla panství neobmezeného.

Aristoteles narodil se 384 v Stageirách v Makedonii. Škola od něho založená slove školou peripatetickou, poněvadž učení své vykládal žákům procházejce se v chodbách lykeia athenského. Všecky části filosofie bedlivě propracoval, a i ve vědách přírodních dospěl k výsledkům překvapujícím i povzbuzujícím. V logice zákony o myšlení určil s takovou bystrostí a úplností, že až po naše časy nic podstatného přidáno býti nemohlo. V metafysice podstatu věcí proskoumatí hleděl potud, pokud toho dopouštěly zákony logické. Božstvo jest mu stálá činnost, kteráž účastna jest života věčného a nezkalené blaženosti. V ethice učí, že cnost jest rozumná činnost duše a že vede k blaženosti jakožto k pravému cíli života. Aristoteles zemřel l. 322, zanechav četné spisy, které však nebyly s dostatečnou péčí chráněny, tak že se věkům potomním dochovaly v podobě namnoze porušené.

2. Zeměpis. Nejstarší zeměpisné vědomosti Řekův byly velice kusé. Homer myslil si zemi jakožto kotouč, jež v okruhu obtéká řeka Okeanos; středem země byla mu Hellas, střediskem pak Hellady hora Olympos, sídlo bohův. Kromě Řecka a Malé Asie jedva znal více než jména krajín sousedních. Nejbližší vrstevníci jeho země vzdálené a neznámé rovně jako on oživovali tvory divných údův a tvarův. Pythagorejci (v 6. stol. před Kr.) byli první, kteří učili, že země jest podoby kulovité, avšak náhled ten se po dlouhé časy zdál býti tak smělým, že mnozí, mezi nimi i sám dějepisec Herodot, i později přidržovali se staršího učení o okrouhlé podobě tělesa zemského. Eudoxos (360) jasného názoru nabyt o rozmanitosti podnebí; pokládal zemi za kouli a dělil ji podobně, jako i my, na pět pásem. Aristoteles vedle polokoule severní znal i polokouli jižní. Takováto dalekosáhlá a důležitá tvrzení mohla býti vyslovena teprvé, když se Řekové na výpravách Alexandra Velikého seznámili s jižní částí Asie. Nejvíce pokročila věda mathematická po zaniknutí řecké svobody za tak řečené periody alexandrinské, avšak možnost těchto výskumův byla jedině zásluhou Řekův svobodných.

3. Dějepis. Známost věkův minulých Řekové nejprvé čerpali z pověstí pravěkých, ježto uloženy jsou v zpěvech epických. Soustavným pořádáním těchto pověstí zabývati se jali logografové. Mezi nimi vynikl obzvláště Hekataios Miletský (okolo 500), který v dějepisných knihách svých pravdu odděliti se snažil od nepravdy. Ionům tedy přísluší zásluha, že podobně jako v tolika jiných směrech života duševního, také i v historictví učinili první počátek. Podivu hodné příběhy, ježto se udály před válkami per-

skými a i po nich, k dějepisné činnosti povzbudily několik mužův nadání nevšedního, jimž děkovati sluší za vědomosti o dějinách řeckých, založené dílem na pilném badání, dílem na vlastní zkušenosti a proto velice věrohodné. Řadu jejich počíná Herodot (okolo 484—424), vůbec otcem dějepisu nazvaný, rodilý z maloasijského Halikarnassu. Na velikých cestách po Řecku a téměř po všech Řekům přístupných krajinách Asie, Afriky a Evropy snesl si látku k dílu svému. Sepsal dějiny bojův mezi Peršany a Řeky, vkládaje do nich v podobě episod dějepisné, zeměpisné a národopisné zprávy o těch zemích a národech, jež byl seznal na cestách svých. Půvabný, klidný a průzračný sloh jeho převýšil Thukydides jen pragmatickým výkladem příběhův, podivu hodnou výmluvností a nedostižnou jemností i bystrostí v líčení povahopisném. Narodil se v Athenách 471 a co současník pozoroval průběh války peloponesské, v níž sám se poněkud účastnil co vojevůdce ve službách athenských. Sepsal dějiny této války až do 21. roku jejího. Úskočná vražda z neznámých příčin životu jeho (okolo 400) násilně učinila konec, a tak dílo jeho zůstalo nedokonáno. Atheňan Xenofon (nar. 445) vzácné příspěvky k dějinám řeckým zanechal ve svých Helleniká (*Ελληνικά*). Velice zajímavá jest jeho Anabasis, v níž vylíčil zpátečný pochod 10.000 Řekův z Persie po Kyrově smrti u Kunaxy. Ostatní spisy Xenofontovy jsou obsahu filosofického; vykládá v nich učení mistra svého Sokrata. Dějiny asijské znalecky, ač ne bez bájí, zpracoval lékař Ktesias, jenž krále Artaxerxa Mnemona provázal na tažení proti Kyrovi mladšímu; pohříchu se ze spisu jeho zachovaly jen zlomky.

4. Řečnictví. Zdokonalení umění řečnického na takový stupeň, že od té doby sotva jest dostiženo, neřku-li překonáno, bylo zásluhou Athen samojediny. Demokratický způsob vlády sám vybízel demagogy, aby se snažili umělou a vzletnou řečí zjednávat si souhlas lidu. Tak i Perikles veliké slávy nabyt výmluvností svou a hlavně její pomocí tak dlouho se udržel při vládě. Rovněž i ti, kteří při nějakou věsti měli před soudy osazenými takovým množstvím přísedících, nuceni byli věc svou odporučovati řečí co nejpříjemněji vyzdobenou. Na soustavný a řemeslný vývoj řečnictví nejvíce působili sofisté, kteří se zabývali nejen vyučováním umění řečnického, ale i provozováním jeho. V starověku za mistry u výmluvnosti považováno deset mužův, kteří vesměs činní byli v Athenách; z nich největšího obdivu došli Lysias (nar. 459), Isokrates (436—388), jež sám Cicero nazývá otcem výmluvnosti a Aischines (393—317). Ale všechny slávou svou

zastiňuje Demosthenes (385—322). V boji proti vlivu makedonskému, jehož moc všude kolem sebe rozmáhati se viděl a od něhož právem se obával, že vlast athenskou zmaří, přednesl nemsrtné řeči své, směřující vždy více nebo méně proti Filippovi.

5. *Mathematika* nejprve vzdělávána od ionských filosofův. Thales, nejstarší z nich, učil se prý od Aegyptanův, jejichž pokroky v geometrii vůbec jsou známy. Největších zásluh o další rozvoj matematiky a geometrie způsobem vědeckým dobyli si Pythagoras a žáci jeho; nejznamenitější výskumy náležejí však do doby alexandrinské.

6. *Věda lékařská* poprvé od Řekův vědecky jest zpracována, avšak vzdálena zůstala od té výše, kterou dosáhly vědy spekulativné, neboť pokrok její zastaven byl nízkým stupněm věd přírodních. Přední a jediné známé práce vědecké zůstavil Hippokrates (460—410). Zkušenosti své, založené na mnoholetém a bystrozrakém pozorování, uložil v několika spisech, z nichž jádro lékařského jeho umění obsahují „aforismy“. Badání jeho vztahuje se nejen na pathologii a terapii, ale i na chirurgii.

§ 65. Umění.

(*Stavitelství.*) Ssutiny v Orchomenu a v Tiryntě ukazují, že se již Pelasgové vyznamenávali značnými stavbami; nehynoucí cena umělecká přísluší však teprve stavbám věkův pozdějších, jmenovitě athenským. V Athenách rychle a v počtu nemalém povstaly nejnádhernější chrámy, divadla, odeia, hippodromy a jiné budovy k potřebám obecným, hlavně zásluhou Perikleovou. Přední ozdobou těchto budov byly sloupy, jichž se dle rozdílnosti hlavie rozeznávalo několik druhův (dorský, ionský a korinthský).

(*Skulptura.*) Jakkoli v novém věku skulptura opět obživla i téhož výborného materialu a nástrojův ještě lepších užívati mohla, nežli měli Řekové, a jakkoli za našich dob v malířství, skulptuře tak přibuzném, nekonečně další pokrok se stal, předce hellenský starověk v tomto jemu obzvláště vlastním umění dosud není dostižen, neřku-li převýšen. Sochařství ostatně prošlo dlouhou školou, nežli dostoupilo své výše. Nejstarší sochy byly dřevěné a zlatem anebo slonovinou přioděné; teprve později začato užívati mramoru, jehož hojnost veliká a sice výborného způsobu nalezána na ostrově Paros. Feidias, vrstevník Perikleův, byl největší sochař starého věku; vedle něho veliké slávy požívali ještě Polyklet argivský (okolo 420) a Myron (okolo 420). Obratnost jejich zdědila potomní pokolení v nemenší míře, neboť nejkrásnější posud zachované práce provedli Praxiteles, Skopas a Lysippos již za doby politické skleslosti Řecka. Počet znamenitých sochařův byl velmi veliký, neboť nic se ve všech částech země, v každém městě a v každém chrámě nenaskytovalo častěji než sochy bohův a heroův; častým

na ně patřením nemohla se nevyvinouti jemnost vkusu, kteréž se u Řekův tak velice obdivujeme. — Kovolitectví známo bylo již prvé, než se začínalo se zpracováním mramoru, avšak nepěstováno od tolika umělcův, jako sochařství; největší dokonalosti v něm nabyl Lysippos.

(*Malířství.*) Malířství sice u Řekův horlivě pěstováno, avšak nelze říci, jak veliké dokonalosti v něm dosáhli. Výtvořky tohoto umění podlehají zpoustám času v daleko větší míře, a tím jsou věkové pozdější často zbaveni prostředkův, aby mohli vyskoumatí, zdali ten neb onen se zámeznou chválou jmenovaný malíř antický slávu tu si zasloužil čili nic. Nelze tedy říci, čím se vyznamenali tak vysoce slavení umělci Polygnōtos (současník Perikleův), vrstevníci Zeuxis i Parrhasios (400—380), a Apelles (současník Alexandra Vel.), neboť ani od nich, ani od kterého jiného malíře hellenského nezachoval se nějaký obraz; jen tolik je vědomo, že díla jejich malována byla dřem na stěnách, dřem na deskách. Několik mythologických a historických vyobrazení na vasách z terrakoty a několik stěnomaleb, odkrytých v zasutém Pompeji, jsou jediné chatrné zbytky tak četných a zajisté znamenitých děl.

§ 66. Obchod.

Obchod řecký byl hlavně námořský i vyvíjel se s postupem znalosti moře, jakož i s pokrokem u stavění lodí. Zákonodárství zvláštní ohled bralo na poměry obchodní; opatření, která by obchodu mohla býti závadna, jsou odstraňována, a řádné placení kupcům usnazováno. Z Řecka vyvážely se do ciziny jemné tkaniny, výrobky hliněné a kovové; naproti tomu dováželo se arabské koření, slonovina, potraviny, kovy a dříví ke stavbě lodí. Obchod suchozemský byl nepatrný, poněvadž moře otevíralo přístup na všechny strany. Vedle Athen nejdůležitější obchod vedly Aigina, Korinth, Sikyon, Kyklady a Sporady; osady řecké poukázány byly hlavně k obchodu dřem již za příčinou svého založení, dřem polohou svou; obchodem dosáhly rozkvětu svého.

B) Makedonská říše světová a státy z ní vzniklé.

Prameny a spisy novější: Diodor, Arrian, Plutarch (životopisy), Curtius (de rebus gestis Alexandri Magni). Kromě toho rozptýlené zprávy u mnohých spisovatelův. Novější spisy: Droysen (Geschichte Alexanders des Grossen 1833 a Geschichte des Hellenismus 1843), Grote v posledních

svazcích uvedených již dějin řeckých; Schorn (Geschichte Griechenlands von der Entstehung des aetolischen und achäischen Bundes bis auf die Zerstörung von Corinth 1833), Flathe (Geschichte Macedoniens 1832), Hertzberg (die asiatischen Feldzüge Alexanders d. Gr. 1864).

I. Světová říše makedonská.

§ 67. Alexandros Veliký 336—323.

(*Přípravy k výpravě perské.*) Alexandros narodil se l. 356 a měl tedy při smrti otce svého Filippa teprve 20 let. V mládí učitelem jeho byl filosof Aristoteles; zamilovaným čtením byla mu Iliada a za vzor zvolil si hrdinu Achillea, jež veškerým způsobem chtěl nápodobiti a dostihnouti. Jakkoli v bitvě u Chaironeie osvědčil statečnost svou a k šťastnému výsledku boje toho sám nejvíce byl přispěl, vrstevníci jeho předce jej pokládali za nespůsobilého k udržení zděděné říše; zvláště Řekové domnívali se, že nadešel okamžik, v němž by opět mohli nabyti svobody své. Avšak Alexandros z nenadání válečně vtrhl do Řecka a donutil Řeky, aby na sněmu v Korinthu jemu rovně jako druhdy otcí jeho odevzdali vrchní velení ve válce proti Persanům; neboť dobytí Persie byl si obral za životní úkol svůj. Dříve, než se dal na pochod do Asie, říši své chtěl zabezpečiti mír a podnikl proto výpravu proti Triballům, Getům, Paionům a Illyřům, bydlícím podél severních hranic makedonských. Když tam od jednoho vítězství spěchal k druhému, rozšířila se v Řecku pověst, že zahynul. Ihned pozdvihli se Thebané a oblehli Kadmeii, obsazenou od makedonské posádky. Avšak Alexandros rychle přikvapil a na povstalcích krutou vykonal pomstu. Theby vzaty, kromě Kadmeie, chrámův a domu básníka Pindara zrušeny a asi 30.000 obyvatelův prodáno v otroctví. Ustanoviv pak Antipatra za náměstka svého, vytáhl do Asie a přepravil se přes Hellespont s vojskem 30.000 pěšáků a 4500 jezdcův.

Silou vojska Alexandrova byla falanx, která, od Filippa byvši zdokonalena, neodolatelně prorážela šilky nepřátelské. Falangité stáli v řadách 16 mužův hlubokých a každý muž nesl kopí (sarissu) 21 stop zdělí. Prvních pět za sebou stojících mužův kopí svá namířeno mělo vodorovně, ostatní pak za nimi drželi kopí svá nad hlavami jejich, chráníce je před oštěpy nepřátelskými. — Král kolem sebe měl tělesnou stráž makedonských šlechticův. V družině jeho nalezalo se též několik dějepiscův a jiných učencův. Když koráb královský přistál na břehu maloasijském, Alexandros z vysoké paluby hodil kopí své na půdu asijskou a sám první z celého vojska vyskočil v plné zbroji na břeh.

(*Válka proti Dareiovi.*) Říše perská, jejíž ochablost ode dávna byla známa, tehdá se nalezala na nejnižším stupni svého

úpadku. Tehdejší král Dareios III. Kodomannos neměl ani dostatečné odvahy ani náležitého věhlasu, aby odolati mohl nebezpečnému protivníku svému. Řeky, kteří mu obranu nejvíce mohli usnadniti, při povstání jejich nedostatečně podporoval a proto odkázán byl nyní jen na vlastní své síly. První bitva mezi Makedonci a Peršany svedena nad Granikem (334); perské vojsko, jehož hlavní oporou byli řečtí žoldneři Memnonovi, úplně poraženo. Alexandros sám všude byl přítomen, kde nebezpečnoství bylo největší, a jen Kleitos zachránil jej před jistou smrtí. Zničil potom perské panství podél celého západního pobřeží Malé Asie a řeckým městům dal samosprávu, aby si zabezpečil jejich pomoc ve válce. Potom dobyl Karie, Lykie, Frygie. V Gordiu, hlavním to městě frygickém, nalezal se uměle spletený uzel, o němž se mezi lidem vypravovalo, že tomu, kdo jej rozváže, případně panství nad Asií. Alexandros uzel ten mečem rozsekl a tak před překvapenými diváky provedl rozuzlení, potud za nemožnost považované.

Po druhé se Alexandros s ohromným vojskem perským, jemuž tenkrát velel sám Dareios, srazil u Issu (333). Peršané pro nemělost a přehálenost krále svého úplně poraženi; asi 100.000 pobitých Peršanův pokrývalo bojiště. Neobyčejně veliká kořist padla do rukou Alexandrových; neméně značný byl počet zajatých, mezi nimiž se nalezala i Dareiova matka, jeho manželka a děti. Dareios několikráté žádal o mír, ale marně. Alexandros obrátil se nyní na jih a dobyl Foinikie, Syrie a Aegypta. Tyrští hájili se s neobyčejnou neustupností a spůsobili tím jedno z nej památnějších obléhání starého věku. Když město konečně od Alexandra dobyto, obyvatelé, kteří nebyli v boji padli anebo v čas uprchli, prodáni jsou do otroctví. Tyros pak po dlouhý čas byl pustý; později zvolna vraceli se utečenci a opět jej povznesli k nějaké důležitosti. Tyto skvělé úspěchy mysl Alexandrovu svedly z pravé cesty, i jal se pokládati sebe za bytost vyšší anebo přál si alespoň, aby za ni byl považován od družiny své. Na výpravě do oasy řečené Siva, kde stál slavný chrám Ammonův, prohlásiti se dal za syna tohoto boha. Přítomnost svou v Aegyptě zvěčnil založením města Alexandrie, později tak znamenitého, a přeložil do něho sídlo vlády zemské.

Zatím shromáždil Dareios vojsko nové, k němuž vybrál především bojovné národy východních krajín horských. Alexandros, přikvapiv z Aegypta, s odpůrcem svým srazil se u Arbely a Gaugamely (331) i dobyl skvělého vítězství, jež říši perské zasadilo ránu smrtelnou. Pak obrátil se proti Babylonu a Susám,

a obě města s nesmírnými poklady svými vzdala se mu bez odporu. Dáleji táhl proti Persepoli a Pasargadám, a i tato města přišla v moc jeho a s nimi tak ohromné bohatství, že prý k odvezení jeho potřebí bylo 10.000 párův mezkův a 3000 velbloudův. Persepolis sama s paláci svými lehla popelem; zmámen jsa slávou vítězství svých, Alexandros sám vrhl pochodeň do cedrem vykládaných stěn dvora královského, aby se pomstil za dávné zrušení Athen od Peršanův. Odtud táhl dále, zmocniti se chtěje krále samého. Po bitvě u Arbely Dareios uprchl před strašným vítězem do Baktrie, doufaje, že v horách tamních snáže se úbrání, avšak na cestě zavražděn jest od satrapy Bessa. Bessos sám přijal název královský. Alexandros, zvěděv o smrti Dareiově, jal se nyní pronásledovati Bessa, zajal jej a dal jej popravit (329). Na tomto pochodu pronikl až k Jaxartu a založil několik měst.

(*Upravení nové říše.*) Když byl Dareios padl a Alexandrovi žádný nepřítel více vydatně odporovati nemohl, vládce malé říše makedonské bezpečně se mohl pokládati za neobmezeného pána říše perské. Nyní rozvažovati musel, jaké má zařízení dáti obrovské této říši, má-li ji pokládati jen za rozšířenou Makedonii aneb má-li zřetel míti k rozmanitosti národův a jejich mravův i státních zřízení. V skutku rozhodl se pro způsob druhý, neboť Makedoncům, jakkoli jim děkovati měl za veškeré úspěchy své, v dobytých provinciích nevymezil vliv takový, jaký očekávali; v mnohých provinciích vládu ponechal bývalým satrapům a všemožným způsobem na jevo dával, že si přeje splynutí nových poddaných svých s Makedonci a nikoliv samovládu dobytých. K veliké nevoli starých svých spolubojovníkův přijal perský kroj i způsob života, a jako nástupce králův perských od poddaných svých žádal pro sebe úctu božskou. Peršané podvolili se této žádosti, ale Makedonci jí velice byli rozhořčeni. V čele nespokojencův stáli Parmenion a syn jeho Filotas; ve vojsku vzbuzovali touhu po vlasti, aby výprava byla ukončena a kořist rozdělena. Již se usnesli zavraždit Alexandra, avšak on v čas zpraven jest o spiknutí a kázal hlavní spiklence ihned pobít. Aby se sblížil s přemoženými národy, postoupil ještě dále, za manželku pojal (328) Roxanu, dceru knížete baktrického, a velice tím zvýšil důvěru kmenův opanovaných v osobu svou. Nový život nastal v nesmírné říši a s mírem navrátil se pořádek a blahobyt u větší míře, než bylo kdykoli prvé. Úspěchy této rozumné politiky ohroženy však netoliko sobeckostí Makedoncův, ale i Alexandrovou nepokojnou myslí a přehálenou vášnivostí.

Za pobytu svého v Sogdianě (328) účastnil se Alexandros dlouho do hostiny, při níž pochlebníci zásluhy jeho nade všecku míru velebili. Tu se slova Kleitos; rozmrzen jsa přehnanými pochvalami, nebožtíka Filippa akedony kladl výše než Alexandra, a s trpkým vtípem pronesl se o králově ceně v otrockém pochlebnictví. Alexandros sáhnouti chtěl po zbrani, aby stal posměvače, avšak ti, kdož ještě nebyli vñem zpílí, chytrým způsobem ně byli v čas odklídili, a přinutili nyní Kleita, aby opustil hostinu. Ten : brzo se vrátil a znova počal pronášeti výčitky své. Nyní král stráží jedné hl kopí a proklál jím muže, jenž mu nad Granikem zachránil život. Vyav skutek ten, jal se ho horče litovati; tři dni nespal a nejedl i nepil.

(*Výprava do Indie.*) Dosavadní úspěchy se Alexandrovi ne-ly býti dostatečnými; posléze chtěl se státí pánem veškeré Asie. to s vojskem 120.000 pěších a 15.000 jezdcův, jež částečně eno bylo z přemožených Peršanův, podnikl výpravu do Indie 7). Vypravování Ktesiovo o této zemi roznítlo naděje nadmíru hnané. Dějepisec tento vypravoval, že prý v Indii jsou třtiny ší lodního stěžně, jedovatí brouci zdělí sedmi loket, prameny, ichž se prýští zlato, ptáci, kteří hovoří jako lidé, a lidé s psími vami. Toho ovšem Makedonci nenalezli, ale za to shledali toucí říše, veliká města, koření, zlato a neznámé požitky všeho hu. Několik menších knížat Alexandros bez obtíží přinutil, se poddali; těžký byl však boj, když se s Alexandrem na zích Hydaspu srazil král Poros, jenž na obranu svou do pole tavil 200 slonův. Avšak Alexandros zvítězil též i nad ním a tupoval ještě dále do Indie, ale když přirazil k řece Hyfásu, dráze vítězné zastavila jej nevole vojska, které již nenalezalo bení v dobrodružných a unavujících výpravách. On sám snad dížel, že by mu národ indický následkem uzavřeného vývoje ho odporoval s neočekávanou neústupností, kterou by sotva o lze zlomiti několika bitvami, a to snad i jeho samého po-ilo k návratu. Dvanáct velikých oltářův postavil na nejzazším stě, kam byla pronikla výprava jeho.

(*Alexandrov konec.*) Vrátiv se z výpravy indické, Alexandros al ještě dvě manželky perské a všemožným způsobem podporoval tky Makedoncův s Peršankami. Posléze i osobní svou stráž dluhoval Asiaty. Tyto opětne novoty a s nimi spojené urážky citu steneckého popudily pluky makedonské k povstání, když Ale-dros zamýšlel vojíny ke službě neschopné poslati nazpět do copy. Avšak odhodlanosti jeho podařilo se i nyní, jakož i při ch ostatních příležitostech, utišiti vojsko (324). Zemřel již roku ledujícího (323) v Babyloně následkem nestřídmého života a d i předešlých namáhání, maje 32 let.

Za pobytu svého v Sogdianě (328) účastnil se Alexandros dlouho do noci hostiny, při níž pochlebníci zásluhy jeho nađe všecku míru velebili. Tu jal se slova Kleitos; rozmrzen jsa přehnanými pochvalami, nebožtka Filippa a Makedony kladl výše než Alexandra, a s trpkým vtípem pronesl se o králově zalíbení v otrockém pochlebnictví. Alexandros sáhnouti chtěl po zbrani, aby ztrestal posměvače, avšak ti, kdož ještě nebyli vínem zpilí, chytrým spůsobem zbraně byli v čas odklídili, a přinutili nyní Kleita, aby opustil hostinu. Ten však brzo se vrátil a znova počal pronášeti výčitky své. Nyní král stráží jedné vytrhl kopí a proklál jím muže, jenž mu nad Granikem zachránil život. Vykonav skutek ten, jal se ho hořce litovati; tři dni nespál a nejedl i nepil.

(*Výprava do Indie.*) Dosavadní úspěchy se Alexandrovi nezdály býti dostatečnými; posléze chtěl se státi pánem veškeré Asie. Proto s vojskem 120.000 pěších a 15.000 jezdcův, jež částečně složeno bylo z přemožených Peršanův, podnikl výpravu do Indie (327). Vypravování Ktesiovo o této zemi roznítlo naděje nadmíru přehnané. Dějepisec tento vypravoval, že prý v Indii jsou třtiny zvýší lodního stěžně, jedovatí brouci zdělí sedmi loket, prameny, z nichž se prýští zlato, ptáci, kteří hovoří jako lidé, a lidé s psími hlavami. Toho ovšem Makedonci nenalezli, ale za to shledali kvetoucí říše, veliká města, koření, zlato a neznámé požitky všeho druhu. Několik menších knížat Alexandros bez obtíží přinutil, aby se poddali; těžký byl však boj, když se s Alexandrem na březích Hydaspu srazil král Poros, jenž na obranu svou do pole postavil 200 slonův. Avšak Alexandros zvítězil též i nad ním a postupoval ještě dále do Indie, ale když přirazil k řece Hyfásu, na dráze vítězné zastavila jej nevole vojska, které již nenalezalo zalíbení v dobrodružných a unavujících výpravách. On sám snad nahlížel, že by mu národ indický následkem uzavřeného vývoje svého odporoval s neočekávanou neústupností, kterou by sotva bylo lze zlomití několika bitvami, a to snad i jeho samého pohulo k návratu. Dvanáct velikých oltářův postavil na nejzazším místě, kam byla pronikla výprava jeho.

(*Alexandrov konec.*) Vrátiv se z výpravy indické, Alexandros pojal ještě dvě manželky perské a všemožným spůsobem podporoval sňatky Makedoncův s Peršankami. Posléze i osobní svou stráž doplňoval Asiaty. Tyto opětové novoty a s nimi spojené urážky citu vlasteneckého popudily pluky makedonské k povstání, když Alexandros zamýšlel vojny ke službě neschopné poslati nazpět do Evropy. Avšak odhodlanosti jeho podařilo se i nyní, jakož i při všech ostatních příležitostech, utišiti vojsko (324). Zemřel již roku následujícího (323) v Babyloně následkem nestříditého života a snad i předešlých namáhání, maje 32 let.

Žádný vojevůdce před Alexandrem nenabyl takové slávy jako on. Vzdělanosti lidské důležitou službu prokázal dalekým rozšiřováním jazyka a vědy řecké. Na výpravách svých založil více než 70 měst a stále jevil živý smysl pro nové, jmenovitě velikolepé podniky. Pozdější nemírná marnost velikosti jeho velmi uškodila, na újmu jsouc úspěchům jeho rozkazův. Nicméně vždy u veliké míře zůstal přístupen cítěm ušlechtilým; ukazuje to lítost jeho po zavraždění Kleita a bolest jeho sotva utišitelná, když v Ekbatanech zemřel Hefaistion, přítel jeho z mládí (324).

§ 68. Nepokoje po smrti Alexandrově až ku konečnému rozdělení jeho říše 323—301.

(*Rozdělení říše v náměstnictva.*) Když Alexandros zemřel, nebylo nikoho, kdo by ohromnou říši, sotva založenou, byl pohromadě udržel s dostatečnou silou. Nejdůležitější členové rodiny královské byly matka jeho Olympias, sestra Kleopatry, manželka Roxane a syn pohrobek Alexandros Aigos, konečně blbý nevlastní bratr Filipp Aridaios. Moc přirozeným způsobem připadla vojsku, stojícímu v Asii, a to blbého Filipa Aridaia a Alexandra Aiga uznalo za krále své. Perdikkas, jemuž byl Alexandros umíraje odevzdal pečetní prsten svůj, za těchto slabých králův vedl vlastní vládu. Správa jednotlivých provincií rozdělena mezi nejvznešenější vojevůdce; zejména Lysimachos dostal Thrakii, Antipatros a Krateros Makedonii a Řecko, Antigonos Pamfylii, Velikou Frygii a Lykii, Eumenes Paflagonii a Kappadokii, Ptolemaios Aegypt.

Brzo se ukázalo, že Perdikkas zamýšlí celou vládu strhnouti na sebe; jmenovitě se to projevilo, když k tomu cíli chtěl se zasnoubiti s Kleopatrou. Když proto několik náměstkův se proti němu spojilo a on ve válce proti nim nejprve se obrátil proti Ptolemaiovi, na přechodu přes Nil zabit jest od vlastních vojákův (321). Vláda poručenská odevzdána pak Antipatrovi a Seleukos, jenž při prvním dělení ničeho nebyl dostal, učiněn náměstkem babylonským.

(*Válka lamijská 323—322.*) Když se zpráva o úmrtí Alexandrově dostala do Řecka, domnívali se Řekové, že nadešla doba, aby svrhli ze sebe cizí jařmo. Myšlenky osvobození ujali se Atheňané, rozníceni Demosthenem, i spojili se s Aitolý (323). K nim přidal se tenkrát mnohem větší počet měst, než se byl spojil před válkou s Xerxem. Statečný vůdce společného vojska Leosthenes porazil Antipatra a přinutil ho, zavřítí se do města Lamie. Avšak při oblehání tohoto města padl a Řecko ztratilo s ním jediného schopného vojevůdce. Antipatros brzo potom z nebezpečného postavení svého vysvobozen novým vojskem, poslaným jemu ku po-

moci z Asie. Mezi tím se vojsko řecké ztenčovalo, místo aby ho přibývalo, neboť sbory jednotlivých měst se vracely domů pod záminkami pravdivými i nepravdivými; proto, když Antigonos u Krannonu dobyl vítězství byť i neúplného, Řekům další vedení války stalo se nemožným. Jednotlivá města s Makedony učinila mír, pokud jen mohla; nejkrutěji postiženi Athenští. Donuceni přijmouti posádku makedonskou do Munychie a nésti válečné útraty. Mimo to měli Antipatrovi vydati řečnický Demosthenes a Hyperida; oba sice prchli, ale jsou dostiženi; Demosthenes otrávil se sám, aby ušel hrozcímu osudu a Hyperides jest odpraven. Stejný konec stihl i mnoho jiných odpůrcův strany makedonské. Demokracii athenské smrtelná rána zasazena tím, že 12.000 občanův zbaveno práv politických a moc státní vložena do rukou občanův bohatších. Aitolové, kteří se mohli snáze hájiti v horách svých, smluvili mír pod příznivějšími podmínkami. Makedonské panství v Řecku již od nikoho více nebylo ohroženo (332).

(*Vzájemné boje náměstkův.*) Povstání Řekův mohlo lépe skončiti, kdyby byli vyčkali nesvornost mezi vojevůdci makedonskými, která vypukla hned po přemožení Řecka. Po smrti Perdikkově usadila se rodina královská v Makedonii a Antipatros vedl za ní vládu, jejíž moc však nesahala daleko i v Evropě. Umíraje (319) za nástupce ve správě říšské neustanovil syna svého Kassandra, jehož nepřátelské smýšlení proti rodině královské dobře mu bylo známo, nýbrž Polysperchonta, spolubojovníka svého. Avšak vládychtivý Kassandros nesnesl toto příkoří a chtěl se pomocí Antigona zmocniti Řecka. Úmysl ten snadno se mohl provéstí, poněvadž mu přály vlády oligarchické, od otce jeho v jednotlivých městech založené. Proto Polysperchon, aby získal Řeky, listem královským dal prohlásiti, že se v Řecku zavéstí má demokracie, jak bývala za Filippa a za Alexandra. Athenští následkem toho bez odkladu změnili vládu svou, vrátili právo občanské těm, jimž bylo odňato a odsoudili Fokiona k smrti. Polysperchon nemohl však města dostatečně brániti proti Kasandrovi; Atheny vzdaly se a přinuceny byly, aby se spojily s ním. Také v ostatním Řecku panství Kassandrovo rychle se šířilo.

(*Pád rodiny královské.*) Nedlouho potom si Kassandros získal i panství nad Makedonií. Tehdá rozdvojili se Olympias, na jejíž straně byla Roxane se synem svým, a Filipp Aridaios, jež vedla manželka jeho Eurydike. V sporu tom Filipp přemožen a spolu s manželkou svou podnětem Olympiady zavražděn (317); ale brzo potom i Olympias od Kassandra přemožena a zajata i donucena,

zemřítí smrtí rovněž násilnou. Roxane a syn její v zajetí upadli vítězi, jenž nyní neobmezené panství vykonávají se jal v Makedonii, kdežto v Řecku posud ještě proti němu válčili Polysperchon a přívrženci jeho.

Nedosti na tom, že si královská rodina sama nesvorností svou připravila záhubu; brzo stihla ji také krutá rána smrtí nejvěrnějšího přívržence jejího Eumena. Eumenes se pokusil o to, aby k poslušnosti přinutil vojevůdce Alexandroy, po samostatnosti bažící, zejména Antigona, a při tom převahy nabyl obratnějším uměním válečným. Antigonos, ztrácejce naději u vítězství, vraždou zbavití se chtěl protivníka svého. Proto vešel v dorozumění s vojiskem jeho, a toto, nepřejíc vůdci svému pro řecký jeho původ, vydalo jej Antigonovi a ten jej dal zavraždití (316). Antigonos byl nyní pánem Asie. Zřejmě dával na srozuměnou, že ostatní náměstky trpěti chce toliko jakožto poddané své, ale nikoli jakožto sobě rovné. Seleukos následkem toho prchl k Ptolemaiovi do Egypta, a s ním a s Kassandrem i Lysimachem učinil spolek proti společnému nepříteli. Demetrios Poliorketes, Antigonův syn, u Gazy (312) od spojencův utrpěl těžkou porážku; tu pak Seleukos podnikl smělou výpravu do Babylonie a znovu si ji podmanil. Antigonos smřil se brzo potom se svými odpůrci kromě Seleuka (311); v míru tom všeobecně uznána práva nedospělého Alexandra k trůnu. Avšak to stalo se jen na oko, neboť když Kassandros pozoroval, že by se mu Roxane a syn její mohli státí nebezpečnými, bez rozpaku oba dal zavraždití. Ještě žil jeden syn velikého podmanitele makedonského a manželky jeho Barsiny, Herakles. Ten nyní od Polysperchonta prohlášen za nápadníka trůnu, avšak brzo za mrzký peníz tóž jest zavražděn (309), tak veškerá rodina Alexandrova skončila smrtí násilnou dílem vzájemným pronásledováním, dílem vládychtivostí jejich protivníkův.

(Konečné rozdělení říše.) Když nebylo nikoho, kdo by byl mohl právem táhnoutí se k veškerému panství, dosavadní náměstkové přijali název královský. Počátek učinil Antigonos; Kassandros, Lysimachos, Ptolemaios a Seleukos jeho následovali. Antigonos opět nebyl spokojen s tou částí, kteráž jemu byla připadla, jakkoli obsahovala nejdůležitější končinu Asie, a zkoušel štěstí své proti Ptolemaiovi, nejchytřejšímu z odpůrcův svých; než útok ten se nepodařil. Avšak syn jeho Demetrios šťastněji pochodil při vpádu do Řecka, což pohnulo Lysimacha, Seleuka, Ptolemaia a Kassandra, aby se spojili proti Antigonovi. U Ipsu srazil se Antigonos s Lysimachem i Seleukem a v bitvě té poražen jest i zabit

(301). Říše jeho stala se kořistí vítězův; největší část připadla Seleukovi. Na zříceninách bývalé říše makedonsko-perské vzniklo nyní několik nových státův, které u vzájemné od sebe nezávislosti samostatně se vyvíjely. Nejdůležitější z nich byly: 1. Makedonie a Řecko; 2. Thrakie; 3. Syrie; 4. Aegypt. Samostatnost Thrakie měla nejkratší trvání, neboť když Lysimachos padl v boji proti Seleukovi (281), asijská část državy jeho dostala se vítězi, a Thrakie přivtělena k Makedonii.

II. Říše vzniklé z monarchie makedonské.

§ 69. Makedonie a Řecko.

(*Makedonie.*) Makedonie a Řecko byly po bitvě u Ipsu v moci Kassandrově, jenž v těchto zemích se udržel až do smrti (296). Rozbrojův, které pak mezi syny jeho vypukly o dědictví, Demetrios, syn Antigonův, použil k tomu, aby se zmocnil panství, i udržel se v něm po sedm let (294—288). Bažení po výbojích připravilo mu však tžž nešťastný konec jako otci jeho; ztratil totiž Makedonii, kterou mu odňal Pyrrhos, král epeirský a brzo potom odňal mu Lysimachos i zbytek zemí jeho. Od té doby mnoho bojováno o Makedonii a o Řecko. Z rukou Pyrrhových Makedonie po rozmanitých různých příšla v držení Lysimacha; po jeho porážce ve válce proti Seleukovi (281) Makedonii opanoval Ptolemaios Keraunos, nejstarší syn krále aegyptského Ptolemaia, jenž od otce byl vyděděn a tím donucen opustiti Aegypt.

Velice utrpěly brzo potom i Makedonie i Řecko v pádem Keltův (280—279). Původní vlast tohoto národa byla Gallie; dávno však jednotlivé jeho kmeny vystěhovaly se do nížiny padské, ke střednímu Dunaji a do Illyrie. Ustavičné vnitřní boje, jimiž zmítány byly Makedonie a Řecko, vábily nyní Kelty usedlé na Dunaji k vpádu do jmenovaných zemí. Ptolemaios padl v boji proti prvnímu jejich voji (280), načež Makedonie bez obrany vydána byla pustošení jejich. Druhá horda, více než 200.000 mužův silná, příštího roku táhla do Řecka a chtěla vyloupiti poklady chrámové v Delfech, avšak převraty přírodními, hladem a zimou zmenšena na polovici i donucena k návratu. Ze zbytkův jedna část rozptýlila se po poloostrově illyrském, jiná založila na několik desetiletí zvláštní stát (Tyle) v Thrakii a část třetí konečně uchýlila se do Malé Asie. Král Nikomedes bithynský přijal je tam do žoldu svého a vykázal jim sídla v krajině Galatii, která od nich obdržela své jméno.

V Makedonii takto zpuštěné se Antigonos Gonatas (syn Demetria Poliorketa) l. 278 dostal k panství, které jen na krátký čas přerušeno opětným vpádem Pyrrhovým. Zřetel jeho obrácen byl k tomu, aby Řecko uvedl v bývalou odvislost, avšak snaze této protivila se i vysílenost Makedonie i spolek učiněný mezi Řeky k ochraně neodvislosti. Byl to spolek achaiský.

(*Spolek achaiský.*) Spolek tento skládal se ode dávna ze dvanácti achaiských měst, avšak panství makedonské v Řecku učinilo mu konec. Zmatky v Makedonii (okolo 280) byly obnovení jeho příznivy; byv obnoven, nezůstal však obmezen na malý počet měst achaiských, nýbrž znenáhla se rozšiřoval. Když v čele jeho byl Aratos sikyonský, dospěl k nejmocnějšímu rozvoji; tehdy k němu kromě Sikyonu (251), Korinthu a Athen náležela veliká část Řecka, zejména Peloponnesu. Spolková rada, skládající se z poslancův měst, ročně scházela se dvakrát a řídila zahraniční záležitosti spolku. V čele stáli dva vrchní velitelové (strategové) a písař státní (grammateus).

Aratos úspěchův svých dosáhl především peněžitou pomocí egyptskou i zmařil všechno úsilí Antigona Gonaty († 240), čelící proti seslení spolku. Avšak toto rozmnožení moci v Řecku samém řevnivost vzbudilo u spolku aitolského i u Spartanův; války domácí proto vzniklé k záhubě Řecka přispívaly více než zbraně cizincův.

(*Spolek aitolský.*) V spolku tomto byli spojeni horalové aitolští, kteří prvě byli lid nepovšimnutý i nedůležitý; v dějinách řeckých vystoupili teprvé za války lamijské, v níž dobyli úspěchův nemalých. K tomu spolku přidružilo se několik kmenův v Helladě a též v Thessalii, později dokonce i některá města peleponnesská a několik ostrovů v moři ionském. Společné záležitosti vyřizovány na sněmě, odbývaném každého roku v Thermu, kdež voleni i nejvyšší úředníci: strategos, hipparchos (vůdce jízdy) a grammateus. Jím po boku stála rada spolková, apokletové. Demetrios II makedonský, použil řevnivosti Aitolův k Achaiům a učinil s nimi spolek, a tím nejlépe zabránil šíření spolku achaiského po celém Řecku. Na Peloponnesu samém brzo potom Spartané vystoupili co nejnebezpečnější nepřátelé spolku tohoto.

(*Osud Sparty.*) Spartané dávno již byli se uchýlili od bývalého rozdělení majetku; počet občanův obdařených pozemky vždy více se zmenšoval, tak že jich prý toho času nebylo více než sto. Původní prostota obědův ustoupila hodům a bujnosti. Král Agis III. soustavu státní obnoviti chtěl ve smyslu zákonodárství

Lykurgova a snažil se, aby počet občanův rozmnožil přijetím perioikův a cizincův. Pokus jeho zmařen jest odporem boháčův a král sám v nepokojích z toho vzniklých zabit (237). Nástupce jeho Kleomenes III. (236—220), nedal se tím odstrašiti od nových pokusův opravných a provedl je, ovšem zavražděním eforův a zapuzením 80 bohatých Sparťanův, tedy téměř celé zámožné třídy. Pozemky znova rozdělil a počet občanův přijetím perioikův a žoldnéřův doplnil na 4000. Tu pak obrátil se s těmito čerstvými silami, státu nově získanými, proti spolku achaiskému a podrobil si několik měst k němu náležejících. Aratos se v nouzi té ucházel o pomoc u krále makedonského Antigona Dosona (230—221), jenž nemeškal použití příležitosti této k zeslabení Řecka. V bitvě u Sellasie (222) zvítězil pomocí spolkového vojska achaiského nad Spartany, vedenými Kleomenem. Sparta se od této porážky již nikdy více nezotavila. Proti opravám Kleomenovým nastoupila nyní reakce; vypovězení občané vraceli se nazpět a jakkoli snad novým občanům neodňali všechnu majetek, nové rozdělení země se předce neudrželo. Království samo brzo potom zrušeno navždy. Za času panství římského tvořili perioikové a heiloti zvláštní obce s jistým počtem měst, jejichž počet Augustus určil na 24; území Sparty samé obmezeno bylo na vnitrozemí a pobřeží panství jejímu odňato. Tak zanikl znenáhla stát spartanský jako řeka, mizící v písku.

(Další osudy Makedonie a Řecka vetkány jsou do dějin římských.)

§ 70. Syrie.

Seleukos I. Nikátor*) byl po bitvě u Ipsu z vojevůdcův, kteří mezi sebe rozdělili říši Alexandra Velikého, panovník nej-mocnější. Když pak ještě Lysimachovi odňal země maloasijské, říše jeho obsahovala všechno to, čehož byl v Asii druhdy dobyl Alexandros; jen několik nepatrných krajin v Malé Asii a východní na straně k Indii ležící části Gedrosie, Arachosie a země pod Paropanisem, které postoupeny králi indickému Kandraguptovi, k říši jeho nenáležely. I při této rozsáhlosti říše jeho v sobě měla zárodek úpadku, neboť obsahovala národy nejrozmanitější, kteří žádnou vnitřní jednotou nebyli sloučeni. Seleukos sice a

*) Posloupnost Seleukovcův: Seleukos I. Nikátor † 281, Antiochos I. Soter † 262, Antiochos II. Theos (bůh) otráven 247, Seleukos II. Kallinikos † 227, Seleukos III. Keraunos † 224, Antiochos III. † 187, Seleukos IV. Filopator † 176, Antiochos IV. Epifanes † 163; ostatní nástupci zcela jsou nedůležití.

nástupci jeho mnoho se starali o rozšíření jazyka a vzdělanosti řecké, založili přes čtyřicet značných měst (mezi nimiž byla Antiochia nad Orontem a Seleukia nad Tigridem), avšak dobré následky této civilisace obmezeny byly tím, že panovníci se po příkladě králův perských oddávali rozkošem a více se ohavnostmi sprznili než kterákoliv jiná dynastie asijská.

Seleukos říši rozdělil na 72 satrapií a všude správu civilní oddělil od vojenské, aby v rukou náměstkův nebyla spojena přílišná moc, což by jen usnazovalo časté odboje. Přes tuto opatrnost říše nedlouho potom počala se na východě bořiti odpadnutím Baktrie a Parthie (okolo 250), kdežto na západě králové egyptští opanovali sousední provincie asijské (Palæstinu, Foinikii a jiho-východní pobřeží Malé Asie). Antiochos III. Veliký (224—187) veškerými silami hleděl zameziti úpadek říše; pokoušel se nejprvé o dobytí Parthie, avšak brzo upustil od toho a obrátil se proti Aegyptu, jemuž odňal výboje na půdě asijské. Příznivé tyto pokroky učinily ho tak hrdým, že se odvážil pustiti se v boj s Římany. Ale místo aby byl uposlechl zkušeného Hannibala, jenž se z Karthaginy k němu utekl, více důvěřoval ve svůj vlastní rozum, a touto nerozvážností zavinil svou porážku u Magnesie (190). (Šíře o tom v dějinách římských.) Říše syrská byla tím ze své výše svržena; Antiochos všechny země své v Malé Asii z této strany Tauru musel postoupiti Římu a nad to zaplatiti ohromnou náhradu válečnou. Za nástupcův jeho říše vždy více obmezována jest na vlastní Syrii, až pak l. 64 před Kr. úplně proměněna v provincii římskou.

§ 71. Menší říše asijské.

Některé krajiny maloasijské za bojův mezi diadochy nabyly samostatnosti, a všechno úsilí Seleukovcův nebylo s to, aby jim ji odňalo. Počet těchto malých neodvislých státův značně rozmnožen, když při zmáhajícím se úpadku říše syrské jednotlivé její provincie dosáhly neodvislosti, až konečně všechny podlehly Římanům.

K říším hned z počátku neodvislým patří:

1. *Bithynie*. Nikomēdes I. samostatnost Bithynie zachránil proti Seleukovi Nikatorovi pomocí jedné části oněch Keltův, kteří 280—279 pustošili Řecko a Makedonii.

2. *Kappadokie* neodvislosti své dosáhla po bitvě u Ipsu a ovládána jest od perské dynastie Ariarathovy.

3. *Pontos*. Provincie tato osvobodila se ještě dříve než Kappadokie, a spravována byla od dynastie Mithridatův, původu

perského. Mithridates II., podrobiv se Alexandrovi Velikému, po smrti jeho vyčkal příležitost, aby se osvobodil od Antigona, jemuž Pontos byl přidělen. V pozdější době říše pontská velmi se rozšířila a Římané s králi jejími podstoupili boje velmi kruté. (Šíře o tom v dějinách římských.)

K říším, které si nezávislosti své dobyly odpadnutím od říše syrské, náleží:

1. *Pergamon*. Náměstek země této Filetairos osvobodil se po smrti Seleuka Nikatora. Nástupci jeho přijali název královský i získali si veliké slávy jakožto znatelé a podporovatelé vědy a umění řeckého. Aby neodvislost svou snáze uchovali, ve spolek vstoupili s Římany; Euměnes II., zakladatel slavné knihovny pergamské, podporoval je obzvláště v boji s Antiochem III., a za odměnu dostal většinu provincií syrských v Malé Asii. Druhý nástupce jeho Attalos III. říši svou závětem odkázal Římanům (130 před Kr.).

2. *Parthie*. Říši tuto založil okolo l. 250 před Kr. Arsakes. Od nástupcův jeho Arsakovcův zvětšována vždy více, tak že se posléze prostírala po všech zemích mezi Eufratem, Indem a Oxem. Když Římané panství své rozšířili až k hranicím říše této, bylo jim podnikati s Parthy nejkrutější boje, v nichž vítězství zhusta se střídalo, přecházejíc od jedné strany k druhé. L. 226 po Kr. Artabanos IV., poslední král parthský, vypuzen od Peršana Artaxerxa. Tím panství parthské svrženo a na jeho místo nastoupila říše novoperská za vlády potomkův Artaxerxových (z rodu Sassanovcův).

3. *Baktrie*. Říše tato nabyla nezávislosti své od Syrie již l. 250 před Kr., avšak přivtělena brzo k Parthii.

4. *Armenie*. Když byl Antiochos III. moci své pozbyl ve válce s Římany, v Armenii povstali (l. 189 před Kr.) dva králové, z nichž každý udržel se v panství nad jednou částí (ve Veliké a Malé Armenii). Tigrānes I. (95—60), král velkoarmenský pod žezlem svým sloučil obě Armenie, rozšířil panství své i za hranice jejich, založil mnoho měst (mezi nimiž Tigranocertu), usazoval Řeky v říši své, a přivedl ji k největšímu rozkvětu. Pro příbuznost s králem pontským Mithridatem zapletl se do války s Římany, ztratil všechny země kromě Veliké Armenie i nad to upadl v odvislost od vítězův. Za císaře Trajana (106 po Kr.) se Veliká Armenie stala provincií římskou; později připojena k říši novoperské.

5. *Palæstina*. Po rozkotání světové říše makedonské podařilo se panovníkům egyptským připojiti Palæstinu k říši své. Hellenství činilo mezi židy značné pokroky, poněvadž Ptolemaiovcí všude mu nadržovali, a aby mu židy získali, písmo svaté od 72 tlumočnickův přeložiti dali na jazyk řecký (septuaginta). Mnoho židův přestěhovalo se do Aegypta, kdež usadili se v Alexandrii; králové egyptští sami podporovali stěhování toto. Tam utvořila se zvláštní škola učencův židovských, „škola alexandrinská“, v jejímž učení poznati lze vliv pohanství řeckého.

U židův pravověřících toto vnikání hellenství, jež se zdálo býti spojeno s velikým nebezpečenstvím pro zděděné jejich náboženství, vzbuzovalo veliké pohoršení, a proto nebyli nespokojeni, když Antiochos III. Veliký, král syrský, panství egyptskému učinil konec a Palæstinu připojil k říši své (203). Avšak lepšího nakládání a větší ochrany domácího náboženství nedostalo se židům ani nyní, neboť Antiochos IV. Epifanes vyhladiti chtěl náboženství židovské, i rozkázal, aby smrtí byli trestáni, kdož by se zdráhali obětovati bohům pohanským. Dobil i Jerusalema samého a poskvrnil i oloupil chrám. V nouzi této budila se u židů více než kdy jindy příchynost k pravé víře v Boha i osvědčili ji tím, že mnozí raději zemřeli za nejkřutějších muk, než aby zapřeli víru svou. — Matathias se svými pěti syny, z nichž nejvýtečnější byl Judas přímým Makkabæos (t. j. kladivo), kolem sebe shromáždili všechny židy, kteří byli ochotni hájiti víru svou a bojovati proti cizímu utiskování. Podniknutí jeho skončilo se šťastně; panství syrskému v Jerusalemě učiněn konec a chrám opět vrácen bohoslužbě (167 před Kr.) Aby však cizí panství ze sebe svrhli také v ostatních částech Palæstiny a Syry vůbec odstrašili od dalších útokův, k tomu bylo ještě potřebí mnohých a dlouholetých bojův. Simon (143—135), nejmladší syn Matathiův, konečně obnovil nezávislost Judska, obratně používaje domácích různic dynastie Seleukovcův. Syn jeho Jan Hyrkānos (135—106) rozšířil hranice panství svého po Samarii i Galilæi a po území Edomitův. Neméně šťastni byli synové Janovi, Aristobulos I. a Alexander Jannaios ve snahách po rozšíření své moci. Starší z nich, Aristobulos, první přijal název královský. — S neodvislostí neobnovila se však též sjednocenost vnitřní, neboť strany, které se vyvinuly vlivem hellenismu (saddukæové a farisæové), zůstaly a neustále nepřátelsky na sebe dorážely.

Saddukæové (jichž zakladatelem byl Sadduk) pokoušeli se o to, aby moudrost řeckou sloučili se židovstvím, ale tím vzdalovali se od víry otcův svých,

neboť konečně upírali i nesmrtelnost duše a věčnou odplatu. Farisæové (t. j. zvláštní), kteří před jinými vynikati chtěli pobožností, přísně se drželi zákona, jež doslovně vykládali a v tisícířých malichernostech zachovávali. Z pobožnosti učinili jakési umění a řemeslo. Essæové, třetí to strana, žili vzdáleně od světa na západní straně mrtvého moře; majetek měli společný a vyznamenávali se skutečnou a činnou zbožností, neúčastníce se různé světských.

Když mezi syny Alexandra Jannaia vypukly rozbroje o následnictví, vkládali se do něho farisæové i saddukæové a povolali k rozhodnutí Římany. Pompejus, přišed s vojskem římským, dobyl Jerusalema (63 před Kr.) a rozhodl se pro stranu farisæův, jichž ochráncem byl Hyrkanos II.; avšak přidělil mu pouze název nejvyššího kněze, nikoli krále; odpůrce jeho Aristobulos II. odveden jest co zajatec do Říma. Zařízení toto zůstalo, až pak Cæsar (po vítězství nad Pompejem) Hyrkanovi po bok postavil Idumæjce Antipatra jakožto prokuratora, stav se takto původcem úplného svržení domu makkabæjského. Antipatros použil postavení svého k tomu, aby veškerou moc strhl na sebe; a proto po otrávení jeho od nespokojených židův syn jeho Herodes, podporován jsa od triumvirův římských, přijmouti mohl název krále judského (39 před Kr.). Tak odňato bylo žezlo pokolení Judovu, jemuž přínáležel rod Makkabæovcův.

Panství Herodovo pokládali židé za usurpaci a nenáviděli krále svého. Herodes, jenž nenávisť tu zasluhoval pro ukrutnost svou, co nejužěji připojil se k Římanům a nemálo tím přispěl k pozdější zhoubě židovstva. Za jeho panování narodil se spasitel **Ježíš Kristus** v Betlehemě. (Šíře o osudech a záhubě Palæstiny v dějinách římských.)

§ 72. Aegypt.

Mezi státy, vzniklými z monarchie Alexandra Velikého, říše egyptská největšího rozkvětu dosáhla za dynastie Ptolemaiovcův a zachovala samostatnost svou nejdéle. Příčina toho vězela v příznivé poloze zeměpisné, která ji uchránila před cizími útoky, a ve vnitřní jednotě, neboť říše neskládala se z pouhé smíšeniny rozličných národův, nýbrž spojena byla stejnou vzdělaností. Jazyk totiž a učenost hellenská, které tak mocně byly sem vnikly již před dobytím od Peršanův (525 před Kr.), zavládly nyní v Aegyptě, přispívající k sesílení a zvelebení říše.

(*Ptolemaios I. Lagi čili Soter † 284.*) Ptolemaios, jeden z vojevůdcův Alexandra Velikého, při dělení dostal Aegypt i získal si lásku svých poddaných moudrým chováním, u vážnosti maje obyčeje a mravy lidu. Uchrániv říši svou před cizími útoky, připojil k ní

na západě Kyrenu, na východě Palæstinu, Foinikii a Koilesyrii, na sever ostrov Kypros. Po těchto válečných výsledcích pomýšlel na vnitřní sesílení Aegypta. Alexandrie od něho dostavěna a učiněna střediskem říše, k čemuž hodila se světovou polohou svou. Obchod rozšířil a zmohl se, jako nikdy prvé, a pokladně královské zjednával důchody nejznačnější. Ptolemaios, jsa přítelem věd, založil proslulé museum a v něm velikolepou knihovnu; slavní básníci a učenci měli v budově této příbytky své. Zemská správa a soudnictví urovnáno co nejobedlivěji a tím do celého spůsobu vlády uveden nový život. Řádné loďstvo a silné vojsko žoldnéřské chránilo rozkvět ten a ručilo za další trvání státu.

(*Ptolemaios Filadelfos* † 246.) Mladší syn jeho Ptolemaios, přijímám Filadelfos, jenž zapuzením staršího bratra (Ptolemaia Kerauna) dostal se k vládě, panoval ve smyslu otce svého. Vychován byv od znamenitých učencův a básníkův, osvojil si nejen značné vzdělání, nýbrž i zalíbení v zaměstnání vědeckém a takto příkladem svým přispíval ku skvělému rozvoji hellenismu v Aegyptě. Avšak od otce svého tím se neprospěšně lišil, že se po příkladu panovníkův asijských oddával nemírné nádheře. Přes to přese všechno uspořeny však za něho veliké summy, poněvadž příjmy státní, které prý ročně obnášely více než 14.000 talentův, nikterak ne-spotřebovány.

(*Ptolemaios Euergetes* † 221.) Ptolemaios Euergetes jevil ducha válečného a vkládal se v boje Řekův a Makedoncův, aniž by při tom nabyl zvláštních výhod. Lepší výsledek měly snahy jeho o zavedení cílého obchodu s Abyssinií založením osad. Umění a vědy podporoval rovněž jako předchůdcové jeho; knihovna alexandriinská hojně jest rozmnožována a velicí učenci obzvláště vyznamenáváni.

(*Potomní Ptolemaiovcí.*) Smrtí třetího Ptolemaiovice počal úpadek Aegypta. Ptolemaios Filopator († 204) málo se staral o duševní snahy předků svých, zcela se oddav životu prostopáskému. Říše, která za otce jeho dosáhla největšího objemu, poněvadž k dřívějším zemím dobyty nové krajiny v Malé Asii (Karie, Kilikie a Lykie), pak několik pomořských měst v Thrakii a snad i Kyklady, v krátkém čase nešťastnými válkami obmezena jest na země africké a tak svržena z výše své. Nezletilý Ptolemaios Epifanes (204—181) Římanům zavalil příležitost, zakročiti v záležitostech aegyptských, a tím byl neodvislosti říše navždy učiněn konec. Neboť králové, kteří od nynějška panovali, sotva byli více než sluhové Říma, až l. 30 před Kr. Aegypt úplně

přivtělen jest k říši římské jakožto provincie. (Šíře o tom v dějinách římských.)

§ 73. Vzdělanost a literatura alexandrinská.

Založením světové monarchie makedonské a říši z ní vzniklých hellenismu otevřeno nesmírné pole k nové činnosti. Řecký jazyk a literatura nezůstaly obmezeny na kraje domácí a na osady, nýbrž vynikajícího postavení nabyly v Malé Asii (a zde obzvláště v království pergamském), v Syrii a především v Egyptě, kdež se Řekům otevřel takoruka nový domov. Takové neobyčejné rozšíření jeviště mělo podstatný vliv nejen na jazyk řecký sám, nýbrž i na literární plody jazykem tímto sepsané. Co do jazyka, původní čistoty své pozbyl přijímáním nových slov a rčení, aby se přispůsobil změněným podmínkám života. Literatura zbavila se rázu národního a přijala povahu světovou, neboť znenáhla se šířící známost rozličných náboženství, státních zřízení, plodův literárních, názorův mythických a filosofických zrušila bývalou uzavřenost řeckého živilu a působila, že se pracemi nově se tvořícího stavu učencův vyvinula literatura světová, v níž moudrost východní a způsob starořecký se slučovaly způsobem často nepřirozeným. Na vědy praktické nové okolnosti tyto měly vliv příznivý, poněvadž veliké výpravy válečné, hojně zakládání měst a četné stavby, jakož i rozšířený život obchodní napomáhaly jejich rozkvětu. Egyptská Alexandrie zaujala první místo v tomto rozvoji a dala mu jméno.

(*Básnictví.*) Básnictví dostatečně pěstováno ve všech druzích, jak ve dramatu, tak i v epice a t. d., avšak básníci vynikali více bohatými vědomostmi než básnickým nadáním. Nejznamenitější byl Theokrit jakožto básník idyllický; žil dílem v Syrakusách, dílem při dvoře egyptském.

(*Vědy.*) Pod jménem grammatiky utvořili učenci alexandrinští vědu novou. Rozuměli jí všecky ty vědomosti, jež potřebny byly k vysvětlení starých spisovatelův řeckých a k porozumění jim. Nejslavnější grammatik byl Zenodotos z Efesu, přednosta musea alexandrinského (okolo 280). Jeho i nástupcův jeho zásluhou text starých spisovatelův kriticky probádán a očištěn od mnohých kazův; obzvláštní zásluhy získal si Aristarchos o zjištění textu Homerova. — Filosofové školy alexandrinské vkročili v šlépěje velikánův této vědy (Sokrata, Platona, Aristotela a j.), rozvádějíce nauky jejich způsobem více nebo méně jednostranným a hledíce jim zjednatí praktické důležitosti v životě. — Nejvíce

vynikají, jak již podotčeno, alexandrinské spisy o vědách reálních. V matematice Eukleides (okolo 300) převyšoval všechny ostatní, kdokoli tou vědou se zabývali; jemu patří zásluha, že v dosavadní známosti mathematické uvedl pořádek vědecký; zavedl do ní také metodu, která v platnosti zůstala až po naše doby. Neméně znamenitý jest Eratosthēnes (276—196) jakožto matematik i zeměpisec; on poprvé měřil stupně, vypočítal sklon ekliptiky a určil objem země. Žil v Alexandrii. Jakožto mechanik starověký od nikoho nepřevyšěn Archimēdes (nar. okolo 287); studia svá konal v Alexandrii, ale žil později v Syrakusách, rodném městě svém, při jehož hájení proti Římanům vědomostí svých prakticky upotřebil. Nejznamenitější hvězdář starého věku byl Hipparchos z Nikaie (190—125); větší část života svého ztrávil na Rhodu, zaměstnán jsa pozorováním astronomickým, avšak žil též v Alexandrii. On poprvé se zabýval planimetrií a sférickou trigonometrií a sestavil též první tabulky o pohybech měsíce a určil bezpečná pravidla k vypočítání zatmění slunce a měsíce. On také první uměl vypočítati zeměpisnou délku a šířku nějakého místa a tím správné kreslení map učinil možným.

Oddíl IV.

Dějiny římské.

Prameny a spisy novější: Původními prameny jsou domácí dějepisci sami, kteří psali jazykem latinským, a někteří souvěci historikové řečtí. Jména a spisy jejich zevrubně jsou udána v paragrafech, jednajících o dějinách literatury římské, tak že uvádění jich zde bylo by zbytečným. — V novějším čase velicí duchové věnovali se s obrovskou pilí studiu dějin římských a kritickým badáním dospěli k výsledkům tak znamenitým, že téměř lze říci, že naše známost nejstarších dějin římských jest důkladnější než byly vědomosti vrstevníkův Ciceronových. To platí nejprve o pracích Niebuhrových. Jeho dějiny římské (v třech dílech) sahají pouze ku konci první války punské; avšak přednášky jeho, obsahující veškeré děje římské, po smrti jeho vydány jsou od Islera. Jiná důležitá díla jsou: Schwegler, *römische Geschichte* 1853, Mommsen, *römische Geschichte*, 5. vyd. 1868; Peter *Geschichte Roms* 1865 a násl., Göttling, *Geschichte der römischen Staatsverfassung* 1840, Kuhn, *die städtische und bürgerliche Verfassung des römischen Reiches* 1864 a násl., Lange (*römische Alterthümer* 1856 a násl.), Marquardt a Mommsen (*Handbuch der römischen Alterthümer* 1871 a násl.), Drumann (*Geschichte Roms in seinem Uebergange von der republikanischen zur monarchischen Verfassung* 1834—1844), Bernhardy (*Grundriss der römischen Literatur* 1857), Preller (*römische Mythologie* 1858), Overbeck (*Pompeji in seinen Gebäuden, Alterthümern und Kunstwerken* 1866), Merivale (*Geschichte der Römer unter dem Kaiserthume, z angličtiny do němčiny* 1866 a násl.), Richter (*das weströmische Reich besonders unter den Kaisern Valentinian II. a Maximus* 1865), Forbiger (*alte Geographie*), Guhl a Koner (*das Leben der Griechen und Römer nach antiken Bildwerken* 1864), Fr. Šembera (*dějiny řecké a římské*), Fr. Velišský (*život Řekův a Římanův*). O pozdějších dobách dějin římských jedná též dílo Gibbonovo několikráte do němčiny přeložené: *history of the decline and fall of the roman empire* 1776—1788.

I. Zeměpis Italie.

§ 74. Fysická povaha země.

Italie jest podlouhlý poloostrov, jenž se od Alp prostírá téměř rovnoběžně s protějším pobřežím poloostrova illyrského od severozápadu na jihovýchod. Výhoda polohy této nejvíce se blíží výhodám poloostrova řeckého. Blížkost obou druhých ve starověku známých dílův země, jakož i hlavních zemí evropejských usnadňovaly obchod na všechny strany. Poněvadž však na poloostrově tomto není bezpečných a četných přístavův a sousední moře nemá toho množství ostrovův, které tak velice napomáhalo mořským plavbám Řekův do Malé Asie, obyvatelé italští výhodného položení vlasti své užívati mohli teprve v té době, když byla

vzdělanost dále pokročila a zejména, když se i umění plavecké zdokonalilo. Také nebyl obchod s cizinou v Itálii tak nevyhnutelně potřebný jako v Řecku; stačilyť plodiny půdy italské všem potřebám obyvatelstva, neboť vzdělávání rolí a chov dobytka mohly se provozovati způsobem nejvýhodnějším a nejvydatnějším, zvláště v požehnané rovině campanské. Poloostrov italský s řeckým poloostrovem společně má mírné podnebí a zdravý vzduch na horách nevysokých i celkem také v údolích a rovinách; nerovná-li se mu co do vývoje pobřežního a co do ostrovnatého moře aegejského, předstihuje jej zase bohatými rovinami podél řek a úrodnými nebo bylinatými stráněmi horskými, jakých vyžaduje polní hospodářství a chov dobytka. S přiléhajícími ostrovy Itálie má povrch asi 5600 □mil.

(*Hranice.*) Na severu Alpy a řeky Varus a Arsia; na západě moře tyrhenské; na jihu moře sikulské; na východě moře adriatické čili jaderské.

(*Pohoří.*) 1. Alpy. Severní hranici Itálie tvoří Alpy, veliké to pohoří, které poloostrov na severu obloukem uzavírá, na východě souvisíc s pásmy poloostrova ilyrského. Dělí se: 1. na Alpy přímořské (*Alpes maritimæ*), které od moře ligurského sahají až k hoře Viso (římský *Vesulus*); 2. Alpy kottské (*A. Cottiae*) až k hoře Cénis; 3. Alpy grajské čili savojské (*A. Graiæ*) až k Montblanku; 4. Alpy penninské (čili walliské, *A. Penninae*), na jejichž nejvyšším vrcholku (Velikém sv. Bernhardu) měl chrám *Jupiter Penninus*, až k hoře Rosa; 5. Alpy lepontské (*A. Lepontiae*), s horou sv. Gottharda (*Adula mons*); 6. Alpy rætské (grisonské a tyrolské Alpy, *A. Ræticae*); 7. Alpy norské (*A. Noricae*); 8. Alpy karnské (korutanské, *A. Carnicae*) až k Triglavu; Alpy julské či benátské (krajinské, *A. Iuliae*) až k moři jaderskému. — Mezi jižním svahem alpským a Apenninem rozkládá se veliká nížina italská, kterouž protéká řeka Pád.

2. Apenniny jsou hlavní pohoří italské. Vybíhajíce od Alp přímořských, táhnou se celým poloostrovem asi na 90 mil zdělí; nejprve postupují směrem od severozápadu k jihovýchodu, obracejí se pak na jih a dělí takto Itálii na dvě části. Prostřední výška hlavního pásma obnáší asi 1250 metrův, avšak v té části, která, táhnouc se skrz starověké Samnium, známa jest pod jménem Abruzz, dosahuje výšky přes 1880 metrův. Na západní straně se Apenniny sklánějí zvolna, na východ příkřeji. Následek toho jest, že na východní straně mnohé řeky v krátkých příčných dolinách spěchají k moři, kdežto na straně západní značná údolí podélná

dopouštějí vývoje větších poříčí. Veškeré pohoří dělí se na tři části, z nichž první, Apenninus severní, od Alp přímořských sahá až k pramenům Tibery; druhá, střední Apenninus (obsahující nejvyšší hřbety Abruzzův), rozkládá se od pramenů Tibery až k vrchovišti Vulturnu, kdežto část třetí, Apenninus jižní, od Vulturnu prostírá se po celé jižní části poloostrova. — Prodloužení Apennin přesahuje na Sicilii a táhne se po severním pobřeží ostrova toho. — Po obou stranách Apenninu prostírají se zde onde malé roviny, z nichž nejznačnější jest campanská a apulská.

(*Řeky.*) Řeky italské pramení se veskrz v Alpách nebo v Apenninech. K Alpám patří: 1. Padus (Pád), jenž vzniká na hoře Viso (Vesulus) a přijímá přes třicet přítokův, z nichž největší část a to nejdůležitější z nich přicházejí z Alp. Jsou to po levém břehu: Ticinus (Tessin č. Ticino), Addua (Adda), Mincius (Mincio); z pravé strany: Tanarus (Tanaro), Trebia (Trebba) a j. Když tál sníh na Alpách, Pád způsoboval veliké spousty. Původně známa byla jen dvě ústí. Plinius jich udává již sedm, avšak z částí byly to průplavy uměle vykopané. 2. Athësis (Adiže) vzniká na Alpách rhetských a ústí se, jako Pád, do moře jaderského.

Ostatní řeky italské, které vrchoviště svá mají v Apenninech, tekou dílem do moře tyrrhenského, dílem do adriatického. Do moře tyrrhenského plynou: 1. Arnus (Arno), 2. Tibëris (Tibera), který přijímá množství menších přítokův; mezi nimi jsou Allia (bitva l. 389) a Anio (Teverone). U Říma dosahuje šířku 125^m i značnou hloubku a dvěma rameny vlévá se do moře. 3. Liris (Garigliano), 4. Vultur nus (Vulturno). — Řeky, ježto z Apennin plynou do moře jaderského, mají tok krátký a obyčejně prudký. Nejdůležitější jsou: 1. Aternus (Pescara), 2. Aufidus (Ofanto).

Bahno, které jednotlivé řeky ve velikém množství s sebou vlekou a kteréž výtok vodstva jejich do moře zahrazuje, za starověku jakož i podnes tvořilo močály a za přítomou nezdравých jejich výparův se jednotlivé krajiny pobřežní staly neobydlenými. Nejpověstnější byly u starých močály pomptinské (nyní pontinské) v Latii, utvořené od řek Astury a Amasena; dosahují délky sedmi mil a šířky na nejužších místech dvou mil. Všecky pokusy starých o vysušení jich byly marné. Podobné značně rozlehlé močály nalezaly se též na pobřeží moře jaderského severně a jižně od Pádu.

(*Jezerá.*) Itálie má množství jezer, z nichž největší, ležící na úpatí Alp, vynikají překrásným okolím. Jsou to: 1. Lacus Verbānus (nyní Lago Maggiore), 2. lacus Larius (Lago di Como, jezero komské), 3. lacus Sebinus (Lago d' Iseo, isejské),

4. lacus Benācus (j. gardské, Lago di Garda). Hloub v zemi jsou tato jezera, k říční soustavě Apennin náležitá: lacus Trasi-mēnus (nyní jezero perušské, Lago di Perugia, bitva 217), lacus Bolsiniensis (j. bolsenské), lacus Fucinus (j. celanské), lacus Regillus (bitva 496 před Kr.), které již zmizelo; lacus Avernus, jezero povstalé v krateru sopečném (nyní j. Avernské; dle pověsti vstoupil zde Aeneas do podsvětí); lacus Lucrinus, jehož již není, blíže města Bajæ, proslulé svými ústřicemi.

(*Zálivy.*) Zálivy, nepřilíš četné, jsou: 1. Sinus Ligusticus (nyní záliv janovský), 2. sinus Cumānus (záliv neapolský), 3. sinus Pæstānus (záliv salernský), 4. sinus Tarentinus (záliv tarentský) 5. sinus Tergestinus (záliv terstský).

(*Mysy.*) Na západní straně italské: mys misenský a sor-rentský; na východní straně: japygský; na ostrově Sicilii: lilybæjský.

§ 75. Jméno a rozdělení Italie.

(*Jméno.*) Jménem Italie v nejstarších dobách rozuměl se ne celý poloostrov, nýbrž jen výběžek nejjihnější. Od Řekův rozšířeno jest na celou dolní Itálii, od Římanův pak po podmanění dolní Italie přenešeno na poloostrov až k řekám Rubikonu a Makře (Macra), od časův Augustových posléze vztahováno i na krajinu pádskou (na Gallii cisalpínskou). Jiná jména básnická jsou Hesperia (země západní), Ausonia pro část střední, Oenotria pro část jihozápadní a j.

(*Rozdělení.*) I. Gallia cisalpina čili togata (nyní horní Italie). Země tato teprv od časův císaře Augusta přičtena úplně k Itálii, od níž oddělena byla řekami Rubikonem a Makrou. Gallii nazvána jest od obyvatelův svých Gallův a předalpskou od Alp, k rozeznání od Gallie zaalpské, nynější Francie. Dětila se na tyto části:

1. Liguria. Tak se nazývala země mezi řekami Varem (Var), Makrou a Pádem; nejdůležitější města byla v ní Nicæa (Nizza) a Genua (Janov).

2. Vlastní Gallia cisalpina (z této strany Alp ležící), tokem řeky Pádu na dvě byla rozdělena, na Gallii zapádskou (Gallia transpadāna, z oné strany Pádu ležící) a na Gallii předpádskou (G. cispadāna, z té strany Pádu). Onano zaujímala veškerou zemi mezi levým břehem Pádu, pravým břehem Adize a Alpami. Zde byla města dosud ještě kvetoucí: Augusta Taurinorum (nyní Turin), Cremōna, Ticinum (Pavia) Mediolānum (Milán),

Verona. — Gallie cispadanská omezena byla pravým břehem Pádu, mořem jaderským, řekou Rubikonem a pásmem apenninským, s městy: Placentia (nyní Piacenza), Mutina (Modena), Bononia (Bologna) a Ravenna.

3. Venetia. Země Venetův, ležíc východně od Gallie cisalpinské, rozkládala se od jižního svahu alpského až k dolnímu Pádu a sahala až k moři jaderskému. Pobřeží bylo, jak již podotknuto, z veliké části močálovité. Města: Patavium (Padua), rodiště dějepisce Livia, a Aquileia, nejdůležitější město námořské v této krajině.

II. Střední Itálie čili Italia propria prostírala se od řek Makry a Rubikonu až k řekám Silaru a Frentonu. Skládala se z těchto krajin:

1. Etruria (Tuscía, Tyrrenia). Země tato byla za dob římských úrodnější než za dnův našich; krajiny, které nyní jsou poustkami, pokryty byly kvetoucími městy. Obyvatelé sluli Etruskové (o nichž blíže v § 76.). Znameníější jejich města byla: Pisæ (nyní Pisa), Fæsulæ (Fiesole), Florentia (Florence), Arretium (Arezzo), Clusium (Chiusi), Perusia (Perugia), Volsinii, Tarquinii (nyní jen některé rozvaliny), Cære (Cerveteri), Veii. Toto poslední město bylo nejdůležitější mezi městy etruskými; ze zdí jeho zbývají jen chatrné zříceniny.

2. Latium, omezené od Etrurie, Samnia, Campanie a moře tyrrhenského. Staré Latium (Latium vetus) nebylo než nepatrný pruh země, prostírající se od Tibery až k mysu Circeii; teprv po válce s Latiny, skončené l. 337, Latium rozšířeno až za řeku Liris. Země ta jméno měla od rovinaté povahy své (Latium t. j. široká rovina). Z pohoří nevelmi vysokých rozeznávány za starodávna: 1. hory albanské, z nichžto zase zvlášť nazývány vrch albanský (o samotě stojící), vrch Algidus a hory tuskulanské; 2. hory Aequův a Volskův. Nejznamenitějším městem byl Řím (Roma). Toto hlavní město říše římské založeno bylo několik mil od moře v šťastné poloze, snadno mohouc zprostředkovati spojení vnitrozemí s mořem.

Ve vzrůstu Říma rozeznává se trojí doba:

a) Řím za králův. Původně bylo město založeno na levém břehu Tibery a následkem nenáhlého vzrůstu rozkládalo se již za králův po sedmi pahorcích na řečeném břehu. Pahorky tyto byly: Palatinus, Capitolinus, Quirinalis, Viminalis, Cælius, Esquilinus a Aventinus. Nejstarší část města založena byla na Palatinu, kdež stálo město Romulovo; na Quirinalu ležela osada sabinská. Když se obě po válce se Sabiny spojily v jednu obec, chránila ji tvrz vystavěná na Kapitolinu. V nížině mezi těmito

třemi pahorky bylo tržiště, forum romanum. Nejznačněji město stavbami zvelebeno za králův Tarquinia Priska a Servia Tullia, z nichž onen velikolepými kloakami vysušil část půdy, tento pak dostavěl zdi městské od předchůdcův započaté, a valem je opevnil. Mezi Palatinem a Aventinem Tarquinius Priscus založil slavné závodíště, circus maximus. Již Ancus Marcius vystavěl přes Tiberu most a opevnil na pravém břehu Ianiculum, kteréž však k městu přivtěleno teprv za Augusta.

b) Řím za republiky. Po vypálení Říma od Gallův (389 před Kr.) město obnoveny jen nepravidelně. Pravidelné ozdobování jeho začalo se teprv po druhé válce punské; od té doby město také značně zvětšeno. Následující náměstí a budovy nabyly největší důležitosti: 1. Forum, ležící mezi Kapitolem a Palatinem, středíště veřejného života. Bylo to náměstí v podobě podlouhlého čtverhranu, asi 200 metrův dlouhé; šířka jeho obnášela na jednom konci asi 60 metrův, na jiném 34,5 metrův. Děliło se na dvě části, které od sebe odděleny byly řečníštěm (dle předkův lodních, jimiž bylo zdobeno, řečeným *rostra*), totiž na vlastní forum, kde se shromažďovala *comitia tributa*, a na *comitium*, na němž se scházela *comitia curiata*. Po stranách fora byla zděná vyvýšená místa, kdež zasedali soudcové; městský praetor tribunál svůj měl na východním konci *comitia*. Na sever hraničila s *forem Via Sacra*, t. j. svatá cesta, u níž se nalezala *Curia Hostilia*, zasedací síň senátu. Za *Caesara* forum velice proměněno. Poněvadž *Curia Hostilia* vyhořela, *Caesar* na jejím místě vystavěl chrám Štěstěny (*Felicitas*); pro schůze senátu začal stavěti budovu novou, která dokončena teprv od Augusta (*Curia Iulia*). 2. *Capitolium*. Byl to chrám, od *Tarquinia Prisca* ke cti *Jovišovi* vystavěný na jižním konci vrchu kapitolského. Dělił se na tři celly; prostřední z nich zavírala v sobě sochu boha toho z červené hlíny; později teprvé zhotovena socha kovová, sedící na trůnu ze zlata a slonoviny; císař *Trajan* dal postaviti sochu zlatou. Na náměstí před chrámem někdy se odbyvalo shromáždění lidu; příkrá stráž vrchu kapitolského slula skála *tarpejská*. 3. Mezi *Tiberou*, *Kapitolem* a vrchem *quirinalským* v širé rovině byl *Campus Martius*, otevřené pole, kterého po mnohá století užíváno k shromáždění lidu a k slavnostem vojenským a gymnastickým. Od dob *Caesarových* a *Augustových* část pole *Martova*, hraničící s městem, pokryta byla četnými nádhernými budovami. *Pompejus* na místě tom vystavěl první stálé divadlo pro hry dramatické; mělo prostor pro 40.000 divákův.

c) Řím za císařův. Za dob císařských neobyčejně mnoho vynakládáno na zvelebení Říma a již *Augustus* dobył si v tomto ohledu velikých zásluh, neboť dle svědectví spisovatelův mohl říci, že „zanechává město zbudované z mramoru, které byl nalezl vystavěné z cihel“. Řím, za něho valně rozšířený, rozdělil na 14 čtvrtí (*regiones*). Po požáru za *Nerona*, při němž neporušeny zůstaly jen 4 čtvrti, vystavěny jsou vyhořelé čtvrti s nádhrou ještě větší než dříve. *Aurelian* (270 po Kr.) kolem celého města zbudoval zdi 2½ zeměpisné míle dlouhé. Přes *Tiberu* vedlo sedm mostův. Řím od císařův vyzdoben nejkrásnějšími chrámy, nejnádhernějšími paláci a mimo to ještě nesčíslnými díly uměleckými všeho druhu (vítěznými bránami, teplými lázněmi, sloupořadím, *basilikami*, sochami, *obelisky* a j.). Sídlo císařův od časův *Augustových* bylo na *Palatinu*; *Nero* sídlo své po požáru rozšířil v rozměrech velikolepých; palác jeho slul zlatý dům (*domus aurea*). K divadlu *Pompejovu* zbudoval *Augustus* na poli *Martově* *theatrum Marcelli* na památku milovaného zetě

svého Marcella, vypočtené na 20.000 divákův. Na blízku Palatina Vespasian stavěti počal velikolepé amfítheatrum, jehož dokončení pozůstaveno Domitianovi.

Nejblíží okolí Říma takofka poseto bylo četnými skvostnými villami, náhrobky, sady a díly uměleckými všeho druhu.

Ostatní města v Latii: A) Ve vlastním Latii: Tibur (nyní Tivoli), ozdobené četnými letohrádky a pro krásy přírodní četně obydlené od vznešených Římanův; Gabii, Ostia, město přístavní a obchodní, Tusculum (jehož rozvaliny viděti lze u dnešního Frascati), Præneste (Palestrina), Alba Longa, záhy zbořená od Římanův, Velitræ, Laurentum, staré královské sídlo Latinův. B) V krajině nelatinských (se Sabelly blíže spřízněných) národův a sice: 1. v krajině Rutulův: Ardea. 2. V krajině Aequův: Carseoli (nyní Carsoli). 3. V krajině Hernikův: Anagnia (nyní Anagni). V krajině Volskův: Arpinum (nyní Arpino, rodiště Maria a Cicerona), Fregellæ (nyní Ceprano), Antium, město přístavní a obchodní, Terracina, Suessa Pomertia, jež zmizela vzcháňáním se močálův pomptinských. 5. V krajině Aurunkův: Caiëta, Minturnæ.

3. Campania. Tato rovina, deset mil dlouhá a čtyry míle široká, prostírající se podél moře tyrrhenského jižně od řeky Liris až k Siláru, vynikala obzvláštní úrodností. Kromě obilí dařilo se zde víno massické, od starých tak chválené. Sopka Vesuv svými účinky známa byla již Římanům. Krása a úrodnost země vábila sem četné cizí osadníky; Řekové usadili se v Kumách, Etruskové v Capui a Nole. Z měst nejznamenitější byla Capua, proslulá bohatstvím a pověstná rozmařilostí obyvatelův. Při moři ležela města: Cumæ, Misenum, Bajæ, překrásné město lázeňské, Puteoli (nyní Pozzuoli) a Parthenope čili Palæopolis, a u ní nové město Neapolis. Jižněji ležící přímořská města Herculanium, Pompeii a Stabie výbuchem Vesuvu 79 po Kr. zasypana; teprvé v novém věku Pompeji kopáním z části opět odhaleno. Salernum (nyní Salerno.)

4. Umbria, omezena byla Etrurií, řekami Rubikonem a Tiberou, krajinami Sabinův a Picenem, četnými jsouc svažována řekami; dělila se na Umbrii předapenninskou a zaapenninskou. Obyvatelé, Umbrové, v Italii původně byli daleko rozšířeni, avšak v pozdějších časech sevřeni jsou od Etruskův a Gallův do Umbrie, krajiny objemu dosti skrovného. Důležitější města: Ariminum (nyní Rimini), Sena Gallica (nyní Sinigaglia), Camerinum (nyní Camerino), Spolegium (nyní Spoleto), Narnia (nyní Narni).

5. Picēnum, ležící při moři jižně od Umbrie, kdež město Ancōna.

6. Samnium. Tato drsná a hornatá země v Abruzzích prostírá se po obou stranách pásma apenninského na jih od Umbrie až k dolní Italii. Obývána byla od Sabellův, kteří dle bydliště svého měli rozličná jména. Severní část zaujali Sabini; tam ležela města: Reate, Cures a Amiternum. V jižní části bydleli 1. Marsové, 2. Peligni s městy: Corfinium (hlavní město za války spojencův) a Sulmo (rodiště Ovidiovo), 3. Marucini, 4. Vestini, 5. Frentani a 6. Samnité. Nejdůležitější jejich osady byly: Aufidona, Beneventum a Caudium (u něho prosmyky kaudinské).

III. Græcia Magna, nynější dolní Italie. Od množství osad řeckých slula tato část Italie Veliké Řecko. Různila se na několik krajín:

1. Lucania mezi Silarem a Laem (Laus). Půda její vynikala velikou úrodností; zvláště proslulý byl lukanský hovězí dobytek. Obyvatelé byli původu samnitského. Města na pobřeží západním: Pæstum, založené od Sybaritův, Velia čili Elëa, sídlo eleatských filosofův. Na pobřeží východním: Metapontum, Heraclëa, Thurii a Sybaris.

2. Země Bruttiiův, západní cíp jižní Italie, počínaje od řeky Lau, s výborným chovem dobytka. Staří obyvatelé byli Oenotrové a Sikulové. Města, většinou osady řecké, u vnitrozemí Consentia (nyní Cosenza), na pobřeží Rhegium (dnešní Reggio), Locri a Croton.

3. Apulia, východní cíp Italie na jih od řeky Frentonu. Apulie v sobě zavírala krajiny Daunii a Peucetii; v širším smyslu patřila sem i Iapygia, jejíž části opět byly Messapia a Calabria. Půda vynikala úrodností. Obyvatelstvo bylo smíšené; k původním Iapygům přišli ještě jiní kmenové, zejména osadníci hellenští. Města: Luceria, Asculum (bitva 279), Cannæ (bitva 216), Venusia (rodiště Horatiovo), Brundusium (nyní Brindisi), Tarentum (nyní Tarent), Hydruntum (nyní Otranto).

IV. Ostrovy.

1. Sicilia, od Řekův dle tříhranné podoby nazvaná Trinacria, od pevniny oddělená průlivem rhegijským (nyní messinským), kdež byly víry Scylla a Charybdis, za starověku svou nebezpečností tak proslavené. Vedle pokračování pohoří apenninského, které se po severní části ostrova táhne od východu na západ, vypíná se na východě ojedinělá Aetna. Původní obyvatelé ostrova byli

Sikulové; k nim se přidružili osadníci foiničtí, řečtí a karthaginští. Pro příznivou polohu a úrodnost se o ostrov ten ustavičně svářili výbojní národové. Města: Messāna (nyní Messina), Tauromenium (Taormina), Catāna (Catania), Syracusæ, Gela, Agrigentum (Girgenti), Selīnus, Lilybæum (Marsala), Eryx, Drepāna (Trapani), Segeste, Panormus (Palermo), Himēra (Termini), Mylæ (Milazzo, námořní vítězství Římanův 260 př. Kr.).

2. Ostrovy u Sicílie: a) Aegātes (nyní ostrovy ægadské, námořní vítězství Římanův 242 př. Kr.), b) ostrovy æolské čili vulkanské (nyní liparské), c) Melīte (nyní Malta) jižně, poněkud dále od Sicílie.

3. Sardinia (Σαρδῶ), ostrov drsný a hornatý, avšak úrodný obilím a bohatý kovy, známý též svým medem. Obyvatelé považováni za směsici rozličných národův. Města tam byla: Carālis (nyní Cagliari) a Olbia.

4. Corsica (u Řeků Κέρκυρα), jejíž obyvatelé, Korsové, považováni byli za surové barbary; živili se chovem dobytka a loupeží. Město Alalia založeno bylo od ionských Fokův; od Římanův přezváno Aleria.

5. Ostrovy na západním pobřeží italském: a) Ilva (nyní Elba), b) ostrovy pontijské, Pontia a Pandataria, c) Aenaria a d) Capreæ (nyní Capri) s půvabnou polohou a mírným podnebím.

II. Dějiny římské.

§ 76. Nejstarší obyvatelé italští.

Italie nebyla obydlena od jednoho národa, nýbrž od nejstarších dob přebývalo v ní několik národův, patrně od sebe rozdílných.

I. Dělo-li se přistěhování národův do Italie po zemi, což při nízkém stupni plavby za nejstarších dob jest pravdě nejpodobnější, pevná sídla nejdříve si zvolil ten národ, který nejdále postoupil na jih. Jsou to Iapygové, přebývající v Apulii, zejména na poloostrově messapském a kalaberském. Jazyk jejich nejví takovou příbuznost s řečtinou, jako ku př. latina, a proto nelze souditi na blízkou příbuznost mezi nimi a Řeky i Latiníky. Iapygové nebyli s to, aby se s prospěchem opřeli osadám řeckým, založeným především v sídlech jejich, a úplně s nimi splynuli, přijavše jazyk vzdělaných přistěhovalcův.

II. Střed poloostrova osazen byl ode dvou kmenův jednoho a téhož národa, jež nazvati lze italským. Tito Italové byli, jakož dokázáno jest proskoumáním jazyka jejich; nejbliže příbuzni Řekům, s nimiž snad ještě v pravlasti asijské byli jediný národ. Italové dělili se na dva kmeny, na latinský a na umbricko-sabellský.

a) Latini původně bydleli v Latii a rozšířili se kromě této krajiny i po jižní Itálii a po Sicilii, neboť Sikulové, kteří se zpomínají co obyvatelé Sicílie a západního pobřeží jihoitalského, zdá se, že s Latiny byli jednoho kmene. Sikulové nedovedli se uchrániti ani před kolonisačí řeckou (zejména na Sicilii), ani před výboji samnitskými (jmenovitě v Campanii), a proto nikterak nevystupovali činně v rozvoji osudův Itálie. Vlastní Latini obývali krajinu toliko asi 34 □ mil velikou mezi levým břehem Tibery, Apenninami a horami albanskými. Nejdůležitějším městem národa toho byla Alba, přední místo spolku třicíti měst, ježto blíže spojena byla společnými slavnostmi a sněmy.

b) Umbricko-sabellský kmen v dobách nejstarších přebýval nejen ve východní části střední Itálie, nýbrž i v horní Itálii a v krajině na pravém břehu Tibery, a teprv pozdějším přistěhováním jiných národův byl vytlačen z jedné části zemí svých (z horní Itálie a jižní Etrurie). Umbrové udrželi se jen v krajině dle nich Umbríi nazvané. Sabellové rozšiřovali se netoliko po střední Itálii na levém břehu Tibery až do okolí Říma, ale i v jedné části dolní Itálie. Dělili se na několik kmenův, které dle sídel svých rozličně se vyvíjely. 1. Sabinové, národ otužený a skromný. 2. Samnité, kmen udatný, jenž později s Římem podnikl boj o panství nad Itálií (šíře v § 92.). 3. Lukanové a Brutiové usadili se v krajinách dolnoitalských, řeckou kolonisačí zbohatlých, a podrobili si tamní řecké osady. Nabyvše tím veliké zámožnosti, oddali se vybranému rozkošnictví, čímž výbojná jejich síla vymizela a na její místo nastoupila zženštilost.

Sabinové byli vlastní prakmen sabellský. Dle pověsti vzniklo prý rozvětvení jeho ve větší počet kmenův tím, že Sabinové, ztísněni jsouce v sídlech svých od Umbrův, slíbili vesnu svatou, t. j. přísahali, že syny a dcery ve válečném roce narozené, jakmile dorostou, vypraví do ciziny, aby bohům vlastenským jinde založili sídla nová. Jednou z těchto vyslaných čet byli Samnité, jinou Picenti, třetí Hirpini, čtvrtou Lukaní. Podobným způsobem odvětili se později jíní kmenové, Vestini, Marucini, Frentani, Peligni, Marsové a j.

III. Etruskové, kteří sami se nazývali Rasennæ, až do nejnovějších dob vůbec považováni za národ od ostatních kmenův

italských zcela rozdílný, poněvadž se potud nebylo podařilo vysvětliti dosud zachované jejich památky jazykové, totiž nápisy v četných hrobkách. Vytrvalá píle našich dob konečně osvětlila nápisy etruské, a dle tohoto nejnovějšího bádání o příbuznosti Etruskův s Italy pochybovati nelze.*) Původně byli Etruskové usazeni v nížinách pádských, později přesídlili se do Etrurie, dle nich nazvané, a Umbry odtud vytlačili anebo si je podrobili (o čemž viz § 84.).

IV. Ostatní kmenové, k těmto třem národopisným skupinám nenáležející, jsou Veněti, kteří nejspíše stejného byli původu s obyvateli poloostrova illyrského, a Ligürové, snad příbuzní s Ibery španělskými. — Gallové, kteří se posléze usadili v horní Italii, přistěhovali se v době historicky známější. Jednotliví jejich kmenové uvedeni byli již při popisu Gallie cisalpinské (šfře v § 90.).

Doba první. Řím za panování králův (753—509 před Kr.).

§ 77. Založení města Říma.

Nejstarší dějiny římské a zejména původ Římanův zahalen jest ve tmu a jen pověsti dávají o něm zprávu. Pověsti tyto vypravují: Při záhubě Troje Aeneas, syn Anchisův, zachránil se se zástupem Trojanův a trojskými posvátnostmi, i jal se hledati novou vlast, až konečně po dlouhém blouzení, podobně jako Odysseus, dostal se do Italie. Zde přijat jest od krále laurenského Latina a dceru jeho Lavinii pojal za manželku. Syn jeho Ascanius založil Albu Longu, jež se později stala středem státu, v němž panovali potomci Aeneovi. Procas, čtrnáctý král albánský, zanechal dva syny, Numitora a Amulia, kteří se dle ustanovení otcova o panství měli rozdělití. Avšak Amulius strhl celou říši na sebe a aby se zabezpečil před potomky oloupeného bratra svého, syna jeho zavraždití dal na honbě, a dceru jeho Rheu Silvii přinutil, aby vstoupila mezi panny vestalské. Ale Rhea porodila bohu Martovi dva syny, dvojčata, kteří sluli Romulus a Remus. Amulius děti povrhnutí kázal do Anionu, přítoku Tibery; byli však zachráněni, od vlčice kojeni a od datla krmení, až je konečně pastýř Faustulus našel a s manželkou svou Accou Laurentií vychoval. Když chlapci dorostli a vědomostí nabyli o původu svém, zabili Amulia a dědu svému

*) Corssen: Über die Sprache der Etrusker 1874.

dopomohli opět k vládě. S povolením jeho pak oba bratři a jejich soudruzi založili město. Prvé mělo se auspiciemi rozhodnouti, kdo má býti jeho zakladatelem. Při pozorování letu ptačího se Removi zjevilo první znamení příznivé; viděti šest supův od severu letěti na jih; když se to doneslo Romulovi, kolem něho proletěla řada dvanácti supův, a on si znamení toto, ačkoli se objevilo později, vykládal ve svůj prospěch. Později dokonce zabil bratra svého, když tento, ještě jsa nevrlý pro utrpené příkoří, rouhavě přeskočil nízkou hradbu nového města. Římané den 21 měsíce dubna (753 př. Kr.) slavili jakožto den založení města svého zvláštní slavností, řečenou palilia.

(*Romulus 753—716.*) Pověst vypravuje dále, že Romulus nově založené město rychle zalidnil, vyhlásiv je za útočiště (asylum) všem uprchlíkům, čímž přiváběni lidé všeho druhu, vypovězenci, uprchlí otroci a zločinci. Poněvadž se tomuto četnému spolku mužův nedostávalo žen, kmeny sousední pohnouti chtěl, aby dcery své jim dali za manželky. Když žádost tato jest odmítnuta, pomohl si Romulus tím, že zařídil slavnostní hry, kteréž navštěvovány jsou od sousedních kmenův, hlavně od Sabinův; příležitosti této Římané použili a přítomné Sabinky mocí unesli. Válka, která proto vypukla mezi Římany a Sabiny, pro Římany vypadla velmi nepříznivě, neboť Sabini zradou krajanek své Tarpeie zmocnili se Kapitola a v bitvě, která ihned nastala, Římany porazili. Tu vrhly se unešené Sabinky mezi bojující strany a zapřísahaly je, ať vraždění učiní konec, ač nechtí-li je oloupiti o otce neb o manžely. Zakročení jejich mělo žádoucí účinek; nejen umluven mír, nýbrž Sabini, jimž velel král Titus Tatius, spojili se s Římany, vedenými Romulem, v jeden stát. Oba králové panovali z počátku zvláště, každý v čele své obce; když Titus zemřel, vládl Romulus co samojediný král až do smrti.

· § 78. Nejstarší ústava v Římě.

Svrchu uvedené pověsti, jakož i jiné zprávy, z jejichž báječného a divy proplétaného obsahu již nelze vymísiti pravé dějiny založení a prvopočátku města Říma, předce poskytují dosti látky, aby se souditi mohlo, jakým způsobem asi Řím byl založen a jaké bylo původní jeho zařízení.

Řím vznikl spojením rozličných kmenův, kteří z počátku ve třech obcích, zcela od sebe nezávislých, bydleli na místě potomního města. Tito kmenové byli Ramnes, Tities a Luceres. Ramnové a snad i Lucerové jsou původu latinského, Titiové však

sabinského. Z těchto tří kmenův každý o sobě tvořil jednu tribus; každá tribus rozpadala se opět na deset kurií, každá kurie pak na deset gentes (rodův). Takovíto rodové skládali se z několika rodin, pocházejících od jednoho praotce. Jen kdo náležel k nějakému rodu, byl občan plnoprávný (patricius) a požíval práv s tím spojených. Kromě občanův a otrokův, kteří se vyskytují již v nejstarších dobách, v starém Římě byli ještě klienti, totiž dílem cizinci, kteří usadivše se v městě, dali se v ochranu nějakého občana (patrona), dílem otroci na svobodu propuštění. Tito klienti požívali ochrany zákonův jen prostřednictvím svého patrona, jenž je zastupoval, i neměli nijakých práv politických. Patronovi svému byli povinni přispívati a pomáhati, kdykoli nějaký úřad zastával, dceru provdával aneb upadl-li do zajetí nepřátelského.

V soukromém životě Římanův obzvláště důležité jest postavení, jež zaujímal otec rodiny (pater familias). Měl právo a povinnost, moc soudcovskou vykonávati nad rodem svým a dle uznání trestati na těle i na hrdle. Veškeren výdělek jednotlivých členův rodiny patřil otcí; ten byl i oprávněn, vlastního syna prodati do otroctví. Touto velikou mocí hlavy rodinné se u všech členův rodu udržel živý cit pospolitosti; rodina jednou založená trvala i za potomkův a znenáhla se rozšířila v gens.

Nejvyšší moc ve státě měl král, jenž k této důstojnosti povýšen býval volbou. Moc jeho byla trojí: byl vůdcem vojska ve válce, nejvyšším knězem státním a nejvyšším soudcem. Jemu po boku stál senát jakožto sbor poradní. Z počátku skládal se ze 100 členův; po spojení všech tří tribů čítal jich 300. Každý senator zastupoval jeden ze 300 rodův; ale král, jenž sám senatory jmenoval, nikterak nebyl vázán, aby do senatu povolával samé jen stařešiny rodův. Senát králi udílel radu, jen když byl o ni tázán. Schůze (comitia) občanův odbývaly se pouze, když je svolal král; občané scházeli se dle kurií (comitia curiata), vyslechli vůli královi a odpovídali na otázky jim dané. Ve všech důležitých případech byl lid tímto způsobem tázán, nikoliv aby dával radu, nýbrž jen aby svolil, obzvláště byla-li zamýšlena válka výbojná anebo chtěl-li král provésti nějaký nový zákon. Když král zemřel, volba nového panovníka předsevzata jest od komitíí kuriatních.

Poněvadž byl stát římský spolkem rodin a tím způsobem měl základ soukromě právný, i království zařízeno bylo dle tohoto poměru. Králi, jenž byl volitelný a nikoli dědičný, jakožto nejvyšší hlavě rodiny příslušela regia potestas t. j. on měl nad veškerým státem podobnou moc jako paterfamilias nad rodinou svou, avšak nikoliv tak absolutní, nýbrž obmezenou, spolupůsobením lidu ve shromáždění občanův. Kromě této moci královské měl ještě impe-

rium, kteréž mu pokaždé po volbě zvláště udílela *lex curiata de imperio*. Dle toho zákona vykonával moc soudní a byl vůdcem vojska. *Insignia regiae potestatis* byla *sella curulis*, *toga picta* a *scipio eburneus*, *insignia* pak nejvyššího úřadu soudcovského a velitelského byli *lictors*, počtem dvanáct, kteří kráčeli před králem, majíce *fascēs* a v nich *secures*. Poněvadž král sám nemohl konati všecky práce a povinnosti, jež mu příslušely, používal k tomu několika pomocníkův. Takovými sbory pomocnými byla duchovní *collegia*, která zastávala obřady, jež *regia potestas* ukládala králi co nejvyššímu knězi; v oboru světském pomocníky královskými byli *tribunus celerum* (velitel jízdy), *praefectus urbi* (jmenován v případě nepřítomnosti královy), *duumviri perduellionis* (kteří soudili nad skutky, jimiž se jednotlivec nějaký protivil stávajícímu pořádku státnímu; bývali jmenováni jen ob čas) a *quaestores parricidii* (slídící zlé vraždy, stáli to pomocníci královi).

Vojsko skládalo se jen z občanův, z nichž každý povinen byl k službě vojenské. Každá *gens* k vojsku postavila deset mužův pěších a jednoho jezdce, tak že pěchota čítala 3000 mužův a jezdci 300. Veškerá síla vojska římského nazývala se *legio*.

§ 79. Numa Pompilius a jeho zařízení náboženská.

Další báječné dějiny římské vypravují, že Romulus, panovav 37 let, zabit jest od senatorův, kteří prý nejvyšší moc chtěli strhnouti na sebe. Avšak vůle lidu přinutila je po mezivládě, trvající jeden rok, upustiti od zámyslu toho. I zvolen jest nový král Numa Pompilius (715—672), původem Sabin; byl zet onoho Tatia, spoluvládcе Romulova.

Numovi připisuje se zařízení římské soustavy náboženské; on prý v jeden celek spojil náboženské názory, které mezi Římány, složenými z tří kmenův (Ramnův, Titiův a Lucerův), nebyl jednoho způsobu. Kdežto prvé každý kmen ctil jednoho boha, tito čelní bohové jednotlivých kmenův, totiž Jupiter, Mars a Quirinus, stali se trojicí hlavních bohův státních a vzývání jsou od veškerých Římanův; k službě jejich ustanovil Numa tři *flamines* (zapalovače), kteří přinášeli oběti zápalné. Kromě jmenovaných hlavních bohův Vesta, bohyně původu latinského, ctěna co bohyně domácího krbu; službu její zastávaly 4 (od časův Tarquinia Prisca 6) panny *vestalky*, jejichž povinností bylo, udržovati oheň posvátný, aby nevyhasl. Od dob Numových slavněji ctěn Ianus, staroitalský bůh všeho počátku v prostore i v čase; zasvětil mu Numa chrám, jen v dobách válečných otevřený, a učinil jej správcem roku. Kromě *flaminův* a *vestalek* připisuje se Numovi založení ještě jiných sborův kněžských; z nich nejdůležitější byli *pontifices* (stavitelé mostu), jejichž předsta-

vený slul pontifex maximus. Měli dozor na bohoslužbu Římanův, určovali letopočet a zaznamenávali nejdůležitější příběhy a události (annales pontificum). K nim důležitostí svou družili se augurové (augures), kteří sic byli již před Numou, ale teprv od něho dostali zařízení své co stav kněžský. Povinností jejich bylo, pozorovati let ptákův i znamení nebeská, a z toho věštiti budoucnost. Fetialové (fetiales) bděli nad plněním všech obyčejův zachovávaných při obcování s cizími národy, obzvláště při prohlášení války nebo při smluvení míru; oni zachovávali pamět smluv, učiněných s národy sousedními a dávali své dobré zdání, bylo-li porušeno právo spolkové. Saliové bohy slavili tancem a zpěvem. Numa, aby těmto svým náboženským novotám dal jakési vyšší posvěcení, tvrdil, že vše to zařídil dle návodu, jež mu udělala nymfa Egeria.

§ 80. Králové Tullus Hostilius, Ancus Marcius a L. Tarquinius Priscus.

(*Tullus Hostilius 672—641.*) Když se stát dlouhým mírem byl uvnitř sesílil, nemalého rozšíření došel šťastnými válkami následujících králův. Válka s Albou Longou, kterou začal Tullus Hostilius, skončila se pokořením města tohoto, a když se Albané pokusili, aby se zrušením dané víry povznesli z této mdloby, město zbořeno a obyvatelé přesídleni do Říma. Od té chvíle Řím na sebe přejal všecku vážnost, kterou prvé měla Alba co hlava spolku latinského.

Válka mezi Římem a Albou Longou dle pověstí rozhodnuta jest bojem Horatiův (Římanův) a Curiatův (Albanův). Když totiž obě vojska hotová k bitvě stála proti sobě, obě strany se k zamezení zbytečného prolití krve usnesly na tom, že se rozhodnutí ponechá souboji. Náhodou byli v obojím vojsku bratří trojčata, stářím a silou sobě téměř rovní, a ti vybráni k souboji. Netrvalo dlouho, i padli dva z Římanův, kdežto Albané všichni tři, jakkoli poranění, ještě byli k boji schopni. Zbývající ještě neporaněný Horatiovec použil lsti, aby odpůrce své od sebe odtrhl a jednotlivě pobil. Jal se totiž utíkat. Curiatové běželi za ním, avšak jeden za druhým daleko pozadu zůstával dle míry vyčerpaných sil svých. Horatiovec, spozorovav to, rychle se obrátil a pobil z bratří jednoho po druhém a tím zjednal Římanům vítězství. — Když udatný Horatiovec, nesá před sebou zbroj protivníkův svých, vítězně vjížděl do Říma, v ústrety vyšla mu sestra jeho, kteráž zasnoubena byla jednomu z Curiatův. Když se dozvěděla o smrti ženicha svého a nařkatí počala, probodl ji bratr její, poněvadž zapoměla bratry své i vlast svou.

Když se později Tullus Hostilius zapletl do války s Fidenami a Vejemi, velitel Albanův Mettius Fuffetius příležitostí této chtěl použití k svržení panství římského a hodlal v bitvě přejíti k nepříteli. Ale zamýšlená zrada nezdařila se, a zrádce za trest byl rozčtvrcen. Alba Longa zbořena a obyvatelé

přinuceni, přestěhovati se do Říma. Není nemožné, že tito přesídlení Albané tvořili třetí kmen obyvatelstva římského, Lucery.

(*Ancus Marcius 640—616.*) Nástupcem Tulla Hostilia byl Ancus Marcius, syn dcery Numovy. Od něho založen přístav Ostia a moc Říma rozšířena šťastnými válkami dáleji po Latii. Část obyvatelstva přesadil do Říma jakožto svobodné, nikoli klientské obyvatelstvo, čímž vznikla plebs.

Plebejové byli svobodní obyvatelé římské, kteří bez prostřednictví patronova požívali ochrany zákonův; tím však blížili se ku klientům, že neměli nijakých práv politických. Tak byli plebejové z počátku cizí nesloučenou částí státu římského; avšak nástupci Anca Marcia přivtělili je státnímu organismu, a tím možným učinili potomní rozvoj města Říma.

(*L. Tarquinius Priscus 616—578.*) Po smrti Anca Marcia od Římanův zvolen jest za krále L. Tarquinius Priscus. *) Jemu náleží sláva, že moc Říma znamenitě rozmnožil, dovršiv podmanění Latia a dobytých výhod nad nejnepříteľnějšími sousedy, nad Sabiny a Etrusky. Největších zásluh získal si stavbami; od něho založeno forum, circus maximus a kloaky; kromě toho stavěti začal chrám kapitolinský a zdi městské, avšak obě stavby dokonány jsou teprv za jeho nástupce. Požadavkům plebejův, počtem vzrůstajících, o práva politická vyhověti hleděl, chtěje z nich utvořiti tři nové triby. Ale úmysl tento se zmařil; podařilo se mu toliko provésti, že jistý počet Plebejův přijat jest mezi patricie co Ramnes, Tities a Luceres secundi. Návodem synův Anca Marcia zahynul úkladnou vraždou.

§ 81. Servius Tullius (578—534) a oprava ústavy.

Nástupcem Tarquiniovým stal se Servius Tullius. Dle pověsti byl synem otrokyně Tanaquiliny a boha nějakého. Jednou, když dřímal v síni domu královského, nad hlavou jeho spatřena ohnivá záře; z toho královna Tanaquil poznala chlapcovo budoucí vysoké povolání i vychovávala ho odtud jako dítě královské. Udatností později získal si lásku lidu a blízkým poměrem k Tarquiniovi, jehož dceru pojal za manželku, nabyl naděje na stolec královský. Po smrti Tarquiniové zmocnil se Servius náměstnictví na místě králové, prohlásiv, že král toliko raněn jest, a dovedl toho, že dodatečným sňemáním lidu ponechán v důstojnosti královské.

*) Dle pověsti Tarquinius byl syn Demarata, jenž z Korinthu utekl před tyranem Kypselem a usadil se v Tarquiníích, městě etruském. Tarquinius, za manželku pojev Etrusčanku Tanaquil, odebral se s ní do Říma, neboť v Tarquiníích neměl vyhlídky na znamenitější činnost. Když se blížil pahorkům římským, orel sňal mu klobouk z hlavy, vysoko s ním se vznesl do vzduchu, sletěl pak dolů a postavil jej opět na hlavu poutníkovu, jemuž se to zdálo býti šťastným znamením. V Římě Tarquinius dostal právo občanské a moudrou štědrostí získal si přízeň krále i lidu. Ancus Marcius jmenoval ho poručíkem synův svých a senát i lid povznesli jej na uprázdňený trůn.

Servius Tullius (578—534) nad ostatní krále vynikl opravou dosavadní ústavy, jež nebezpečstvím hrozila dalšímu rozvoji státu římského, poněvadž ze všech práv politických vyjímala plebeje, jakkoli tvořili již většinu svobodného občanstva. Základní myšlenkou opravy jeho bylo, že patriciové i plebejové rozdělení jsou podle míry jmění svého, a na tomto rozdělení Servius založil nejen válečnictví římské, nýbrž podle něho vyměřil i užívání práv politických. Kdežto plebs dříve oproti patriciům čili populu (v užším slova smyslu) byla takořka kmen cizí, král na základě ústavné opravy své založil společné občanství státní, jež v sobě zavíralo oba stavy.

(*Rozdělení občanův na třídy a centurie.*) Dle rozdělení Serviova dělili se občané římstí:

I. na 18 centurií jezdcův (*centuriæ equitum*), kteříž vybírání byli z nejbohatších občanův, tedy z občanův první třídy, a

II. na 170 centurií pěchoty (*centuriæ peditum*), kteří dle jmění rozdělení byli na 5 tříd. Patřiliť pak k

1.	} třídy	majetníci nejméně 100.000	} assův,	čítajíce 80	} centurií.
2.		" " 75.000		" 20	
3.		" " 50.000		" 20	
4.		" " 25.000		" 20	
5.		" " 12.500		" 30	

III. Kromě těchto tříd byly:

a) 2 centurie tesařův a kovářův (*fabri lignarii et ærarii*), kteří hlasovali s první nebo druhou třídou;

b) 2 centurie trubačův (*cornicines*) a pískačův (*tubicines*), kteří hlasovali s pátou třídou.

c) Mnohem později přičtení k těmto 192 centuriím i ti, kteří měli méně než 12.500 assův (*proletarii, capite censi*) a tvořili 1 centurii, tak že centurií posléze bylo 193.

(*Census a nově rozdělení tribus.*) Právo ku vřadění do některé třídy určoval *census*, t. j. odhadnutí majetku, kteréž dělo se každého pátého roku; doba od jednoho *censu* k druhému slula *lustrum*. Z počátku na základě odhadnutí určoval král, do které třídy který občan patří; za republiky bývalo to nejprve úlohou konsulův, později censorův. Při odhadnutí každý občan povinen byl udati co nejzveřejněji majetek svůj (pole, domy, dobytek, otroky, peníze). Vřadění občana do té neb oné třídy záviselo na ceně majetku pozemkového, nikoliv na obnosu jistiny. Odrostlí, byť i nemajetní synové náleželi do třídy, k níž příslušel otec. K zjištění ceny majetku každého občana předsevzal Servius nové dělení veškerého území římského; rozdělil zemi na čtyry triby (jež nic společného neměly s bývalými třemi tribami), a každá z těchto nových trib rozdělena byla na okresy městské a venkovské (*regiones urbanæ et rusticæ*, nejisto v jakém počtu, ale nejspíše více než 21).

(*Aerarii.*) Do rozdělení na třídy Servius nepojal ty, kteří pozemkův neměli, jakkoli ku př. řemeslníci jměním rovnali se nežádka i bohatším občanům. Ti lišili se od proletariův, kteří žádných daní neplatili a služeb vojenských nekonali, tím, že osvobození byli jen od služby vojenské, daň (aes) však platili, jako všichni ostatní občané; proto nazývali se později také aerarii. K nim patřili buď již za Servia Tullia, buď o něco později také podrobení kmenové sousední; jim uložena břemena občanův, aniž by jim udělena byla jejich práva a aniž by, jsouce živel ještě nespolehlivý, vřadění bývali do vojsk.

(*Rozdělení na centurie jakožto základ vojska.*) Rozdělení lidu na centurie základem bylo vojenství římskému. Jest pravdě podobno, že za dob Serviových každá třída čítala stejný počet občanův v poměru k počtu centurií k ní patřících, avšak poměr ten později se patrně zjinačil; neboť do nižších tříd a centurií náležel daleko větší počet občanův, než do vyšších. — Občané každé třídy rozdělení byli na dvě části; k první části patřili mužové 17—45letí, k druhé ti, kteří byli starší než 45 let. Onino tvořili v každé třídě jednu polovici centurií (*centuriæ juniorum*), ostatní polovici druhou (*centuriæ seniorum*). Veškerý počet centurií mladších obnášel tedy 85; centurií starších bylo rovněž tolik. Centurie mladších vykonávaly vojenskou službu v poli, kdežto členové centurií starších až do 60. roku povinni byli jen k obraně města. Centurie mladších čítaly asi dvakráte tolik občanův, než centurie starších; onyno měly za Servia Tullia asi 326, tyto 165 mužův. Všech občanův do tříd vřaděných bylo asi přes 41.000.

Oněch 18 centurií jízdných dle jmění náleželo veskrz do první třídy. Patriciům dána ta přednost, že prvních 6 centurií jízdných bráno jen z nich, kdežto ostatních 12 se skládalo dílem z patriciův, dílem z plebejův; veškeří tito rytíři vybírání jsou pouze z mladších centurií první třídy. Tím způsobem byla první třída více brána k službě vojenské než ostatní, neboť byla povinna vedle poměrného počtu pěších vyzbrojovati ještě také celou jízdu.

První odvod (*delectus*) čítal tedy, když každá centuria *juniorum* (a jen tyto pravidelně táhly do pole) postavila 100 mužův, celkem 8500 mužův. To činilo 2 legie, k nimž přidělován ještě z centurií jezdcův poměrný počet jízdy a z centurií řemeslnických poměrný počet řemeslníkův. Vyrážování vojska dělo se daní, řečenou *tributum*, kterouž platiti povinen byl každý občan podle jmění svého. Chudší občan platil málo, bohatý více, avšak v poli všickni stejně zapotřívání. Měla-li válka šťastný výsledek a vyplatila-li se sama, občanům tato daň válečná navrácena. Mimo *tributum* ústava Serviova znala ještě dvojí přímou daň: ochranné *aerariův*, z něhož se zapravovaly útraty na zaopatření koní rytířům, a daň ukládanou zámožným vdovám a sirotkům, nemohoucím konati služby vojenské; z ní se platilo vyrážování oněch koní.

Zbraně každý voják sám si zaopatřoval. Vlastní sílu vojska tvořila falanx pěších, 7 řad silná. První čtyry řady skládaly se z občanův první třídy,

kteří nejtíže a k jezdcům podobně byli ozbrojeni, pátá řada utvořena byla z občanův druhé třídy, 6. řada z občanův třetí třídy, 7. z občanův čtvrté třídy. Ozbrojení zadních řad bylo postupně lehčí; jedni neměli pancéře, jiní holené, jiní dokonce i přilbic. Mimo falanx postavena byla třída pátá, jejíž členové ozbrojeni byli jenom oštěpy nebo praky; poněvadž neměli zbraní ochranných, nýbrž toliko obyčejný oděv, sluli velati; oproti vyšším třídám nazýváni též *accensi*. V pozdějších dobách změnilo se toto rozdělení úplně a zejména při postavení do té neb oné řady nehleděno na rozdíl tříd.

(*Rozdělení na centurie jakožto základ k vykonávání práv politických.*) Podobně, jako dříve od krále povolávána comitia curiata o důležitých věcech, tak i nyní lidu na centurie rozdělenému a v komitia svolávanému vykázána jest jistá působnost. K právním komitiím centuriatních náležela volba krále a rozhodnutí o válce výbojně. Komitia kuriatní zůstala i napotom a vykonávala značnou moc tím, že v oboru od komitiím centuriatních nedotknutém a dosud ještě dosti rozsáhlém práva svá zachovala a že pouze s jejich souhlasem na nově zvoleného krále mohlo býti přenešeno imperium.

Zřízením komitiím centuriatních Servius Tullius vykázal plebejům společně s patricii důležitá práva, a tím obě části obyvatelstva, až potud od sebe odloučené, spojil v jeden národ. Změna v poměrech nebyla ostatně příliš násilná, poněvadž patriciové beze vsí pochyby měli převahu nejen ve veškerých centuriích jezdcův, ale i v první třídě, a tak, byli-li svorní, při každém hlasování komitiím centuriatních měli většinu. Občanům starším před mladšími udělena v rozdělení centuriatním ta důležitá výhoda, že mužové starší nad 45 let, jakkoli byli méně četní, předce čítali rovněž tolik centurií, jako ti, jimž bylo 17—45 let. Hlas staršího muže tím vedle hlasu mladšího dostal váhu dvojnásobnou.

(*Spůsob svolávání a hlasování komitiím centuriatních.*) Komitia centuriatní svolávatí směli jedině králové a vůbec jen ti, na něž *lex curiata* přenéstí mohla imperium, tudíž interrex a za času republiky konsul a diktátor. Byly-li auspicie příznivý, mohlo se jednání (*concio*) počíti. Předseda anebo ten, komuž on dal slovo, objasnil věc, za jejíž příčinou lid byl svolán. Když se to bylo stalo, přikročilo se k hlasování; každá centurie měla jeden hlas. Nejprve hlasovali rytíři, pak třída první a tak dále, až se objevila většina; jakmile byla většina známa, hlasování přestalo, tak že někdy druhá třída již ani nehlasovala, neřkuli ostatní.

(*Další činnost Servia Tullia.*) Též v urovnání poměrův k národům sousedním Servius Tullius byl prospěšně činný. S Etrusky, jejichž moc toho času velmi byla značná, válčil šťastně a hegemonii Říma nad Latiny upevnil založením chrámu spolkového (zasvěceného Dianě) na hoře aventinské.

(*Smrt Servia Tullia.*) Dle pověsti měl Servius Tullius dvě dcery, jež za manželky dal synům Tarquinia Priska. Tullia, jedna z těchto dcer, vraždou zbavila se muže svého a provdala se pak za L. Tarquinia, jenž se jejím návodem

rovněž vraždou byl zbavil choti své (sestry Tulliny). Potom, taktéž jejím návodem, zosnoval spiknutí s několika patricií a přivlastňoval si důstojnost královskou, an vešel do senátu, oděn jsa odznaky královskými. Servius, přikvapiv sem, od zetě svého svržen jest po schodech dolů a pak od sluhův jeho zavražděn. Mrtvola ponechána na ulici. Tullia, jedouc manželi svému vstříc, kočímu, jenž zděšen se zastavil před mrtvolou, rozkázala, ať s vozem přejede mrtvé tělo Serviovo.

§ 82. Konec panství královského.

L. Tarquinius (534—509), přímím Hrdý (Superbus), byl posledním králem římským. Panoval způsobem, který hodil se k okolnostem, za nichž se byl dostal na trůn. Lid i patriciové stejně krutě od něho utiskováni, neboť moc královskou hleděl zvýšiti tím, že senat více nesvolával a počet jeho členův zmenšoval dílem vraždami, dílem vypovídáním ze země. Plebs přidržována k těžkým pracem; avšak nucenou touto prací vykonáno několik velmi užitečných staveb, jako ku př. dokončení chrámu kapitolinského, kdež uschovány nově získané knihy Sibylliny, obsahující proroctví o budoucnosti. Štasten byl ve snahách svých o zvýšení vážnosti Říma na venek; Latiny přinutil k tužšímu podrobení se a válečné sbory jejich sloučil s římskými. Ve válce s Volsky a Rutuly moc svou snažil se upevniti na jihu; již dobytá byla Suessa Pometia a obléhána Ardea, když v Římě vypuklo povstání, kteréž se skončilo s vypuzením jeho a se zrušením důstojnosti královské.

Zapuzení Tarquiniovo vypravuje pověst takto: Tarquinius, vyplašen by zlymi sny, poslal oba syny své do Delf, aby se otázali orakula, komu by připadlo panství nad Římem; na cestě provázel je strýc jejich Junius Brutus, pokládán za pošetilého. Orakulum slíbilo vládu tomu, kdo po návratu nejdříve políbí matku svou. Když přistáli v Itálii, Brutus jakoby náhodou padl na zemi a políbil ji jakožto společnou všech lidí matku, kdežto bratří, věstbu doslovně si vykládajíce, vyjednali mezi sebou, že políbí matku zároveň, aby mohli vlásti společně. Když pak král obléhal Ardeu, syn jeho Sextus pohaniL Lukretii, manželku strýce svého Tarquinia Collatina. Brutus a přátelé jeho odebrali se potom do Říma a hčili lidu nešlechetnost domu královského a lid jednohlasně se usnesl, že nepřítomný král má býti zbaven své hodnosti a na věky vypovězen i s rodinou svou.

Doba druhá. Řím republikou (509—30 před Kr.).

Perioda první. Republika za vlády patriciův až k vyrovnání s plebeji (509—366 před Kr.).

§ 83. Ústava římská za republiky.

Po vypuzení králův veškerá moc státní dostala se téměř výhradně do rukou patriciův, neboť z nich volili se všichni úředníci

i k správě i k obřadům náboženským a na volbu samu oni měli vliv nejrozhodnější.

(*Nejvyšší úředníci státní.*) Moc králův s nějakým omezením přešla na dva ročně volené konsuly (kteří se z počátku nazývali praetori). Oni byli nejvyššími soudci, správci a vojevůdci; každý z nich měl stejnou pravomocnost a toliko za příčinou snadnějšího zastávání povinností úředních stalo se, že se o ně dělili dílem losem, dílem svobodným dohodnutím. Avšak předce moc jejich menší byla než moc královská, poněvadž lex Valeria de provocatione kázala jim, že tomu, kdo odsouzen byl (kromě práva vojenského) k smrti aneb k trestu tělesnému, dovoliti museli odvolání k lidu; pozdější jeden zákon rozšířil odvolání toto i na pokuty peněžité. Konsulové též byli odpovědni ze skutků svých a po uplynutí úředního roku mohli býti voláni k ospravedlnění. Těmito změnami zdálo se, že tyrannis učiněna jest nemožnou; neboť krátká doba úřadování a současná volba konsulův uchvatiteli velikou byla překážkou. Kněžská moc králův nepřešla na konsuly; vykonával ji rex sacrificulus, ježž doživotně ustanovoval pontifex maximus. Ku správě pokladny státní zřízení jsou zvláštní úředníci, quaestorové. Poněvadž se však zdálo rádné, aby v časech nebezpečných veškerá moc státní (bez provokace a zodpovědnosti) neobmezeně spočívala v rukou jednoho muže, ustanoveno jest, že se v takových případech voliti má diktator. Volba jeho neděla se od lidu, nýbrž od jednoho konsula; z pravidla, ale nikoli vždycky brán z konsularův, t. j. mužův, kteří byli zastávali úřad konsulský; moc jeho sahala na všechny úředníky v republice, nesměla však trvati déle než šest měsícův.

(*Rozšíření práv komití centuriatních.*) Patriciové mohli jen tenkrát doufati, že nový pořádek budou moci s úspěchem hájiti proti útokům vypuzených Tarquiniovcův a přívržencův jejich, zavedou-li zase ústavu Serviovu a rozšíří-li ji ve smyslu lidu příznivém. I učinili tak; komitím centuriatním přidělili volbu nejvyšších úředníkův a rozhodování o válce výbojně, jak to byl ustanovil již Servius Tullius. Avšak při tom nezůstalo; komitia centuriatní do rukou dostala nyní i moc zákonodárnou a lex Valeria de provocatione byla prvním zákonem, od nich přijatým. Toto důležité rozmnožení pravomocnosti jejich zatím bylo ještě omezeno tím, že k platnosti zákonův takto přijatých potřebí bylo souhlasu komití kuriatních. Poněvadž i nyní konsulovi zvolenému v komitích centuriatních uděleno býti mohlo imperium teprv od komití kuriatních, měla tato na zvolení nejvyšších úředníkův aspoň

takový vliv, že nemilé kandidáty mohla odstraniti. Komitia kuriatní a centuriatní stála k sobě asi v tom poměru, jako první a druhá komora (vyšší a nižší) v ústavách moderních, avšak předce klonila se již převaha práv na stranu centurií, neboť o vyhlášení války a o provokaci rozhodovaly samy bez obmezení.

(*Postavení senatu.*) Největší důležitosti nabyl senat, jenž od posledního krále obmezen byl i v počtu členstva i v právech svých. Po vypuzení králův počet členův opět prý rozmnožen na 300; mezi nově přijatými byl prý značný počet plebejův. Jakkoli tito již od toho času, co plebs vůbec dosáhla nějakého postavení právního, ze senatu asi vyloučení nebyli, předce teprv nyní zaujali v něm postavení značnější. V senatě byli nyní trvale patres (t. j. senatoři původu patricijského) a conscripti (t. j. senatoři původu plebejského); odtud pochází oslovení senatu: Patres (et) conscripti. Doplňování senatu (lectio senatus) bylo právem konsulův. Určité zásady tohoto doplňování v prvním čase republiky nedají se dokázati, jen tolik je jisto, že většina senatorův byla původu patricijského, že byli bráni ze seniorův první třídy a že zejména vyšší úředníci, obzvláště konsularové, přijímáni byli do senatu. Senatoři jmenováni doživotně. — K velikému prospěchu obecného dobrého spravovali se konsulové radami senátu; jenž vládl velikým pokladem vzácné zkušenosti a v politice své zachovával zděděnou důslednost. Tak se stalo, že senat znenáhla výkonnou moc dostal do svých rukou, neboť konsulové prováděli jen to, k čemu jim radil senat.

Senat obzvláště měl vrchní dohlídku na poměry k jiným národům a přijímal vyslance; bylo-li toho třeba, u lidu činil návrh na vypovězení války a později nabyl též práva ke zkoušení a schválení míru. Když se rozšiřovalo panství římské, senát sám dle uznání upravoval poměry k spojencům, záležitosti osad a konečně řízení provincií a vůbec vše, co se týkalo zahraničního panství. Ve vnitřních věcech bděl nad náboženstvím státním, jakož i nad správou jmění státního a financí, a tím byl skutečně v čele vlády. O zákonech, které byly lidu předkládány k přijetí, musela se díti předběžná porada v senatě. Snešení senatu (senatus consulta) v oboru působnosti, jemu přínaležícího, měla taková moc zákona. — Tohoto vládnoucího postavení senat neměl hned v prvních dobách republiky; postavení jeho bylo původně jen poradné, avšak brzo se povznesl k moci vždy vzrůstající, která konečně vrchole dosáhla ve válkách punských.

(*Pokus k vyvrácení republiky.*) Pověst vypravuje o spiknutí mladíkův patricijských, utvořeném hned v prvních dobách republiky k opětnému zavedení království; účastnili se ho také prý dva synové prvního konsula Junia Bruta. Otec prý zákonův tak vysoko

si vážil, že po vyzrazení spiknutí toho syny své potrestal smrtí rovně jako ostatní vinníky.

§ 84. Válka s králem etruským Porsenou a s Latiny.

(*Etruskové.*) Stát římský novými změnami snad se zlepšil ve vnitřních poměrech svých, ale vnější vážností tím nenabyl, neboť Etruskové vystoupili proti němu co nepřítel, jenž jej přivedl skoro na pokraj záhuby.

Etruskové toho času byli nejvzdělanější národ italský, nehledíme-li k osadám řeckým. Již odedávna vysokého stupně dosáhli v obchodě, plavbě a průmyslu; dle příkladu Řekův, s nimiž vstoupili ve styk pro Itálii nanejvýš blahodárný, zakládali též kolonie v Campanii (Capui a Nolu). Tvořili státní spolek dvanácti měst, z nichž nejdůležitější byla Cære, Veji, Tarquinii, Volsinii, Clusium a Perusia. Vládu vedly šlechtické rody jednotlivých měst, jejichž náčelníci (lukumoni) na sněmech rozhodovali o záležitostech zemských; někdy volen býval i vrchní náčelník veškerého spolku. Prostých svobodníků nebylo; veškerý ostatní lid držen byl v nevolnictví.

O pracech Etruskův v oboru stavitelském svědčí dílem mohutné hráze a dlouhé průplavy, jimiž krajiny močálovité obrátili v úrodné nížiny, dílem velikolepé silnice, které usnadňovaly obchod a nemálo přispívaly k zvelebení průmyslu. O uměleckém smyslu jejich svědectví dávají četné, malbami ozdobené nádoby hliněné a popelnice (etruské vasy), které se nám zachovaly. Též v kovolitectví a v pracech kovových vykonali věci znamenité.

Náboženství Etruskův bylo velmi vyvinuto; zakládalo se na znalosti hvězd a bylo způsobu dualistického. Bohové dělili se na vyšší a nižší; vyšší bohové byli tajně působící a ničící moci světovládne; nižší v rukou svých měli správu přírody a pořádku světského, zejména uspořádání roku. Šlechta zastávala povinnosti kněžské, hlavně přinášení obětí a věštění. Přísné zákony obřadní předpisovaly obyčeje, jež zachovati slušelo při zakládání míst posvátných. Mnohé části etruské bohoslužby přijaty jsou od Římanův.

(*Válka s Porsenou.*) Národ etruský, jenž nyní stál na vrcholi moci své, vystoupil jakožto nepřítel Římanův. Útok vycházel od krále klusijského Porseny, jenž Římany porazil, města jejich dobyl a je přinutil, aby vydali zbraně a slíbili, že železa užívati budou jen k orbě. Praví se sice, že Porsena podnikl tuto válku, aby vypuzené Tarquiniovice opět dosadil, ale jak málo jest odůvodněna pověst tato, vysvitá z toho, že Římany i po dokonalé jejich porážce ponechal bez překážky při nové ústavě.

Válku s Porsenou pověst rozmanitě okrášlila. Římané prý při jednom boji s Etruskými byly přinuceni, utíkat po mostě přes Tiberu zpět do města; již brozilo nebezpečení, že se nepříteli podaří spolu s prechajcími vraziti do města. Tu Horatius Cocles ještě s dvěma soudruhy srdnatě bránil přístup

k mostu, jenž byl za nimi rychle strhán. Pak i soubojovnký své poslal zpět a sám ještě nějaký čas odrážel útok nepřátelský, a když mu padající trámy zvěstovaly ukončení práce, skočil do Tibery a pod deštěm střel nepřátelských šťastně přeplul na druhou stranu řeky.

Když byl Řím při obléhání od Porseny hladem dohnán k nejhorsšímu, dle pověsti Mucius s dovolením senatu vloudil se do ležení nepřátelského, aby zavraždil krále. Dostal se do stanu jeho, ale zmýliv se v osobě, probodnul písaře bohatě oděného. Porsena kázal ho zatknouti, a hrozbami chtěl z něho vynutiti vyznání, ale Mucius napřáhnuv pravou ruku nad pánev se žhavým uhlím, nechal ji popáliti na znamení, že u něho hrozby nic nepomohou. Zasnoucímu králi vypravoval pak, že se proti životu jeho spiklo 300 jinochův stejného ducha hrdinského; jemu prý nejprve losem svěřen jest úkol tento. Porsena, ustrašen jsa, učinil pak s Římany mír. Mucius za svou hrdinnost dostal příjímí *Scaevola*, t. j. kršňák.

Avšak jakkoli pověst tato ničeho neví o dobytí Říma, město předce přišlo v moc krále etruského. Římané nuceni byli dáti četné rukojmě. Jedna z panen, tak vypravuje pověst dále, jménem *Clodia*, kteráž poslána byla Porsenovi co rukojmě, uprchla a šťastně přeplula Tiberu. Senát ji však zase přiměl, aby se k vítězi navrátila, čímž král Porsena tak byl překvapen a dojat, že dovolil, aby se *Clodia* s několika družkami vrátila do Říma.

(*Válka s Latiny.*) Za nehod těchto Latinové chtěli opět nabyti samostatnosti, kteréž byli pozbyli za králův. Římané v nebezpečení tom útočiště vzali ku zřízení diktatury (496), kteráž nejprve udělena *A. Postumiovi*. Ten zvítězil nad Latiny v bitvě u jezera *Regillu*, a tím je pohnul, aby se navrátili ke spolku s Římany.

Podmínky tohoto spolku, jenž učiněn asi o dvě léta později, byly tyto: 1. Sňatky mezi Římany a Latiny jsou dovoleny; 2. občané z měst latinských smějí se přestěhovati do Říma a naopak, a na té i na oné straně jim jest dovoleno nabývati pozemkův a provozovati obchod; 3. kořist ve válce učiněná rozdělí se mezi Římany i Latiny.

§ 85. Zavedení tribunatu lidu (494).

(*Vystěhování plebejův.*) Boje, v něž Římané byli zapleteni po vypuzení králův, nejvíce tížily plebeje. Byliť nuceni konati služby vojenské, které pro ně spojeny byly s velikými výdaji. Poněvadž byli nuceni za nepřítomnosti své pole svá vzdělávati najatými dělníky, upadli v dluhy a jelikož vysoké úroky z nich platiti nemohli, dluhy jejich vzrostly ve výši nesplacitelnou. Zákony o dluzích významávaly se však v Římě touž krutostí, jako athenské před zákonodárstvím *Solonovým*, neboť dlužník vlastní osobou ručil za dluh, a nemohl-li platiti, upadl v moc věřitelovu. Když pak 495 vypukla válka s *Volsky*, plebejové odepřeli konati služby vojenské a pohnuti jsou k ústupnosti pouze tím, že konsul *P. Servilius* platnost zákonův o dluzích na čas zastavil a zatknuté dluž-

nky propustil na svobodu. Avšak po ukončení boje byli tito opět zatčeni, a když válka znovu se strhla (494), mohl jen oblíbený M. Valerius plebeje přiměti, aby se chopili zbraně. Když se vítězné vojsko vracelo a slíbené opravy od senatu zamítnuty, plebejové, jsouce ještě v plné zbroji, počtem 18.000 mužův vypravili se na Svatou horu (mons sacer) na pravém břehu Anionu a chtěli tam založiti nové město. Toto vystěhování (secessio plebis), kterým se patriciům ukázalo nebezpečenství delšího odporu v celé své velikosti, pohnulo senat k povolnosti; plebeje pak k návratu přemluvil vyslaný k nim Menenius Agrippa. Přislíbena jim odstranění největších břemen, zejména slevení dluhův plebeje tížících; obzvláště pak přiřknuta jim volba tribunův, kteří měli plebs chrániti proti patricijské moci konsulův a proti senatu. Ještě na Svaté hoře vykonána volba prvních tribunův, jejichž počet původně ustanoven na dva, ale hned z počátku zvýšen na pět.

(*Práva tribunův. Comitia tributa.*) Tribunové lidu byli ustanoveni k tomu, aby ochraňovali plebeje proti všelikému bezprávi a libovolnému s nimi nakládání ze strany patriciův (jus auxilii); proto sami byli nedotknutelní (sacrosancti) a měli právo, zatýkati (jus prensionis). Později tato práva svá rozšířili ještě více, tak že mohli dokonce zastavovati i vykonání rozsudkův soudních (jus intercedendi). Nejdůležitější novota při tom byla však ta, že tribunům dostalo se též právo, svolávati plebs ke komitiím (jus agendi cum plebe), v nichž tato směla usnešení činiti o věcech jí se týkajících (plebiscita). Tato nová komitia slula tributní (comitia tributa). Za základ měla nové rozdělení území na 21 trib. Nahoře již vypravováno, že od Servia Tullia počet římských trib ustanoven byl na 4, kteréž zase rozděleny byly na regiones (nejspíše 21). Tyto regie beze vši pochyby byly základem k novému rozdělení v triby. Při plebejích svolávaných do komitia po tribech rozhodovalo jen bydlisté; ani jmění ani stáří nedávalo žádné přednosti.

Plebiscita prozatím neměla žádné rozsáhlé důležitosti, poněvadž se obmezovati musela na obor, který se nesměl dotknouti zájmův patricijských, avšak blízko bylo pokušení, rozšířiti obor tento a komitiím tributním dáti zákonodárnou moc, obsahující a vážící veškeren národ (patricie i plebeje). V skutku došlo k tomu již po 46 letech (v. § 89.). Za tribuny směli voleni býti jen plebejové. Z počátku dělo se to v komitiích centuriatních, čímž měli patriciové na jejich volbu nemalý vliv; od zákona, jež navrhl Publilius Volero (471), volba jejich odbývána v komitiích tributních, a tím úplně přišla do rukou plebejův. Od těch dob rozmnožen jest počet tribunův na 10; čas úřadování jejich trval rok. Jakožto sluhové přidání jsou tribunům dva sedilové plebejští, kteří měli dohled na potraviny, na veškeré budovy a náměstí, jakož i na obecnou pokladnu plebejskou.

§ 86. První zákon pozemkový (lex agraria) (486).

Nouzi plebejův pomozeno povoleným slevěním dluhův jen na krátkou dobu; dostatečná pomoc se však provésti mohla změnou

dosavadního užívání pozemkův státních (ager publicus), které se skládaly z území ve válkách dobytého. Až dosud jen boháči měli z toho užitek, neboť kdykoli od konsulův pronajímáno vzdělávání a obsazování tohoto území (occupatio, possessio agri publici), pouze oni, vládnouce množstvím otrokův a dobytka, byli s to, aby s vyhlídkou na zisk podnikli takovéto vzdělávání rolí. Kromě toho i daň, kteroužto měli odváděti za ager publicus, od nich přísně vymáhána nebyla. O chudé občany postaráno nanejvýše tím, že několik málo z nich usazeno na zemi nově získané k ochraně její, a že jim tam vykázán pozemek pramalý (bina jugera). Vydatná pomoc mohla se chudým plebejům dáti jen tehdá, kdyby pozemky státní jim samým aneb aspoň hlavně jim byly přikázány; to však protivilo se nejvážnějším zájmům patriciův. Proto, když konsul Spurius Cassius navrhoval první zákon pozemkový (lex agraria), dle něhož země přemoženým Herníkům odňatá se rozdělití měla mezi plebeje (486 př. Kr.), návrh ten v senátě vzbudil největší odpor, ba ani plebejové nepodporovali ho dostatečně, poněvadž latinským spojencům nepřáli stejného podělení z dobytých těchto pozemkův, které zároveň bylo navrženo. Když se Cassius vzdal konsulatu svého, obžalován jest, že baží po neobmezené moci, i odsouzen k smrti a rozsudek na něm vykonán. Tribuni, kteří byli přistoupeni k úmyslům jeho, jsou prý upáleni.

§ 87. Coriolanus. Války s Volsky, Vejenty a Aequey.

(*Marcus Coriolanus. Válka s Volsky.*) První pokus k odstranění tribunův lidu, patriciům vůbec nemilých, učinil Marcus Coriolanus. Když totiž brzo po zavedení nového úřadu toho v Římě vypukl hlad a mělo se obilí (ze Sicílie?) přivéztí, navrhoval, aby se rozdalo mezi lid jen za tou podmínkou, vzdá-li se tribunatu. Proto obžalován jest od tribunův a trestu smrti unikl jen útekem k Volskům. Od nich dobře byv přijat, táhl pak v čele vojska volského proti rodišti svému a chtěl je oblehnouti. Ale matka jeho Veturia a manželka Volumnia prosbami ho pohnuly k návratu (491). Volskové, ve svých nadějích sklamaní, prý ho zabili; dle jiných zpráv žil mezi nimi v míru a zemřel u vysokém stáří.

(*Válka s Vejenty. Fabiové.*) Několik let po odstranění nebezpečnosti, od Volskův hrozícího, Římané zapleteni byli ve válku s Vejenty. Poněvadž tito vždy směleji postupovali k Římu, rod Fabiův, čítaje přes 300 členů, úmyslem vlasteneckým vypravil

se i s klienty svými z města a usadil se ve tvrzi nad řekou Kremerou, aby odtud konec učinil pustošícím vpádům do území římského. Z počátku Fabiové veliké škody činili Vejentům, ale později vlákání jsou do zálohy a tam všichni porubáni; jen jediný chlapec, jenž zůstal doma, přežil porážku tu a uchránil rod svůj od úplného zaniknutí. Vejenští vnikli pak až k Římu, ale tam porážení a přinucení k příměří, v němž Římanům postoupili Fideny a k nim náležitý kraj na pravém břehu Tibery (474).

(*Válka s Aequy.*) Za nové války s Volsky Římanům bylo též bojovati s Aequy. Ti obklíčili římské vojsko na hoře Algidu. V tomto nebezpečném okamžiku L. Quinctius Cincinnatus zvolen jest za diktatora, aby zachránil vojsko a vlast. Zpráva o jmenování tom prostého muže toho zastihla prý u pluhu. Důvěra ve statečnost jeho nebyla sklamána, neboť sevřené vojsko osvobodil a Aequy úplně porazil (458).

§ 88. Zákony na dvanácti deskách.

(*Dvanácte desk a decemvirové.*) V Římě nebylo psaného zákona, nýbrž právo konáno jen dle podání a obyčeje; přitom ponecháno bylo libovůli konsulův, chtějí-li ve své činnosti soudcovské zřetel míti i k poměrům snad nově se vyvíjejícím anebo souditi dle přísného práva obvyklého. Tomuto nejistému stavu konec učiniti chtěl tribun G. Terentilius Harsa, návrhem, aby sepsání zákonův svěřilo se kommissi pěti mužův (462). Avšak patriciové zmařili tento návrh a po deset let snažili se, zastavovati provedení jeho. Konečně byvše přinuceni k němu přistoupiti, učinili to s tou podmínkou, aby se napsání zákonův odevzdalo desíti mužům, kteří by zvoleni byli z patriciův, ale nikoli z plebejův. A tak zvoleno jest l. 451 deset mužův, jim plná moc konsulská odevzdána (*decemviri consulari imperio legibus scribundis*), ba na čas úřadování jejich zrušena i moc tribunská i právo odvolání se k lidu. Během jednoho roku sestavili řadu zákonův, které, schváleny byvše od lidu, vyryty jsou na desíti kovových deskách. Ale poněvadž dílo jejich ještě bylo nedokončeno, roku následujícího opět zvoleno deset mužův za týmiž podmínkami i opatřeno touž mocí, a ti dílo roku předěšlého doplnili ještě dvěma deskami. Tyto zákony na dvanácti deskách (*leges duodecim tabularum*) jsou nejstarší psané právo římské; když v pozdějším čase k deskám zvolna přibývalo veliké množství jiných ustanovení, mladí Římané jim z paměti se učili jakožto pramenu veškerého práva (*fons omnis publici privatique*

juris). Dvanácti deskami vyměřena jest výše úrokův a na přestoupení této předepsané výměry určen veliký trest jakožto na lichvu; ostatně podrženy jsou přísné staré zákony o dlužnících a zákaz sňatkův (connubium) mezi patricii a plebeji. Avšak poněvadž zákony dvanáctideskové všechny nově se tvořící poměry právní předvídati a urovnati nemohly, brzo nastala potřeba dalšího rozšiřování a doplňování. Předními orgány tohoto dalšího rozvoje zákonodárného byly soudní magistraty samy, které edikty svými stanovily řízení v případech na dvanácti deskách nepředvídaných. Tím se později libovůle soudních úředníkův opět vracela.

Decemvirové roku druhého (450) úřad, který jim udělen byl pouze na jeden rok, bez dalšího dotazování lidu podržeti chtěli i na dále a tím založiti jakýsi způsob vlády oligarchické, která by panství trvale připoutala k několika rodinám aristokratickým. Duší této usurpace byl Appius Claudius, jenž, byv již v prvním decemvirátě, opětnou volbu svou provedl prostředky nezákonnými. Nelibost proto potají se vzímající zřejmě vypukla, když Appius Claudius s porušením práva Virginii, dceru centuriona L. Virginia, přisoudil jakožto otrokyni jednomu ze svých vlastních klientův. Otec dceru jen tím mohl zachrániti před hanbou, že ji sám zabil. Pod dojmem této události Virginius a snoubenec dcery jeho Icilius přiměli plebs i vojsko, právě se vracející z boje, k opětnému vystěhování na Svatou horu; vrátili se odtud teprvé, když se decemvirové byli poděkovali a opět byla zavedena ústava předešlá. Dva z decemvirův, mezi nimi Appius Claudius, samovraždou zahynuli ve vězení; ostatní rozsudku nad nimi vynešenému ušli dobrovolným vyhnanstvím.

§ 89. Změny ústavy ve prospěch plebejův.

(*Leges Valeriae Horatiae.*) Druhé vystěhování a jeho následky plebeje poučily o moci jejich a proto bylo jim snadno, provésti zákon, jež ve prospěch jejich navrhli konsulové Valerius a Horatius (448). Zákonem tímto ustanoveno, 1. aby v každém případě i proti výroku diktatorovu dovoleno bylo odvolání se k lidu, a 2. aby se plebiscitům dostalo zákonné moci a závaznosti pro veškeren lid, pro patricie i plebeje (ut quod tributim plebs jussisset, populum teneret).

Vedle komití centuriálních se komitia tributní tímto způsobem povznesla rychle k rozsáhlé důležitosti. Vzájemný poměr obou komití vyvinul se v tomto i v potomním čase tímto způsobem: komitia centuriální sama vykonávala volby nejvyšších úředníkův, rozhodovala o vypovězení války, snažela se zároveň s komitii kuriálními o potřebných snáh změnách v ústavě i sama rozsuzovala

ve přích, v nichž se jednalo o život a o smrt obžalovaných. Dřívější vliv na zákonodárství soukromé nyní docela přestal. — Komitia tributní znenáhla zmocnila se veškerého zákonodárství soukromého, zasahovala do správy finanční zákony agrárními, ustanovovala způsob zakládání osad a takto do oboru práv svých dostala dohlídku na veškerou správu státní. Soudní jejich kompetence vyvíjela se tím směrem, že v nich vedeno přelíčení především ve věcech politických a sice tehdá, když se jednalo o nižší trest, než byl trest smrti. Snesení komitíí tributních nepotřebovala souhlasu ani komitíí centuriatních, ani kuriatních. Právo navrhovati zákon v komitíích tributních nyní kromě tribunův měli také nejvyšší úředníci. Nebylo potřebí, aby návrhy podané v komitíích tributních předkládány byly dříve senatu, jak to bývalo se vším, o čem se jednalo v komitíích kuriatních a centuriatních. Předce však vyvinul se u komitíí tributních ten obyčej, že senat každou věc, která se jim měla předložití, pravidelně bral v předběžnou poradu. Ústupností konsulův nyní také volba quaestorův přenešena na komitia tributní, avšak voliti se směli jen patriciové.

Když byla komitia tributní dosáhla působnosti, zavazující veškeren národ, kromě plebejův v nich účastniti se směli i patriciové. Ale poněvadž hlas jejich měl stejnou váhu jako hlas mnohem četnějších plebejův, a oni od nich vždy mohli býti přehlasováni, účastenství jejich v komitíích tributních nikterak nebylo pravidelné.

(Dovolení sňatkův mezi patricií a plebeji. Tribunat konsulární.)
 Dosavadní agitace ve státním životě římském měly tu příčinu, že plebs chtěla buď konec učiniti ztísněnému stavu svému, buď chrániti se před libovůlí nejvyšších úředníkův. Když toho dosáhli dílem zavedením tribunatu, dílem zákony dvanáctideskovými, další hnutí a boje podněcovala ctižádost bohatých plebejův. Pořád ještě největší část moci drželi patriciové v rukou svých tím, že veškeré osoby úřední, kromě tribunův, voleny byly ze středu jejich. První krok k obmezení těchto předností šlechty učinil tribun G. Canuleius (444); provedl přijetí návrhu svého o zákonitém připuštění sňatkův mezi patricií a plebeji (ut connubia plebi cum patribus essent). Druhý jeho návrh směřoval k tomu, aby každého roku jeden z konsulův volen byl z plebejův (ut alterum ex plebe consulem fieri liceret), avšak tomu se protivili patriciové co nejneústupněji a raději chtěli, aby se konsulové vůbec ani nevolili. Sporné strany sjednotily se konečně na tom, že se z obou stavův na místě konsulův voliti mají tribunové vojenští s mocí konsulskou (tribuni militum consulari potestate). Počet jejich se měnil. Z počátku voleni bývali tři, později obyčejně čtyři nebo šest. Časem šlechta zase toho dosáhla, že konsulové voleni opět z jejího středu. Ale kdykoli plebejové nabyli nových sil, znovu provedli volbu tribunův vojenských, až posléze zápas ten ukončen zákonem Liciniovým (viz §. 91.)

(*Censura*.*) Téměř současně s těmito událostmi (443) anebo, což jest pravdě podobnější, o několik let později (435), přikročeno v Římě k zřízení nových dvou magistrátův, totiž obou censorův. Ačkoliv ustanoveno, že náležeti mají stavu patricijskému, sotva zřízení byli pouze ve prospěch patriciův, nýbrž spíše proto, že věci jim odevzdané déle již nemohly býti vyřizovány od konsulův, kteří z Říma za častých válek až příliš často bývali vzdáleni. Úřad censorův z počátku byl pětiletý, později trval půl druhého roku; oni vedli seznamy, v nichž všichni patriciové i plebejové byli uvedeni dle hodnosti a jmění, rozdávali místa v senatě, přijímali nájemné, odváděné státu za užívání pozemkův obecních, a řídili veřejné stavby. Důležitost jejich poslůze vzrostla tím, že měli též dohlídku na mravy, trestající přestupky „proti slušnosti a veřejnému blahu“ odjímáním práv občanských, vylučující nehodné členy ze senatu atd. K zachování starodávné prostoty mravů vydávati směli i zákony proti přepychu a nádheře.

(*Quæstorové plebejští*.) *Quæstura* byla prvním, potud v držení patriciův se nalezajícím úřadem, k němuž konečně (421) připuštění jsou plebejové. Když totiž počet quæstorův ze dvou zvýšen na čtyři, domohli se toho plebejové, aby quæstorové směli voleni býti i z nich. Avšak patriciové po dvanáct let uměli překaziti, aby nějaký plebej skutečně byl zvolen.

§ 90. Válka s Vejemi.

Při všech těch vnitřních svárech vojska římská vítězně bojovala s nepřáteli vnějšími, a moc Říma, která po vypuzení kráľův byla tak sklesla, blížila se bývalé své důležitosti. Nejprve vypukla dlouhá válka s Vejemi o Fideny, které Vejenteri 474 Římanům postoupili, avšak potom opět se jich zmocnili. Ve válce této Římané Fiden zase dobyli (428). Brzo potom umluveno jest dvacetileté příměří mezi bojujícími stranami, po jehožto uplynutí senat obnovil jisté nároky na zadostí učinění ze strany Vejentův. Když nároky tyto byly odmítnuty, senat chtěl je provéstí zbraní, ale lid nechtěl válku; předvídal delší její trvání a obával se velikých nehod i ztrát. Tu prohlásil senat, že pětšm placen bude žold ze státní pokladny; patriciové sami dali dobrý příklad, naplnivše státní pokladnu potřebnými prostředky. Tu lid svolil k válce, která nyní tak šťastný měla průběh, že se mohlo přikročiti k obléhání

*) Tak udává *Mommsen* ve svém státním právu římském o čase a příčině zřízení *censury*.

Vej, ale dobyto jich teprvé po 10 letech; Římanům v této válce velel Camillus (396). Moc Etrurie, jež druhdy tak velice ohrožovala Řím, byla tím zlomena. Vojevůdce vítězstvím tím proslavený později byl nucen odebrati se do vyhnanství, poněvadž jej tribunové obžalovali, že prý jeden díl kořisti podržel pro sebe. Plebejové chtěli se vystěhovati do Vej, krásněji položených, avšak uchlácho- leni, když mezi ně rozdělena část dobytých pozemkův.

§ 91. Válka s Gally čili Kelty.

(*Povaha Gallův*). Gallové jsou jediný národ starověký, který si dobyl znamenité slávy vojenské, otrásl mnohými státy a je vyvrátil, ale přes to všechno sám nedospěl k utvoření nějaké trvalé a znamenité říše. Nejdávnější známá vlast Gallův byla Gallie, podle nich nazvaná; odtud se rozšiřovali do Španěl i do Anglie a vyslali asi půl druhého století před dobou, o níž zde se vypravuje, veliké zástupy dlelem do Italie, dlelem do Němec a do zemí odtud dále na jih položených. Časem obmezovali se na krajiny nově dobyté, avšak brzo náhle na postrach sousedův svých znovu se pozdvihovali a pokoušeli se o nové výboje. Gallové především si oblíbili řemeslo válečné a vyhýbali se životu zvedenějšímu. Svobodným mužům hanbou bylo vzdělávati role vlastní rukou; tím se stalo, že i po usazení svém v úrodné rovině pádské více provozovali chov dobytka než orbu. Jediné udatností a velikým počtem prováděli válečné skutky své, neboť ozbrojení jejich s římským a řeckým měřiti se nemohlo; zřídka měli brnění, a meče jejich byly ze špatné ocele i stávaly se brzo nepotřebnými. Milovali vnější okrasy; vznešenější z nich nosili zlaté řetězy na ramenou a zlaté kruhy kolem krku, majíce hořejší tělo jinak nahé. Mnohé stránky povahy a mravův keltických upomínají na rytířství středověké, zejména zvláštní jim způsob souboje.

(*První srážka Gallův s Římany*.) Když si Gallové byli podmanili levý břeh pádský, hleděli se rozšířiti i na pravém, udeřili na zděšená sídla Etruskův a Umbrův, překročili Apenniny a podnikli obléhání Clusia. Obyvatelé pozorovali, že nejsou s to, aby jim prospěšně mohli odporovati a prosili proto Římany o pomoc. Římané neodvážili se vyslati jim pomoc ozbrojenou, nýbrž vypravili k nim poselství, aby Gally napomenuli k míru. Proti právu mezinárodnímu vyslanci účastnili se boje na straně Clusinských a jeden z nich dokonce jednoho vojevůdce gallského srazil z koně. Když proto Gallové žádali zadosti učinění a Římané jim je odepřeli, vůdce Gallův Brennus zanechal obléhání Clusia a táhl v čele 70.000 mužův na Řím. Římané, vysílající vojsko proti vetřelcům, boj s lidem divokým, ve válce necvičeným, považovali za velmi snadný, zanedbali obyčejná pravidla opatrnosti a utrpěli proto porážku nad Allii (389). Prchající vojsko obrátilo se k Vejům, dalo tím Řím v šanc, a tak se stalo, že vítězové bez odporu vešli do města

již třetí den po bitvě. Řím větším dílem byl prázdný; jen několik kmetův, nechtějících přežiti záhubu jeho, v domech svých smrt očekávalo od rukou barbarův, a té se jim také dostalo; město pak na všech koncích zapáleno.

Mužstvo zbraně schopné, které se před příchodem nepřítelů nalezalo v Římě, uchýlilo se na Kapitol. Málem by bylo jedné noci přepadeno, ale kejhání posvátných husí v čas oznámilo nebezpečnost, a Manlius, nejdříve tím jsa upozorněn, posádku spěšně vyburcoval. Marně se pak namáhali Gallové o dobytí Kapitolu. Když jim konečně přinesena zpráva o vpádu Venetův do území senonského, nedávno nabytého, s Římany se smluvili a odtáhli, přijavše nabízené jim výkupné 1000 liber zlata. Že Brennus při vážení toho zlata hodil k závaží ještě svůj meč a že Římané tomu protiviti se nemohli, svědčí o jich pokoření. Římané vypravují sice, že Camillus v čas přikvapil z vyhnanství a že Gallům dobytou kořist odňal, než vyprávka ta není, než výmysl časův pozdějších, vybájený k tomu, aby sláva předkův prosta byla každé skvrny.

(*Následky války.*) Když Gallové odešli, plebejové nechtěli se vrátiti do otčiny své, nýbrž zamýšleli usaditi se opět ve Vejích. Ale výmluvnost Camillova pohnula je, aby upustili od úmyslu svého, a tak město kvapně znovu vystavěno. Nyní bylo potřebí, obnoviti i otřesené panství římské nad sousedními krajinami. Etruskové, Volskové, Aequové, ba i členové spolku latinského zdvihli se jedni za druhými, ale všichni přemoženi. Z území Etruskům odňatého utvořeny jsou čtyry nové triby, tak že se jich čítalo nyní 26.

(*Další války s Gally.*) Gallové vrátili se ještě několikráte do Latia, ku př. 367, když je u Alby porazil Camillus, po páté jsa diktátorem, potom pak ještě pětkrát v čase mezi l. 361—349. Tyto vpády pokaždé šťastně byvše odraženy, Římanům prospívaly u spojencův latinských, poněvadž tito jali se je považovati za nejbezpečnější oporu ve válkách s barbary. Volskové, Hernikové, a Aurunkové, kteří se mezitím a i potom vždy znova bouřili proti Římanům, úplně přemoženi, tak že moc Říma znenáhla sahala až k hranicím Samnia.

Pověst rozličně proslavila války Římanův s Gally. Když Gallové 360 opětovně vpád svůj a vojsko jejich stálo naproti římskému na březích Anionu, Gall obrovské velikosti vystoupil na most, jenž spojoval oba břehy, vyzýváje Římany k souboji. Titus Manlius vyzvání přijal a krátkým mečem svým ubil Galla, jenž velkých zbraní svých užívatí neuměl. Od nákrčního fetězu, jež odňal soku svému, dostal příjmi Torquatus. — Podobný souboj podnikl vojenský tribun M. Valerius. U prostřed boje přiletěl havran, Galla zobákem a drápy napadl do tváře a tím Římanu vítězství usnadnil. Valerius dostal pak příjmi Corvus.

§ 92. Návrhy G. Licinia Stolona i L. Sextia Laterana a jich následky.

(*Zákony Liciniovy a Sextiovy.*) Ctižádost bohatých plebejův nebyla tím upokojena, že jim povolen byl přístup k tribunatu konsulárnímu, poněvadž dosud ještě konsulatu samého dosáti nemohli. Též se stávalo dosti často, že i za tribuny konsulární voleni jen patriciové, poněvadž hlasující plebejové dosti lhostejně užívali práva nově nabytého. Pouze tenkrát, když bohatší plebejové zároveň zřetel měli k schudlým soudruhům, mohli jich povzbuditi k vytrvalému boji s patricií.

Takovéto sloučení veškerých zájmův plebejských jeví se v zákonu, jež lidu navrhli tribunové Licinius Stolo a L. Sextius Lateranus (376). Zákony tyto ustanovovaly, 1. aby po odečtení zaplacených úrokův od jistiny dlužníci zbytek tento platili ve třech lhůtách ročních (ut deducto eo de capite, quod usuris pernumeratum esset, id quod superesset, aequis portionibus persolveretur); 2. aby pozemkův obecních nikdo nesměl více míti než 500 juger či jiter (ne quis plus quingenta jugera agri possideret); 3. aby se příště nevolili tribunové vojenští, nýbrž konsulové a sice vždy jeden z plebejův (ne tribunorum militum comitia fierent, consulumque alter ex plebe crearetur). Že první dvě ustanovení hájila zájmy schudlého lidu, jest patrné; slíbeno mu slevení dluhův a pozemky, jež se měly odníti boháčům. Plebs ochotně hlasovala pro tyto návrhy a nic by nebylo překáželo, aby dostaly zákonité platnosti, neboť patriciové nepokoušeli se o trvalý odpor. Avšak proti třetímu návrhu zpírali se a byli přitom podporováni od ostatních osmi tribunův. Licinius a Sextius, v potomních letech pokaždé byvše znovu voleni za tribuny, každého roku návrhy své předkládali všecky v jednom, a tím plebs, která prvním dvěma chtěla uděliti moc zákona, přinutili, aby se zasadila též o návrh třetí. Poněvadž patriciové neustále odporovali, tribunové zamezovali řádnou volbu všech úředníkův, a tím způsobili úplnou anarchii. Konečně, když žádný z tribunův již nechtěl zakročovati, přijaty jsou ony tři navržené zákony l. 366. Prvním konsulem plebejským stal se L. Sextius.

(*Prætura.*) Patriciové, byvše nuceni plebejům dovoliti přístup ke konsulatu, moc konsulův zmenšili zřízením prætury, k níž přístup měli toliko patriciové. Prætor vykonával soudní část moci konsulské. Za první války punské zvolen jest ještě druhý

praetor; později nestačili ani tito dva, a počet jejich znenáhla tak rozmnožován, že za Caesara vzrostl na 16.

(*Aedilové kurulští.*) Aedilové, kteří voleni byli z plebejův, zdráhali se převzítí zvýšené výdaje, když od senátu byly nařízeny veliké hry na oslavu zjednané mezi stavy svornosti (366). To vedlo k ustanovení dvou aedilův patricijských. Tito (kurulští) aedilové v důstojenství stáli výše než aedilové plebejští, v pravdě výhradně pro sebe však neměli než soudnictví ve přích obchodních; v ostatních věcech o práva se dělili s aedily plebejskými.

(*Připuštění plebejův ke všem úřadům.*) Jakmile plebejům dovolen byl přístup ke konsulatu, již jim ke všem ostatním úřadům dlouho zabraňován býti nemohl. Nejprve připuštění jsou k aeditě kurulské; nedlouho potom (356) ze stavu plebejského za diktatora zvolen byl G. Marcius Rutilus; týž se později (351) stal prvním censorem plebejským. K praetūře dostali se plebejové 337; nejpozději přijati byli do důležitých kollegií augurův a pontifikův (300), a tím teprv po dlouhém boji zavedena byla úplná rovnoprávnost obou stavův. Za pozdější republiky, kde více platilo bohatství než původ, nezřídka se stávalo, že oba konsulové nebo censorové a t. d. byli plebejové.

Perioda druhá. Boj o vládu nad Itálií (366—266).

§ 93. První válka samnitská (342—340).

Po zničení moci etruské, na jejímž podvrácení stejnou měrou pracovali i Gallové i Římané, udatní Samnité byli nejnebezpečnějšími nepřáteli Římanův, jakmile by tito kdy chtěli panství své rozšiřovati i za hranicemi Latia.

Samnité byli nejznačnější z národův sabellských, a počtem svým i rozsáhlostí panství svého předčili nad Římany; rozšířili vliv svůj i na Campanii a jmenovitě si tam podmanili etruskou Capui a řecké Kумы. Pád etruské moci na severu a klesání vlivu řeckého na jihu Samnitům velice usnadnilo podrobení celé téměř dolní Italie, jež provedli bez přílišného namáhání. Nescházelo jim ani statečnosti ani zápalu pro další rozšiřování vlády své; že i při své přesile a moci po dlouhém boji proti Římanům konečně podlehli, toho příčinu hledati sluší v rozdílu duševního nadání obou národův. Samnité neuměli síly státu organisovati a soustředovati k ráně zničující; oniž zůstali státi na prvním stupni státního rozvoje. Též nebylo u nich žádného vše ovládajícího středistě; každý zástup, jenž si vydobyl sídel nových, samostatně šel svou cestou; zároveň nebezpečné kouzlo vzdělanosti řecké zle působilo na kmemy, kteří pronikli do dolní Italie, způsobujíc u nich rozklad a nikoli seslení. Římané naproti tomu byli nedostížní mistři v přísné organisaci státní a u vypěstování sil obranných i výbojných; byli nejzkušenější politikové, jasné majíce vědomí o cílech svých a o prostředcích k jejich dosažení. A tak lid

udatný, avšak méně nadaný, zápasil s národem neméně statečným, ale duševně mocnějším.

Podnět k první srážce mezi Římany a Samnity dala města Capua a Teanum. Samnité, kteří se v těchto městech byli usadili, loupežné výpravy krajanův svých déle snášeti nemohli a hledali ochranu u Římanův. Ti z počátku jim pomoc tuto odeřřeli, později však předce jim ji poskytli, když obě města jim nabízela podrobení veškeré Campanie. Nyní Římané vyzvali Samnity, ať ustanou od svého loupežení po Campanii. Když se to nestalo, vyslali proti nim vojsko, jemuž velel M. Valerius Corvus, a zvítězili na hoře, řečené Gaurus (u Kum 342). Druhé vítězství u Suessuly přinutilo Samnity k míru, v němž uznáno panství Říma nad Capuí. Teanum ponecháno Samnitům.

§ 94. Válka s Latiny (340—337).

Římané urychlili mír s Samnity, poněvadž povstání Latinův, jež mezi tím vypuklo, ohrožovalo nejhlubší základy panství jejich. Latini, kteří ke všem úspěchům zbraní římských podstatně přispívali, rozhořčeni byli nad tím, že se vždy podrobují velikému namáhání bez jakéhokoli prospěchu, a žádali proto udělení práva občanského a účastenství při konsulatu, tedy sloučení s Římem v jeden stát. Všecka původně latinská města mimo Laurentum a římské osady (kromě Veliter), když jim požadavky jejich odmítnuty, spojila se proti Římanům, a i Capuané, nasytivše se svrchovanosti nových pánův svých, k jejich spolku se přidali. Když toto povstání vypuklo, vojsko proti Samnitům vypravené stálo ještě v Campanii a bylo tím způsobem od vlasti odtrženo. Nerozvážní Samnité Římanům sami pomohli z této nesnáze, ujednavše s nimi spolek. Tím Římané opět nabyli volných rukou a pod konsulem P. Manliem Torquatem porazili vojsko latinsko-campanské u Trifana; avšak k dokonalému podrobení jednotlivých měst zapotřebí bylo ještě tříletého namáhání (337). Vítězství svého Římané použili k úplnému zrušení latinského spolku. S rozličnými městy rozličně naložili; část přijata do svazku občanstva římského a upravena v dvě nové triby; práva ostatních spořádali dle zvláštní smlouvy spolkové, které každé město zvláště s nimi muselo učiniti; největší části uděleno římské právo občanské bez práva hlasovacího. Území, jež pobořená města postoupiti musela Římanům, použito k založení nových osad. Co do Campanie, i ona zakládáním nových kolonií a podporováním šlechty capuanské připoutána k Římu.

§ 95. Druhá a třetí válka samnitská.

(*Druhá válka samnitská 325—304.*) Řevnivost Samnitů vzbuzena byla rozšiřováním a upevňováním panství římského, k němuž byli předce sami zpozždile přispěli, jakož i založením vojenské osady Fregell, kteráž sloužiti měla proti Samniu. Válka vypukla, když Římané udeřili na jediné, v Campanii jim ještě nenáležející město, na dvojměstí Palæpolis a Neapolis, což Samnity pohnulo, vyslati tam silnou posádku. Obléhající dohodnuli se však s obyvateli a nabízel jim podmínky tak příznivé, že se měšťané samnitské posádky zbavili a s Římany sjednali spolek. Brzo Římané i řecké osady v dolní Italii pohnuli k příznivé neutralitě; proti Tarentu, který se k ní uvoliti nechtěl, zabezpečili se spolkem s Lukany, kteří se, jakkoli byli původu sabellského, postavili na stranu římskou. Bojiště pak od Římanův přeloženo do Samnia; v letech následujících loupežně probíhali celou zemí až do Apulie a tím odvahu nepřátel svých tak podvrátili, že se pokorně jali prositi o mír. Avšak když vítězové mír jim dáti nechtěli na základě vzájemné rovnosti, Samnité strojili se k zoufalému odporu. Když Římané 321 znovu k drancování vtrhli do území jejich, podařilo se Samnitům pod velením Pontia vlákati je do soutěsk kaudinských a tam jim všechny východy zatarasiti. Oba konsulové T. Veturius Calvinus a Sp. Postumius, nevidouce jinou cestu odtud, než zajetí nebo smrt, s Pontiem učinili mír, v němž jim povolen návrat; avšak vojínové římsští museli zbraně své vydati a projíti pod jhem. Kromě toho 600 rukojmí, vybraných z jízdy, ručiti mělo za to, že senát mír ten potvrdí.

Podmínky míru celkem byly slušné; stanovily toliko, že Římané mají pobořiti dvě proti úmluvám založené pevnosti, mezi nimi Fregelly, a se Samnity vstoupiti ve spolek na základě rovnosti. Ale Římané ničeho více slyšeti nechtěli o rovném postavení s nějakým národem italským; senát mír zavrhl a ty, kteří jej ujednali, vydal Samnitům. Ti byli tak velikomyslni, že vydané důstojníky nepřijali, ba i životův rukojmí ušetřili. Boj začal se znova. Od Římanův v čelo vojska postaven L. Papirius Cursor, jenž nad Samnity zvítězil pod zdi Lucerie, kdež rukojmí římsští byli uvězeni.

Vítězství toho využili Římané k dobývání měst a k zakládání osad, aby tím Samnium úžeji ztísnil a odpor jeho pro budoucnost zlomili. Nejdůležitější bylo opevnění Lucerie v Apulii, neboť odtud mohlo se překaziti, aby dolní Italie pomáhala nepřátelům Říma.

K Samnitům se v neštěstí jejich přidružilo několik, ač ne silných spojencův; jednou i Tarent tvářil se, jakoby se vrhnouti chtěl mezi zápasící strany. Teprv Etruskové, udeřivše na Římany, provedli mocný obrat, který válečné štěstí v Samniu obrátil v prospěch domorodcův. Leč Římané přemohli Etrusky po tříletém zápasu (311—308); konsul Q. Fabius Maximus Rullianus porazil je ve dvou velikých bitvách (u jezera Vadimonského a u Perusie), kdežto L. Papirius Cursor, opět byv postaven v čelo vojska, Samnity přemohl u Longuly (309). Zápas Samnitův neustále se stával zoufalejším; malí národkové, kteří se jim byli přidružili, dali Římanům jen příležitost, aby rázem pokořili všechny své odpůrce. Po pádu hlavního města Samnitův Boviana (305) boj rychle se skončil. Římané spokojili se s mírným ziskem a dali sobě postoupiti jen malé území; nicméně důležitý byl ten výsledek, že Samnity uvrhli do takového stavu, že v potomním čase jen stěží mohli obnoviti boj proti svrchovanosti římské (304).

(*Třetí válka samnitská 298—290.*) Předce však mír trval jen šest let. Samnité chtěli se zmocniti Lukanie a poněvadž jim Římané v tom bránili, vypukla nová válka, v níž i Etruskové, Umbrové a senonští Gallové účastnili se boje proti Římu. Tento spolek Římané rozrazili u Sentina (295); v bitvě té, která 9000 Římanův stála život, veleli jim Q. Fabius a P. Decius Mus, jehož hrdinným sama sebe obětováním vítězství toto jest dobyt. Etruskové, Umbrové a senonští Gallové uznali nadvládu Říma, Samnité však ještě pět let pokračovali v boji. Znovu byvše poraženi u Aquilonie (293) od L. Papiria Cursora mladšího, následujícího roku nad Římany opět zvítězili (292). Bylo to poslední jejich vítězství, neboť brzo potom starý Fabius Maximus co podřízený vojevůdce ve vojsku syna svého takovou jim způsobil porážku (nevědomo kde), že boji učiněn konec. Konsul M. Curius Dentatus učinil s nimi mír (290), který jim neukládal žádné potupné výminky a při samostatnosti je ponechával; avšak Římané všude se kolem území jejich pevně usazovali, aby panství své nad nimi bezpečněji mohli vykonávati. Zároveň válčeno i se Sabiny, kteří Římanům rovněž podlehli. — Bezprostřední panství římské ku konci třetí války samnitské sahalo na sever až k lesu ciminskému v Etrurii, na východ až k Abruzzám, na jih až ke Capui. Dále posunuté stanice vojenské Luceria a Venusia zamezovaly každé spojení Samnitův s Tarentskými.

§ 96. Válka s Tarentem a s králem Pyrrhem epirským (282—272).

(*Příčina války.*) Brzo po vítězství nad Samnity počal se boj mezi Římem a řeckými osadami v Itálii, který při nedostatku svornosti u Řekův velmi brzo se obrátil ve prospěch Římanův. První podnět k tomuto boji zavdali Lukanové, chtějící se zmocniti města Thurii (285). Měšťané ochranu ohrožené neodvislosti své hledali u Římanův, a ti vyhověli žádosti jejich. Avšak Lukanové nedali se tím odstrašiti od provedení úmyslu svého a hleděli nespokojené národy italské združiti ve spolek k vyvrácení panství římského. V skutku připojila se k nim část Etruskův, jakož i Umbrové a Gallové senonští. U města Arretia Římanům připravena značná porážka (284), o níž největší zásluhu měli Gallové senonští. Z pomsty vypravil se konsul Publius Cornelius Dolabella do krajiny Gallův senonských, porubal tam mužské obyvatelstvo, prodal ženy i děti do otroctví a spustošil zemi způsobem nejhorším. Tu se k boji odhodlali i Bojové, polekáni osudem soukmenovcův svých; rychle postoupili až k Tibeře, avšak blíže jezera vadimonského dokonale jsou poraženi (282). Podruhé ještě byvše přemoženi u Populonie, prosili o mír, jenž jim od vítězův povolen. Příkladu jejich následovali Etruskové. Nyní obrátili se Římané proti Lukanům, porazili je a osvobodili Thurie od nich obležené (282).

Tarentští další rozšiřování vlivu římského pozorovali s řevnivou nenávistí. Když římské loďstvo plulo do moře jaderského, aby zabezpečilo území odňaté Gallům senonským, a na cestě se zakotvilo v přístavu tarentském, přepadli je Tarentané i nedbajíce míru, lodě zničili a mužstvo pobili nebo prodali (282). Když přišli vyslanci římstí, žádající zadosti učinění, pohanili je; avšak příliš jsouce pohodlní a nestateční, aby boj svévolně vzbuzený vybojovali sami, o pomoc se obrátili ku králi epirskému Pyrrhovi.

(*Pyrrhova první válka s Římany 280.*) Pyrrhus, dobrodružný hrdina a nejlepší taktik svého času, plál touhou po založení velikého panství. Poněvadž se mu to nepodařilo v Makedonii (viz § 69), rád přijal prosby Tarentanův, neboť mohl doufati, že pod svým panstvím spojí námořská města řecká a pak že si podrobí krajiny vnitrozemské. Přistál v Itálii s vycvičeným vojskem 25.000 mužův i 20 slony a Římany, jimž velel konsul P. Lævinius, přemohl u Herakleie (280). Nyní přidala se k němu mnohá

města, jakož i Lukanové, Bruttiové a Samnité, a zdálo se, že se úmysl jeho uskuteční. Přítel jeho Cineas Římanům jeho jménem nabízel mír, ač dají-li svobodu městům řeckým i kmenům s Pyrrhem spojeným a vrátí-li jim odňaté území. Bohatými dary a výmluvnými slovy vyslanec tento hleděl dojíti cíle svého; již se v senatě ozývali hlasové ve prospěch nabízených podmínek. Tu však starý Appius Claudius, jenž byl již oslepl (odtud přijmí jeho Cæcus), zvláště se dal donésti do kurie, aby senatorům vyčetl malomyslnost jejich; řeč jeho neminula se s účinkem a návrh Cineův zamítnut. Pyrrhus postupoval nyní do Latia, ale brzo byl zase přinucen k zpátečnímu pochodu do Tarentu, kdež zimoval. Odtud druhého roku (279), sesílen jsa přistoupením některých národův italských, vyrazil proti Římanům i zvítězil u Askula; leč vítězství tomu všecku důležitost odňaly vlastní veliké jeho ztráty. Šlechetnost, s níž konsul Fabricius Pyrrhovi vydal bídňka, jenž se byl nabídl k otrávení krále, pohnula ho ještě jednou podati Římanům čestný návrh míru, který však za následek měl jen uzavření příměří.

(*Pyrrhus na Sicílii 278—275.*) Pyrrhus, hledaje příležitost, jak by čestně odejítí mohl z Italie, kde mu odpor Římanův nedával žádné naděje na skvělé panství, milerád uposlechl pozvání Syrakusanův, prosících ho o pomoc proti Karthagině. Karthaginští, jsouce ze své strany ohroženi, s Římany učinili spolek proti společnému nepříteli. Z počátku dobyl král znamenitých úspěchův, ale pánovitě chování odcizilo mu Řeky, kteří z části opět počali vyjednávat i spojovat se s Karthagiňany. Krátké jeho panství na Sicílii úplně se rozsulo, když se opět navrátil do Italie, kamž ho Samnité a Lukané neustále volali na pomoc.

(*Pyrrhova druhá válka s Římany 275.*) Znovu počal Pyrrhus válčiti s Římem, avšak tenkrát s vyčerpanými prostředky peněžitými a s vojskem, v němž bývalá kázeň ořesena byla prostopášností a bažením po kořisti. U Maleventa (odtud Beneventum) M. Curius Dentatus úplně ho porazil (275), což jej přinutilo k odchodu z Italie. Na dobrodružné výpravě na Peloponnes padl později v Argu, udeřen byv kamenem (272). — Římané podmanili si nyní Samnity, Lukany, Apuly a Bruttie; dobytí Rhegia (270) brzo potom zabezpečilo toto nové rozšíření jejich panství. Město Tarent samo, hrdý a slabý původce této války, ztratilo svou samostatnost i stalo se poplatným; zdi jeho pobořeny, lodě a poklady umělecké odvezeny (272). Po přemožení několika menších kmenův (266) střední a dolní Italie úplně byla podrobena Římanům.

§ 97. Vnitřní poměry v Římě ku konci této doby.

Šťastný výsledek tolika válek, které za následek měly rozšíření panství římského a obohacení vítězův, nemálo přispěl k tomu, že původní prostota Římanův zmizela, a že na její místo nastoupila větší nádhera. Avšak předce ještě nebylo hnuto základem, na němž stát byl vystaven a jímž se stal velikým. Vzdělávání polí bylo a zůstalo i nyní téměř výhradným zaměstnáním občanův, kdežto jen nečetná třída obyvательства živila se obchodem. Ostatně se Římané jiným obchodním národům starého věku přiblížili tím, že počali raziti stříbrné peníze, kdežto nedávno předtím u nich v oběhu byly jen peníze měděné, kterých užívati počali teprve za čtvrtého století po založení Říma. Rozšiřováním panství římského nad Itálií se jazyk latinský, hlavně osadami, všeobecně rozšířil, avšak i známost jazyka řeckého vzrůstala se mezi vzdělávanými Římany.

(*Obor působnosti rozličných komitíí.*) Obor působnosti komitíí centuriatních zůstal v době této týž, jaký byl dříve; naproti tomu opět značně se rozšířila působnost komitíí tributních. Nejdůležitější novoty na poli tomto ustanovovala lex Publilia Philonis (338) a lex Hortensia (286). Oním zákonem se stanovilo, že senatus consultum platnosti míti nemá, kdyby je lid v komitíích tributních zamítl. Poněvadž se kompetence senatu nejvíce táhla ke správě, stala se tím komitíia tributní nejvyšší instancí v tomto oboru. Na základě práv již dosažených komitíia tributní důležitost svou k platnosti přiváděla na všechny strany; od nich záviselo přijetí nebo zamítnutí míru, ona usušela se o mimoriádném upotřebení vyšších úředníkův, ona rozdělovala provincie i udílela právo občanské, a volila konečně jistý počet úředníkův nižších. Nejrozšířenější působnosti dosáhlo konečně shromáždění trib zákonem Hortensiovým, dle něhož zákony od tribunů v komitíích tributních navržené, ať již senát o nich dříve rokoval čili nic, měly býti na rovně postaveny těm usnešením, která se stala v komitíích centuriatních. Tím se uznávalo zejména právo komitíí tributních, usušeti se o změnách ústavy. Jelikož v komitíích tributních i nyní se nejednalo o válkách výbojných a o právech úřadu censorského, zdá se, že to mimo volbu jistých úředníkův byla poslední práva, vyhrazená komitíím centuriatním. — Živel demokratický, jenž se jevil v komitíích tributních, rozmnožil Appius Claudius Cæcus co censor tím, že propuštěncům a nemajetným plebejům proti dosavadnímu zvyku dovolil přístup k nim. Opatření toto, které dráhu kleslo vládě proletariatu, odstranil zase Q. Fabius (jenž zato dostal příjmení Maximus), zastávaje censuru 304; propuštěncům a nemajetným právo hlasovací neodňal, nýbrž rozdělil je všechny toliko do 4 trib městských, tak že převahu podržela třída majetná, kteráž spojena byla ve venkovských tribách, mnohem četnějších. — Komitíia kuriatní v době této pozbyla svého práva potvrzovacího a ztratila všechnu důležitost.

(*Objem obce římské.*) Počtu občanův plnoprávných, kteří od zavedení tribunatu plebejského roztrženi byli na 21 trib, dostalo se zatím značného přírostku tím, že část dobytého území přivtě-

lena k obci římské a obyvatelům uděleno občanské právo římské s právem hlasovacím. Tím způsobem se obec římská rozprostřela až do Etrurie a Campanie; nicméně ne všechna v tomto území ležící místa patřila k těm, ježto podělena byla oním právem; naproti tomu nalezali se plnoobčané římské též mimo toto území, neboť osadníci, v římských koloniích usazení, podrželi všechna svá práva. Z počátku byly obce, jejichž obyvatelům se dostalo plného práva občanského, rozděleny do 21 trib, ale následkem větších výbojův a úplného porámaní podmaněných národův toto zařízení shledáno za neprospěšné, a censorové z nových občanův učinili nové triby, jichž počet až k počátku válek punských vzrostl na 33; l. 241 číslo to rozmnoženo ještě o dvě. Tento počet 35 trib zůstal po mnohých bojích, i když právo občanské rozšířeno bylo na veškerou Itálii.

(*Poměr podmaněných obyvatelův italských k Římu.*) Podrobení obyvatelé italské byli v rozličném stavu závislosti. Největších výhod požívala třída první, v níž byla města latinská a osady latinské, po celé Itálii rozptýlené; směřovali záležitosti své spravovati sami. Města s právem občanským, ale bez práva volebního (*civitates sine suffragio*) byla v tužší odvislosti; musela nésti břemena občanův římských, nemajíc práva jejich; zejména byla vyloučena ze všeho práva volebního a vši samosprávy. Spojenci (*socii*) ve svých záležitostech byli samostatní, nesměli však samovolně ani války vésti ani spolky tvořiti, i byli povinni, stavěti jistý počet sborů vojenských. Ostatně bylo postavení jejich rozličně ustanoveno dle smlouvy, kterouž byli k Římu vstoupili v poměr spojenecký.

Perioda třetí. Od podmanění Itálie až po Gracchy (266—133).
Doba válek punských.

§ 98. První válka punská (264—241.)

(*Postavení Karthaginy a Říma před válkou.*) Chtěl-li Řím pokračovati ve výbojích svých na pevnině italské, nemohl nesetkati se s Karthaginou, která se snažila podrobiti sobě Sicílii. V skutku rozpředl se mezi Římem a Karthaginou boj obrovský, který výsledkem svým Římanům přinesl panství světové.

Jako konečné vítězství Římanův nad Gally a Samnity mělo základní svou příčinu v zařízení státním a v charakteristických vlastnostech obou bojujících stran, z těchž důvodův vysvětlovati lze vítězství Římanův nad Karthaginskými. Stát římský byl založen na polním hospodářství. Za času zdravého vývoje jeho majetek nebyl nahromaděn v rukou několika málo osob, neboť přese všechnu nerovnost jmění občané veškerí vládli dostatečnými pozemky. V Kar-

thaginé převahu měli velkostatkáři; pole vzdělávána od otrokův. Zlato bohatých statkářův a kupcův ovládalo tudíž lid nemajetný. Ústava karthaginská byla aristokratická rázu silně oligarchického, neboť vláda hlavně spočívala v rukou několika předních rodin. V Římě však následkem nenáhlých oprav moc státu zakládala se na komitích centuriatních a tributních, která skutečně představovala lid; senát, vedoucí vládu, nebyl protivou lidu, nýbrž trval s ním v úzkém spojení. Postup politiky římské byl tedy pevný; v dobách rozhodných združili se senát i lid co nejužší a nestáli proti sobě jako v Karthagině. — Panství karthaginskému nedostávalo se též pevného základu, neboť čím více se rozšiřovalo, tím více vzrůstal počet podrobených a krutě ovládaných národův, kteří čekali na okamžik, kde by střásti mohli jármo sobě vnučené. Jinak bylo v Římě; chytrým způsobem práva občanská rozšiřována i mezi podrobenými kmeny a tím u nich získána pevná opora; Římané také nesahali dále prvě, než když si výboje své byli úplně osvojili. Co do financí Karthaginští rozhodně předstihovali Římany, avšak výhoda tato vězela ve clech a v poplatcích, ježto v čas války nejrychleji mizejí, právě když jich nejvíce je potřeba. Karthagiňané pomocí bohatých příjmův svých byli s to, aby do pole postavili větší vojsko nežli Římané, ale mezi oběma vojsky podstatný byl rozdíl. Karthaginští vojáci byli najatí a bojovali za žold a za čest praporu, Římané pak za vše, cokoli člověku může být svatým. V těchto obapólných poměrech hledati sluší příčinu konečného vítězství Římanův.

(*Příčiny první války.*) Karthaginští již třikrát málem byli pány veškeré Sicílie; pokaždé jim v tom překážely Syrakusy, a právě byli by po čtvrté zvítězili, když jim cestu zastoupil Pyrrhus. Po zapuzení jeho náležela jim opět větší polovice ostrova. Vedle nich se Syrakusané udrželi v jihovýchodním cípu; k oběma se zatím byli jakožto třetí moc na ostrově přidružili Mamertini. Byla to družina žoldníkův campanských, kteří na Sicílii dlouho sloužili za žold a posléze se města Messany zmocnili na vlastní vrub. Hiero II., jenž v Syrakusách vládl pode jménem krále, pokoušel se o to, aby panství Mamertinův vyvrátil, i porazil je skutečně tak, že chtěl již přikročiti k obléhání Messany. Tu Mamertini v tísní své na pomoc volali Římany, avšak, nežli tito přitáhli, podařilo se Karthaginským, zmocniti se tvrze messanské pomocí tamní strany protiřímské.

(*Průběh války od 264—260.*) Římanům byla prosba Mamertinů vítána, poněvadž jim poskytovala možnost, pevně se usaditi na Sicílii a dokončiti dobytí Italie. Proto se změnou v poměrech messanských nedali másti, nýbrž přistáli na Sicílii, porazili Karthagiňany s Hieronem spojené a zmocnili se Messany. Hiero s nimi učinil nyní mír. Aby potrestali Karthaginu za pomoc poskytnutou Messaně, podnikli obležení Agrigentů, porazili vojsko karthaginské, s nímž Hanno spěchal k osvobození obležených, a dobyli města. Ale poněvadž neměli loďstva, nebylo jim možno zahnatí Karthagiňany

z ostrova, protože tito, ačkoli byli poraženi na zemi, předce ještě zůstávali v držení důležitých míst pomořských, která snadno mohli brániti loďstvem svým. Proto odhodlali se Římané vystavěti loďstvo. Jelikož domácí jejich lodě boj s karthaginskými podstoupiti by nemohly, za vzor si vzali rozkotaný válečný koráb nepřátelský a za 60 dní vystavěli 120 lodí válečných. S těmi konsul G. Duilius prvního vítězství námořského dobyl při Mylách především nově vynalezenými pohyblivými mosty, jež hákem na palubu korábu nepřátelského mohly býti vraženy (260).

(*Válka v Africe.*) Dvojí byla nyní možnost, ukončiti válku s Karthagiňany: buď bylo zapotřebí znenáhla odnítí jim všechny země na Sicilii a Sardinii, ku kterémužto druhému ostrovu Římané také již obraceli pozornost svou, aneb mohlo se smělym přistáním v Africe udeřiti na Karthaginu samu. První cesta byla zdoluhavá, ale bezpečná; druhá mohla rovněž vésti k rozhodnému vítězství, jako k citelné porážce. Po některém zdráhání Římané se rozhodli, že konsul Regulus s loďstvem 330 lodí, které na palubě mělo čtyry legie k vysazení na břeh, plouti má do Afriky. Na cestě se Regulus u mysu Eknomu srazil s karthaginským loďstvem 350 korábův, jejichž mužstvo neméně bylo četné, tak že se bitvy účastnilo z obou stran asi 300.000 mužův (256). Římané dobyli úplného vítězství, přistáli v Africe a bez odporu plenili celé území karthaginské. Triumfem svým tak byli jisti, že největší část loďstva i vojska poslali nazpět do Říma, tak že Regulus v Africe zůstal toliko s 40 loděmi, 15.000 pěšimi a 500 jezci. Karthaginští, ochablí jsouce porážkami, prosili o mír. Ale když kladeny jim podmínky příliš kruté a žádáno na nich podrobení téměř dokonalé, usnesli se, že v boji pokračovati budou až do poslední kapky krve. Sesílili se družinou jezdcův numidských a najali žoldnéře řecké; vrchním velitelem veškerého vojska karthaginského stal se Spartan Xanthippos, vojevůdce znamenitý. Ten Římanům u Tunetu (Tunes) připravil takovou porážku, že se jen 2000 mužův zachránilo do Klupee, a Regulus sám upadl v zajetí (255). Řím potom znovu do Afriky vypravil loďstvo 350 korábův, které nad Karthaginskými zvítězilo u mysu hermæjského, zbytek vojska dříve poraženého osvobodilo z nebezpečného postavení, avšak nedostatkem potravin donuceno bylo k návratu. Na cestě zpátečné bouře zničila největší část loďstva.

(*Obnovení války na Sicilii.*) Bojiště opět přeloženo na Sicilii, a sice tenkrát Karthagiňané přikročili k offensivě. Vůdce jejich Hasdrubal přistál v Lilybaeu s vojskem, majícím 140 slonův.

Římané hned z počátku utrpěli několik nehod na moři a proto si umfnili, že bojiště přenesou na suchou zemi. To se podařilo, a konsul L. Cæcilius Metellus skvělého vítězství dobyl u Panorma (250), kdež se více než 100 slonův dostalo Římanům. Karthagiňané opět prosili o mír, ale poněvadž Římané povolití jej nechtěli pod žádanými výminkami, proto ve válce pokračováno dáleji. Všechno úsilí, aby Karthagiňanům vyrvali pevnosti Lilybæum a Drepanum, bylo marné, ba Římané sami zdáli se býti na pokraji záhuby, když se odvážili obnoviti opět válčení na moři. P. Claudius s novým loďstvem od Karthaginských úplně poražen v bitvě u Drepana (249) a loďstvo přepravné, určené k zásobení vojska, které obléhalo Lilybæum, zahynulo dílem bouří, dílem bitkami.

Římané po těchto pohromách v horším byli postavení, než kdykoli jindy. Vynaložili všechny své síly na vodě i na zemi, aby přemohli nepřítel, a nyní po boji patnáctiletém k ničemu nedospěli, ba věci jejich stály hůře než z počátku. Válka pohltíla již tolik životův lidských, že seznam občanův v letech 252—247 sklesl o šestý díl, o 40.000 duší. Finanční ztráty tak byly veliké, že se na vystrojení nového loďstva nemohlo pomysletí. Za těchto okolností štěstím bylo pro Římany, že Karthagiňané, jsouce neméně vysílení, dobytých úspěchův použití nemohli, neboť ještě jen jedna šťastná rána byla by jim zabezpečila dokonalé vítězství. Tak se vlekla válka dále, aniž by jedna nebo druhá strana dosáhla nějakých důležitějších úspěchův, až konečně mladý Hamilkar Barkas, od Karthagiňanův poslán byv na Sicílii, ve válčení přivedl nový život. Horská tvrz Eryx, které se hned z počátku zmocnil, stala se východištěm jeho výprav; odtud Římanům citelné škody spůsobil loďmi na kořist vyslanými, jež pluly až k samému pobřeží italskému. Tu se v Římě několik vlasteneckých občanův vzchopilo k poslednímu úsilí. Dobrovolnými příspěvky peněžitými vystrojeno jest loďstvo o 200 korábech, s nímž konsul Lutatius Catulus dobyl rozhodného vítězství u ostrovův ægatských (241). Vítězství to konečně uskutečnilo mír, jelikož Karthagiňané nebyli s to, aby ve válce pokračovali. I postoupili všechny své země na Sicílii, jakož i na ostrovech k ní patřících, a nad to zaplatili náhradu válečnou 3200 talentův (asi 8¼ milionu zlatých). Na Sicílii vyňato jest z panství římského jen území syrakusské, nad nímž vládl Hiero II.

Sicílie stala se první provincií římskou, t. j. zemí, která spravována byla od státu pro pokladnu státní.

§ 99. Výboje Římanův až po vypuknutí druhé války punské.

(*Získání Sardinie.*) Karthagiánané sotva dokončili válku, když zpourou žoldnéřů, kterým chtěli zkrátiti služné, uvržení v postavení tím horší, poněvadž se většina měst spolkových, syta jsouc panství karthaginského, přidala k buřičům. Po tři léta (240—238) Karthaginští bojovali o existenci svou, až konečně odbojníky předce přemohli. Posádka na Sardinii, taktéž zbouřená, ostrov nabízela Římanům a ti, kořistíce z tísně soupeřů svých, nabídnutí toho také přijali (238). Toto rozšíření panství svého hned si zabezpečili současným obsazením (druhdy etruského) ostrova Korsiky. Když Karthagiánané žádali navrácení Sardinie, Římané vypověděli jim válku, a Karthaginští, ještě příliš jsouce zeslabeni, než aby dáti se mohli v boj nový, nuceni jsou nejen postoupiti Sardinii, nýbrž Římanům i zaplatiti 1200 talentův za útraty vzešlé ze zbrojení k válce.

(*Válka s Illyry 229—228.*) Ustavičné mořské loupežnictví obyvatelův pobřeží illyrského Římany pohnul, aby podnikli proti nim válku, jmenovitě, když poselství jejich do Skodry minulo se s výsledkem. Loďstvem 200 lodí královna Teuta přinucena k míru; lupičství důkladně odstraněno a Římané zároveň našli přiležitost, usaditi se na východním pobřeží moře jaderského, na Kerkyře, v Epidamnu a na jiných místech. Od Řekův pak Římané z vděčnosti za přemožení loupežníkův námořních přijati do národního svazku řeckého a připuštění ke hrám.

(*Válka s Gally 225—218.*) Gallové, kteří po několik desetiletí s Římany žili v míru, pokusili se nyní opět o vpád do Etrurie. Z počátku dařil se podnik jejich, neboť Římany porazili u Fæsul. Avšak když podle obyčeje národův barbarských se snažili kořist svou bezpečně odvézti domů a s ní bez náležité opatrnosti táhli podél pobřeží etruského na sever, tu u Telamonu (225) upadli mezi dvě vojska římská, kteráž vedli konsulové Aemilius Papus a G. Atilius Regulus, i utrpěli od nich dokonalou porážku. Asi 40.000 Gallův pokrývalo bojiště a 10.000 jich zajato. Římané ve válce pokračovali za Pádem, dobyli nových vítězství (u Clastidia nad Pádem 222), podrobili si větší část zemí severních až k Alpám a zabezpečili si ji zakládáním osad (Placentia a Cremona 218). Následující druhá válka punská zamezila úplně její dobytí, které se podařilo teprv po jejím ukončení.

§ 100. Druhá válka punská 218—201.

(*Příčina války.*) Až posud Karthagiňané ve Španělech přestávali na výnosném obchodu; nyní však hleděli si ztráty, utrpěné od Římanův, nahraditi dobytím země této. Řídili se při tom radou vůdce strany demokratické, Hamilkara Barky, jenž zlomiti uměl odpor aristokratické strany, římsky smýšlející. Hamilkar Barkas sám postaven v čelo podniknutí toho a za devítiletého boje veliké činil pokroky, načež po jeho smrti v díle tom pokračoval zeť jeho Hasdrubal. Vítěznými boji i mírným vyjednáváním větší část Španělska přivedena jest pod panství karthaginské; nově dobytým zemím pevné středisko dáno založením hlavního města Nové Karthaginy (nyní Karthagena). Římané, kteří výboje tyto pozorovali s nelibostí, umfnili si zakročiti proti dalšímu jich rozšiřování; proto město Saguntum přijali mezi spojence své i žádali na Karthaginských, ať nepřekračují řeku Ebro. Hasdrubal podvolil se žádosti té, a do smrti (221) veškerou péči svou obracel ke spravování nově nabytého území. Po úkladném jeho zavraždění ve vrchním velitelství následoval 28letý Hannibal (syn Hamilkara Barky), muž, jenž se nadáním velitelským rovná největším vojevůdčům všech časův. Dle líčení dějepisce Livia byl mírný a neunavný, „v jídle a pití jen potřebu, nikoliv chuť za míru měl a odpočinku věnoval jen tolik času, kolik mu ponechávaly skutky jeho.“ Ustanovil se na dobytí zemí za Ebrem ležících a udeřil proto na město Sagunt, nehledě na jeho spolek s Římem. Když jej vyslanectví římské napomínalo, aby od Sagunta odstoupil, odkázal je do Karthaginy. Hrdý způsob, s kterým vyslanci tam vystupovali, jakož i ta okolnost, že žádali vydání Hannibala, urychlily vypuknutí války.

(*Válka v Itálii.*) Hannibal, postaviv se v čelo válečnictví karthaginského, válku počal s dobrým rozmyslem. Zabezpečiv obranu Afriky i Španělska a vyzbrojiv loďstvo k plenění západního pobřeží italského, s vojskem 50.000 pěších, 9000 jezdcův a se 37 slony válečnými nastoupil pochod ze Španělska do Itálie. Byl jist, že mezi Gally hornoitalskými, nedávno teprv podmaněnými, nalezne spojence a že si tím připraví bezpečné stanoviště k výpravám proti Římu. Též doufal, že se s ním spojí král makedonský, jenž k Římu tehdy byl v poměrech nevelmi přátelských, a že mu do Itálie pošle vojsko pomocné.

Římané původně válku s Karthagiňany chtěli počíti přistáním v Africe, avšak rychlý pochod Hannibalův přinutil je upustiti od zamýšleného útoku a chystati se k vlastní obraně. Snáze by

bývalo Hannibalovi, kdyby vojsko své byl na lodích přeplavil do Italie, avšak nejspíše nedostatek loďstva donutil ho k pochodu přes Pyreneje a Alpy (malý sv. Bernhard), v tehdejší době velice obtížnému. Na cestě té dílem nevýslovnými obtížemi, jež mu zde bylo překonati, dílem útoky nepřátelských národův ztratil tolik mužstva, že do horní Italie dorazil toliko s 20.000 pěšmi, 6000 jízdnými a několika málo slony.

První srážka mezi Karthagiňany a Římany, která se stala na Ticinu (218), byla bitka jízdecká, v níž Publius Cornelius Scipio utrpěl citelnou porážku. Konsul Tiberius Sempronius chtěje nehodu tu rychle napravit, s vojskem co do počtu značně silnějším postavil se Karthagiňanům u Trebie, byl však dokonale poražen. Nyní se národové gallští přidali k Hannibalovi jakožto k osvoboditeli svému a seslili vojsko jeho. Následujícího roku (217) Apenniny překročil bez obtíže, lstí oklamav Římany; voj římský, jemuž velel konsul G. Flaminius, vlákal do soutěsk u jezera trasimenského a porazil jej, ba téměř jej zničil. Vítězství toto v zápětí mělo dobytí Etrurie. Místo, aby přímo táhl k Římu, pustil se Hannibal nyní do dolní Italie, aby od Římanův odvrátil tamní jich spojence. Avšak zklamal se zpočátku v této naději, neboť ani národové italští ani osady řecké nechtěli se s ním spolčiti. Římané v úzkosti své útočiště vzali k diktatuře, kterouž počten jest Q. Fabius Maximus (později přizvaný Cunctator t. j. Váhavec); ten opatrně se vyhýbal hlavním bitvám v širém poli, zato však nepříteli neustále byl v patách a neunavně jej obtěžoval. Konsulové l. 216 zavrhl tento způsob válečnický i umínili si svést bitvu. Vojsko o osmi legiích (asi 86.000 pěších a jízdných, dílem Římanův, dílem spojencův) postaveno do pole; velení převzali konsulové L. Aemilius Paullus, jenž se osvědčil ve válce illyrské, a G. Terentius Varro. V bitvě u Canen (Cannae), k níž podnět dal prudký Varro, maje toho dne právě vrchní velení, Římané utrpěli strašnou porážku; 70.000 pěších, 2700 jezdcův, 80 mužův důstojnosti senatorské padlo na bojišti aneb se dostalo do nepřátelského zajetí; jen několik málo tisíc uprchlo. Následkem tohoto vítězství národové dolnoitalští s Hannibalem učinili spolek; ve střední Italii přidali se k němu Campané i Samnité a zejména se s ním spojila Capua. Na straně Římanův setrvali jen spojenci latinští a města řecká.

V tomto strašném postavení hlavně senát zachránil Řím před záhubou. Aby ukázal, že nezamýšlí snad něco jiného než pokračování ve válce, zamítl vykoupení zajatých, od Hannibala navržené,

sebral rychle nové vojsko a vůbec řízení veškerých záležitostí vzal do obratných rukou svých. Od dosavadního zvyku, aby se konsulům vrchní velení svěřovalo, což bylo příčinou poslední porážky, upuštěno; vojsku od senátu dáni řádní vojevůdci a komítia tomuto kroku dodatečně dala své stvrzení. Senát i nejnižšímu občanu pochopitelným činil, že jen ve vítězství naléztí lze spásu a mír; toto přesvědčení proniklo posléze všechny Římany a povzbuzovalo je k boji na život a na smrt.

Připojením Capue k Hannibalovi vítězná dráha jeho dosáhla vrchole svého. Aby započaté dílo dokonal, a Římany docela zničil, k tomu prostředky nových jeho spojencův nikterak nestačily; k provedení úmyslův jeho potřeba bylo trvalé pomoci z Karthaginy. Ale když tamní jeho protivníci zmařili tuto naději, cíle dojíti hleděl spolkem s většími státy. Proto s mnohou rozšafností připravoval spolek mezi Karthaginou, Syrakusami a Makedonií; ale spolek tento nesplnil toho, čehož od něho očekával, a Hannibal v prostředcích vždy více byl obmezen. Brzo síly jeho nestačily již ani k tomu, aby spojence své v Itálii chránil přede mstou Římanův.

Římané, v odhodlanosti své všeho se odvažující, nepřestávali na tom, aby nepříteli odporovali jediné v Itálii, ale usnesli se, že udeří i na krajiny, z nichž jemu přicházela pomoc; proto kromě války italské též válčiti se jali se Syrakusami a zároveň horlivěji pokračovali v započatém již boji ve Španělsku. Obrat štěstí válečného nejprve nastal v Itálii; vojsko římské, jemuž velel Marcellus, prvního vítězství nad Hannibalem dobylo u Noly (215). Marcellus přeplavil se pak na Sicílii, podnikl obležení Syrakus a dobyl jich po dvouletém obležení (212). Archimedes, jenž rodnému městu při obraně důvtipným vynalézáním rozličných strojův prokázal veliké, ač bezvýsledné služby, po dobytí Syrakus zahynul rukou římského vojáka. Když pak dobyto i Agrigentum (210), tu již celá Sicílie byla v držení Římanův. Hannibal vzal zatím Tarent, avšak krutá ho stihla ztráta, když Římané opět dobyli Capue (211). Tam za trest 70 nejváženějších obyvatelův odpraveno a veškeré občanstvo prodáno do otroctví. Toliko neobčané, kteří později rozmnoženi jsou osadníky, ponecháni v městě. Strašné toto ztrestání Capuanův ten mělo účinek, že všichni spojenci, které štěstí válečné bylo převedlo na stranu Hannibalovu, počali se kolísati a znenáhla od něho odpadávati. Pozbyv Tarentu sotva dobytého, pomoci již jen očekávati mohl ze Španělska.

(*Válka ve Španělsku.*) Vojsku, kteréž do Španěl poslali Římané, když tam válčiti počato (218), veleli bratři Publius a Gnaeus

Scipio i dobyli úspěchův nemalých; bratr Hannibalův Hasdrubal, vrchní velitel karthaginský ve Španělsku, v čas dostal posilu a mohl se opřít oběma vojevůdcům, jmenovitě když byli rozdělili vojska svá, a porazil je. Oba padli v boji a zbytek přemoženého vojska jejich zatlačen jest za Ebro (212). Tu od senatu římského vrchní velení ve Španělských obdržel teprvé 24letý P. Cornelius Scipio; jeho hrdinnost a vlohy velitelské brzo mu získaly náklonnost vojákův a mírnost i přívětivost zjedнала mu lásku tuzemcův. Smělým útokem zmocnil se punské pomořské pevnosti Nové Karthaginy, potom u Bæculy porazil vojsko nepřátelské, ale nemohl zameziti, aby Hasdrubal zbytky jeho odvedl do Italie bratru svému na pomoc.

(*Válka v Italii.*) Římané, dověděvše se o příchodu Hasdrubalově do Italie, obratně uměli překaziti spojení jeho s Hannibalem. Konsulové Claudius Nero a Livius Salinator vrhli se na Hasdrubala nad řekou Metaurem; vojsko karthaginské zničeno, a vůdce jeho padl (207). Osud války byl bitvou touto rozhodnut. Již byli i spojenci latinští nevrlí dlouhým trváním vojny, a tím Řím uveden do postavení nanejvýš nemilého. Avšak nyní, když Hannibal nemohl již doufati v další nějakou pomoc, poštěstilo se Římanům, bez dalších obtíží upevniti opět panství své v Italii. Veliký jejich odpůrce však ukázal, že v obraně neméně jest vynalezavý než v útoku. Několik let držel se v zemi Bruttiiův a šťastně odrážel nájezdy nepřátel svých, až konečně nucen byl přepraviti se do Afriky k obraně vlasti své. — Čtrnáct let bojoval v Italii, prochodiv zemi na vše strany; následky rozhořčených bojův jevily se ve zpustošení krajin, ve zboření mnohých měst a v znemravnělosti jedné části obyvatelstva. Veliké zástupy lupičův, skládající se z uteklých otrokův a uprchlíků vojenských, všude se usazovaly. Italie, jindy tak úrodná plodinami všeho druhu, nucena byla ob čas potřebné žito zjednávat si ze Sicílie, a jen konečné úplné vítězství Římanův bylo s to, aby v krátkém čase opět odstranilo hluboko zakořeněné pohromy této války.

(*Válka v Africe.*) K návratu do Afriky Hannibal donucen Scipionem. Ten již ve Španělských pomýšlel na přepravu do Afriky, avšak senat neschvaloval plán ten jakožto příliš dobrodružný. Když pak byl jmenován místodržícím na Sicílii, v Syrakusách na vlastní vrub najímal vojáky a převezl se s vojskem takto sebraným do Afriky (204). Již dávno před tím Karthagiňanům odvrátiti hleděl africké jejich spojence, mezi nimiž byli obzvláště obě knížata numidská Syfax a Masinissa. Podarilo se mu to jen

u Masinissy; když přistál v Africe, smělý tento vůdce jíздеcký prokázal mu služby nejznamenitější. Scipio porazil Karthagiňany u Utiky (203) a za tímto vítězstvím následovalo druhé na velikých polích. I počalo vyjednávání o mír, avšak podmínky od Římanův nabízené příliš byly kruté. Na rozkaz ohroženého rodného města vrátil se Hannibal s vojskem z Itálie, avšak u Zamy utrpěl dokonalou porážku (202), kterouž Karthago přinucena, učiniti mír stůj co stůj. Přemožení museli 1. vydati loďstvo své až na 10 trojveslí, 2. v padesáti letech zaplatiti 10.000 talentův náhrady válečné, a konečně 3. zavázati se, že žádnou válku nepodniknou beze svolení Říma. Masinissa k svému podílu Numidie obdržel též část Syfaxovi odňatou, co odměnu za pomoc prokázanou Římanům. Sicílie a Španělsko zůstaly v držení Říma, avšak ve Španělech potřebí bylo ještě těžkých a dlouhých bojův, než se domácí kmenové podrobili novým pánům. Scipio v Římě slavil skvělý triumf i dostal příjmi „Africký“ (Africanus).

Nyní opět pokračováno v podmaňování horní Itálie, přerušeném druhou válkou punskou, a pokoření Gallův tamních dokončeno. Země jižně od Pádu upravena jest co bezprostřední území římské; obyvatelé na severním břehu Pádu ponechání však při starém domácím zřízení.

§ 101. Válka s Filippem III. makedonským (200—197).

Hannibal, když stál v Itálii, darmo se snažil krále makedonského Filippa III. pohnouti k vpádu do Itálie. Filipp, místo coby hlasu toho uposlechl, sílu svou promarnil neprospěšnými válkami v Řecku, kde spolek achaiský, stojící pod ochranným panstvím makedonským, téměř bez přestávky bojoval se spolkem aitolským. Římané přidali se na stranu Aitolův, aby tím krále uvedli do nesnázi, a zamezili odeslání vojska do Itálie. Posléze převahy nabyli Makedonci a spolek achaiský, jemuž v čele stál šlechtný a znamenitý vojevůdce Filopomen, a Aitolové učinili mír (205), ale Filipp promeškal čas, kde s prospěchem mohl vystoupiti proti Římu. Když se válka, přenesena byvši na půdu africkou, již klonila ku konci, spojil se s králem syrským Antiochem k tomu, aby dobyli a mezi sebou rozdělili monarchii egyptskou, v níž tehdá vládl pětiletý chlapec, Ptolemæus Epifanes. Filipp rychle si osvojil svůj podíl na této kořisti, totiž egyptské území v Malé Asii a na Kykladech, kdežto Antiochus, jemuž připadnouti měl Egypt, dobytí jeho, arci nepřilíš snadné, neprovedl.

Římané posud neměli příležitosti, zastávati se na východě zájmův jakýchkoliv, ale nemohlo jim býti lhostejno, když moc

nějakého státu se tam rozmáhala způsobem povážlivým. Proto se postavili proti Filippovi spolek, k němuž přistoupily Aegypt, Rhodos, Pergamon a část Řecka. Dlouho však senát nižádnou příčinu nemohl nalézt, která by shromáždění lidu v Římě, nakloněné k míru, pohnula k válce, až konečně Atheňané, jejichž území zrušeno bylo od Filippa, Římany volali na pomoc; tu vypovězena válka králi makedonskému jakožto společnému nepříteli (200). Poněvadž se spolek achaiský choval nestranně, Filipp nejvíce byl odkázán na vlastní své síly; důkladná jeho známost země a jejího povrchu učinila mu za možné, vystupovati útočně a přenést válku do Epiru. Tu válce nový obrat dal konsul T. Quinctius Flaminius, muž pro znamenité nadání velitelské k vedení této války velice schopný a nad to i při vědomostech svých i při nadšení svým pro vzdělanost řeckou více než jiní spůsobilý k tomu, aby vliv měl na Řeky a od Makedoncův je odvracel. Filippa zatlačil nazpět do Thessalie, achaiský spolek přinutil, aby se připojil k Římanům, a konečně krále makedonského, jenž nabízené podmínky míru přijmouti nechtěl, porazil u Kynoskefal (197). Filipp porážkou touto ztratil všechny své země kromě Makedonie, a nad to zaplatiti musel velikou summu peněz a zavázati se, že nikdy více nepovede válku proti státu, který by spojen byl s Římem.

Řekové, nyní od vlivu makedonského osvobození, od Římanův prohlášení za neodvislé; toto usnešení Římanův Flaminius při hrách isthmických sám oznámil za nesmírného plesání shromážděných Řekův (190). Leč brzo se ukázalo, že národ řecký již nebyl s to, aby sám se ovládal.

§ 102. Válka s Antiochem III. syrským (192—190).

Události řecké.

Římané nakládali se všemi Řeky stejně, ale to se Řekům nelíbilo, poněvadž jedni nad druhými chtěli panovati a nikoliv je vedle sebe trpěti co rovnoprávné. Nejvíce nespokojeni byli Aitolové, domnívajíce se, že za služby Římanům prokázané nejsou dostatečně odměněni. Proto hledali spolek s králem syrským Antiochem III., jenž ze své strany také měl příčiny, aby vystoupil proti Římanům, poněvadž král pergamský Eumenes II. a Rhodští, jichž země on se chtěl zmocnit, o ochranu římskou se opírali. Ačkoli ho k válce vyzýval i Hannibal, jenž z vlasti své byl uprchl před pomstou Římanův, Antiochus předce váhal povolití tomuto všestrannému nátlaku, až neodhodlaností jeho posléze konec učinili Aitolové, Římanům sami vyhlásivše válku. Avšak

místo, aby Řeky nalezl všecky na své straně, jak mu od Aitolův slibováno, odkázán byl pouze na pomoc aitolskou; urážlivým chováním svým zmařil pak i možnost spolku s králem makedonským.

Antiochus válku počal, vrazil do Řecka s vojskem nedosta-
tečně silným (192). Římané, na jejichž straně byli králové make-
donský a pergamský, jakož i Rhodos a část Řekův, vyslali proti
němu vojsko, jemuž velel konsul Manius Acilius Glabrio. U Ther-
mopyl (191) král takovou utrpěl porážku, že jen s malým zbytkem
vojska svého utéci mohl do Malé Asie; o vítězství největší zásluhu
měl bývalý konsul, tehdá legat, M. Porcius Cato. Válka vedena
potom na moři, neboť Římané na odpůrce svého udeřiti mohli jen
tehda s jistotou, když byli loďstvo jeho odstranili z moře. Pomocí
Rhodských se jim to podařilo; po bitvě u mysu Myonněsu ne-
bylo více příčiny, báti se loďstva syrského. V následující výpravě
pozemní vrchní velení dostal L. Cornelius Scipio, avšak sku-
tečně se nalezalo v rukou Scipiona Afrického, jenž bratra
svého doprovázel. Bitvou u Magnesie (190) rozhodnut osud říše
syrské; praví se, že na straně Antiochově padlo 50.000 mužův,
kdežto ztráta Římanův prý obnášela toliko 300 mužův. Antiochus
musel veškerou zemi z této strany Halysu až po Kilikii postou-
piti a Římanům zaplatiti velikou náhradu válečnou. Poměry asijské
nyní od Římanův uspořádány tím způsobem, že města řecká z nej-
větší části prohlášena za svobodna a že země Antiochovi odňaté
dány dílem králi pergamskému Eumenovi (a sice Lydie se Sardy
a Efesem, Frygie, Mysie, Lykaonie, části Karie a Kilikie, jakož
i Chersones thracký), dílem Rhodským (totiž Lykie a největší část
Karie). Pro sebe Římané nepodrželi ničeho, avšak říše dvou svých
spojenců zvětšili tak, že mohli býti bezpečni před útoky syrskými
i makedonskými. Území ostatních spojencův římských nikterak
nezvětšeno. Aitolům uvalena pokuta peněžítá; poněvadž ji neplatili,
nýbrž ve válce pokračovali, Římané vpadli do krajiny jejich a při-
nutili je k uznání vrchního panství římského (189).

Tak byl zničen spolek aitolský. Spolek achaiský neustále se
snažil, aby zbytek státův řeckých strhl na sebe a založil sjedno-
cenou moc řeckou. Avšak státy spolku achaiskému více méně
mocí přivtělené, jako ku př. Sparta a Messenie, ustavičně se
bránily, tak že válčení a pustošení v Řecku nemělo konce. —
Filopoimen, jenž jakožto muž statečný a spravedlivý úsilovně se
namáhal o zvelebení spolku achaiského, v těchto domácích bojích
zahynul smrtí násilnou. Messeňané chtěli se totiž odtrhnouti od
spolku, i porazili Achaiské a zajali Filopoimena samého, jež ve

vězení přinutili vypítí číši jedu; s ním poslední naděje Řecka klesla do hrobu (183).

Hannibal, aby po přemožení Antiocha, jenž nehrubě uposlechl rady jeho, nebyl vydán Římanům, spasil se útekem. Prusias, král bithynský, přijal jej pohostinu, avšak byl by jej Římanům vydal, kdyby starý Karthaginec životu svému sám jedem nebyl učinil konec (183). Soupeř jeho Scipio Africanus, muž zajisté v každém ohledu jemu se rovnající, téhož roku zkončil život svůj a to jinak, než se mohlo očekávati dle zásluh, jež si byl získal o Řím. Od nepřátel svých neprávě byv obžalován, že prý upláceti se dal a státní peníze zpronevřoval, dobrovolně odebral se u vyhnanství a poslední dni života svého ztrávil na statku svém (v dolní Italii). Tělo své v Římě pochovati příbuzným svým zakázal.

§ 103. Druhá válka makedonská (171—168).

Filipp III. ve válce syrské stál na straně Římanův a proto mu odpuštěn nedoplacený zbytek válečné náhrady, avšak očekávaného rozšíření území se mu nedostalo. Poznávaje, že postavení jeho jest ohroženo, umínil si, že se proti všem případům zabezpečí moudrou spořivostí a náležitým vystrojením vojska svého. Přípravy tyto pozornosti Římanův nikterak neušly; proto všude nepříznivě se k němu měli, i bylo by skoro došlo k válce, kdyby syn jeho Demetrius nebyl přišel do Říma a tam moudrým chováním nepohnul senat k mírnému jednání.

Po smrti Filippově (179) následoval po něm syn Perseus, jenž Římany velice nenáviděl a chtěl očekávaný jejich útok předejíti. Příliš jsa sláb, aby válku sám mohl podniknouti, seslíti se hleděl spolky i poštěstilo se mu na stranu svou přivésti krále illyrského Genthia a i Řeky si nakloniti. Král Eumenes upozornil Římany na tento tvořící se spolek, a ještě nežli se tento mohl uskutečniti, udeřeno na Persea (171). Nicméně se válečné štěstí z počátku klonilo na stranu Perseovu; proti třem výpravám nepřátelským šťastně se uhájil, i zabránil jim přístup k Makedonii. Ve čtvrtém roce vrchní velení převzal L. Aemilius Paullus, jenž válku ukončil za 15 dní bitvou u Pydny (168). Perseus se zbytkem vojska svého uchýlil se na Samothraku, avšak musel se vzdáti, a odveden byv do Italie, zemřel co zajatec v Albě. Aby Makedonie navždy byla zeslábena, rozdělena jest na čtyry republiky a přinucena k ročnímu poplatku.

Genthius illyrský, jakož i Epiroté, kteří se konečně též byli přidali k Perseovi, zakusili nyní pomstu Římanův. Illyrie

podmaněna a roztržena na tři republiky (167). V Epiru, jenž se vzdal bez boje, Paullus jedním dnem popleniti a zbořiti kázal 70 měst; 150.000 obyvatelův prodáno jest do otroctví. Z ostatního Řecka více než 1000 nejváženějších mužův pro makedonské smýšlení odvečeno do Italie jakožto rukojmí a teprve po 17 létech zbytek jejich — zbývalo jich ještě jen 300 — propuštěn opět do vlasti.

§ 104. Třetí válka makedonská a podmanění Řecka (148—146).

(*Válka makedonská.*) Asi dvacet let po svržení Persea vystoupil Andriskos, vydávaje se za syna jeho a nazýváje se Filippem, i táhl se k vládě v Makedonii. Nespokojenost se zařízenými římskými tak byla veliká, že mu nebylo těžko, nalézti četné přívržence v Makedonii i v Thessalii (150). Avšak ve dvou bitvách poražen od praetora Metella (148) i Makedonie obrácena v provincii římskou.

(*Podmanění Řecka.*) Když l. 151 oněch 300 řeckých rukojmí, kteří ještě byli zůstali na živě, vrátilo se do vlasti, objevení se jich nemálo popudilo myslí Římanům nepřátelské. Brzo potom vypukla válka mezi spolkem achaiským a Spartany, poněvadž Spartané opět se pokoušeli o vybavení z nenáviděného spolku. Tu Římané vložili se mezi bojující strany, žádajíce rozpuštění spolku achaiského, aby mír nebyl jím neustále rušen. Ale když spolek rozkazu tomu se nepodrobil a se Spartany válčiti nepřestával, Římané uznali za vhodné podporovati Spartu. Metellus, právě pokořiv Makedonii, vojsko achaiské, jež vedl strateg Kritolaos, porazil u lokridského města Skarfeie. Úplné podrobení Řecka vykonal pak konsul Mummius. Achaiským, jimž velel Diaios, novou porážku spůsobil na převlase korinthské, dobyl Korintu a dal jej drancovati i vypáliti (146). Obyvatelstvo mužské pobito a ženy i děti prodány do otroctví. Před požárem Mummius mnoho uměleckých děl kázal sebrati, aby je odvézti dal do Říma; ale veliké jich množství zahynulo ohněm a rozkotáním lodí. V Řecku zrušeny veškeré spolky, zejména achaiský, a jednotlivé obce prohlášeny za svobodné, t. j. správu a soudnictví vykonávaly samy. Skutečně však Řecko zkseslo na provincii římskou, neboť obce Římu odváděly poplatek a stály pod vrchní dohlídkou náměstka, spravujícího Makedonii. Kdy Řecko, kteréž Římané znenáhla uvykli nazývati Achají, formálně bylo proměněno v provincii římskou, není zjištěno; avšak stalo se to beze vší pochybnosti ještě před koncem republiky římské.

§ 105. Třetí válka punská (149—146).

Karthago po pohromách poslední války zase poněkud se zotavila pomocí svého obchodu; i vnitřní síly její vzrůstaly se po změně vlády, provedené na radu Hannibalovu. Právě z té příčiny Římané s novou nedůvěrou pohlíželi k tomuto městu. Proto přáli přechmatům numidského krále Masinissy, jenž zemi svou zvětšiti chtěl na ujmu Karthagiňanům. Když se zmocnil jedné z nejúrodnějších krajin Karthagiňanův a oni proto stížnost vedli v Římě, poněvadž si bez dovolení Římanův sami právo zjednati nesměli, senát po dlouhém zdráhání do Afriky k ohlédání stavu věci vyslal kommissi, v jejímž čele byl Cato starší. Avšak tato kommisie utiskovaným za právo nedala, ba Cato vrátil se domů s hlubokou nenávisť proti Karthagině, jejíž nový rozkvět v něm vzbuzoval obavu; při žádné příležitosti tvrditi neopomíjel, že pro bezpečnost Říma není jiného prostředku, než vyvrácení Karthaginy, a řeč svou vždy končil slovy: „Ceterum censeo, Carthagine m esse delendam.“ Když brzo potom Masinissa zase udeřil na město, usnesli se Karthaginští, že nebudou čekati na prostřednictví Římanův, ale že si dostiučinění opatří sami. Římané prohlásili to za rušení míru a vypravili proti nim vojsko. Polekaní Karthagiňané Řím všemožně hleděli udobřiti, a když to od konsulův vyhlášeno za podmínku míru, vydali 300 členův nejváženějších rodin, všecky zbraně a všecky koráby své. Když takto byli úplně bezbranni, žádali na nich konsulové, aby Karthago byla zbořena; obyvatelé její ať se usadí na jiném místě, dvě míle od břehu mořského.

Tu viděli Karthagiňané, že pro ně již není spásy. I zmocnila se jich srdnatost zoufalá, a jakkoli jejich zbraně a lodě již byly v rukou nepřátelských, předce odhodlaností a vynalezavostí brzo vše si opět opatřili, čeho se jim nedostávalo. Ve dne v noci na všech náměstích a ve všech chrámech městských zhotovovány zbraně; paní obětovaly své vlasy k upletení provazův ke prakům, když jiné látky nebylo. Římské vojsko pokusilo se o dobytí města útokem, avšak odraženo i uvedeno v postavení nepovážlivější. Dvě leta trval hrdinský tento odpor proti nepříteli, zvyklému vítěziti. Lid římský, rozhořčen nad těmito špatnými úspěchy, provedl změnu ve vrchním velení. Syn Aemilia Paula, podmanitele Makedonie, Publius Cornelius Scipio Aemilianus, od rodiny Scipia Afrického adoptovaný, nedošed ještě zákonitého věku, zvolen jest konsulem i svěřeno mu vrchní velitel-

ství. Poněvadž již několikrát osvědčil vůdcovské své nadání, doufalo se všeobecně u brzké jeho vítězství.

Scipio, přiraziv do Afriky (147), především ve vojsku svém napravil zkleslou kázeň; potom zbudováním hrází zamezil obleženému městu dovoz po suchu i po vodě a tím v něm způsobil hlad i mor. Ale Karthaginci odmítli každé vyzvání k podrobení se a bránili se udatně; vůdce jejich Hasdrubal všechny zajaté Římany na cimbuří hradeb městských dal zmučiti a pak dolů do hlubiny před hradbami sházeti, aby všeliký smír učinil nemožným. Konečně se Scipionovi podařilo dobytí města, avšak po ulicích boj trval ještě plných šest dní; bojováno od domu k domu, a každý dům ztčen zvláště. Asi 50.000 lidí, snad desátý díl bývalého obyvatelstva, po ukončení seči uchýlilo se k chrámu Aeskulapovu; těm vítězný vojevůdce daroval život; všichni ostatní zahynuli mečem. Sedmnácte dní město hořelo a brzo o dávné jeho velikosti svědčily jen pahorky rumu. Scipio za skutky své dostal jméno *Africanus minor*. Území karthaginské k římským zemím přivtěleno co provincie Africa, s hlavním městem Utikou.

§ 106. Válka lusitanská a numantinská (153—133).

(*Válka lusitanská.*) Římané zmocnili se ve Španělsku nejen toho území, které tam drželi Karthagiňané, nýbrž rozšířili je na vše strany, tak že konečně neobmezeně vládli od Pyrenejí až k řece Bætis; jen Lusitanové, bydlící mezi Tajem a Minhem, uchránili svobodu svou. Všecky pokusy podmaněných kmenův, aby svrhli jařmo římské, byly marny.

Leč dokud Lusitanové byli svobodni, Římané ve svých krajinách hispanských neměli poklidu, neboť území římské neustále znepokojovalo loupežnými nájezdy jejich. Proto mezi Římany a Lusitany l. 153 vypukla válka, v níž praetor L. Mummius utrpěl porážku nad Tajem. Tento úspěch měl takový účinek, že povstalo několik kmenův ve Španělsku římském, a že i jejich zpoura provázena byla vítězstvím. Tu však moudrý M. Claudius Marcellus spíše vyjednáváním než zbraněmi zastavil další rozmáhání ruchu povstaleckého a nepřátelsky smýšlející kmeny opět přivedl k poslušnosti. Ale když od nástupcův jeho někteří kmenové věrolomným způsobem olupování a utiskování, tu se smýšlení v zemi znovu obrátilo proti Římanům. Nejhorším utiskovatelem byl praetor S. Sulpicius Galba. Ten jednati začal s Lusitany, sliboval jim lepší sídla, a když oni slibův jeho uposlechli a k němu v počtu 7000 se dostavili, kázal je všechny povraždit (150).

Skutek ten stal se příčinou strašné války. Lusitanové poubořili všecky horské kmeny severního Španělska; v čelo veškerého povstání postavil se Lusitan Viriathus, znamenitý vojevůdce, jenž používati uměl všech výhod, které mu poskytovala podrobná známost krajin a vlastní jeho krajanům způsob válčení, hornaté povaze těchto zemí přiměřený. L. 145 Římané do Španěl vyslali devět legií a l. 143 opět dvě vojska. Nicméně Viriathus l. 142 římské vojsko pod Fabiem Servilianem obklíčil a povolil mu volný odchod jen pod tou podmínkou, že uzavřen mír a v něm uznána neodvislost Lusitanův. Avšak senat dovolil zrušení tohoto míru a místodržící Servilius Cæpio válku zkončil tím, že Viriatha úskočně dal zavraždit (140). Po smrti náčelníka svého Lusitanové již nebyli s to, aby ve válce pokračovali.

(*Válka numantinská.*) Úplné podmanění národův severního Španělska vykonáno ne bez velikého namáhání, avšak po smrti Viriathově předce dokončeno za několik let. S největší neústupností hájilo se město Numantia, vidouc, že ničeho nelze očekávati od Římanův, ježto beze studu každý slib a každou smlouvu rušili, kdykoli jim to bylo prospěšno. Jakkoli město čítalo jen 8000 obrancův, předce se mnoho let drželo proti obléhajícím Římanům a porazilo je několikráte. Konečně se Římané obrátili k Scipionovi, dobyvateli Karthaginy, a odevzdali mu velení nad vojskem bojujícím s Numantinci. Ale i on s 60.000 muži dvě leta (134—133) před městem tábořil a konečně pokoření jeho provedl více hladem, než zbraní. Numantinci posléze živili se masem lidským a pobili ženy i děti, aby se nedostaly do otroctví. Docela nepatrný zbytek obyvatelstva padl do rukou vítězi, jenž pro toto vítězství nazván jest Numantinus.

§ 107. Vnitřní poměry římské po ukončení válek punských.

(*Účinek rozšířeného panství a nahromaděného bohatství na Řím.*) Rozšířením panství římského nad vzdálenými zeměmi a nahromaděním velikých pokladů v Itálii způsobeny změny trvalé. Bývalá střídmost a prostota u vyšších tříd úplně zmizela; v rukou jejich nakupilo se veliké bohatství, jehož užívání se byli přiučili v cizině. Kdežto osoby vznešené se obohacovaly, lid obecný neustále více chudnul. Rolnictví, na kteréž druhdy byl odkázán, nevyplácelo se více, neboť od té doby, co stát vládl úrodnými provinciemi, obilí odtud přiváženo do Říma a obyvatelstvu prodá-

váno za cenu tak levnou, že rolník v Římě sotva mohl naléztí odbyt pro plodiny své. Orba byla výnosná, jen když se prováděla ve veliké míře (na latifundiích) a když práce polní obstarávána od otrokův; přirozený toho následek byl, že menší statky vždy vzácnějšími se stávaly a že stát mizením zámožných rodin selských pozbyval toho základu, jenž jej byl přivedl k takové moci a velikosti. — Přepych bohatých rodin přesahoval všechny meze a poněvadž peníze při takovém živobytí rychle byly vydány, nehleděno na prostředky k získání jmění nového. Nejpohodlnější příležitost k tomu poskytovala správa provincií, které bez ochrany vydány byly libovůli a milosti i nemilosti místodržících a jejich podřízených úředníkův. Šlechtní Římané, v čele jejich M. Porcius Cato, takovému řádní hleděli konec učiniti, horlíce proti přepychu a na pranýř stavíce řádní těch, kteří se obohacovali způsobem nepočestným. Cato sám jakožto censor bratra Scipiona Afrického mladšího vymazal z listiny rytířův, poněvadž za sebou podržel peníze syrské. Přísnost tato mohla sice další vývoj toho zla na krátký čas zadržeti, ale nikoli zničiti, poněvadž pravý základ a původ jeho zůstal netknut.

(*Vznik nové šlechty.*) Za těchto okolností vyvinulo se nové rozdělení lidu. Rozdíl mezi patricii a plebeji právně byl zrušen od té doby, co oba stavové měli stejný přístup k úřadům a co dovoleny byly sňatky mezi nimi. Naproti tomu vyvinula se nová šlechta, tvořící se z těch rodin, jejichž členové zastávali kurulské úřady, totiž konsulat, praeturu a aedilitu. Nově zřízená šlechta (*nobiles, optimates*), vládnoucí bohatstvím největším, protože jí k tomu pomáhala správa provincií, téměř výhradně v držení svém měla přední úřady státní; osoby, které se nemohly honositi, že některý předek jejich zastával konsulat, praeturu atd., k těmto úřadům jen velmi zřídka se dostávaly jakožto *homines novi*. I senat větším dílem býval doplňován jen takovými osobami, které byly zastávaly některý z úřadův kurulských.

Zákonem z l. 180 (*læx annalis*) dosavadní zvyk, dle něhož možno bylo k nejvyšším úřadům dostatí se jen v jistém pořádku, trvale ustanoven. Aedility mohlo se dosáhnouti teprvé v 37. roce, praetury v 40. roce a konsulatu ve 43. roce. Censura zastávána jediné od bývalých konsulův. Muži, kteří se ucházeli o tyto úřady, dávali, aby si získali přízeň voličův, velikolepé slavnosti, které pohlcovaly nesmírné peníze, neposkytující, jako národní hry řecké, pobídku k velikým skutkům, nýbrž jen podívání na neobyčejnou nádheru a popud k smyslným žádostem. Nejvíce oblíbeny byly zápasy gladiatořův, při nichž lid bavil se pohledem na zápasníky, an břitkou zbraní spolu zápasili a se zabíjeli.

(*Oprava komitií centuriatních.*) Komitia centuriatní podstatně změněna ve smyslu demokratickém. Asi okolo l. 241 každá třída rozdělena na stejný počet centurií, a tím odstraněn dosavadní aristokratický ráz komitií centuriatních. Poněvadž centurie jízdné a řemeslnické nejspíše zůstaly v počtu nezměněném, čítalo se nyní i s centurií capite censorum celkem $5 \times 70 + 18 + 4 + 1 = 373$ centurií. Rozdíl mezi boháči a chudinou, jež rozhodoval při dřívějším zařízení, byl předce odklizen jen zdánlivě, neboť optima ti podplácením snadno si mohli pojistiti hlasy obecného lidu.

(*Správa provincií.*) Nejdůležitější vliv na vývoj státního života římského mělo vznikání a spravování četných provincií. Obyvatelé provincií těchto dělili se dle poměru svého k Římu hlavně na dvě třídy. K první třídě příslušela tak zvaná svobodná města, která od daní byla osvobozena aneb jen zavázána k menším poplatkům; poměr jejich k Římu určovala zvláštní spolková smlouva. Takových měst bylo (po rozšíření světového panství římského v době následující) na Sicilii 8, v Achaji 30, v Asii 20, v Africe 30. I v druhé třídě, k níž náležela největší část obyvatelův provinciálních, byly některé rozdíly, avšak ukládání daní a ostatní jich postavení záviselo namnoze na libovůli Římanův a jejich místodržících. Správa a vrchní velení nad vojskem, rozloženým v provinciích, z počátku svěřována jen praetorům (propraetorům) a teprv mnohem později bývalým konsulům (prokonsulům), jimž jakožto pomocníci podřízení byli quaestori a množství písařův a nižších úředníkův. Příležitost k obohacení se v postavení takovém byla převeliká a příliš vábívá, než aby jí nebyli požívali. Na stížnosti proti tomuto vydírání senát málo dbal. — Řím sám vydaje své kryl důchody z provincií. V provinciích nejen všechny dřívější statky státní a veškerá cla přístavní i důchody báňské jsou zabavovány, nýbrž obyvatelům provincií ukládány také daně z pozemkův, řemesel a obchodův u větší neb menší míře. Daně samy sebou nebyly nesnesitelné, ale ovšem krutý byl často způsob jich vymáhání, jimž se zabývali podnikaví a loupeživí nájemci ze stavu rytířského.

§ 108. Nejstarší literatura Římanův.

Zaměstnání literární bylo Římanům ještě tehdá neznámo, když se již dostali k panství nad Itálií. Ale když moc svou rozšířili kromě Itálie a zejména když po šťastně vedených válkách punských vkročili také do Řecka, do Asie a do Afriky, seznámili se tam netoliko se smyslnými počitky vzdělanějšího života, nýbrž i s duševními snahami jiných národův. Při velikém rozšíření jazyka řeckého za těch dob znalost jeho římským vojevůdcům a státníkům byla nevyhnutelně potřebna. Těmito stále rostoucími vědomostmi seznámili se Římané s velikými poklady literatury řecké a oblíbili si je. Proto se nejstarší literární práce Římanů vyvíjely dle vzorův řeckých. Literární plody Římanův v době 240—90 před Kr. náležejí tak řečenému věku archaickému.

1. Díla básnická.

(*Samostatné spisy Římanův.*) Nejstarší práce Římanův na poli básnickém, jež považovati lze za samostatné a vlivu řeckého prosté, na nejvýše jsou chatrné. Náleží k jistému druhu náboženského básnictví přírodního, které souviselo s pracemi i hrami lidu a nejčastěji opěvalo změnu ročních časův anebo žně a vinobraní. Stopy tohoto starého způsobu básnického zachovaly se v písních sborův náboženských (písně polních bratří) anebo v úředních nálezech, které vázány byly pevnou formulí.

(*Spisy vzniklé pod vlivem řeckým.*) K nejznamenitějším básníkům doby archaické patří Livius Andronicus, Řek tarentský. Počátek jeho spisovatelské činnosti padá do l. 240; on poprvé seznámil Římany s umělým dramatem. Zpracoval latině tragédie a komedie řecké; památku svou nejvíce si pojistil překladem *Odysseie*. — Gn. Naevius z Campanie, jehož život připadá asi do doby od 264 do 194, vedle volného přepracování tragédií řeckých pokoušel se též v tragédii národní. — Q. Ennius (239—169) je nejslavnější básník doby republikánské, a ctěn takorka co její praotec. Byl básníkem dramatickým i epickým. Nejdůležitějším spisem jeho byly epické dějiny římské, v nichž opěval pověsti pravěku i hrdinské skutky dob novějších od založení města až k posledním válkám své doby. — Největší vážnosti jakožto komik dosáhl T. Maccius Plautus († 184 před Kr.). Za vzor vybral si novější komedii řeckou, avšak uměl se varovati pouhého nápodobování. Básnické jeho plody mají velikou cenu především proto, že poskytují věrný obraz života římského. — Největší slávy po Plautovi došel Publius Terentius Afer (194? — 159 před Kr.). Narodil se v Karthagině, jako otrok přišel do Říma a tam po některém čase propuštěn na svobodu. Brzo dosáhl i přístupu do nejvzdělanějších kruhů společenských a obcova s nejslavnějšími muži své doby. Terentius věrně napodoboval řeckého Menandra i vyniká jemností a přesností jazyka. Pozdější doby nevychovaly žádné básníky komické tak vynikající, jako byli právě jmenovaní. — Satire, kterýžto druh básnictví Římanům jest vlastní, první vývoj národní dal G. Lucilius (148—102). Bičuje v ní vady své doby i podává tím věrný obraz její.

Komedie básníkův uvedených, kteří psali dle vzorův řeckých, náležejí k tak zvané *fabula palliata* (v níž vystupovali herci v *pallium* odění). Kromě těchto komedií povstal později ještě jiný druh, který patří k tak řečené *fabula togata* (v níž herci byli oděni v togu). Básníci tohoto druhu veseloher od Řekův vypůjčovali si jen formu, obsah k nim si vybírajíce z nižších kruhův života římského a italského. *Fabula togata* v dalším vývoji svém měla rozličná jména, jako *atellana*, *mimus*, *oscum ludicrum*. Nejznamenitější.

básník druhu toho byl L. Afranius, který žil na konci doby archaické. Ze spisův jeho zachovaly se jen zlomky.

2. Spisy vědecké.

Poesie archaická vyvřela se ze skromných počátkův domácích působením vlivu řeckého; prosa římská doby této vůbec teprvé jest stvořena vlivem vzdělanosti řecké. Práce na poli vědeckém spadají do oboru řečnictví, právnictví, hospodářství, válečnictví a dějepisu. Co muž nejznamenitější na poli tom vyniká nejstarší a první prosaik římský M. Porcius Cato Censorinus (234—149). Spisoval o polním hospodářství, o umění válečném i o dějepisu a také co řečník uznání dosáhl mluvou svou, ne sice skvělou, ale jadrnou; ze spisův jeho nezachovalo se však nic než jen chatrné zlomky.

K nejstarším dějinám římským pozdější dějepisci měli prameny velmi nuzné. Jsou to 1. kroniky kněží (annales pontificum, annales maximi), v nichž pontifex maximus ročně zaznamenával pamětihodné události; 2. kroniky soukromé, dávající zprávu o dějinách města neb jednotlivých rodin; 3. listiny o smlouvách; 4. paměti úředníkův (commentarii magistratum); 5. pověsti; 6. řeči pohřební; 7. zpěvy o předcích a j. — Na základě těchto pramenův ve třetím století před Kr. několik historikův psalo o dějinách římských způsobem annalistickým (kronikařským) a sice jazykem řeckým, nejspíše poněvadž se prosa latinská k tomu ještě málo hodila. Mezi těmito annalisty místo první zaujímal Fabius Pictor. Kniha jeho se nezachovala, podobně jako potomního Catona spis o „počátcích“ Říma (Origines). Poněvadž toto dílo Catonovo bylo psáno latinsky, ztrátu jeho jakožto památky starolatinské prosy dvojnásob sluší želeť. Řecky psal též Polybios (nar. mezi 212 a 204), jeden z řeckých, do Itálie přivlečených rukojmí, jež přátelského poměru svého ku Scipionovi Africkému mladšímu použil k tomu, aby sebral látku k všeobecným dějinám svým, rozděleným na 40 knih. Dílo jeho zavírá v sobě dobu od počátku válek punských až k úpadku Karthaginy a Korinthu.

(*Ukázka starší latiny.*) Následující nápis na hrobě L. Scipiona, jež byl 259 před Kr. konsulem, uveden budiž co příklad latiny, mluvené mezi první a druhou válkou punskou:

Honc oino ploirume cosentiunt R(omai) duonoro optumo fuisse viro (viro) Luciom Scipione filios Barbatu consul censor aedilis hic fuet a(pud vos) hec cepit Corsica Aleriaque urbe (pugnando) dedet tempestatebus aide merito(d votam): V novější latině zněl by nápis ten: Hunc unum plurimi consentiunt Romæ bonorum optimum fuisse virorum, Lucium Scipionem. Filius Barbatu, consul, censor, aedilis hic fuit apud vos, hic cepit Corsicam Alerianque urbem. Dedit tempestatibus aedem merito votam.

Perioda čtvrtá. Od Gracchův až po samovládu Octaviana Augusta (133—30). Doba válek občanských a vzrůstání moci římské v panství světové.

§ 109. Reformy obou Gracchův a nepokoje proto vzniklé (133—121).

(*Bídny stav většiny římských občanův. — Otroctví.*) Agrární zákon Licinia Stolona (v §. 92.), jež ustanovil, že žádný občan římský nemá míti většího podílu v pozemcích obecních než 500 jiter, brzo po přijetí svém (l. 366) opět upadl v zapomenutí. Pozemky obecní znenáhla zase přešly výhradně do rukou nejbohatších Římanův, kteří statky své zvětšovali ještě tím, že si menší dvory selské přivlastňovali koupí nebo úskoky všeho druhu. Největší část občanův římských stala se úplně nemajetnou; osud jejich byl tím smutnějším, že výživy naléztí nemohli ani co řemeslníci ani co nádenníci, poněvadž jim všude překáželi otroci. Za šťastných válek v Asii a v Africe nesčíslné množství otrokův přiváženo do Itálie. Někteří bohatí Římané měli jich na tisíce. Neuzíváno jich pouze při orbě a vinařství a při chovu dobytka, nýbrž i při továrnickém zhotovování výrobkův průmyslových; otroci zastávali též nižší služby při vybírání daní a cla, ba kromě vlády samé nebylo ani jediného zaměstnání v životě každodenním, které by jim nebývalo svěřeno.

(*Válka s otroky.*) Poněvadž se s otroky větším dílem nakládalo nelidsky, zbourili se na Sicilii i tvořili brzo vojsko 200.000 mužův. Vůdcem jejich byl Syr Eunus (135). Porazili několik vojsk římských a přemoženi teprve po tříletém namáhání. Přes 20.000 zajatých vítězové dali přibiti na kříž, aby pokořenému otroctvu nahnali strachu. Mnoho nemajetných občanův se v povstání tom přidávalo k otrokům, neboť osud jejich byl stejně bídný.

(*Tiberius Gracchus.*) Touto bídou mezi občany stále se zmáhající pohnut byl tribun Tiberius Sempronius Gracchus (syn Cornelie, dcery staršího Scipiona Afrického) k pokusu, aby zákony Liciniovy zase uvedl v platnost (133). Dle návrhu jeho nikdo neměl míti více pozemkův obecních než 500 jiter pro sebe a 250 pro každého syna nezletilého, vůbec však méně, než 1000 jiter; všecko ostatní mělo se za mírný dědičný nájem rozdělit mezi schudlé občany v podílech neprodajných o 30 jitrech. Aby převrat ten boháče nestihl příliš krutě, Gracchus jim dosavadní majetek jejich nikterak nechtěl prostě odníti, nýbrž navrhoval, aby jim za to dána byla jakási náhrada. Senát se co nejrozhodněji

opíral návrhu Gracchovu, poněvadž by, kdyby byl přijat, veškeré poměry zvrátil. Pčiněním senátu stalo se, že jiný tribun, M. Octavius, proti Gracchovi vyslovil své veto. Gracchus se však nedal mýlití, nýbrž vymohl sesazení kollegy svého; potom jeho agrární zákon od komitíí tributních skutečně jest přijat. Jeho provedení svěřeno kommissi tří mužův, mezi nimiž byl i Tiberius Gracchus sám.

Brzo se ukázalo, že provedení zákona toho spojeno je s neobyčejnými obtížemi. Poněvadž Gracchus jen tehda mohl doufati, že nesnázm tým odolá, podrží-li tribunat, opětou volbu svou hleděl si pojistiti novými, lidu příznivými návrhy. Příležitost k tomu poskytovalo dědictví po králi Attalovi III. pergamském, jenž Římány ustanovil za dědice říše a jmění svého. Aby senatu zabránil libovolné upotřebení těchto prostředkův peněžitých, i aby lidu usnadnil prospěšné užívání pozemkův, jež se nyní měly rozdělovati, navrhoval, aby se jmění Attalovo rozdělilo mezi lid k zařizení nových hospodářství. Poněvadž kromě toho lidu sliboval ještě další výhody, opětá volba jeho byla dosti jista. Již byly triby shromážděny k volbám a již se první dvě rozhodly pro něho, když náhle vystoupili odpůrcové jeho, tvrdíce, že opětá volba tribuna jest nezákonná; o tom vznikla hádka a volba odložena na druhý den. Nazejtří došlo k výstupům bouřlivým, kdežto senat se zatím radil, co by se při těchto událostech mělo činiti. Tehdejší nejvyšší kněz Scipio Nasica v senatě vyzýval konsula, ať se postará o bezpečnost státu a ať vystoupí proti Gracchovi jakožto proti nepříteli obecného dobrého. Když se konsul zdráhal učiniti jiné kroky než zákonité, Scipio postavil se v čelo stejně smýšlejících přátel, kteří ho následovali se svými klienty, i vrhl se s nimi na shromážděné trib. Zde nastal boj, v němž padl Gracchus se 300 přívrženci. Scipio Nasica sice později nucen byl, vzdáliti se z Italie, aby se uchránil před pomstou lidu, avšak rozdělování rolí, jímž se zvolená komisse ještě nějaký čas zanášela, nedlouho potom zastaveno (129). Scipio Africanus minor, původce tohoto zastavení, brzo potom nalezen mrtev na loži svém. Byla to pomsta lidu za zavraždění Graccha.

Proti panství římskému v Pergamu zdvihl se Aristonikos, levoboček krále Eumena II., i zmocnil se jedné části země. Avšak konsul Perperna jej přemohl (129), načež západní část podrobené země vřaděna mezi provincie římské pode jménem Asia; východní část Řím daroval asijským spojencům svým.

(*Gaius Gracchus.*) Deset let po smrti Tiberia Graccha úmysly jeho u vyšší míře přejal mladší jeho bratr Gaius Sempronius

Gracchus, co do povahy nadanější, ale prudší. Jakožto tribun provedl řadu zákonův lidu příznivých, ku př. že si vojáci oděv a obuv nebudou více platiti sami jako dosud, nýbrž že na potřeby ty dostávati mají peníze od státu; že se obilí ze zásobaren státních lidu prodávati má o šestinu laciněji, než byla cena tržní. Avšak nejdůležitější zákony, od něho vymožené, byly: 1. zákon soudní (lex judiciaria), kterým se soudnictví v mimořádných kommissích odnímalo senatu a přidělovalo rytířům, čímž se vlivu senatorův měla zasaditi smrtelná rána. K porozumění této novoty sluší připomenouti, že k sestavení těchto mimořádných kommissí vedla potřeba rychlejšího soudnictví a že soudily o věcech, které jindy patřily do oboru komitií. 2. Zákon agrární. Jemu Gaius Gracchus dal větší objem, než bratr jeho Tiberius; vymohl, že se i kromě Itálie založiti měl jistý počet kolonií pro chudší občany.

— Za svého druhého tribunatu, jehož dosáhl obejitím zákona, spojencům italským hleděl zjednatí právo občanské. Senat, jenž se od popularity G. Graccha všeho obával, proti úmyslům jeho pracoval tím způsobem, že získal tribuna M. Livia Drusa, aby návrhy lidu příznivými snažil se Graccha předstihnouti. Poněvadž návrhy Drusovy v senatě nenalezaly odporu jako Gracchovy, přízeň lidu klonila se k němu. Gracchus lásky lidu pozbyl též návrhem svým, aby se právo občanské udělilo spojencům italským, neboť výhody spojené s právem občanským ztenčovaly se, čím více lidí jich bylo účastno.

Takovým jednáním podařilo se senatu, podkopati vážnost Gracchovu takovou měrou, že když se po třetí ucházel o tribunát, propadl. Pak odebral se do Afriky, aby zařídil osadu karthaginskou, jež se dle návrhu jeho zakládala; mezi tím se protivníci jeho v Římě namáhali, aby usnešení o založení této kolonie bylo zavrženo. Když se proto spěšně navrátil do Říma, mezi přívrženci jeho a stranou optimátův, v jichž čele byl senat a konsul Opimius, došlo na Aventinu takořka k bitvě, která skončila s vítězstvím optimátův. Gracchus z boje utekl na druhý břeh Tibery a dal se tam v háji Furiny probodnouti od otroka. Přes 3000 přívržencův jeho pak ve vězeních zvěšeno a mrtvoly jejich vmetány do Tibery (121).

(*Následky bouří gracchovských.*) Nepokoje gracchovské rozhodně působily na pozdější osudy státní. Až po tu dobu mnoho bylo bojováno mezi patricií a plebeji, avšak ve všech bojích těchto šetřeno zákona a nikdy nedošlo k skutečné seči. Nyní bylo jinak; obě strany domnívaly se, že k dosažení účelův svých užiti smějí všech prostředkův; demokracie zvrhla se v demagogii a aristokracie v oligarchii, i mohlo se předvídati, že není již vzdálen čas, kde rozhodovati bude nezákon, ale moc a vůle náčelníkův vojsk.

§ 110. Válka jugurthinská (112—106).

Masinissa panství nad Numidií zůstavil třem synům, z nichž nejstarší Micipsa přežil oba dva ostatní, a tím vládu nad celou říší dostal do svých rukou. Za dědice říše ustanovil syny své Adherbala a Hiempsala spolu s Jugurthou, synem jednoho ze svých bratří. Avšak Jugurtha, muž chytrý a vlády chtivý, umínil si přivlastniti celé dědictví, dal proto Hiempsala úkladně zavraždit a Adherbala ze země vypudit. Adherbal žaloval naň u senátu římského, i vyslána kommisie do Afriky, aby věc vyšetřila. Avšak Jugurtha lakomství soudcův svých uměl použití, pomohl si podplacením i dosáhl toho, že předsevzato jest nové rozdělení říše, ale tak, že strýci jeho vykázán horší podíl a že on sám ušel trestu za spáchanou vraždu. Vyrovnáním tímto povzbuzen jsa k novým podnikům, brzo potom Adherbalovi vypověděl válku, zajal ho a kázal jej za hrozných muk odpravit (112). Nevole nad tím mezi lidem římským dosáhla výše takové, že senat přinucen byl k rychlému jednání. Konsul Calpurnius Bestia s vojskem poslán do Afriky, aby Jugurthu potrestal. I tomuto nebezpečenství lstivý vrah uměl se vyhnouti; opět sáhl k penězům a koupil si od vojevůdce římského příznivý mír. Avšak tribun Memmius podplacení to ohlásil lidu a dosáhl toho, že Jugurtha po zaručení bezpečného průvodu pohnán byl k zodpovídání do Říma. Zde vystupoval s takovou opovážlivostí, že před očima lidu římského zavraždit dal Massivu, vnuka Masinissova; doufal, že, podplativ panující rodiny, ani za tento zločin nebude postaven před soud a potrestán. Avšak tenkrát se přepočítal; všeobecné rozhořčení nad drzostí jeho pohnulo senat, aby Jugurthu vypověděl z města a znovu s ním počal válku. Při odchodu svém z Říma prý Jugurtha o městě tom významná slova: *Urbem venalem et mature perituram, si emptorem invenerit!*

Opět použil Jugurtha obvyklého prostředku svého, velitele vojska římského podplacením pohnuv k nečinnosti. Když následkem ochablé kázně dokonce i zvítězil nad Římany, nevole lidu proti podplatné aristokratii dostoupila vrchole. Senat nucen byl povoliti všeobecné bouři, a vrchní velitelství odevzdati Q. Cæciliu Metellovi, jenž Jugurthu porazil a přinutil utéci ku tchánu, králi Bocchovi mauretanskému. Válka však nebyla dokončena od něho, neboť další její vedení obdržel G. Marius. Lid, nedůvěřivý jsa proti šlechtě, muže toho, jenž se odporučoval rovněž sprostým svým původem a nenávisť ke všemu šlechtickému, jakož

i udatností a nadáním velitelským, zvolil za konsula (107) a odevzdal mu vůdcovství ve válce s Jugurthou. Marius válku vedl šťastně; avšak ukončena teprvé, když quæstor L. Cornelius Sulla na odvážné výpravě pohnul krále Boccha, aby Jugurthu vydal (106). Zajatý od Maria v triumfu přiveden do Říma a zahynul tam v žaláři. — Numidie neproměněna v provincii; jednu část darem dostal Bocchus, druhou Gauda, nevlastní bratr Jugurthův; tím si Římané pojistili vliv svůj, aniž by byli nuceni vydržovati tam stálé vojsko.

§ 111. Válka s Cimbrý a Teutony (113—101).

Ještě prvé, než vypukla válka s Jugurthou, Římanům hrozil neznámý potud nepřítel, Cimbrové. Byl to národ germanský, vynikající vysokým vzrůstem, obrovskou silou a plavými vlasy. Oděni byli v kože zvířecí a pancéře železné, nosili štíty zvýší muže, dlouhé meče a těžké palcáty; jejich způsob válčení měl tu zvláštnost, že bojiště rychle ohradili jakousi hradbou, za ní postavili vozy a odtud s nepřítelem bojovali jako z tvrze. — Vyšli z původní vlasti své na poloostrově skandinavském, aby si vyhledali sídla nová, a po mnohém přesídlování dorazili do nynější Krajiny a Korutan. Sem byli již i Římané vkročili, neboť výboje své na poloostrově illyrském zaokrouhliti chtěli tím, že se snažili země, ležící severně a východně od pobřeží moře jaderského, dostati úplně ve svou moc. Když se Římané dověděli o příchodu Cimbrův, poslán jest jim naproti konsul Papirius Carbo, avšak od nich úplně poražen u Noreje (v Korutanech, 113). Vítězové, místo aby si nyní pospíšili do Itálie, obrátili se do Švýcar i do Francie a zjevili se takto na severozápadních hranicích italských. Na tomto pochodu přidružili se k nim jiní národové, hlavně Teutoni, kteří, prvotně byvše usedlí u moře baltického a původu jsou také germanského, Cimbrům podobali se postavou, válčením a mravy, a rovněž hledali nová sídla. Římané spojeným kmenům měli brániti nejen přístup do Itálie, ale i do provincie narbonské. Jménem tímto nazývali jižní pobřeží galské, jehož se byli zmocnili, aby si zabezpečili dobytí Španělska a spojení s ním usnadnili. Nepřátelé porazili všecka vojska římská, která jim chtěla cestu zahraditi, a zejména velikého vítězství dobyli u Arausionu (Orange, 105). Nyní jim cesta do Itálie znovu byla otevřena, avšak místo, aby tam se obrátili, rozdělili se; Cimbrové ubírali se do Španěl, Teutoni do belgické Gallie.

Proti tomuto každým dnem rostoucímu nebezpečí Římané vynaložili veškeré síly své. Nejprvé Marius, dokud byl ještě

zaměstnán v Africe, zvolen jest za konsula a odevzdáno mu vrchní velitelství proti novým nepřátelům, a poněvadž válka trvala několik let, konsulat pokaždé znovu naň vznášen, tak že jej zastával po čtyři léta (104—101) bez přestávky. Prvních dvou let, když barbari řádili v Hispanii a v Gallii, použil k vycvičení vojska svého. Když se konečně Cimbrové vrátili ze Španěl, obrátili se do severní Gallie, spojili se tam s Teutony a táhli opět na jih, avšak pod Alpami se rozdělili; Teutoni do Itálie vpadnouti měli od západu, Cimbrové od východu. Marius obrátil se nejprve proti Teutonům; místo však, aby se s nimi ihned pustil do boje, položil se v opevněném táboře nad Rhonou, zvykal vojíny své pohledu nepřátelskému, a když se Teutonové pustili směrem k pobřeží mořskému, táhl za nimi. U Aquæ Sextiæ (Aix v Provinci) svedena bitva (102), v níž Teutoni úplně poraženi; více než 100.000 jich zahynulo a král jejich Teutobod upadl do zajetí nepřátelského.

Cimbrové ubírali se přes Brenner, zahnali druhého konsula Lutatia Catula s vojskem jeho od Adiže (102) a vtrhli pak do roviny pádské. Tu Marius po přemožení Teutonův s vojskem svým Catulovi přišel na pomoc a Cimbrý přemohl, ba téměř zničil na rovinách raudských (campi Raudii) u Vercell (101). Zbytek jejich utekl do Alp, ochranu hledaje v tamních nepřístupných dolinách. V odměnu za vítězství svá Marius dostal název třetího zakladatele města.

§ 112. Přijetí proletářův do vojska římského a následky této novoty.

Marius nově zřídil vojenství římské a setřel původní ráz jeho jakožto vojska občanského. Až po jeho dobu vojsko spočívalo na základech ústavy Serviovy, ačkoliv se od zásady, která vojenské služby obmezovala pouze na zámožné třídy obyvatelstva, během času muselo ustoupiti, tak že posléze do vojska bráni i majitelé nejméně 4000 assův. Při vřaďování do toho neb onoho šiku pěchoty nerozhodovalo již jmění, nýbrž leta služby vojenské; jen jízda vybírána jako prvé jen z občanův nejzámožnějších. Toto zřízení nehodilo se více pro změněné okolnosti tehdejší. Zámožnější třídy dílem hleděly pod rozličnými záminkami ujíti službě vojenské, dílem již vůbec nestačily potřebám vojenským, neboť veliké války vyžadovaly daleko většího počtu vojákův, než se do pole postavití mohlo z tříd bohatších. Marius učinil nyní rozhodný krok tím, že každému svobodně narozenému občanu dovolil přijetí do pěchoty a že k službě jízdecké užíval hlavně spojencův. Tím

bylo rázem odpomoženo nedostatku nováčkův, neboť občané nemajetní valem se hrnuli k službě vojenské a vojevůdce při jejich upotřebení nebyl více vázán ohledem jakýmkoli na stáří a jmění. Všichni vojáci stejně cvičeni i ozbrojováni a užíváno jich dle spůsobilosti jejich. Tato hluboká změna ve vojenství římském zajisté zachránila stát před záhubou v bojích s Cimbrý a Teutony; provedena bez pochyby z pohnutek vojenských a nikoli politických. Nieméně stala se příčinou zdaru následujících převratův politických. Starší vojsko římské skládalo se z občanův, z nichž každý ve službě vojenské viděl jen břímě, k obecnému dobrému převzaté, za kteréž mu žold neposkytoval dostatečné náhrady. Vojsko občanské proto, jakmile válka byla dokončena, spěchalo s odložením zbraní. Jinak bylo s vojskem zverbovaným z proletářův. Poněvadž nemajetného občana po propuštění z vojska očekávala jen nouze, touha jeho obrácena byla jen k tomu, aby zůstatí mohl u praporu; jedinou vlastí byl mu tábor, jedinou nadějí vojevůdce. Republikaánská ústava od té doby stále byla ohrožena vojskem, nalezalo-li se v rukou šťastného velitele, a již Marius byl by ji zvrátil, kdy by se mu nebylo nedostávalo větší spůsobilosti státnické. Poněvadž k skutku takovému náležitého nadání neměl, republikaánský spůsob vlády živořil ještě téměř sto let, arci za mnoho-násobných útokův a bouří.

§ 113. Poměry vnitřní.

Od pádu Gracchův strana demokratická přiuucena byla k mlčení a aristokrati požívali vítězoslávy své, až jim odkrytí hanebného podplácení ve válce jugurthinské zasadilo těžkou ránu, kteráž za následek měla, že plebej Marius, původně byv nádeníkem a později sprostým vojákem, zvolen za konsula.

Strana aristokratův nepřátelská, v jejímž čele byli L. Apulejus Saturninus a G. Servilius Glaucia, hleděla nyní snahy Gracchův obnoviti a vymohla též, že Marius po ukončení války byl po šesté zvolen za konsula. Saturninus téhož času zastával tribunat a Glaucia dosáhl praetury. Onen předložil návrhy dvou zákonův, aby se propuštěným vojákům, jakož i občanům a Italikům rozdělily státní pozemky na Sicilii, v Achaji, Gallii a j. a pak aby se lidu prodávalo obilí za cenu tak levnou, že při tom již nemohlo se mluvíti o koupi, nýbrž jen o darování. Oba návrhy byly přijaty. Avšak měli-li ti, kteří je učinili, z toho míti prospěch nějaký, provedení zákona agrárního sami museli vzítí do rukou a k tomu bylo potřebí, aby i příštího roku zůstali

v úřadě. Když se pak Glaucia ucházel o konsulat, a G. Memmia, jenž se byl proti němu postavil jako protikandidát, dal zavraždit, senat nucen byl, zakročiti proti odpůrcům svým. I vyzval Maria, ať potrestá rušitele zákona, a Marius, jenž předce sám byl schvaloval zámysly jejich a podporoval je vážností svou, osvědčil nyní státnickou neschopnost svou, již nahoře zpomenutou; neboť upslechnul vyzvání senatu a v záhubu uvrhl přátele své. V bitvě, svedené na ulicích římských, přívrženci Glauciovi a Saturninovi přemoženi, zjímáni a pak i s vůdci svými ukamenováni (100). Marius, jenž proti vlastnímu přání svému optimatům dopomohl k vítězství, upadl pak v opovržení u obou stran i pozbyl veškeré své vážnosti.

§ 114. Válka marsická či spojenecká (91—88).

Vážnou opravu, která ze zřízení státního odstraniti měla největší závady, zamýšlel tribun M. Livius Drusus. Náležeje k straně aristokratické, návrhy svými nikterak nechtěl způsobiti pád její, ale sesílení. Chudým pomoci se mělo založením nových osad (lex agraria), rytířům však odejmouti výhradně jich účastenství při soudech o zločinech politických, poněvadž postavení svého zneužívali k potupě a ke škodě aristokracie a k vykořistění provincií (lex judiciaria). Oba návrhy, byvše přijaty, staly se zákonem (91), avšak za nedlouho pro vady formální zrušeny od senátu, jenž Drusovi nepřál. Tu on předložil návrh, aby se italským spojencům udělilo právo občanské (lex de civitate sociis danda); tím by se Řím stal hlavním městem Itálie, přestav arci býti pánem jejím. Avšak rytíři, posud jsouce rozhořčeni pro zákon o účastenství při soudech, který hlavně jejich pikly opět byl zrušen, nemilého tribuna uměli se zprostiti úkladnou vraždou.

Italové, kteří vraždou touto byli zbaveni všech nadějí na rovnoprávnost s Římany a kteří po 200 let tolik byli přispívali ke všem válečným skutkům Římanův, ústrky déle snášeti nechtěli. Několik měsícův po smrti Drusově vypuklo v zimě (91—90) povstání, v němž se většina italských kmenův účastnila, v čele jejich Samnité a Marsové; jen města latinská a řecká, s nimiž nakládáno vždy poněkud lépe, jakož i Etruskové a Umbrové zůstali na straně římské. Povstalci spolek svůj zřídili dle vzoru státu římského. Vládu svěřili dvěma konsulům a dvanácti praetorům, a jim po bok postavili senát, čítající 500 členův; za hlavní město nové republiky, „Italii“ nazvané, povýšeno Corfinium. Vojsko povstalecké čítalo přes 100.000 mužův, výborně vycvičených, kteří

se co do cviku a otužilosti úplně rovnali vojákům římským. Proto Římané až do konce l. 90 na jižním bojišti ničeho nesvedli a jen na severu některých úspěchův dobyli. Když konečně i Etruskové a Umbrové se chystali přidati se k povstalcům, Řím jen tím si mohl pomoci, že všem kmenům italským, kteří potud věrně vytrvali na jeho straně, udělil právo občanské (koncem 90) a tím další šíření povstaleckého hnutí zamezil. Válku posléze dokončili Gn. Pompejus Strabo a Sulla (88). Ku konci museli Římané, aby povstání úplně utlumili, povoliti úplně a právo občanské dáti všem svobodným Italům, kteří složili zbraň. Ale již z počátku hleděli rovnoprávnost nových občanův obmeziti, vřadivše je jen do 8 ze stávajících 35 trib. Avšak zdá se, že některé úřady při hlasování jinak postupovaly; zařídili z nových občanův 10 nebo 15 (počet není zjištěn) nových trib, které po 35 starých tribách k hlasování jsou povolávány.

§ 115. První válka občanská (88—82).

Šťastným ukončením války spojenecké Sulla a s ním strana aristokratická nabyli veliké vážnosti. On zvolen za konsula a odevzdáno mu vedení války proti králi pontskému Mithridatovi. Marius, jenž politickému protivníkovi svému záviděl toto místo rovněž čestné jak výnosné, pomocí tribuna Sulpicia Rufa usnesení o velitelství tom chtěl zvrátiti i podařilo se mu to chytrým použitím Italův. Sulpicius totiž předložil návrh, aby Italové spolu s propuštěnci, kteří potud na 4 triby byli obmezeni, rozděleni byli do všech 35 trib. Návrh ten za bouřlivých výstupův přijat jest za zákon, načež Sulpicius velitelství proti Mithridatovi odevzdati dal Mariovi. Když Sullovi, jenž s vojskem do Asie určeným již stál před Nolou, dodán rozkaz, aby místo své složil, on spolu s vojskem svým odepřel poslušenství, táhl nazpět k Římu, zvíťežil na esquilinském vrchu nad brannou mocí Mariovou a dobyl i města samého (88). Množství občanův pak vypovězeno, mezi nimi i Marius a Sulpicius. Sulpicius zabit na útěku, Marius ušel do Afriky. Sulla sesílil vážnost senátu, obmezil moc tribunův lidu a v komitích centuriatních obnovil starý Serviův řád hlasovací, bohatším třídám příznivý. Celkem postupoval s jakousi šetrností, neboť maje vésti válku proti Mithridatovi, pokoj v Římě na čas své nepřítomnosti chtěl zabezpečiti; dopustil dokonce, že demokratický vůdce L. Cornelius Cinna zvolen jest za konsula, když přísahou se zavázal, že nová zařízení rušiti nebude.

Sotva byl Sulla s vojskem svým odtáhl do Řecka, Cinna přísahu svou zrušil i chtěl opatření Sullova odstraniti a jmenovitě provésti rovnoprávnost novoobčanův. Avšak po krvavém boji poličným nucen byl uprchnouti z města, načež jej senát konsulatu zbavil. Tu on a přívrženci jeho jali se sbíratí přátele po Itálii, získali vojsko, stojící ještě proti spojencům v Campanii, a i Marius k nim přikvapil z Afriky. Brzo zjevili se Cinna i Marius před Římem i donutili město, aby se vzdalo, a senát, aby zrušil vypovězení Maria. Nyní nastala v městě hrůzovláda. Tupy surových vojákův táhly, vraždíce, po ulicích; náčelníci optimatův pobiti, domy jejich vydrancovány a statky jim pobrány. Pět dní trvalo vraždění a plenění, an mrtvoly nepohrobeny vydány byly dravému ptactvu. Poněvadž mezitím minul rok úřední, Cinna sám bez svolání komitíí sebe jmenoval konsulem a Maria kollegou svým v konsulatu. Ale Marius netěšil se dlouho ze sedmého konsulatu, po němž tolik byl toužil; rozčilení a přístrachy vyplašily mír z mysli sedmdesátiletého starce a po krátké nemoci životu jeho učinily konec (86). Cinna přidal si jiného kollegu a ještě v dvou letech následujících (85 a 84) bez nějakého odvolání se k shromáždění lidu jmenoval sebe konsulem. Zařízení Sullova zrušil a konečně provedl, že noví občané na roveň postaveni se staršími, což pak dáleji nikdy více nezrušeno. Právě když Sulla z Asie se blížil, chtěje se pomstiti, Cinna ve vojenské jakés bouři jest zabit a tím strana jeho zbavena vůdce svého (84).

§ 116. První válka mithridatská (88—84).

Po Hannibalovi proti Římanům nevystoupil žádný takový nepřítel, jako vycvičený ve válkách Mithridates VI., král Pontu. Říši svou nejprve rozšířil pokošením několika barbarských národův na východě, obrátil se pak na západ, podrobil si Malou Armenii i Paflagonii a i v Kappadokii voškerou moc strhl na sebe. Zeť jeho Tigranes velkoarmenský jevil nemalou chuť, spravovati se příkladem tchána svého a podmaniti si vnitřní Asii. Římané, kteří příběhy tyto sledovali s nevolí, přinutili Mithridata zanechatí Kappadokie, a v Bithynii chránili práva na trůn Nikomeda III., proti němuž byl král pontský podporoval nápadníka jiného (90).

Nikomedes pak v tajném srozumění s římským konsularem M. Aquilliem podnikal loupežné výpravy do území Mithridatova. Mithridates, když od Římanův marně byl žádal napomenutí tohoto rušitele míru, odhodlal se k válce proti Římu samému. Po velikolepém zbrojení vytáhl do pole, porazil nejprve Nikomeda a pak

Aquillia (88) i zmocnil se římské provincie Asie. Aby každé smíření mezi sebou a nepřáteli učinil nemožným, zajatému Aquiliovovi žhavé zlato dal vlítí do úst a z Efesu rozkázal povražditi všcky římské občany v celé Asii. Všude rozkazu toho uposlechli a tak pobito jest asi 80.000 až 150.000 lidí. Pak vojevůdce svého Archelaa poslal do Řecka, aby prostředky země této proti Římanům vykořistil, a skutečně podařilo se mu Atheny a několik měst boiotských pohnouti k spolku s králem pontským.

Mezitím Sulla v Římě přemohl stranu demokratickou a mohl nyní započítí válku proti Mithridatovi. S vojskem 30.000 mužův silným přeplavil se do Řecka, pokořil si bez nesnází celou pevninu kromě Athen, kterých dobyl teprvé po dlouhém oblehání, a zvítězil pak v bitvách u Chaironeie (86) a Orchomenu (85) nad spojenými silami nepřátelskými. Mezitím z Itálie s vojskem přitáhl konsul Valerius Flaccus, Cinnův kollega, avšak obrátil se ne proti Sullovi, jak se tento obával, nýbrž do Asie, aby bezprostředně udeřil na Mithridata. Flaccus, nenáviděn jsa u vojska svého, tam zavražděn, načež velení převzal legát Fimbria, původce této vraždy, a králi pontskému spůsoboval největší porážky. Mithridates, jenž brzo ohrožen byl nejen od Sully a Fimbrie, ale i od loďstva pod legátem Sullovým Lucullem, rychlým mírem se Sullou dosáhnouti chtěl podmínek co nejvíce příznivých. Mír ten smluvil v Dardanu (84); v něm postoupil výboje své v Malé Asii, vydal válečné loďstvo své a zaplatil 2000 talentův. Odpadlým městům asijským Sulla uložil válečnou pokutu 20.000 talentův; kromě toho původcové onoho vraždění občanův římských potrestáni smrtí.

§ 117. Návrat Sullův a ukončení první války občanské (83—82).

Podivné to byly okolnosti, když Mithridates sevřen byl ode dvou vojsk, která po přemožení jeho sama mezi sebou měla se dáti v boj. Skutečně strojil se Fimbria udeřiti na Sullu, avšak vojáci opustili jej a přešli k Sullovi, načež on sám životu svému učinil konec.

Když Sulla s vojskem 40.000 vycvičených a jemu oddaných vojákův přistál v Itálii (83), vítězství nad stranou Mariovou bylo mu již zjištěno. Strana ta ztratila totiž nejschopnější vůdce své a nad to hrozným zuřením za panství svého v takovou upadla nenávisť, že nejvznešenější Římané přidali se k Sullovi, a brzo se i většina senatu sešla v jeho táboře. Z Afriky a z Itálie veliké

zástupy hrnuly se k němu; všickni, kdokoli nějaké nároky činiti mohli na nadání velitelské, k jeho straně se přidávali, mezi nimi i Gnaeus Pompejus, později Velikým přizvaný. Proti Sullovi vytáhli konsulové L. Cornelius Scipio a G. Norbanus Flaccus, každý zvláště. Flacca porazil Sulla hned při příchodu svém do Italie na hoře řečené Tifata; Scipiona vyjednáváním tak dlouho zdržoval, až vojáci jeho byli podplaceni a k přestoupení pohnuti. Avšak pro nepřátelské smýšlení největší části kmenův italských nemohl ihned táhnouti přímo na Řím, nýbrž nucen byl, podniknouti první boj s konsuly leta následujícího (82), Papiriem Carbonem a Mariem mladším, ale i tyto několikráte porazil. Před collinskou branou pod Římem samým došlo ku krvavé bitvě mezi ním a Samnity i jejich spojenci, v níž straně demokratické zasazena rána smrtelná; přes 40.000 zabitých nepřátel pokrývalo bojiště a více než 8000 zajatých několik dní později nemilosrdně sesekáno v cirku. Pak od Pompeja bez velikých obtíží pokořeny zbytky strany Mariovy v Sicilii a v Africe.

Po dokončení boje Sulla na všech náměstích římských vyvěsiti dal seznamy psancův, v nichž zaznamenána byla jména těch, jež slušelo povraždit. Jméni jejich zabaveno a potomci jejich na vždy vyloučeni z veřejných úřadův. Každému, kdokoli zabil psance nějakého, slíbeno 12.000 denarův (přes 4500 zlatých), a tak zahynulo více než 4700 lidí, mezi nimi 40 senatorův a 1600 rytířův. — Vojákům, původcům vítězoslávy své, Sulla odměnil se způsobem takovým, že z nich učinil nejpevnější podporu nové vlády. Velikému množství obcí italských totiž odňal buď všecky pozemky, buď některou část a zemi takto nabytou rozdělil na 120.000 podílův mezi stejný počet vojákův svých. Deset tisíc nejsilnějších otrokův, kteří druhdy byli majetkem psancův, propuštěno na svobodu a z nich utvořena jakási posádka v Říně, aby luzu držela na uzdě.

§ 118. Sullova diktatura (82—79).

Brzo po bitvě před collinskou branou Sulla dal si uděliti diktaturu s neobmezenou mocí a na neurčitou dobu „k sepsání zákonův a k uspořádání státu.“ Moci této využití chtěl k zničení demokracie, která v římských bojích ústavních znenáhla byla nabyta převahy. Poněvadž vítězství její hlavně bylo způsobeno přílišnou mocí tribunův lidu, jakož i komitův tributních, odhodlal se obě zrušiti a těžiště vlády opět vložiti do rukou aristokracie, t. j. senatu, jehož moc od té doby znamenitě zvýšena.

Rozmnožení moci senatu zasáhlo komitíia i úředníky. Senatu samojedinému zákonitě příslušetí měla veškerá iniciativa v zákonodárství; lid směl se raditi jen o tom, co senatu bylo vhod. Komitíím tributním Sulla odňal zákonodární moc a udělil ji centuriatním komitíím. Tribunové s lidem směli jednati jen, když jim to dovoleno od senatu, a také nesměli žádné zákony navrhovati. Aby lidé ctizádostiví od úřadu toho a od zneužívání jeho k účelům sobeckým byli zdržováni, ustanoveno, že nikomu, kdo byl jednou tribunem, není dovoleno zastávati potom nějaký vyšší úřad státní. — Neméně získal senát obmezením působnosti vyšších úředníkův. Sulla moc civilní oddělil od vojenské a správu vojenskou vložil do rukou senatu. Konsulové na starosti měli jen správu Italie a praetorové, jichž počet rozmnožil na osm, neměli se ničím zabývati než vykonáváním práva. Jen prokonsulům a proprætorům svěřováno velení nad vojsky a správa provincií (jichž bylo tehdá deset); ustanovování i sesazování jich odevzdáno senatu. Místa porotnická u soudův, která se zákony Gracchovými byla v moc dostala rytířům, nyní opět úplně vyhrazena senatorům.

Sulla rozmnožil senát, jenž v poslední době byl pozbyl veliké části svých členův, na 6—800 hlav a ustanovil, že k přijetí do něho dostačí již zastávání quaestury. Též zvýšil počet quaestorův z 8 na 20, tak že senát dostatečně doplňován byl úředníky, úřad svůj odbyvšími. Prohlídka censorská zrušena a tak senatori bezpečně místa svá mohli zastávati po celý život. Aby konce byl učiněn zneužívání úřadův, poněvadž se za posledních dob nezřídka jedno místo po několik let nalezalo v rukou jedné osoby, ustanoveno, že mezi zastáváním dvou rozličných úřadův uplynouti mají nejméně dvě leta, mezi dvojím zastáváním jednoho úřadu však deset let.

Tím způsobem Sulla ústavu změnil tak, že kromě voleb úředníkův těžiště vlády spočívalo v senatu a tudíž v aristokratii. Nebezpečí, které státu hrozilo ze strany demokracie, prozatím vzdálil, avšak proti nebezpečí, které vycházelo ze změn v sestavování vojska, ani opatření nějaké učiniti nemohl, poněvadž ustoupiti od odvodu lidí nemajetných již možno nebylo. L. 79 Sulla složil mimořádnou moc svou, uchýlil se do soukromí a po roce zemřel.

§ 119. Pokusy o zrušení ústavních oprav Sullových. Sertorius.

Sotva byl Sulla zemřel, konsul M. Aemilius Lepidus mocí se pokusil o zvrácení nové ústavy (77) návrhem, aby občané vypovězení zpět byli povoláni a aby se tribunům vrátila odňatá jim práva. Avšak poražen jest od Pompeja a Q. Catula i zemřel

co uprchlík na Sardinii. Přivrženci jeho M. Brutovi nevedlo se lépe; byl od Pompeja přemožen a pak odpraven.

Mnohem nebezpečnějším se straně vládnoucí stal Q. Sertorius. Co přivrženec Mariův prohlášen byl od Sully za psance a uprchl proto ze své provincie španělské, jejíž správa jemu jakožto proprætorovi svěřena byla od strany Mariovy. Lusitanové, jejichž důvěru si rozšafností svou byl získal, povolali ho nazpět (81), i podařilo se mu pomocí oddaných mu Římanův a tuzemcův strhnouti na sebe panství ve Španělech a vítězně se hájiti proti vojsku, na něho vyslanému. Hleděl zemi dáti řádnou organizaci, aby boj snáze mohl provésti, a v skutku proti němu ničeho poříditi nemohli ani Pompejus ani Metellus, jimž později svěřeno vedení války s ním. Teprv, když Sertorius zrádně byl zavražděn od legáta svého M. Perperny (72), podařilo se podrobení země v krátké době.

§ 120. Válka s gladiatory a otroky (73—71).

Asi 30 let po prvním zbouření otrokův za časův Tiberia Graccha vypukla druhá zpoura na Sicilii (103—99), k jejíž potlačení potřebí bylo několika let a v níž na bojišti padlo více než 40.000 otrokův. Nyní vzňalo se nové povstání v Itálii, daleko rozsáhlejší a zuřivější. Sedmdesát gladiatorův uteklo ze školy své v Capui (73), vypáčilo otrocké robotárny po celé dolní Itálii a rozmnožilo se brzo až na 70.000 mužův; vůdcem jejich stal se Thrak Spartacus, muž smělý a neobyčejně nadaný. Ukrutně mstili se na nelidských pánech svých a porazili několik vojsk konsularských. Avšak nedostatek kázně a pořádku, obzvláště pak nesvornost prvních dvou vůdcův jejich Spartaca a Crixu způsobily, že strašná moc jejich brzo zase klesala. Rozdělili se na menší sbory a tak se Římanům, jimž velel bohatý Crassus, podařilo, zahubiti jednotlivé zástupy a zničiti Spartaka samého s hlavním vojem (71). Zajatí otroci za strašných muk popravováni a rozsekané mrtvoly jejich rozházeny po silnicích. Pompejus, vraceje se ze Španěl, v Etrurii potřel zbytek vojska otrockého, 5000 mužův, kteří chtěli ujíti přes Alpy.

§ 121. Gnaeus Pompejus.

(*Zrušení ústavy Sullyovy.*) Pompejus, jakkoli byl mlád, ve válkách neobyčejně se vyznamenal a nabyl vysokých důstojenství vojenských. Snaha jeho směřovala nyní k tomu, aby se stal konsulem; poněvadž však žádny z úřadův nižších nebyl zastával, dle

ústavy Sullovy ke konsulatu připuštěn býti nemohl. Jelikož se i senat opřel proti ctizádosti jeho, spojil se s Crassem a se zbytky strany demokratické, aby se jejich agitací dostal k cíli. I sjednotili se tak, že Pompejus (s Crassem) má býti připuštěn ke konsulatu a že Sullovy změny v ústavě budou zrušeny. Strana optimatův příliš byla slabá, než aby odolala spolku Pompeja s Crassem, kteří oba stáli v čele vojsk a spojení byli s obyvatelstvem hlavního města; tak došli tedy Pompejus a Crassus cíle svého, a tím padla i zařízení, pro kteráž Sulla tolik byl zuřil proti straně Mariově (70). Tribunům a komitím tributním vrácena jest dřívější moc; rytířům proti zařízení Sullovu v nájem dány důchody Asie a oni vedle senatorův opět co porotci připuštěni k soudům; i dřívější obor censury zase obnoven. Jen zabavené statky nebyly vráceny, neboť mužové, kteří tenkrátě demokratům dopomohli k vítězství, právě tímto zabavováním byli nabyli svého jmění.

(*Válka s mořskými loupežníky 78—67.*) Po záhubě Karthaginy Římané zanedbávali námořnictví, a proto bylo možno, že se na Středomoří zvolna vytvořil takoruka stát loupežnický. Loupežníci mořští sídla svá měli na jižním pobřeží Malé Asie, zejména v Kilikii, v Karii, v Lykii a mimo to na mnohých ostrovech, zvláště na Kretě; dlouholeté války občanské značně rozmnožily počet jejich, poněvadž uprchlíci všech stran politických se k nim přidávali. Na více než tisíce lodích projížděli všeska moře a rušili tím nejen obchod, ale znepokojovali i pobřeží na několik mil do vnitrozemí. Četní zajatí od nich odvlékáni byli do hor kilických a na svobodu propouštěni jen za veliké výkupné. — První pokusy Římanův, aby tomuto loupežnictví učinili konec, počaly se již l. 78. Jakkoli některých úspěchův dobyli a jakkoli později (68) Q. Metellus loupežníky porazil na Kretě samé, výsledek byl předce nedostatečný, neboť již i v Římě samém nastala veliká dražota, poněvadž dovoz obilí zastaven byl řáděním pirátův. Tu navrhl tribun Gabinius, aby se některému konsularovi na tři leta světilo velitelství nade všemi moři a břehy až na čtyřicet římských mil do vnitrozemí a aby mu zároveň dovoleno bylo zapoplatřovati se, kolik bude potřebí, ze státní pokladny. Návrh ten jest přijat a toto téměř neobmezené velení svěřeno Pompejovi, ježž, složiv konsulat svůj, šel tehdá v Římě co soukromník (67). Dovoleno mu vyzbrojiti až 120.000 pěších, 4000 jezdcův a 500 lodí válečných. Pompejus důvěru Římanův nesklamal a válku vedl s takovou rázností, že za několik měsícův nejen bylo moře očištěno

od piratův, nýbrž že i veliký počet jejich hradův v Malé Asii padl do rukou jeho. Loupežníci všude prosili o milost, a Pompejus ochotně jim ji udělil, jakmile se podrobili. Ba i zajatí nepřibíjení na kříž, jak se prvé činivalo, nýbrž vykázaný jim pozemky v rovinách Kilikie. Za šest měsícův válka úplně byla zkončena.

§ 122. Druhá (83—81) a třetí (74—64) válka s Mithridatem.

(*Druhá válka s Mithridatem a počátek třetí.*) Sulla, odcházeje z Asie, zanechal tam proprætora Murenu jakožto zástupce svého. Murena obnovil válku s Mithridatem (83), poněvadž se tento zdráhal vykliditi Kappadokii. Ale na Sullův rozkaz mír opět obnoven (81).

Brzo potom Mithridates hleděl dobytím říše bosporské opět zvětšiti moc svou a novými spolky připraviti se k budoucímu útoku na Římany. Spojil se nejen s loupežníky mořskými, nýbrž vyjednával i se Sertoriem, jenž mu poslal důstojníky, kteří vojsko jeho cvičili způsobem římským a tím jemu možným učinili Římany napadnutí vlastními jich zbraněmi. Zároveň i zeť jeho Tigranes, král velkoarmenský, říši svou rozšiřoval na východ a na jih; zejména vnikl do Syrie i zmocnil se pobřeží syrského pod Libanonem až k Ptolemaidě. Mithridates válku s Římem počal vpádem do Bithynie (74), kterouž byl poslední král Nikomedes III. odkázal Římanům (75), i porazil vojsko římské, tam postavené, a oblehl Kyzikos. Avšak když konsul Lucullus přikvapil s vojskem, Mithridates upustil od obléhání toho, ale stalo se to více pro nedostatek píce a nepřítel ročního času, než pro příchod nepřátelského vojska. I vydal se na pochod zpátečný, při kterém utrpěl veliké ztráty (73). Lucullus pak vyhledal krále pontského ve vlastní zemi jeho a u Kabiry nad Lykem tak jej porazil, že byl nucen další obrany říše své se vzdáti a uprchnouti k zeti svému Tigranovi. Lucullus žádal vydání uprchlíka a když mu to odepřeno, podnikl válku proti Armenii, ani nečekaje na dovolení z Říma. I porazil dvacetkrát silnější vojsko Tigranovo a dobyl hlavního města jeho Tigranocerty (69). Roku následujícího Lucullus ve válce pokračoval, aby nepřítel úplně zahubil, a s nesmírnými neszázemi pronikl až k Artaxatě, avšak cíle svého dosáhnouti nemohl, poněvadž legie, popuzovány jsouce od posílův Pompejových, odepřely mu poslušnost (67). Lucullus nucen byl couvnouti nazpět; vrchní velení převzal M. Acilius Glabrio.

(*Pompejus vrchním velitelem ve válce s Mithridatem.*) Jedním z hlavních přání Pompejových bylo, aby se mu svěřilo vedení války s Mithridatem, poněvadž by mu jinak po vítězství nad loupežníky nezbývalo nic, než vrátiti se do života soukromého. Úmyslům jeho vyhověl tribun Manilius, ve shromáždění lidu učiniv návrh, aby se válka asijská odevzdala Pompejovi s týmž plnomocenstvím, jež měl ve válce s loupežníky mořskými. Návrh byl schválen (66). Pompejus v Asii postupoval s velikou rychlostí, porazil Mithridata nad Eufratem a donutil ho k útěku do Kolchidy. Tigranes, nedůvěřivý jsa k vlastnímu synu svému i k Mithridatovi, dobrovolně se podrobil a všechny nově dobyté země postoupil až k hranicím Veliké Armenie. Pompejus pokračoval na vítězné dráze své až do zemí kavkazských, ale povstáním za zády jeho vypuklým přinucen byl k návratu. Pak konec učinil panství Seleukovců v Syrii (64) a různic mezi bratry Aristobulem II. a Hyrkanem II. použil k tomu, aby vniknul do Jerusalema, jeho dobyl a Palæstinu učinil poplatnou. Pompejus uspořádal nyní poměry v Asii tak, že k dosavadním a od něho rozšířeným provinciím Asii a Kilikii (která již od l. 102 byla provincií římskou) připojil tři nové, totiž Bithynii s Pontem (která se skládala z bývalé říše Nikomedovy a západní polovice státu pontského), Syrii (s Foinikií) a Kretu. Kappadokie, Kommagene, Malá Armenie, Palæstina a t. d. podržely své vlastní panovníky, uznávající však svrchovanost římskou. — Mithridates na Chersonesu taurickém strojí se k vpádu do Italie, ale povstání, v jehož čele stál vlastní jeho syn Farnakes, úmysly jeho zmařilo, načež životu svému vlastní rukou učinil konec násilný.

§ 123. Spiknutí Catilinovo.

Když Pompejus pořádal záležitosti asijské, Řím byl v nebezpečení státi se kořistí sběře zlotřilcův a zhyřilcův, v jejichž čele stál L. Sergius Catilina. Muž ten vyznamenal se ve vraždění za Sully, stal se 66 praetorem, ale když se ucházel o konsulat, odmítnut, neboť byl obžalován pro vydírání peněz. Poněvadž stál co stál k cíli svému se chtěl dostati, zosnoval spiknutí, jehož účelem bylo zavraždění konsulův a nejvážnějších senatorův (66); avšak provedení tohoto ohavného úmyslu zmařil vlastní svou přeháleností. Ztísněn jsa dluhy a ovládán nezřízenou touhou po prostopášném živobytí, podruhé se spiknul (63) s velikým množstvím lidí stejně ničemných, kteří všichni si přáli násilný nějaký převrat, aby se jím obohatili. Úředníci měli býti pobiti, knihy dlužnické

spáleny, statky rozděleny a město zapáleno. Ochotné pomocníky našel Catilina mezi schudlými vojáky Sullovými, z nichž soudruh jeho G. Manlius jal se v Etrurii sestavovati vojsko. Catilina chtěl při volebním shromáždění zavraždit konsuly a vynutití pak, aby sám zvolen byl za konsula.

Avšak obmysl Catilinův překazil ostražitý konsul M. Tullius Cicero. Nejslavnější tento řečník římský, jakkoli z předkův jeho nikdo nebyl zastával nějaký úřad kurulský, skvělým svým nadáním a bezúhonným životem znenáhla si razil cestu až k nejvyšším úřadům státním. Vypátrav úmysly spiklencův, Catilinovi, jenž posud vše konal potají, nahnal strachu znamenitými, proti němu namířenými řečmi a tím jej přinutil k útěku z Říma i k prozrazení svého tajného spolku. Spiklenci, kteří byli zůstali v městě, zatčeni, k návrhu Ciceronově odsouzeni k smrti a rozsudek ten na nich vykonán bez ohledu na právo provokační. Antonius, druhý konsul, táhl pak s vojskem do Etrurie, kde se byl postavil Catilina s přívrženci svými. Když se spiklencům doneslo, jaký osud stihl soudruhy jejich v Římě, mnozí spasiti se chtěli útekem do Gallie. Ale Antoniu legat M. Petrejus zahradil jim cestu a potřel je u Pistorie (62). Catilina sám padl v bitvě, osvědčiv udatnost, která hodna byla věci lepší.

§ 124. První triumvirát (60).

(*Nejznamenitější mužové v Římě.*) Takovéto opěťované útoky na pořádek státní jasně ukazovaly, že republikánská doba Říma již se blíží konci svému; také nejznamenitější mužové tehdejší, jako Pompejus, G. Julius Cæsar a M. Licinius Crassus bažili po samovládě. Prvnímu z nich cestu k ní upravily šťastně provedené války, ale on byl muž slabý, jenž okolnostmi svládnouti neuměl; druhý duševně vynikal nade všechny Římany, avšak neměl ještě dostatečných prostředkův, aby sáhnouti mohl po panství; třetí, Crassus, mohl se domnívati, že v městě, v němž vše bažilo po zlatě, on co nejbohatší muž své doby panství si může koupiti. Cicero a Cato mladší, kteří upřímně se zastávali starého zřízení státního, za takových okolností žádného vlivu neměli ani na lid, ani na vojsko.

(*První triumvirát.*) Když Pompejus asijské tažení své byl dokončil triumfem a pak od senátu žádal potvrzení svých opatření v Asii, rozdělení polí mezi veterany své a pro sebe druhý konsulat, potkal se s rozhodným odporem. Aby odpor ten překonal, spojil se tajnou smlouvou s Cæsarem a Crassem (60), a toto

spojení slove první triumvirat. Cæsar, jenž přese všechnu opposici optimatův dosáhl konsulatu, u lidu proti senatu a proti kollegovi svému Bibulovi provedl přijetí návrhu, aby Pompejovým veteránům byly dány pozemky a jeho zařízení v Asii aby byla potvrzena. Odpor kollegy svého odstranil tím, že ho dal v shromáždění lidu napadnouti, odtud honiti domů a v domě takofka obléhati. Podobným způsobem Bibulus při všech potomních důležitých případech přinucen býval zůstatí doma, a tak se stalo, že Cæsar vládl sám. Senatu, jenž dotud sám udřlel správu provincií, Cæsar ránu ještě hlubší zasadil tím, že si od lidu svěřiti dal Illyricum a cisalpinskou Gallii co provincií na pět let s třemi legiemi, načež mu senat dobrovolně přídál ještě Gallii transalpinskou, aby překazil další odvolávání k lidu. Aby stranu senatorskou ještě více zeslabil, před odchodem do provincie své provedl, že Cato vypraven byl k dobytí Kypru a že Cicero poslán u vyhnanství, poněvadž římské občany bez provokace dal popraviti (58). Spojení mezi Pompejem a Cæsarem ještě více upevněno sňatkem Cæsarovým s dcerou Pompejovou Julii.

(*Schůze v Lucce.*) Kdežto Cæsar spěchal do provincie své a podmaněním záalpské Gallie si vycvičil osvědčené vojsko, Pompejus zůstal v Římě, aby mu tam neušlo panství. Slabost jeho, nápadně se objevující, zbavila jej však brzo posledního zbytku jeho vážnosti. Demokratický tribun Clodius neostýchal se na Pompeja, nehledě k jeho spolku s Cæsarem, útoky činiti a jemu se rouhati, a senat, nejša smřřen tím, že Cicero s dovolením Pompejovým nazpět byl povolán, pokusil se o zrušení agrárních zákonův Cæsarových. Triumvirové sešli se proto v Lucce (56), aby ujednali novou smlouvu. Jak velice byla republika v jejich rukou, vysvitá z toho, že většina osob, které požívaly nějaké vážnosti, konsularové i senatori, hrnuli se k této schůzi, ucházet se o přízeň triumvirův. Ti se sjednotili na tom, že Cæsar po uplynutí svých pěti let velení v Gallii podržeti má ještě pět let, Pompejus a Crassus že se mají státi konsuly příštího roku a pak že onen za provincii má dostati Španěly, tento Syrii.

(*Crassova válka s Parthy.*) Crassus po uplynutí úřadu svého odebral se do své provincie (54), neboť bažil nejen po pokladech východu, nýbrž chtěl si též v čele vojska svého dobytí slávy, aby se vyrovnal spoluspiklencům svým. I zapletl se ve válku s Parthy, kteří byli napadli jednoho z chráněncův římských, krále armenského. Od neupřímných rádcův jsa veden, překročil Eufrat a táhl pustinou mesopotamskou proti nepříteli. Všude byv od výborných

jezdcův parthských objížděn a znepokojován, konečně u Karrh úplně jest poražen; jen malá část vojska zachránila se do Syrie. On sám jest zabit; dle pověsti barbaři prý mu nalili zlata do úst (53).

(*Stav anarchický v Římě.*) Pompejus po skončení konsulatu svého nevzdálil se do své provincie, do Španěl, nýbrž dal ji spravovati od legátův a sám zůstal v Římě. Snaha jeho směřovala k dosažení diktatury, avšak senat uměl zmařiti všechny kroky, které k tomu směřovaly. Boje strannické v Římě vždy víc a více vystupovaly z míry; v městě již ani život ani majetek nebyl jist. Nahoře zpomenutý Clodius, zlopověstný, ale velice nadaný zhýralec, panoval v městě ozbrojenými rotami svými a s nimi útoky činil na politické své odpůrce, k nimž zejména patřili všichni přívrženci senatu. Když Cicero, vrátiv se z vyhnanství, dům svůj, zbořený návodem Clodiovým, chtěl zase vystavěti, Clodius dělníky dal přepadnouti; Cicero sám, kdykoli se objevil na ulici, pronásledován byl tlupami nepřitele svého a několikrát přišel u veliké nebezpečí života. Násilnému řádění Clodiovu opřeli se posléze jiní, ku př. Annius Milo, tím, že nastoupili tutéž cestu jako on a taktéž si zverbovali roty. Násilné skutky Clodiovy posléze konec našly způsobem rovněž násilným. Náhodou se na silnici setkal se sokem svým Milonem; oba byli provázeni gladiatory. Netrvalo dlouho, i rozpředl se boj mezi nimi, v němž Clodius padl.

(*Pompejus samojediným konsulem.*) Po této události se v Římě vidělo, že zákon a bezpečnost jen soustředěním veškeré moci v silných rukou jednoho muže opět mohou nabyti platnosti. Senát, jenž dobře věděl, kam triumvirové směřují a proto je v užívání moci obmezoval, pokud mohl, obrátil se nyní sám k Pompejovi o pomoc a jmenoval ho konsulem bez kollegy (52). Tímto povýšením Pompejus převeden jest na stranu aristokratickou, a od Caesara tím více odloučen, poněvadž přibuzenství, které ho k němu poutalo, zatím zrušeno bylo smrtí Juliinou, a nová manželka jeho, dcera optimata Caecilia Metella Scipiona, na něho rozhodně působila ve smyslu strany senatorské.

§ 125. Caesarovy války v Gallii (58—51).

Až ku převzetí náměstnictva v Gallii Caesar (nar. asi 100 před Kr.) znám byl jen jakožto dvorný a vzdělaný muž, obratný politik a veliký dlužník; nemohl svého času ani ku převzetí správy provincie španělské odcestovati dříve, až když Crassus věřitelům jeho se zaručil za dluhy, obnášející 1³/₄ millionu zlatých.

Ještě se nevědělo, jaké veliké vlohly válečnické v něm jsou skryty, neboť co proprætor ve Španělsku jen málo měl příležitosti, aby dokázal vojenské své schopnosti. Přišed do provincií svých, nespokojil se tím, aby je spravoval v té rozsáhlosti, v jaké je převzal. Ze záalpské Gallie patřila k státu římskému jen provincie Narbo; zaokrouhliti mohl ji jen rozšířením až k Rýnu a k průlivu la Manche. Slabost a nesjednocenost Gallův, kteří byli rozděleni na mnoho stran sobě nepřátelských a tím zavinili i vpád Němcův pod Ariovistem přes Rýn, Caesarovi nebyly nevhod i usnadnily mu vykonání předsevzatého úkolu.

Gallie, vlast Gallův či Keltův, jejichž povahu jsme již (§. 91) vylíčili, celkem dobře byla obydlena. Část Římanům nepodrobená nebyla státem jednotným, nýbrž dělila se dle četných kmenův na jednotlivé kraje či župy, spravované od dědičných knížat. Krátce před příchodem Caesarovým nastal však vnitřní převrat; vznešeným rodům se namnoze podařilo zrušiti moc knížecí a veškerou vládu strhnouti na sebe; prosti svobodníci od té doby vydáni byli rozličnému utiskování. Zároveň mocnější státy dosáhly jakési nadvlády nad slabšími, tak že se Gallie rozpadla na neveliký počet spolkův.

Nejvíce k udržení jednoty mezi Gally přispívala společnost víry a kněžská třída druidův. Druidové tito byli nejen prostředníky mezi lidem a bohy, ale i soudci, lékaři a znalci zákona; u nich se vůbec soustřeďoval duševní život národa. Tvořili zvláštní stav s náčelníkem a rozličnými stupni důstojností. Náboženství Gallův bylo ctění přírody; úkazy přírodní pokládány za působení osobních božstev. Nesmrtelnost duše byla jedním článkem víry. Nejdůležitější částí náboženství byly oběti; kromě zvířat obětováni i lidé.

Svrchu zpomenuuté postupování Němcův proti Gallii a jmenovitě proti hořejšímu Rýnu pohnulo usazené tam keltické Helvety k vystěhování do Gallie, aby si vyhledali sídla nová a lepší. Caesar tento bojovný lid v sousedství římských hranic trpěti nechtěl i protivil se přesídlení tomu, a tím se vzhála válka gallská. Helvety porazil v území Aeduův u Bibracte (Autun); jedna část potřena a zbytek donucen navrátiti se do zpustlých vsí, jež byli při odchodu přenáhleně vypálili. Potom zvítězil Caesar nad germanským vojevodou Ariovistem, jenž jakousi nadvládu vykonával nad Sequany a Aeduy, a tím Němce přinutil k návratu přes Rýn a nabyl panství nad střední Gallii (58). Roku příštího (57) Caesarovi podstoupiti bylo boj proti spolku národův severovýchodní Gallie, původu dílem gallského, dílem německého, ježto společným názvem sluli Belgové. Boj ten zkončil rovně tak vítězně, jako následující po něm válku (56) s obyvateli západního i severního pobřeží. Zároveň i Aquitanie (mezi Garonnou a Pyrenejemi) pokořena od mladého Crassa a tím po tříletém válčení dokončeno podmanění Gallie Římanům. Poněvadž vždy ještě tábořili germanští knenové

(Usipeti a Tenkteři) na levém břehu rýnském, obrátil se Cæsar proti nim (56), porazil je a zbytek jejich přinutil k útěku přes Rýn. Sám pak přepravil se přes tuto řeku nad nynější Koblenz, nikoli aby v Germanii podnikal výboje, nýbrž aby kmeny tamní zastrašil před dalšími vpády do Gallie. Aby překazil podporování Gallův od keltických soukmenovcův jejich v Britanii, l. 55 přeplavil se na ostrov tento, avšak valně tam nepochodil. Když roku následujícího znovu tam podnikl tažení, rovněž nedobyl žádných zvláštních úspěchův, jakkoli lépe byl vyzbrojen, než poprvé; vrátil se opět do Gallie, učiniv s ostrovany spolek, v němž uznali svrchovanost římskou: Brzo byl by Cæsar všeobecným povstáním Gallův (52), v jehož čele stál král Arvernův Vercingetorix, pozbyl všech dobytých zemí. Utrpěl totiž, nejsa připraven, značnou porážku u Gergovie (nedaleko Clermontu), avšak přemohl pak spojené vojsko galské (250.000 mužův) u Alesie (v Burgundu); Vercingetorix sám jest zajat a později v Římě odpraven.

Gallové odtud klidně snášeli panství římské. Četnými osadami a zakládáním výborných silnic pojeti jsou neobyčejně rychle do kruhu vzdělanosti římské; náboženství druidův ustoupilo pohanství římsko-řeckému a literatura latinská tam za císařův neméně pěstována než ve vlasti. Značná část vojska Caesarova skládala se již z Gallův, kteří pak v potomní válce občanské nemálo přispěli k jejímu rozhodnutí.

§ 126. Druhá válka občanská (49—45).

(*Boj mezi Pompejem a Cæsarem 49—48.*) Od té doby, co byl Pompejus jmenován samojedním konsulem, rozhodně, ač s počátku skrytě, vystupoval jakožto odpůrce Cæsarův i připojil se k senatu, aby soupeře svého svrhl. Cæsar se z Gallie ucházel o dovolení, aby, nejsa osobně přítomen, ucházeti se směl o konsulat, chtěje jej zastávati po složení svého místodržitelství. Bylo mu to dovoleno (52), později však (koncem l. 50) na něm žádáno, aby prvé rozpustil vojsko své. Dle návrhu tribuna Curiona, od Cæsara podplaceného, senat vyzval i Pompeja, aby propustil vojsko své. Tento však neuposlechl i uměl si získati většinu senatu k tomu cíli, aby Cæsarovi samotnému dán byl rozkaz, ať rozpustí vojsko do 1. března 49, ač nechce-li býti prohlášen za nepřitele vlasti. Senát a strana republikanská, která se Pompeja při zjevné jeho neodhodlanosti a slabosti jeho povahy báti nepotřebovala, nepřátelství jeho s Cæsarem chtěli použiti, aby Cæsara jednou na vždy zahubili, a proto odmítli jeho celkem mírné návrhy k vyrovnání. Avšak boj ten byl povzbuzen tak nerozvážně, že když Cæsar byl

donucen k zrušení přátelských poměrův, v Itálii stály jen dvě legie, kdežto on velel více než devíti legiím.

Cæsar, nevida před sebou jiné cesty než válku, překročil Rubicon (49), a tím vystoupil co nepřítel zákonitého pořádku. Nyní se objevilo, jak zaslepeni byli protivníci jeho a v čele jejich Pompejus. Držeti a hájiti se v Itálii úplně bylo nemožno, pročež senatu a Pompejovi nezbývalo nic jiného, než utéci s malým počtem vojska řadového a s branci nově odvedenými do Brundusia, aby se přeplavili do Řecka a odtud teprve podnikli boj. Ve chvatu nechali dokonce i státní pokladnu v Římě, vítanou to kořist odpůrci jejich. Přepravení z Brundusia Cæsar zameziti nemohl, nemaje loďstva; naklonil si však celou Itálii a to nejen mečem, ale i mírným chováním. Podrobení Sicílie a Sardinie bylo nejbližším následkem jeho téměř nekrvavého vítězství. Místo aby pak následoval za Pompejem, umínil si Cæsar, podmaniti si prvé Španělsko, aby se ujistil před útoky s zadu. Táhl tam skrze Gallii a vojsko pompejanské, jemuž veleli legati Afranius a Petrejus, převahou své taktiky a rychlostí pohybův uvedl v takovou tíseň, že se muselo u Ilerdy vzdáti. Sprostí vojáci vstoupili do vojska Cæsarova; důstojníkům povolen volný odchod k Pompejovi. Výprava, kterou Cæsarův legat Curio podnikl do Afriky proti králi numidskému Jubovi, s Pompejem spojenému, neměla šťastný výsledek, nýbrž zkončila se porážkou vojska a smrtí vůdcovou.

Pompejus zatím v Makedonii sehnal vojsko jedenácti legií a sesílil loďstvo až na 500 lodí. Ačkoliv si on i strana jeho téměř celou Evropu nechali vyrvati z rukou, předce mohli volně nakládati s prostředky provincií afrických i asijských, a kromě toho i králové spojencův tamních drželi s nimi. Vojsko Pompejovo se však co do cviku vojenského nepříteli rovnati nemohlo; konsulové a senatoři, kteří ve velikém počtu sloužili ve vojsku tom, překáželi kázně vojenské a nad to labužnictvím svým rušili prostotu života, jaký vládnouti má v ležení. Cæsar sám podnikl první útok, přepraviv se z Italie na pobřeží epirské. Štěstí mu v tom nad očekávání bylo příznivo, neboť jakkoli nevládl značným loďstvem, předce vojsko své jakož i později přicházející četné posily dopravil na pevninu, nebyv obtěžován loďstvem nepřátelským. U Dyrhachia utrpěl však takovou porážku, že ho před úplnou záhubou zachránila jenom neumělost Pompejova. Cæsar se po této ráně s vojskem 22.000 mužův uchýlil do Thessalie, kamž za ním následovalo nepřátelské vojsko mnohem silnější (54.000 mužův). Tam svedena jest bitva u Farsalu (9. srpna 48), která se zkončila s dokonalou porážkou

strany senatorské. Věc republiky nebyla tím ještě ztracena, avšak Pompejus sám ji opustil svou nestatečností. Utekl se na ostrov Lesbos a odtud do Egypta, doufaje, že ho třináctiletý král Ptolemaios Dionysos, jehož otec od něho dosazen byl na trůn, v neštěstí neopustí. Avšak poručníci královi dali jej zavraždit, když vystupoval na zemi, aby skutkem tím si získali přízeň Caesarovu.

(*Válka alexandrinská 48—47.*) Caesar rychle postupoval za Pompejem. Když přistál v Alexandrii a tam jemu přinesli hlavu Pompejovu, odvrátil se s hlubokou nevolí. Pak použil přítomnosti své k vyřízení sporův o trůn. Dle závětu nebožtíka krále dcera jeho Kleopatru povolána byla k spoluvladaření, avšak až potud od vlády vzdalována. Když jí Caesar dopomoci chtěl k právu, povstáním uveden do největšího nebezpečství; měl při sobě jen 4000 mužův, proti sobě však Aegyptany a posádku římskou, která ve středu svém čítala mnoho přívržencův Pompejových a domorodcům přála následkem dlouhého zdejšího pobytu svého. Caesar opevnil se na hradě královském a hájil se v něm pět měsícův, až mu přišla posila. Pak porazil Aegyptany, jejichž král na útěku utonul v Nilu, a Kleopatru s mladším bratrem jejím ustanovil za panovnici pod nadvládou římskou (v březnu 47).

(*Válka asijská 47.*) Malá Asie po bitvě u Farsalu rychle byla získána Caesarovi, neboť optimati tam byli nenáviděni pro svou penězochtivou správu. Naproti tomu Farnakes (syn Mithridatův) hleděl zvětšiti bosporskou říši svou; usadil se v Kappadokii, v Malé Armenii a v Pontu a zvítězil nad legatem Caesarovým u Nikopole. Proto Caesar, ukončiv válku alexandrinskou, sám spěchem přitřhl do Asie, setkal se s Farnakem u Zely a porazil ho úplně. Přemožený ztratil nejen své výboje, nýbrž donucen i říši bosporskou postoupiti nevlastnímu bratru svému Mithridatovi. O rychlosti a snadnosti vítězství toho Caesar zprávu podal do Říma lakonickým listem, jenž obsahoval slova: Přišel, spatřil, zvítězil jsem (Veni, vidi, vici).

(*Válka africká 47—46.*) Po ukončení války asijské Caesar nějaký čas pozornost svou věnovati musel uspořádání věcí v Římě, poněvadž tam byl vypukl strašný zmatek. Tribun P. Cornelius Dolabella, jenž jménem Caesarovým řídil záležitosti státní, dluhův svých chtěl se sprostiti tím, že navrhoval všeobecné zrušení dluhův. Poněvadž se všichni poctiví lidé opírali tomuto návrhu, došlo ke krvavým bojům po ulicích římských, v nichž zahynulo několik set občanův. Caesar, zjednav zase pokoj a mř,

donucen k zrušení přátelských poměrův, v Itálii stály jen dvě legie, kdežto on velel více než devíti legiím.

Cæsar, nevida před sebou jiné cesty než válku, překročil Rubicon (49), a tím vystoupil co nepřítel zákonitého pořádku. Nyní se objevilo, jak zaslepeni byli protivníci jeho a v čele jejich Pompejus. Držeti a hájiti se v Itálii úplně bylo nemožno, pročež senatu a Pompejovi nezbývalo nic jiného, než utéci s malým počtem vojska řadového a s branci nově odvedenými do Brundusia, aby se přeplavili do Řecka a odtud teprve podnikli boj. Ve chvatu nechali dokonce i státní pokladnu v Římě, vítanou to kořist odpůrci jejich. Přeplavení z Brundusia Cæsar zameziti nemohl, nemaje loďstva; naklonil si však celou Itálii a to nejen mečem, ale i mírným chováním. Podrobení Sicílie a Sardinie bylo nejbližším následkem jeho téměř nekrvavého vítězství. Místo aby pak následoval za Pompejem, umínil si Cæsar, podmaniti si první Španělsko, aby se ujistil před útoky s zadu. Táhl tam skrze Gallii a vojsko pompejanské, jemuž veleli legati Afranius a Petrejus, převahou své taktiky a rychlostí pohybův uvedl v takovou tíseň, že se muselo u Ilerdy vzdáti. Sprostí vojáci vstoupili do vojska Cæsarova; důstojníkům povolen volný odchod k Pompejovi. Výprava, kterou Cæsarův legat Curio podnikl do Afriky proti králi numidskému Jubovi, s Pompejem spojenému, neměla šťastný výsledek, nýbrž zkončila se porážkou vojska a smrtí vůdcovou.

Pompejus zatím v Makedonii sehnal vojsko jedenácti legií a sesílil loďstvo až na 500 lodí. Ačkoliv si on i strana jeho téměř celou Evropu nechali vyrvati z rukou, předce mohli volně nakládati s prostředky provincií afrických i asijských, a kromě toho i králové spojencův tamních drželi s nimi. Vojsko Pompejovo se však co do cviku vojenského nepříteli rovnati nemohlo; konsulové a senatoři, kteří ve velikém počtu sloužili ve vojsku tom, překáželi kázní vojenské a nad to labužnictvím svým rušili prostotu života, jaký vládnouti má v ležení. Cæsar sám podnikl první útok, přepraviv se z Itálie na pobřeží epirské. Štěstí mu v tom nad očekávání bylo příznivo, neboť jakkoli nevládl značným loďstvem, předce vojsko své jakož i později přicházející četné posily dopravil na pevninu, nebyv obtěžován loďstvem nepřátelským. U Dyrhachia utrpěl však takovou porážku, že ho před úplnou záhubou zachránila jenom neumělost Pompejova. Cæsar se po této ráně s vojskem 22.000 mužův uchýlil do Thessalie, kamž za ním následovalo nepřátelské vojsko mnohem silnější (54.000 mužův). Tam svedena jest bitva u Farsalu (9. srpna 48), která se zkončila s dokonalou porážkou

strany senatorské. Věc republiky nebyla tím ještě ztracena, avšak Pompejus sám ji opustil svou nestatečností. Utekł se na ostrov Lesbos a odtud do Aegypta, doufaje, že ho třináctiletý král Ptolemaios Dionysos, jehož otec od něho dosazen byl na trůn, v neštěstí neopustí. Avšak poručníci královi dali jej zavraždití, když vystupoval na zemi, aby skutkem tím si získali přízeň Cæsarovu.

(*Válka alexandrinská 48—47.*) Cæsar rychle postupoval za Pompejem. Když přistál v Alexandrii a tam jemu přinesli hlavu Pompejovu, odvrátil se s hlubokou nevolí. Pak použil přítomnosti své k vyřízení sporův o trůn. Dle závětu nebožtíka krále dcera jeho Kleopatry povolána byla k spoluvladaření, avšak až potud od vlády vzdalována. Když jí Cæsar dopomoci chtěl k právu, povstáním uveden do největšího nebezpečství; měl při sobě jen 4000 mužův, proti sobě však Aegyptřany a posádku římskou, která ve středu svém čítala mnoho přívržencův Pompejových a domorodcům přála následkem dlouhého zdejšího pobytu svého. Cæsar opevnil se na hradě královském a hájil se v něm pět měsícův, až mu přišla posila. Pak porazil Aegyptřany, jejichž král na útěku utonul v Nilu, a Kleopatru s mladším bratrem jejím ustanovil za panovnici pod nadvládou římskou (v březnu 47).

(*Válka asijská 47.*) Malá Asie po bitvě u Farsalu rychle byla získána Cæsarovi, neboť optimati tam byli nenáviděni pro svou penězochtivou správu. Naproti tomu Farnakes (syn Mithridatův) hleděl zvětšiti bosporskou říši svou; usadil se v Kappadokii, v Malé Armenii a v Pontu a zvítězil nad legatem Cæsarovým u Nikopole. Proto Cæsar, ukončiv válku alexandrinskou, sám spěchem přitřhl do Asie, setkal se s Farnakem u Zely a porazil ho úplně. Přemožený ztratil nejen své výboje, nýbrž donucen i říši bosporskou postoupiti nevlastnímu bratru svému Mithridatovi. O rychlosti a snadnosti vítězství toho Cæsar zprávu podal do Říma lakonickým listem, jenž obsahoval slova: Přišel, spatřil, zvítězil jsem (Veni, vidi, vici).

(*Válka africká 47—46.*) Po ukončení války asijské Cæsar nějaký čas pozornost svou věnovati musel uspořádání věcí v Římě, poněvadž tam byl vypukl strašný zmátek. Tribun P. Cornelius Dolabella, jenž jménem Cæsarovým řídil záležitosti státní, dluhův svých chtěl se sprostiti tím, že navrhoval všeobecné zrušení dluhův. Poněvadž se všichni poctiví lidé opírali tomuto návrhu, došlo ke krvavým bojům po ulicích římských, v nichž zahynulo několik set občanův. Cæsar, zjednav zase pokoj a mír,

přeplavil se s vojskem do Afriky, kamž byly po bitvě u Farsalu uprchly zbytky strany republikánské. Vůdcem jejich byl Pompejův tchán Metellus Scipio. Synové Pompejovi, Gnaeus a Sextus, oba mladíci velmi schopní, veleli loďstvu a Cato, hlava republikánův, svěřenou měl obranu Utiky. Co do počtu vojsko republikánův daleko četnější bylo než legie Cæsarovy, nehledě k tomu, že král numidský Juba s nimi byl spojen. Avšak štěstí na jejich straně nebylo. Cæsar zvítězil u Thapsu, kdež padlo asi 50.000 přívržencův Pompejových (46). Nejznamenitější členové strany republikánské zahynuli v bitvě aneb sami se usmrtili, jako Metellus Scipio a Cato; též král Juba dal se prokláti od otroka. Část Numidie od Cæsara dána jest oběma s ním spráteným králům mauretanským, ostatek pak přivtělen k území římskému v Africe.

(*Válka španělská 46—45.*) Za války v Africe zbourila se některá města španělská, rozhořčena jsouce nad místodržícími Cæsarovými a i přijala posádky pompejanské. Po bitvě u Thapsu zbytkové poraženého vojska uchýlili se do Španěl, a v čelo se jim postavili synové Pompejovi. Proto byl Cæsar přinucen, aby se z Říma, kamž se byl na nějaký čas vrátil, odebral do Španěl a tam převzal vedení války. V bitvě u Mundy (45) zvítězil nad posledním vojskem republikánským; boj tento byl nejtěžší, neboť bylo jej podniknouti s nejjarytějšími nepřátely a s udatným národem španělským. Jen tím, že vlastní život vydal v nebezpečství, podařilo se Cæsarovi, aby vzpřímil kleslou mysl vojákův svých. Více než 33.000 přívržencův Pompejových, mezi nimiž i Gn. Pompejus, padlo buď v bitvě, buď na útěku. Sextus Pompejus zachránil se do vnitrozemí i objevil se zase na jevišti politickém teprve po smrti Cæsarově.

§ 127. Cæsar samovládce (45—44).

(*Cæsar v držení veškeré moci státní.*) Po bitvě u Mundy panství Cæsarovo uznáno bylo všude a tím konec učiněn republice. Avšak Cæsar zachováti hleděl aspoň zdánlivě zevnější formu republikánskou, dávaje sobě odevzdávati nejdůležitější úřady, tak že nejvyšší moc vykonával jakožto zvolený úředník a nikoli jako uchvatitel. Diktaturu, kterouž sobě dával udělovati nejprve každoročně, pak na 10 let, převzal nyní doživotně, rovněž tak i konzulat, censuru a tribunat. V senatě hlasoval co první; taktéž dal se přijmouti do nejdůležitějších kollegií kněžských. Řadou zákonův a snešení senatu svěřeno mu rozhodnutí o válce a míru, správa státní pokladny, nakládání s vojskem a jmenování

místodržících. Kromě všech těchto titulův a práv Caesar měl ještě zvláštní název, totiž *imperator*. Název ten prvé byl pouze název čestný. Caesar užíval ho co názvu úředního, s nímž spojena byla asi ta práva, která prokonsulové mívali v území svém, totiž vrchní vojenské velitelství a nejvyšší moc soudní a správní; avšak tento význam důstojnosti imperatorské, jenž prvé obmezen byl na jednu provincii, nyní rozšířen jest na celé státní území římské.

(*Caesarův plán.*) Caesar směřoval k tomu, aby založil velikou monarchii středozezemskou, v níž by se rozdily rozmanitých národností vyrovnati měly latinskou kolonizací, čímž by odpadnul rozdíl mezi Itálií a provinciemi. Pouze národnosti řecké, která se i minulostí svou i bohatou literaturou obzvláště doporučovala muži tak jemného vzdělání, jakého byl Caesar, mělo býti ušetřeno. Rozumí se, že Caesar, aby takovéto splnutí říše provedl a zároveň její hranice na všech stranách pojistil proti barbarům, veliké měl plány, jichž částečné a snad i úplně provedení bylo by se při jeho energii jakož i při bystrém a rozvázném jeho rozumu podařilo, kdyby nebyl náhle vyrván z života. Smířlivost jeho a spravedlivé nakládání s nepřáteli, kteréž rovně založeno bylo na vypočítavosti jakož i na dobromyslnosti, získaly mu mnoho bývalých jeho odpůrcův a značně mu usnadnily cestu k nejvyšší moci. Lid získal hojnými dary, vojáky udělením pozemkův a příspěvky peněžitými, muže ctižádostivé zvýšením počtu senatorův na 900, čímž mnohým učinil naději na důstojnost a jmění. Pokladny státní od něho naplněny; vložil do nich po válkách více než 132 milionův zlatých co kořist, a nadto 2822 zlatých věncův, jež vážily 20.414 liber.

(*Caesarův konec.*) Senat si pospíšil, aby novému panovníku uděloval ještě další vyznamenání, jaká jinak jen v Asii byla v obyčeji. Dát mu právo, aby směl vždy nositi roucho nachové a věnec vavřínový, prohlásil ho za svatého a nedotknutelného, dal peníze raziti s jeho podobiznou i měsíc Quinctilis, v němž se narodil, nazval jménem Iulius. Již mu přátelé při jedné slavnosti nabízeli i diadem královský, avšak on nabídnutí to zamítnul, poněvadž se mu čas k tomu nezdál ještě býti příhodným. Snad by byl později přijal titul královský, kdyby spiknutí 60 optimátův, v jichž čele stáli G. Cassius, M. Iunius Brutus a Decimus Iunius Brutus, životu jeho nebylo učinilo konec. Na výstrahy, ježto mu zprávu dávaly o spiknutí tom, nedbal. A když dne 15. března 44 vstoupil do sezení senatu, zastížen jest záhubou. Proboden byv 23 ranami, u sochy soka svého Pompeja mrtev klesl k zemi.

§ 128. Boje po smrti Caesarově.

Spiklenci se zklamali, myslíce, že smrtí Caesarovou opět obživne republika. Senat vraždu sice schválil a původcům udělil provincie, ale jinak se choval lid, který konsul M. Antonius

chytrými slovy, dary peněžitými a skutečnými nebo domnělými odkazy Cæsarovými uměl získati a proti vrahům popuditi. Cassius a M. Brutus tím nuceni byli opustiti město, ač chtěli-li býti bezpečni. Antonius, chtěl vstoupiti v šlépěje Cæsarovy a očekával jen příchod několika legií do Italie, aby brannou rukou vystoupil proti straně senatorské a spiklencům. Senát nenadále nalezl podporu vystoupením Octavianana, ne zcela 19letého sestřence Cæsarova, který jednu část vojska Antoniova odvrátil k sobě a prohlásil, že s touto mocí válečnou ochotně chce sloužiti senatu. Antonius nejprve hleděl Dec. Brutovi odníti místodržitelství v předalpské Gallii, chtěje se pak obrátiti proti Octavianovi. Když Bruta obléhal v Mutině, od senatu prohlášen jest za nepřitele vlasti přičiněním Cicerona, jenž slavnými svými řečmi filippskými nenávisť proti němu rozněcoval. Oba konsulové Pansa a Hirtius vysláni jsou s Octavianem, aby naň udeřili a Bruta osvobodili. U Mutiny (43) Antonia porazili, přinutili jej k spěšnému ústupu do Gallie a Bruta z obležení vyvětili. Poněvadž oba konsulové v bitvě zahynuli, Octavianus stal se samojediným, vůdcem vítězného vojska.

§ 129. Druhý triumvirat.

Senát vítězství u Mutiny vykořistiti chtěl v zájmu svém a moc odevzdati docela do rukou vrahův Cæsarových. Octavianus, jenž dle přání senatu neměl dostati žádné odměny, nedal se odstrčiti stranou, nýbrž s vojskem, které jemu jakožto příbuznému Cæsarovu bylo věrno, táhl na Řím, vynutil si konsulat a u lidu provedl, že proti vrahům Cæsarovým zavedeno vyšetřování. Potom tajně se jal jednati s M. Antoniem a M. Aemiliem Lepidem, místodržícím v Gallii, vypravil se s úmyslem zdánlivě nepřátelským proti nim, ale v horní Italii se s nimi spojil. Na jednom ostrově u Bononie tito tři mužové dva dni se radili, až se sjednotili o rozdělení nejvyšší moci. Spolek jejich slove druhý triumvirat. Pod jménem „triumvirův k uspořádání republiky“ (triumviri reipublicæ constituendæ) osvojili si nejvyšší moc na pět let a místodržitelství západních provincií rozdělili mezi sebe. Potom společně začali hubiti všechny náčelníky strany republikánské. Při tom pronásledovali nejen politické, nýbrž i osobní své odpůrce a zmocnili se jmění jejich. V Římě a po celé Italii nastalo vraždění, které ukrutností převyšovalo hrůzy dob mariánských a sullanských. I Cicero dán na listinu psancův; vyslané za ním roty zastihly ho, když se u Cajety na nosidlech nésti dal k moři, a uřáli mu hlavu. Nejvíce zuřil Antonius, jenž tupil všechny city

lidskosti, nešetře ani přátel ani příbuzných. Senatorův dle jedné zprávy zahynulo prý 300, dle jiné 130, rytířův 2000; z nižších stavův povražděn ještě mnohem větší počet. Četní slavní rodové, jejichž jména zaznamenána jsou na každém listu dějin římských, za těchto hrozných dnův úplně byli zhlazeni.

§ 130. Boj mezi triumviry a stranou optimatův. Rozdělení říše mezi vítěze. Bitva u Actia.

(*Přemožení optimatův.*) Kdežto triumvirové drželi západní polovici říše římské, východní nalezala se v rukou optimatův. Brutus a Cassius pevně se usadili v Asii a Makedonii i přemohli tamější odpůrce své (44). Avšak obsazováním zemí východních proměřili příliš mnoho času i promeškali příhodnou chvíli ke vpádu do Itálie, když Antonius a Octavianus ještě spolu bojovali a tudíž nejvíce zbývalo naděje na úplné vítězství. Na podzim l. 42 Antonius a Octavianus sami přešli k útoku a spěchali s vojsky svými do Makedonie. U Filipp během 20 dní došlo ke dvojité bitvě mezi nepřátely, počtem dosti sobě rovnými; stálo proti sobě asi 200.000 mužův. Republikáni po obakrát byli poraženi. Cassius usmrtil se po první porážce, Brutus po druhé (42). Nyní byla republika pochována navždy.

(*Triumvirové pány říše. Rozličné boje.*) Po dvojité bitvě u Filipp rozdělili se oba vítězní triumvirové o úkol, jak by si podmanili říši římskou úplně. Antonius svůj díl vykonal v Asii a v Aegyptě, usadil se pak v této posléze jmenované zemi a společně s Kleopatrou ovládal provincie jemu podřízené. Prostopášné jeho živobytí i v tehdejší zvrhlé době vzbuzovalo velikou nevoli.

Octavianus upevňoval panství své nejprvé v Itálii. Když vojákům svým vykázati chtěl slíbené pozemky a dosavadní jich majitele vyháněl, tu nárek nešťastníkův pobouřil Itálii. Bylo by to mělo jen malou váhu, kdyby Antoniova manželka Fulvia, žijíc v Itálii, se s vákem svým L. Antoniem se nebyla spojila k ochraně vypuzených sedlákův proti Octavianovi. Avšak Octavianus zvítězil u Perusie a L. Antonia přinutil, aby se vzdal (40).

Sextus Pompejus se přes všechny porážky otce svého i strany jeho nevzdal věci své, nýbrž na vlastní útraty vyzbrojil loďstvo, jímž brzo po smrti Caesarově strhl na sebe panství námořské. S ním počal nyní M. Antonius vyjednávatí o spolek proti Octavianovi, avšak přátelé triumvirův zamezili hrozící roztržku, a tak zprostředkováno smíření a učiněna nová smlouva, v níž Antonius dostal východní provincie, Octavianus západní, Lepidus

pak Afriku. Spolek ten pevněji utužen sňatkem Antonia, jehož manželka Fulvia zatím byla zemřela, s Octavianovou sestrou Octavií (40). Sextus Pompejus vyloučen byl z tohoto spolku, avšak poněvadž zabráňoval dovoz obilí do Říma a nouze tam dosáhla vysokého stupně, triumvírové byli nuceni, dohodnouti se také s ním. Dle úmluvy obdržel Sicílii, Sardinii a Korsiku; také Achaia měla mu býti postoupena od Antonia. Ale poslední podmínka nesplněna, a proto se Pompejus opět jal provozovati loupežnictví námořské, jako prvé. Octavianus odhodlal se nyní na udeřiti (38), ale poněvadž sám málo měl schopností válečných, vedení války od něho obdržel M. Vipsanius Agrippa, zkušený to vojevůdce a státník, jehož radou se on vůbec řídil ve všech případech. Po dlouhém namáhání Agrippa boj dokončil námořskou bitvou u Myl (36). Pompejus se ještě rok dobrodružně projížděl po moři, až byl nepochybně od jednoho legata Antoniova zavražděn. Lepidus, jenž Octavianovi pomáhal ve válce s Pompejem, nyní chtěl mítí podíl ve provinciích jemu odňatých. Avšak požadavek jeho byl zamítnut. V boji, jenž proto vznikl mezi oběma triumvíry, nedošlo ani k bitvě, ješto pluky Lepidovy pána svého opustily a přešly k soupeři jeho. Octavianus osvojil si pak i země Lepidovy, jeho samého však, poněvadž nepatrnost jeho žádné obavy nezbuzovala, klidně žíti nechal u vyhnanství; co pontifex maximus trávil Lepidus další dny své v Circejiích.

Za těchto událostí Antonius vedl válku s Parthy, kteří l. 40 byli vnikli do provincií římských a jen stěží nazpět byli zahrnání od legata jeho Ventidia. L. 36 Antonius sám převzal vedení války, při tom však vlastní neopatrností ztratil největší část vojska svého; navrátil se, nenabyv zvláštní slávy.

(*Rozhodný boj mezi M. Antoniem a Octavianem.*) Antonius pozbyl nejen cti vojenské, nýbrž pronásledovala ho i nenávisť Římanů, vzbuzená tím, že provincie římské rozdával dětem Kleopatřiným. Všecko úsilí šlechetné Octavie, manželky jeho, aby překazila hroziící roztržku s Octavianem, bylo marné a vedlo jen k tomu, že ji od sebe zapudil. Poněvadž Antonius i závětí svou, jejíž tajemství se proneslo, Kleopatře také pro budoucnost pojistiti chtěl panství nad územím římským, senat i lid královně egyptské vypověděli válku, a zároveň Antonia prohlásili za neschopna, zastávati konsulat anebo kterýkoliv jiný úřad státní. Avšak i potom se Antonius nenamáhal, aby odpůrce svého rychle předešel, nýbrž promarnil čas divadly a slavnostmi. Konečně srazila se nepřátelská loďstva u mysu Actia, an vojska pozemská tábořila na pobřeží.

Antoniovo vojsko čítalo 100.000 pěších, 12.000 jízdných, loďstvo jeho 500 korábův válečných; vojsko Octavianovo bylo slabší, majíc jen 80.000 mužův pěchoty, 12.000 jezdcův a loďstvo 250 lodí válečných. Po čtyrhodinném boji loďstvo Antoniovo úplně bylo poraženo (31); netknuté ještě vojsko suchozemské po bitvě sedm dní marně čekalo na svého velitele, a když se dovědělo, že hned po boji námořském spasil se útekem, vzdalo se. Octavianus podobil si nejprvé Malou Asii i udeřil pak na Aegypt. Antonius ještě poněkud odporoval, ale když mu donešena nepravdivá zvěst, že prý se Kleopatru usmrtila sama, zbavil se života (30). Královna hleděla učiniti mír s Octavianem, avšak když viděla, že namáhání její jest marné, a když se dověděla, že má býti v triumfu přivedena do Říma, od potupy té zachránila se samovraždou (30). Aegypt stal se provincií římskou.

Doba třetí. Řím za císařův (30 před Kr. až ku počátku stěhování národův 375 po Kr.).

§ 131. Octavianus Augustus (30 před Kr. až 14 po Kr.).

(*Principat a práva jeho.*) Octavianus, vrátiv se po ukončení války do Říma, ještě nějaký čas podržel neobmezenou moc, udělenou jemu druhdy jakožto triumvirovi, vrátil ji však l. 27 před Kr. senatu a lidu, i dostav za ni několik dní později od senatu přijmí Augustus, pod nímž od té chvíle znám jest v dějinách, jal se vykonávati principat. Zřízení, které nyní v Římě zavedeno, bylo dvoupanství, t. j. vláda rozdělená mezi senat a nového principa, ale tak, že se práva časem vždy více hromadila v ruku principových, až konečně Diocletianus stát římský přeměnil v úplnou monarchii. Že Augusta ještě nelze považovati za monarchu, vysvitá z toho, že pokládán byl za vládce zákonům podrobeného, ač nebyli z jejich zachovávání výslovně vyňat, že i on i Tiberius vždy se zvali princeps jakožto první občané, zamítнувše název dominus, čehož zanecháno v dobách pozdějších, když moc monarchická více se upevnila, a že oba panovníci (zejména Tiberius) určitě prohlásili, že moc sobě svěřenou jednou zase složí do rukou lidu. Zvláštního názvu úředního k označení moci, kterouž vykonával Augustus, ještě nebylo, avšak znenáhla toho smyslu nabyl název imperator. Augustus název ten přijal jakožto dědic Cäsarův l. 40, ale neužíval ho za jménem jako Cäsar, nýbrž před jménem; vlastní své jméno rodinné odložil a název imperator jakožto část jména kladl na první místo. Jakkoli však názvu impe-

ratorského užíval jen jakožto jména osobního, proto předce nevzdával se práv, která od časův Cæsarových s ním byla spojena. Práva tato skládala se z moci prokonsularské, spojené s velitelstvím nad veškerým vojskem římským, kterou si vždy dával udělovati na určité lhůty, a z moci tribunské, kterou na sebe přenéstí dal doživotně a z níž odvozoval práva co do nevojenské stránky vladařského svého postavení. Kromě těchto práv, s důstojností imperatorskou souvisících, Augustus a všichni jeho nástupci zastávali úřad pontifika maxima i měli tudíž rozhodný vliv na náboženství římské. Kromě toho Augustus ob čas vedl také konsulat a vykonával práva censorská, ačkoli úřad ten nikdy skutečně nespravoval, alespoň se nikdy názvem jeho neopatřil.

(*Ostatní práva nového principa.*) Právo zákonodárské Augustovi nebylo uděleno; on směl jen zákony navrhovati v komitích a pouze v mimořádných případech vydávati ustanovení zákonitá. O válce a míru Augustus i nástupcové jeho rozhodovali sami. Právo to přikázáno jim hned při založení principatu. Příjmy státní rozděleny byly na dvě části, z nichž jedna plynula do pokladny císařské, a druhá ponechána byla správě senatské. Nepoměrně větší část důchodův státních přicházela do pokladny císařské, poněvadž císař vedle jiných výloh vydržoval veškeré vojsko i loďstvo. Práva občanům římským ukládati daně Augustus neměl; teprve za nástupcův jeho rostoucí převaha principova, zdá se, vedla k tomu, že princeps přinucoval senat k ukládání daní, od něho navržených.

Tím způsobem dostalo se principatu těch práv, která původně spojena byla s některými vysokými úřady doby republikánské, jedním slovem, princeps sám byl jen úředníkem státním, ovšem že nejvyšším. Je tedy pochopitelné, že stát římský ještě nějaký čas mohl se považovati za republiku, a že principat jakožto úřad nemohl býti dědičným, jakkoli Augustus a nástupci jeho z domu julského se k vládě dostávali takorůzka právem dědičným. Obecně umírající princeps naznačoval nástupce svého, odporučuje ho senatu, avšak toto odporučování nikterak nebylo závazným. Celá ústava římská měla ráz nehotovosti. Panství mezi senatem a principem rozdělené podnět dávalo k neustálým třenicím, vedoucím k strašným bojům vnitřním, v nichž se ovšem císařové vlády zmocnili úplně.

Soustředění tak veliké moci v osobě císařově způsobilo proměnu veškerých poměrův státních. Nejdůležitější změny týkaly se senatu, shromáždění lidu, správy a zřízení nových úřadův. Počet členův senatu od Augusta obmezen jest na 600; jmenování senátorův neosoboval si sám, nýbrž ponechal staré zákony, jimž určena byla práva ke vstoupení do senatu, za to však učinil si právo, aby ročně směl zkouseti, zdali senatoři mají zákonitě vlastnosti a nebyli-li snad té neb oné zbaveni (ku př. určitého jmění), i vylučoval ty, jimž se ustanovených vlastností nedostávalo. Ode dob

císaře Domitiana panovník sám dle libosti rozhodoval o křeslech senatorských. Senátoři byli aristokracie v nové říši, nadáni jsouce mnohými důležitými hodnostmi a právy. Politická jejich důležitost se však časem stále zmenšovala. Většina věcí vyřizována výborem, jež Augustus voliti dal každý šestý měsíc. Práva senátu vyvíjela se pak tím směrem, že mu přináležela volba úředníkův zákonodárství a vyšší soudnictví. — Shromáždění lidu zůstavena i nyní, avšak odňat jim vliv na zákonodárství, na správu a na finance; působnost jejich obmezovala se jediné na volbu některých úředníkův, až pak za nástupcův Augustových i toto právo jim odňato a přenešeno na senát. — Kdežto staré úřady republikánské dílem udělovány byly císaři dílem důležitosti své pozbyly, na jejich místo vstoupily úřady nové a nabyly velikého vlivu na správu. Jedna z nově zřízených hodností říšských byla praefektura městská; praefectus urbi byl místodržícím Říma; v rukou měl správu, policii a pomoc zvláštního consilia i právomocnost ve věcech hrdelných a císařské soudnictví nad appellacemi. Praefekt praetorianův (praefectus praetorio) byl vůdce osobní stráže císařské, skládající se z devíti kohort. Důležitost jeho rostla tou měrou, jak se moc císařův a dosazování jejich stávalo odvislým od vojska. Dle toho v rukou jeho soustředila se konečně všechna správa vojenská, a v nepřítomnosti císařově pak i předsednictví v radě císařské (consiliu) a nejvyšší soudnictví. On byl po císaři vůbec první osobou v říši.

Správa říšská lépe byla zařízena než dříve. Zlořády při vybírání daní a cel v provinciích zmizely, vydíráním úředníkův konec učiněn stálým služným, a zavedením jakéhosi katastru upraveno vypočítávání daně pozemkové. Provincie, počtem 24, dělily se na 1. provinciæ principis, které, potřebující posádky, přímo podřízeny byly imperátorovi (zástupci jeho byli legati s mocí praetorskou) a na 2. provinciæ senatus, jichž pokoj byl zabezpečen a jichž místodržící měli název prokonsulův. Všecky po roce 27 před Kr. podmaněné země byly provinciæ principis.

Podle přibližného výpočtu lze se domnívati, že příjmy říše římské za Augusta obnášely asi 150 millionův zlatých. Poněvadž vydržováním vojska a správou státní peníze tyto daleko nemohly býti spotřebovány, Augustus přebytkův jejich užívati mohl i k jiným účelům, k nádherným slavnostem, k stavbám silnic i vodovodův, zvláště nádherných budov. Největší péči vynakládal na Itálii a jmenovitě na Řím, jenž znenáhla začal se zotavovati po ranách, zasazených mu válkami občanskými. Řím stal se nyní městem palácův, neboť dle příkladu Augustova též četní bohatí soukromníci zřizovali si skvělé příbytky. Zvláště na poli Martově povstalo nové město, skládající se z chrámův, síní sloupových a budov veřejných; bylo to skupení skvostných staveb, samojediných svého druhu a nepředstížených ani v starém, ani v novém věku. Počet obyvatelstva v Římě velmi byl veliký; někteří dějepisci novověcí cení jej až na dva milliony.

(*Války Augustovy.*) Augustus nebyl milovníkem válek i vedl je toliko, kde jich bylo potřebí k odrazení útokův nepřátelských anebo k ochraně a k upevnění pomezí říšského. Hranici proti Parthům zabezpečil použitím sporův o trůn tam vzniklých; při tom vrácení jsou i zajatí, kteří ještě od porážky Crassovy zůstávali v Parthii. Válka ve Španělsku (25—19 př. Kr.), vedená od

Agrippy, zkončila se pokořením svobodných Asturův a Kantabrův. Války v zemích alpských a s nimi spojené dobytí (15 před Kr.) Rætie, Vindelicie a Norica, jakož i částečné podrobení Pannonie (35 před Kr.) a Mœsie (29 před Kr.) za účel mělo pojištění severního pomezí říšského, kterým se tehda stal Dunaj.

Méně šťasten byl průběh válek ve vlastním Německu, když Augustus panství své hodlal i tam rozšířiti. Boje počaly se tím, že Drusus, Augustův udatný syn nevlastní, jenž byl Rýn opevnil mnohými tvrzemi, podrobiti chtěl také národy mezi Rýnem a Labem (12—9 před Kr.) V díle šťastně od něho započatém po časné jeho smrti pokračoval bratr jeho Tiberius, jenž dobyl západního Německa a zřídil místodržitelství mezi Rýnem a Vesperou. Lakomství a ukřutenství místodržícího Quinctilia Vara způsobilo však povstání Germanův, jež vedl kníže Cheruskův Heřman (Arminius). V lese teutoburském Varus, jenž se tam neopatrně odvážil se třemi legiemi a mnohými sbory pomocnými, zaskočen a vojsko jeho úplně potřeno; on sám vzal si život (9 po Kr.). Císařem hluboko pohnula porážka tato, a odtud obmezoval se na opevňování hranic porýnských.

(*Ostatní věci Augustovy.*) Augustus zemřel po několika málo letech v Nole, maje 76 let. Za panování svého používal především rady tří mužův; byli to M. Vipsanius Agrippa, G. Cilnius Mæcenas a M. Valerius Messala; tito dva posledně jmenovaní náleželi k nejvzdělanějším mužům svého věku a získali si nemalé zásluhy o zvelebení umění a věd, ježto právě toho času v Římě slavily zlatý věk svůj. — Domácí poměry Augustovy byly nanejvýš truchlivé. Jakkoli čtyřikrát byl slavil sňatky, jiného potomstva neměl než jedinou dceru, znemravnělou Julii, a syna žádného; proto bylo pochybno, kdo asi stane se nástupcem jeho. Čtvrtá manželka Augustova, Livia, snažila se nástupnictví zaopatřiti synu svému z prvního manželství, Tiberiovi, kdežto Augustus z počátku vládu zanechatí chtěl synu sestry své Octavie, později zetě svému, slavnému vojevůdci Agrippovi a po jeho smrti synům jeho. Avšak všechny osoby, které překážely nadějím Tiberiovým, pomřely více méně náhle, i proslýchalo se, že Livia se jich zbavila jedem. Posléze pohnula manžela svého, aby za vlastního přijal Tiberia, jenž pak v posledních letech panování Augustova byl spohuvládcem jeho.

§ 132. Zlatý věk literatury římské a současná díla umělecká.

Druhá doba literatury římské sahá od l. 90 před Kr. až k smrti Augustově (14 po Kr.) a má pro důležitost svou příjmi zlatého věku. Patrně, že obsahuje nejpohnutější leta republiky a celé panování Augustovo. Do dob republiky připadají nejvážnější spisy vědecké, do dob císařství pak nejdůležitější plody básnické.

1. Práce vědecké.

Vědecké práce Římanův týkají se hlavně rhetoriky, filosofie a dějepisectví. Při ocenění jich znova sluší poukázatí k tomu, že základem svým spoívají ve vzdělanosti řecké, s níž se většina Římanův horlivě obeznamovala. Řečtí učenci u velikém počtu usazovali se v Římě a vyučovali tam, majíce posluchačstvo tak četné, že dosáhli vážnosti i bohatství. Mladíci z rodin vznešených navštěvovali též slavné školy řecké v cizině, ku př. v Athenách, na Rhodu, v Mytileně a Alexandrii. Do společností velmožův římských učencům a spisovatelům řeckým vždy otevřen byl volný přístup. V zástupu služebníkův, jež každý boháč římský míval kolem sebe, nechyběl řecký filosof, básník a spisovatel paměti.

(*Řečnictví čili rhetorika.*) Pokroky Římanův ve výmluvnosti zasluhují našeho obdivu. Bylo jí zapotřebí rovněž v senátu jako v komitích aneb u soudu, a poněvadž razila cestu k vyšším důstojnostem, pěstována jest od každého. Na konci doby republikánské výmluvnost dostoupila nejvyššího svého stupně a nemalý počet řečníkův skrze ni dosáhlo úspěchův největších. Co znamenití řečníci vedle Catona staršího, Scipiona Afrikánského mladšího, Graccha, kteří všichni náležejí ještě k době archaické, zpomínají se M. Antonius, L. Licinius Crassus, Hortensius (nar. 114, † 50 před Kr.) a Cæsar. Avšak od těchto a od jiných řečníkův dílem nic se nezachovalo, dílem z řečí jejich nemáme než chatrné zlomky. U Hortensia obzvláště sluší toho litovati, poněvadž u výmluvnosti takové dosáhl slávy, že po delší dobu pokládán jest za mistra nepřekonatelného. Avšak brzo převýšil jej nejskvělejší všech řečníkův římských M. Tullius Cicero (nar. v Arpinu 106, † 43, původem ze stavu rytířského), jež pokládati lze za hlavního zástupce řeckořímské vzdělanosti za této doby. On byl mistr v krásném přednášení, v znamenitém dělení látky a v důvtipném jí vykládání. K nejslavnějším dílům jeho náležejí řeči proti vydírání Verrovu, pro zákon Maniliův, proti Catilinovi a čtrnácte řečí proti Antoniovi, známých pod jménem Philippica.

(*Filosofie.*) Ke jménu Ciceronovu pojí se i první pokusy Římanův ve filosofii. Avšak proslulý řečník na tomto poli nedospěl k žádné činnosti samostatné. On byl jen eklektik, t. j. proskoumával systémy řecké a výsledky skoumání svého v četných spisech přívětivým a zřetelným způsobem předváděl krajanům svým. — K doplnění zpráv o spisovatelské činnosti Ciceronově připomenouti sluší i četné jeho klassicky sepsané listy o nejrůznanitějších událostech politických a jiných.

(*Dějepisectví.*) Mezi dějepisci zlatého věku vyniká především G. Julius Cæsar. Dva spisy, paměti o válce gallické a o válce občanské (*commentarii de bello gallico et de bello civili*), které sepsány jsou slohem prostým, bez hledaných ozdob a s nelfčenou živostí, zjednaly mu tu slávu, že první uměle a důmyslně zpracovati dovedl látku dějepisnou, a tím se stal předchůdcem následujících velikých historikův. — G. Sallustius Crispus (86—35 před Kr.), rodilý z Amiterna, ve dvou spisech svých o válce catilinarské a o válce jugurthinské, zanechal mistrovská díla dějepisná. Hlavní dílo jeho *Historiarum libri V*, kteréž zavíralo v sobě 12 let římských dějin po Sullově smrti, přišlo na zmar. Složení děl Sallustových vyniká poutavým způsobem vypravování a stejnou měrou stručností; síla jeho spočívá v líčení povah; umíť názoru psychologického používati bystrým zrakem, osoby obratně zobrazovati a mravy i okolnosti kresliti ostrými zarzsy. — Cornelius Nepos, mladší současník Sallustův, v životopisných památkách svých osvědčil se co pilný sběratel. — T. Livius, rodilý z Patavia (59 před Kr. — 17 po Kr.) sepsal dějiny římské (*Historiæ Romanæ*, či lépe: *Ab urbe condita* I. CXLII) od založení města až k smrti Drusově, které se pohříchu zachovaly jen částečně. Líčení jeho je vkusné, avšak zde onde nedostává se mu náležitá kritičnost. Nalezl velikého uznání; Augustus sám přizval jej k dvoru svému. — Trogus Pompejus za Augusta psal o dějinách říší, jež byly před římskou monarchií a vyznamenal se slohem i učeností.

I za této doby několik Řekův, jakkoli byli v blízkých poměrech k státu římskému, spisovalo dějepisná díla jazykem řeckým. Jsou to obzvláště Dio d o r Sicilský (okolo 50 před Kr.), jenž složil světovou historii až k l. 60 před Kr., rozdělenou dle národův, ale velmi nekritickou, pak Dionys Halikarnasský, vrstevník Liviův, jenž se s mnohou píli zabýval dějinami římskými až k punským válkám, a konečně Strabo (nar. 66 před Kr., † 24 po Kr. v Římě). Z historických děl Strabonových nic se nezachovalo, za to však posud máme zeměpis jeho, pro známost říše římské a vůbec celého tehdejšího světa neocenitelný.

2. Plody básnické.

Básnická díla zlatého věku, která téměř výhradně náležejí věku Augustovu, nemálo přispěla k tomu, aby vláda tohoto panovníka dobám potomním zjevovala se v nejskvělejších světle.

Řadu znamenitých básníkův počíná didaktik C. Lucretius Carus (99—55 před Kr.). On byl první Říman, jenž v díle svém *De rerum natura* látku vědeckou uměl básničky zpracovati.

Q. Valerius Catullus (nar. 86? před Kr.), muž znamenitého nadání básnického, Římany seznámil s poesíí lyrickou. Ze zpěvův jeho jedna část jest obsahu politického a napadá mocné vladaře své doby, hlavně Cæsara. M. Terentius Varro (116—27) pěstoval satyru; vzorem byl mu při tom vtipný cynik Menippos.

P. Virgilius (Vergilius) Maro (70—19 před Kr.), narozen v Andech u Mantuy, u císaře Augusta obzvláštní požíval přízně. Málo básníkův na jazyk a na básnické názory dob potomních takový mělo vliv, jako on; grammatikové jej vykládali, rhetorské školy braly z něho themata a deklamace. On byl nejvíce proslulým básníkem nejen v době císařské, ale i za středověku, neboť studia klassická, počínající se v době Karlovcův, obzvláště zabývají se s ním i hleděno k němu vždy s jakousi zbožnou úctou. Slávy té vydobyl si nejvíce svou Aeneidou, epeem to národním, oslavujícím mythické počátky Říma; kromě toho jeho Georgica jsou nedostižným vzorem poesie didaktické; v eklogách (slovou též bucolica) napodoboval idyllický způsob Theokritův.

P. Ovidius Naso (43 před Kr. —17 po Kr.), narozen v Sulmonu v zemi Pelignův, vedle Virgila a Horáce nejslavnější básník své doby, žil při dvoře Augustově, veliké tam požívaje úcty, až nešťastná náhoda příčinou se stala jeho vypovězení do Tom na Černém moři, kdež, odloučen jsa od rozkoší společenského života, poslední leta života svého ztrávil v hořkém žalu. Nejznamenitější jeho dílo básnické jsou metamorfosy, které převyšují vše, cokoli stará literatura má v pěkných i jasných verších, a jsou takořka první román starověký. Obsahují vylíčení náboženských bájí řeckých spolu s italskými, sloužíce k zvelebení domu julského.

Q. Horatius Flaccus (65—8 před Kr.), největší lyrik římský, pocházel z Venusie ze skromných poměrův domácích, ale přízní přítele svého Mæcenata nabyl postavení bezstarostného. Mezi básníky doby Augustovy vedle Virgila nejvíce byl oslavován a i Augustus chtěl jej, jakkoli marně, připoutati k osobě své. Horác snažil se básněmi svými učiti pravou moudrost a skutečné štěstí života aneb aspoň to, co jemu při pozorování současníkův tím býti se zdálo. On zachovává prostřední míru mezi zdrželivou přísností stoikův a rozkošnictvím epikurejcův. Jazyk jeho vyznamenává se nedostižnou jemností a ušlechtilostí; základní tón všeho básnění jeho jest nejčistší kraso chut.

Albius Tibullus (nar. okolo 54, † 19 před Kr.) v lyrických básních svých vyznamenává se vroucností citu a průzračností jazyka; tyto vlastnosti získaly mu jméno prvního elegického básníka své

doby. — Sextus Aurelius Propertius (nar. okolo 54 před Kr.) v elegii přidržíval se vzorův řeckých; uměleckou formou básní svých zdá se sice býti učenějším než Tibullus, avšak nadáním básnickým se mu rovnati nemůže.

V dramatu zlatý věk neprovedl nic znamenitého. Poněvadž tehdejší společnost smysl měla jen pro nádheru a pro požitky smyslné, provozování dramát vždy více zanedbáváno a na jejich místo nastoupil pantomimus, vlastní to a nejskvělejší výtvar doby císařské. V skvostné úpravě jeviště pantomimus všeho dosáhl, čeho tehdá vůbec bylo lze dosáhnouti; herec, jenž všechny úlohy spojoval v jedné osobě, němou hrou představoval tragické nebo komické příběhy bájí řeckých, provázen jsa hudbou a snad i zpěvem sborovým.

3. Činnost umělecká.

Věk Augustův epochu učinil nejen v literatuře, ale i v umění (ve stavitelství, v sochařství a v malířství). Římské stavitelství vyvíjelo se nejvíce vlivem řeckým. Užíváním (nikoli vynalezením) klenby Římané umění tomu vykázali novou dráhu a usnadnili tím jmenovitě zbudování velikolepých mostův a silnic. Již za posledních dob republiky v Římě vystavěno několik budov nádherných, avšak vše to překonáno pracemi, jež provedeny od Augusta aneb alespoň za jeho doby. On sám obnovil 82 chrámův, zřídil velikolepé budovy pro shromáždění lidu, nové forum, dokončil divadlo Marcellovo, od Caesara začaté atd. Nejskvělejší památkou této doby byl však pantheon, vystavěný od Agrippy, zetě Augustova. Četnými a skvělými stavbami Řím novou dostal tvářnost i zdálo se, jakoby všecken zbudován byl z mramoru.

Novým budovám nescházelo ozdob, jež jim poskytnouti mohly sochařství a malířství. S děly uměleckými toho druhu Řím blíže se seznámil teprve po dobytí Korinthu (146 před Kr.) a brzo stalo se modou, ozdobovati jimi letohrádky. Avšak místo, aby na dílech takových pracovali umělci domácí, nutno bylo povolávat mistry takové z Řecka. Znenáhla hrnuli se řečtí malíři nebo sochaři do Říma a výtvary svého štětce nebo dláta ozdobovali nádherné budovy Augustovy; avšak díla tato, jmenovitě sochařská, při veškeré své neobyčejné jemnosti a kráse více napodobena byla vzorům řeckým, než vymyšlena samostatně.

§ 133. Vývoj náboženství římského až po dobu Augustovu.

Náboženství Římanů znenáhla se přetvořilo v agregát rozličných soustav náboženských a obyčejův bohoslužebných, které se tou měrou stávaly rozmanitějšími, jak se rozšiřovalo panství římské. Neprvé původní živel latinský Numou Pompiliem,

jak vypravováno, změněn tím způsobem, že k němu přibyli obyčejje a bohové sabinští a étrurští. Tarquiniovci zavedli k tomu živel hellenský; staré snášelo se s novým i spojilo se s ním v jeden celek. Ode druhé války punské v náboženství římském nastal však úplný rozklad; staré názory a obyčejje pozbyly síly i důležitosti své, a nádherné slavnosti nastoupily na místo prosté víry časův dřívějších, Augustus tomu rozkladu chtěl přítrž učiniti a náboženské i kněžské poměry uspořádati, avšak úsilí jeho nemohlo docíliti úspěchův leda jen zevnitřních. Ctění cizích bohův, zejména egyptských a syrských, za doby císařův v Římě mělo průchod neobmezený i učinilo město sídlem nejrozmanitějších obyčejův a nauk náboženských. Následující přehled ukazuje náboženství římské na tom stupni, jak se vyvinulo až po dobu Augustovu.

(*Bohové.*) Římané rozeznávali bohy nebeské a pozemské. Bohové mořští, kteří v bájesloví řeckém mají úlohu tak velikou, na názor římský měli vliv jen nepatrný. Počet důležitých božstev rychle se zvyšoval; neboť kdežto před Numou jen tři bohové považováni jsou za nejdůležitější, počítalo se jich v době pozdější dvanáct, ba dvacet. Mezi těmito božstvy buď dle vlastností buď dle působnosti jejich rozeznávati lze rozličné skupiny.

1. Božstva nebeská. Janus byl staroitalský bůh slunce, jenž se později stal bohem počátku a původu. Vyobrazován býval s dvěma hlavama. Prameny a řeky, ba i život organický od něho mají původ svůj; všechny vchody a počátky upomínaly na něho a byly mu z části zasvěceny. Jaký význam měl chrám jeho za války, bylo již podotknuto. Jupiter byl dobrotivý otec nebeský, jenž přírodu nebeskou a pozemskou spravoval jakožto bůh nejvyšší. On sesílá dešť zúrodnující a metá blesky, pročež slove Jupiter Pluvius, Fulgurator, Tonans. Jakožto bůh války zastavuje prchající vojska (Stator), poráží nepřátele a z vděčnosti za to dostává zbroj (spolia opima), která zabitému vojevůdci nepřátelskému byla odňata. On byl ideálním náčelníkem státu římského. Juno jest manželka Jovišova, královna nebes, bohyně ranního úsvitu a zastupitelka ženské přírody jakožto matka a matrona. Minerva, ctěná především u Etruskův, jest bohyně vrchův, rychlá jako blesk, a původkyně všech důvtipných vynálezův. Byla mezi bohyněmi v Římě nejdříve ctěnými, a její svatyně nalezala se na Kapitolu v jedné celle. V pozdějším čase přirovnána jest vlivem vzdělanosti řecké bohyni Atheně. Apollo jest bůh ryze řecký, jehož ctění v Italii, vyvinuvši se od těch dob, co nastalo

spojení s Řeckem, souviselo s věštbami sibyllinskými; od druhé války punské dosáhlo podobného objemu jako v Řecku. Diana, později dle vzoru řeckého ve spojení uvedená s Apollinem, je staroitalská bohyně luny. — 2. Mars a bohové s ním spříznění. Mars mimo Joviše jest vlastní hlavní a kmenový bůh obyvatelstva italského a jeden ze starších tří předních bohův římských. Původně byl bohem přírodním; vládcem jsa polního hospodářství a chovu dobytka, avšak později ctěn hlavně co bůh války. Quirinus jest sabinský Mars; od Numy přijat byl vedle Marta v soustavu bohův a pocta jeho odevzdána zvláštním kněžím. Faunus, jeden z nejstarších a nejzvláštnějších bohův italských, jest dobrý duch, panující na horách, pastvištích a luzích; zúrodňuje role i dobytek a jest zakladatelem jemného i nábožného mravu. Jemu ke cti slavila se lupercalia, proslulá stará slavnost národní. Faunovi po boku stojí Fauna jakožto dobrá, jemná bohyně. Bona Dea jest bohyně půdy zemské a rostlinstva, udělující úrodnost všeho druhu. — 3. Venuše a družina její. Venuše (Venus), krásná paní vesny (jara) a všeho kvítí, bohyně zahrad, zelenin a vinných hradův, ctěna byla především jakožto pramáti národa římského. Na roveň postavena s řeckou Afroditou teprve v dobách pozdních. Vertumnus jest bůh jara a úrodného podzimu. Manželka jeho Pomona jest bohyně sadův a ovocných stromův. — 4. Božstva země a polního hospodářství. Tellus jest bohyně země, která přijímá osení a stokrát je ve plodu navrací. Saturnus a Ops jsou nejstarší a nejoblíbenější božskou dvojicí italskou. Saturnovi, bohu osení, připisuje se zavedení polního hospodářství. Latini pokládali ho za nejstaršího krále svého, za něhož zavedena jest vyšší vzdělanost a člověčenstvo slavilo zlatý svůj věk. Manželka jeho byla Ops, bohyně hojnosti a nadbytek udělující. Saturnalia, slavená ke cti Saturnovi, v Římě byla jedním z nejdůležitějších svátků. Staroitalská bohyně Ceres již v nejdávnějších dobách státu římského ctěna byla ve smyslu řecké Demetry jakožto bohyně rolnictví. — S ní ve spojení jsou Liber (aneb i Liber Pater) a Libera, zaujímající podobné místo, jako v řecké báji Dionysos a Persefone. I pověst o únosu Persefony opakuje se při Libeře. Ostatně Římané pokládali Libera a Liberu za bohy bujné úrodnosti ve všelikém ohledu a památku jejich slavili zvláště v čas vinnobraní. — 5. Bohové v podsvětí. Orcus jest bůh podsvětí; v téže hodnosti se vedle něho jmenuje též Dis Pater. Pojmy Řekův a Římanův o podsvětí větší měly příbuznost, než ostatní jejich názory náboženské. — 6. Neptunus jest bůh živlu

tekutého, jehož pocta se vlivem řeckým přispůsobila počtě Poseidonově. — 7. Bohové živlu ohnivého. Vulcanus jest bůh ohně, jenž účinkuje způsobem oživujícím a tvořícím, ale také ničícím. — Vesta jest bohyně ohniště, pokud toto pro život lidský jest podmínkou všeho zušlechtění.

Značný počet božstev, kteráž ctěna jsou od Římanův, nepochází ze starého přírodního náboženství italského, nýbrž povstalo abstrakcí a vírou v moci daemonické. Jsou to tedy bohové osudu či bohové pomocní anebo personifikace pojmův abstraktních. Sem patří: Fortuna, Victoria, Bellona, Pax, Salus, Spes, Geniové a j.

Ctění heroův ve smyslu řeckém Římané neznali, ačkoliv se u nich nalezá něco podobného ve ctění semonův, indigetův, larův a penatův; všecko, cokoli se vypravuje o Herkulovi, Ulyssovi, Aeneovi a j., přejato je z dějin heroův řeckých. Semoni a indigeti jsou ochranní bohové národní aneb ideální náčelníci krajiny nebo národa, jsouce heroům řeckým nejbližší. Larové jsou zbožňovaní duchové zemřelých, kdežto manové představují vůbec duše nebožtíkův. Penati jsou ochranní bohové domův; ctění jejich úzce bylo spojeno s poutou Vesty.

(*Bohoslužba.*) Bohové se ctili modlitbami, sliby, obětmi a slavnostmi; mezi těmito způsoby pocty nejdůležitější místo zaujímaly oběti a slavnosti. Oběti byly buď krvavé, buď nekrvavé; obětování lidí dělo se jen v nejstarších dobách; později bylo zrušeno. Každá oběť, ať krvavá nebo nekrvavá, konána byla za mnohých obřadův. Pamětihodný jest slib svaté vesny; byl-li slib takový učiněn, všecken na jaře vzrostlý dobytek musel se obětovati. Slavnosti odbývaly se ke cti nejmnějších bohův i bohyň a trvaly někdy několik dní. Ráz jejich, z počátku venkovský, změnil se, když Římané místo polního hospodářství hlavním svým zaměstnáním učinili válku.

(*Kněží.*) Zavedení kněžstva připisuje se Numovi. Po zrušení království ustanoven jest rex sacrificulus, jenž vykonával ty obřady, které druhdy přináležely králi. Kromě flaminův zřízených k počtě hlavních tří bohův, a kromě fetialův, majících úřad do pola kněžský, do pola politický, byli ještě jiní sborové kněžští, totiž: pontifices, salii (k počtě boha Marta), fratres aruales, luperci (k počtě Faunovi), dozorcí nad knihami sibyllinskými. Nejvyšší moc nad veškerým kněžstvem státním měl pontifex maximus. Jedinými kněžkami byly Vestalky. — I když plebejové připuštěni byli ku kněžství, některá místa kněžská zůstala vyhražena pouze patriciům.

(*Zpytování budoucnosti.*) O zpytování budoucnosti Římané ještě více dbali než Řekové. Věštili buď z nahodilých znamení aneb úmyslně hledali zjevení. Tohoto posledního druhu

byly věštby čili orakula losem; v Præneste tak byly zařízeny, že dubové pruty se vřezanými do nich prastarými písmeny, které uschovány byly v chrámě Fortuny, protaženy rukou chlapce a dle toho pak dávány odpovědi. Do kněh sibyllinských, za Tarquiniovcův z Kum přinešených do Říma, ve všech důležitých případech nahlíženo od státu, neboť prý obsahovaly prorocství o budoucnosti. Prohlídka oběti byla obyčejným způsobem, aby se vyzpytovala vůle bohův. Ti, jimž prohlídka ta byla svěřena, sluli haruspices (prohlížitelé oběti) a pocházeli z Etrurie. Římané se za dob republikanských tímto zaměstnáním zabývati nesměli. Pozorování ptactva bylo úkolem velice váženého sboru augurův, jichž počet Numa ustanovil na 4, avšak až po dobu Cæsarovu rozmnožen jest na 16.

§ 134. Císařové z domu Augustova.

(*Tiberius 14—37 po Kr.*) Když Tiberius vládu nastoupil, bylo mu již 55 let. V poměru svém k Augustovi již záhy z mládí cvičil se v přetvářce a v pokrytství, a tyto vlastnosti staly se základním rázem jeho povahy. Ostatně byl to muž příkrý, ukrutný a despotický, jenž čím dále stárnul, tím více upadal ve zločiny všeho druhu. Z počátku pravou povahu svou ihned nejevil, neboť v prvních sedmi letech vládl celkem mírně a spravedlivě; zdržlivost tato nejspíše byla způsobována bázní, kterouž mu naháněl synovec jeho Germanicus, syn Drusův. Tento nadaný mladík, ježž Tiberius k žádosti Augustově přijmuti musel za svého, lásku vojínův získati si uměl šťastnými válkami v Němcích a na východě. Z nenadání zemřel jedem a Tiberius všeobecně považován jest za vlastního původce smrti jeho (19). — Odtud pravá povaha Tiberiova den ode dne jasněji přicházela na jevo. Nyní nastaly přčetné soudy pro uražení veličenstva; zločin tento vyhledáván jest v nejnepatrnějších skutcích, kdykoli se jednalo o to, zasáhnouti osobu nenáviděnou. Kdo sošku císařovu prodal, kdo kovovou podobiznu jeho roztavil, kdo jinou sochu výše postavil než císařovu, dopustil se uražení veličenstva; odsouzený pozbyl statku i hrdla. I povstali četní udáváci; muži i ženy každého stavu provozovali toto bezectné řemeslo. Nejpovolnějším nástrojem k ukrutnému pronásledování a ku krvavým popravám Tiberiovým byl praefekt praetorianův Sejanus, muž, jenž se zkažeností pánu svému téměř rovnal. U Tiberia zatím vědomí, že způsobem života a jednání svého upadl u lidu v nenávisť, vzbuzovalo hlubokou nedůvěru ke každému. Sejanus nedůvěřivosti císařovy použil, aby ho vzdaloval

ode všeho obcování s lidmi; povzbuzoval ho též v předsevzetí, aby sídlo své zarazil kromě Říma na ostrově Capreách. Vlastní účel Sejanův směřoval k tomu, aby se sám zmocnil trůnu. Avšak Tiberius vypátral právě jeho záměry a dal ho odpravit (31). Nyní nastala nejhorší doba vlády jeho; poprava stíhala popravu; on sám oddal se všem nešlechtnostem, především pití. Když se jednou na cestách v Campanii zdržoval na pobřeží mořském, upadl v mdlobu tak hlubokou, že ho již považovali za mrtvého. Macro, nástupce Sejanův, ihned za císaře provolati dal Gaia Cæsara Caligulu, syna šlechtného Germanica, ale zkaženého druha Tiberiova. Sotva že se to stalo, císař zdánlivě mrtvý zase obživnul, a tu jej Macro udusil naházenými naň poduškami (37).

Tiberius byl tak nebojovný jako předchůdce jeho; války za něho vedené jiného účelu neměly než ochranu hranic říšských. — Do let císaře Augusta připadá narození Páně, do let Tiberiových pak ukřižování Spasitele.

(*G. Cæsar Caligula 37—41.*) Po krátký čas zdálo se, že vláda Caligulova bude lepší, než správa předchůdce jeho; zastavil žaloby pro uražení veličenstva a potrestal několik špatných úředníkův. Avšak brzo předstihl Tiberia živobytím nešlechtným a nemslyným. Nahromaděný poklad státní asi 200 millionův zlatých promarnil za devět měsícův; potom zaopatřoval si peníze vydíráním všeho druhu: vraždil, aby se zmocnil jmění odpravených, nutil bohaté soukromníky, aby mu ve svých závětech odkázali značné summy, ukládal daně na všechny potraviny, ve všech přích bral čtyřicátý díl sporné summy, rozkázal nosičům, aby mu odváděli osmý díl denního výdělků svého a t. d. Dívati se na popravu a mučení bylo mu stejnou zábavou, jako dívati se na divadelní představení. Chvilí se vydával za toho, chvilí za onoho boha, kázal stavěti sobě chrámy a ustanovoval kněží ke své počtě. Vypleniv Itálii, odebral se do Gallie, vydíral tam i soukromníky i obce, dal tam pak z Říma přivéztí nábytek císařského paláce a veřejnou dražbou prodávati, při čemž sám zastával úřad vyvolavače. — Vojenská výprava do Britannie zkončila se tím, že vojáky přivedl k pobřeží galskému, tam jim kázal sbíratí lastury a pak nastoupiti cestu zpátečnou. Poněvadž ku konci nešetřil ani vykonavatelův svých násilných skutků, zosnovali mezi sebou spiknutí, kterým tyrann ten konečně zbaven jest života (41).

(*Tiberius Claudius 41—54.*) Senát po smrti Caligulově chtěl prohlásiti republiku, avšak od prætorianův strýc Caligulův Claudius provolán za císaře. Za vděk každému prætorianu darem

udělal 1020 zlatých a dal tím zlý příklad, neboť od té doby praetoriani osazování trůnu považovali se jali za věc svou i žádali vždy větší odměny. Začátek panování jeho nelze haněti; dřívější libovůle jest zastavena, vypovězenci nazpět povoláni a t. d. Brzo však několik ničemných propuštěncův a manželka jeho Messalina nabyli nanejvýš smutného vlivu na něho a ze dvora císařského učinili shromážděště všech nešlechetskův. Když byla Messalina odpravena, nikoliv pro nešlechetnosti své, nýbrž proto, že namluveno Claudiovi, že prý ona baží po trůnu, vstoupila na její místo Agrippina, žena neméně daremná. Uměla Claudia přemluvití, že syna jejího z prvního manželství Nerona adoptoval, s dcerou svou Octavií zasnoubil, a s pominutím vlastního syna svého Britannica za nástupce svého ustanovil. Když císař ústupnosti své litovati se jal, otrávil ho. — Hranice říšské rozšířeny jsou za Claudia dobytím Mauretanie a jižní části Anglie.

(*Claudius Nero 54—68.*) Nerona vychovali dva ctnostní mužové, praefectus praetorio Burrus a filosof Seneca; nicméně jen málo lidí vyrovnalo se mu ničemností. Ihned po zavraždění otěma svého povolán byv za císaře, stolec císařský pojistil si tím, že praetorianům zaplatil stejnou summu peněz jako předchůdce jeho. Počátek panování jeho byl nejen dobrý, nýbrž mnohoslibný, neboť jinoch teprvé sedmnáctiletý následoval rady vychovatelův svých. Avšak přibíváním věku ubývalo mu této ústupnosti i bezuzdně oddávati se jal zločinným rozmarům svým. Nejprvé nevlastního bratra svého Britannika kázal otrávit, aby se mu nestal nebezpečným; potom vlastní matku obmezoval všelikým spůsobem, až se posléze odhodlal ji zavraždit, domnívaje se, že baží po záhubě jeho. Ačkoli se první pokus nezdařil, předce s neblahou vytrvalostí pevně zůstal odhodlán k zavraždění jejímu, až se skutek ten konečně podařil. Potom manželku svou Octavii na základě vylhaných žalob kázal odpravit, načež se chotí jeho stala Poppæa Sabina, která ho byla k většině posavadních zločinův popudila; později zabil ji kopnutím. Nyní následovala vražda za vraždou. Při této nelidskosti tyrann byl také ještě nesmírně marnivý. Liboval si v tom, že veřejně vystupoval jakožto hudebník na kytharu, zpěvák a závodník i vynucoval pochvalu lidu. Aby zaměstnání toto, od svobodných mužův zavrhané, povznesl u veřejném mínění, jal se nejváženější a nejneúhonnější osoby, i muže i ženy nutiti, aby vystupovaly na divadlech. Veliký počet mladých rytířův měl tu povinnost, že následovali za císařem na cestách jeho a všude, kdekoli vystoupil, v divadle pochvalně mu tleskali.

L. 64 vypukl v Římě veliký požár, kterým ztráveno téměř celé město. Všeobecné podezření padlo na Nerona, a on v skutku zabraňoval hašení rozzuřeného živlu a hasiče násilím dal rozháněti. Později, aby vinu s sebe střásl, poukazoval na křesťany, kteří tehdá byli všeobecně nenáviděni, že prý oni požár ten založili, i dal jich mnoho nejhroznějším způsobem umučiti. Při opětném vystavění Říma hleděl město všemožně okrášliti i zbudoval si sám s útratnou nádherou tak zvaný zlatý dům. — Od požáru nastalo mezi lidem všeobecné kvašení, které Nero ještě zvětšoval nerozumným svým nakládáním s vojáky; na koho padlo podezření jeho, toho ihned dal odpravit. I učitele jeho Seneku zastihl nyní týž osud. Gallie a Hispanie konečně daly znamení k povstání proti neslýchanému počínání si císařovu. Od legií španělských za císaře zvolen stařec Galba; vojsko italské přidalo se k hnutí tomu a senat sesadil Nerona. Nero utíkal z Říma do sousedního letohradu, a když tam spatřil četu jezdcův, proti němu vyslanou, od jednoho otroka dal se zbaviti života.

§ 135. Galba, Otho a Vitellius (68—69).

Sulpicius Galba přisností snažil se obmeziti nevázanost vojska a spořivostí hleděl pomoci financím státním, ale tím si od-cizoval praetoriany, kteří si byli oblíbili marnotratnost posledních císařův. Následkem spiknutí praetoriánského byl zavražděn i on i Piso, od něho za spoluvladaře a nástupce ustanovený, a M. Salvius Otho provolán za císaře. Ale již se také bouřily legie v Germanii a za císaře prohlásily Aula Vitellia. V bitvě u Bedriaca (mezi Cremonou a Mantuou) Vitellius porazil Othona, načež tento sám se usmrtil. Vitellius byl surový zhýralec, jenž dopouštěl se největšího vydrání peněz, jen aby hovětí mohl rozkošem svým. Proti tomuto nehodnému panovníku od legií syrských a egyptských za císaře provolán jest T. Flavius Vespasianus. Když se tento s vojskem svým blížil k branám římským, Vitellius od vlastních vojákův za strašných muk byl zabit.

§ 136. Flaviovcí (69—96).

Vespasianus (69—79) byl první důstojný císař ode dob Augustových. Zavedl zase kázeň vojenskou, povznesl senat vyloučením nehodných členův a spořivostí naplnil pokladnu státní. Nejdůležitější událost za jeho panování bylo zboření Jerusalema. Roku 66 byli totiž židé, popuzeni od místodržícího Gessia Flora, povstali; Vespasian byl tehdá vyslán, aby je pokořil, a zvítězil nad

nimi v širém poli. Provolán byv za císaře, ukončení války a dobytí Jerusalema odevzdal synu svému Titovi. Zoufalost a neústupnost obleženého Jerusalema převýšila ještě obranu Karthaginy a Numantie, ale zkončila se předce zbořením města (70). Na statisíce lidu ve válce a při obléhání zahynulo mečem, a ještě více jich sešlo hladem a nemocemi; ošatek, pokud bylo lze zmocniti se jeho, odvečen do otroctví. — Zpouřu Bataavův, jejichž náčelníkem byl Claudius Civilis, podporován jsa i od několika kmenův germanských a galských, potlačil Cerealis (69—70). — Britanii, jejíž dobývání začato již za císaře Claudia, nyní říši římské až po vysočiny kaledonské podrobil šlechtný Jul. Agricola, načež pak téměř 400 let zůstala Římanům poddána.

Po Vespasianovi nastoupil syn jeho Titus (79—81), šlechtný panovník, jenž pro výtečné vlastnosti své nazván jest láska a slast pokolení lidského (*amor et deliciae generis humani*). Za něho udavači a vyzvědači vyhánění jsou z Říma metlami; dobročinností svou všude usnadňoval osud utiskovaných. Výbuch Vesuvu za jeho panování zasypal města Herculanium, Pompeji a Stabia.

Po Titovi následoval mladší bratr jeho Domitianus (81—96), ukrutný tyran a bázlivý zhýralec, jenž na stát opět uvalil bídu časův předešlých. Za něho podniknuto jako za Nerona kruté pronásledování křesťanův. Vojenskou slávu říše poskvřnil tím, že podnikl bezvýslednou výpravu do Němec, a že od Dakův poražen byv, mír vykoupil ročním poplatkem. Spiknutí, v jehož čele stála manželka jeho Domitia, životu jeho učinilo konec.

§ 137. Říše římská za výborných panovníkův (96—180).

Vrahové Domitianovi pohnuli praetoriany, aby senatora Cocceja Nervu (96—98), ctihodného to starce, jež senat i lid stejně si přáli za císaře, za panovníka prohlásili. Spořivost Nervova brzo vzbudila nespokojenost vojska i lidu; aby ji předešel, adoptoval šlechtného a za panovníka takořka stvořeného M. Ulpia Trajana, rodilého Španěla, a tím ho naznačil za svého nástupce.

Trajan (98—117) byl jeden z nejznamenitějších panovníkův, jakého Řím kdy měl; spojoval s nejlepšími vlastnostmi srdce nejvýbornější schopnosti k řízení správy a vojska. Poslouchal rady senatu, pečoval o nestranné soudnictví, zakládal nové silnice, mosty, průplavy a přístavy, zjednával tím obchodu značné ulehčení. Začal též s vysušováním močálův pomptinských. Řím ozdoboval vítěznými branami, chrámy, sloupovými síněmi, novým forem (na něm sloup

Trajanův) a dal tím umění římskému takové zvelebení, že za něho nabylo nového rozkvětu. On sám miloval obcování s muži učenými. — Trajan upustil od zásady, od dřívějších císařův zachovávané, kteří nechtěli říši rozšiřovati, nýbrž jen hranice říšské hájiti. I začal válku výbojnou proti Dakům, v dnešních Sedmihradech bydlícím; na několika výpravách (100—103 a 104—106) krále jejich Decebala porazil a přinutil je, aby se podrobili. Zakládáním četných kolonií nová provincie splynula s ostatní říší a latinský jazyk stal se v ní panujícím (Trajanův most přes Dunaj). Ve válce proti Parthům dobyl Babylonu, Seleukie i Ktesifontu a k říši připojil Armenii, Mesopotamii a Assyrii (115—116), tak že za něho nabyla největšího svého objemu. Proti Arabům ničeho nepořídil; za to Nubie přišla pod panství římské a zůstala pod ním až do polovice třetího století. Provincie Arabie, utvořená z pruhu země od Damašku až k rudému moři, s poloostrovem soujmeným nic nemá společného.

Publius Aelius Hadrianus (117—138), rodilý Španěl a Trajanův příbuzný, na trůn císařský povznešen jest od vdovy jeho císařovny Plotiny. Byl to důstojný nástupce Trajanův. Nejsa povahy bojovné, v míru, smluveném s Parthy, postoupil jim opět všechny dobyté krajiny za Eufratem; též Arménům dal domácího krále. Hadrian byl muž důkladně vzdělaný a všude podporoval studia vědecká, avšak přílišná marnost nezřídka sváděla jej k skutkům ukrutným. V Římě málo pobýval, nýbrž cestoval po provinciích a to z části pěšky, i hleděl způsob správy jejich co nejbedlivěji zlepšiti. Chrámy, budovy pro bibliotheky, mosty, vodovody a pomníky (mezi nimi moles Hadriani, hrobku pro sebe a pro rodinu) zřizoval ve všech částech říše; obzvláště novými stavbami ozdobil Atheny, které velice sobě oblíbil, milovněkem jsa vzdělanosti řecké. Nejvíce působil pro právníctví; mnohé hluboko zakořeněné zlořády zrušil a při všech svých rozsudcích o radu se tázával největších právníkův. K rozkazu jeho znamenitý právník Salvius Julianus sebral všechny od praetorův doby republikánské vydané edikty, v nichž ustanoveny byly zásady, dle nichž soudcové rozsudky své vydávati měli, a uveřejnil tuto sbírku pod jménem stálého ediktu (edictum perpetuum). — Když Hadrian na ssutinách jerusalemských založil osadu, řečenou Aelia Capitolina, židé pozdvihli se k poslednímu zoufalému odboji (132—135) pod vedením Šimona přizvaného Bar Kochba (syn hvězdy). Více než půl milionu židův zahynulo prý v tomto boji. Povstání potlačeno a poslední zbytek státu židovského vzal za své.

T. Antonius Pius (138—161), od Hadriana jmenovaný nástupcem, vyhýbal se všeliké příčině k válce a veškerou péči věnoval správě říše své. Za svého nástupce již dle přání Hadrianova zvolil synovce své (i s Hadrianem spřízněné), M. Aurelia Antonina řečeného filosofa a Lucia Vera i přijal je za vlastní.

Marcus Aurelius (161—180) z počátku vládl společně s Verem (161—169), po smrti jeho pak sám. Císařové tito byli povahy zcela rozdílné. Prvního z nich přirovnati lze k nejlepšímu císařům, druhý však nebažil po ničem jiném než po rozkoších smyslných. Za jejich vlády bylo potřebí vésti válku proti Parthům, poněvadž podnikali nájezdy do východních provincií. Z počátku výpravu řídil Verus sám, později však velení odevzdal legatu Cassiovi, jenž Parthy několikrát porazil. Část Mesopotamie, od Hadriana postoupená, opět dobyta a k říši připojena. — M. Aurelius sám válčil proti Quadům a Markomannům, kteří ve spolku s mnohými kmeny německými do území římského loupežně vpády konali. Několikrát je odraziv, přinutil je k míru. Když válka vypukla znova, zemřel ještě před jejím ukončením v táboře ve Vindoboně na Dunaji (Vídni). Marcus Aurelius byl první císař, jenž zástupy germanské dílem po dobrém, dílem mocí nutil k usazení na půdě římské a branné mužstvo z nich přijímal do vojska římského. Tím dal první příklad k nebezpečnému opatření, které Germany seznámilo s římským válečnictvím a zvolna jim dopomohlo k nejvážnějšímu postavení v říši římské. — Marcus Aurelius vystoupil i co spisovatel; kniha jeho, nadepsaná „Sám sobě“, obsahuje sbírku rozjímání a průpovědí, které svědčí o spisovatelově mravní povaze a o výborných jeho zásadách.

§ 138. Literární práce Římanů v tak zvaném věku stříbrném (14—180).

Při veškerém strašném rozvoji, který Řím prožil ode dob Tiberiových, duševní práce neochabovaly; právě lepší povahy odvracely se od smutné skutečnosti a útěchy hledaly v studiu a v požitcích uměleckých. Tím se stalo, že za této doby práce vědecké a umělecké mají cenu vynikající, kdežto díla básnická méně jsou důležitá. Literární plody od smrti Augustovy až k smrti Marca Aurelia (14—180 po Kr.) počítají se k tak zvané době stříbrné. Jazyk již pozbývati počal vzorné klassičnosti časův dřívějších.

(*Plody básnické.*) V básnictví epickém vynikli M. Annæus Lucanus († 65), básník „Farsalie“, G. Silius Italicus († 100), básník „Punik“ (Punica), Papirius Statius († 96?), básník

Thebaidy. V poesii didaktické Columella, současník Neronův, básní svou o zahradnictví převýšil ostatní vzdělavatele tohoto odvětví básnického. Ze všech pěvcův celé této periody vynikající cenu mají jen satirikové, v ničem neustupující před svými předchůdci ze zlatého věku. Zabývali se nejen líčením směšných stránek života, ale bojovali i proti neřestem věku svého. Na tomto stanovisku stojí A. Persius Flaccus (34—62) a D. Junius Juvenalis (nar. pod císařem Claudiem). Epigramm, který není než takořka zmenšená satira u výtahu a při němž nejvíce záleží na vtípu bijícím z nenadání, nejzdařněji pěstoval M. Valerius Martialis († po 100). — Tragédie, pod jménem Senekovým (nikoli filosofa Seneky) věkům potomním dochované, pocházejí nepochybně od rozličných spisovatelův, bombastických to napodobitelův Sófoklea a Euripida.

(*Spisy vědecké.*) Mezi soustavami filosofickými za dob císařských při tehdejší žalostném stavu věcí veřejných nejvíce přivržencův nabyt stoicismus. Zvláště se jeho zastával L. Annæus Seneca (2—65 po Kr.), nejslavnější filosof této doby. Byl spisovatel plodný, jenž skládal pojednání filosofická a přírodovědecká, jakož i četné listy; zabýval se i básnictvím a řečnictvím. Žádný spisovatel pohanský nekáral tak jako on mravní poklesky své doby a nevyslovil tak vznešené myšlenky o mravnosti, a předce i sám nakažen byl mravními vadami svých současníkův. — Nejznamenitější přírodovědec této doby a vůbec veškeré literatury latinské byl Plinius Secundus starší (23—79 po Kr.), avšak ve své „*Historia naturalis*“ více se jeví co sběratel, než co badatel nadaný tvůrčí silou. Zahynul při výbuchu Vesuvu co obět své touhy po vědomostech. — Rhetorika za císařství provozována takořka co umění a vyučováno jí na četných školách. Nejslavnější učitel výmluvnosti byl Quinctilian (40—118); jeho „návod k řečnictví“ obsahuje úplnou soustavu tohoto umění. Plinius mladší proslul svou chvalořečí na Trajana, v jehož službách byl co místodržící v Bithynii, a listy svými.

Nejznamenitější dějepisci této doby jsou: M. Vellejus Paterculus, současník Tiberiův, jenž sepsal nástin dějin římských (*historiæ romanæ* I. II) a Q. Curtius Rufus, který popsal děje Alexandra Velikého (*de rebus gestis Alexandri* M. I. IX), ovšem beze vší kritiky, způsobem románů podobným, ale poutavým. První místo mezi dějepisci nejen doby císařské, ale Říma vůbec zaujímá Cornelius Tacitus. Narodil se okolo l. 50 po Kr. snad v Interamně a zdá se, že se dočkal ještě císaře Hadriana. Spisy jeho, nám bohužel neúplně dochované, jsou: *Život Julia Agricoly*,

mistrovské to dílo antického životopisectví, Germania, nejstarší popis Německa a jeho obyvatelův, Historiae, kteréž obsahovati měly dějiny doby od l. 68 do 97, avšak zachoval se z nich toliko popis příběhův z l. 68—70, a Annales, zavírající v sobě dějiny doby císařské v l. 14—68. Annaly, které vypisují nejhorší dobu Říma, celé to pásmo strašných událostí, oplývajících zlomyslností, děsnými tajnostmi a příšernými pletichami, vyžadovaly největšího umění slohového. Obdivujeme se v nich mistrnosti, od žádného historika antického nepřevýšené, s kterouž Tacitus děje líčí pevnými obrysy i vybranými slovy a s kterouž rozděluje jasné světlo a temné stíny, aby scény a povahy lépe vyobrazil. — Suetonius Tranquillus, Hadrianův tajemník, sepsal životopisy dvanácti prvních císařův, dílo, jehož obsah znamenitější jest, nežli jeho sloh. — Florus (někdy L. Annæus, jindy Julius řečený) žil za Hadriana a složil „Epitome rerum romanarum“, v níž důležitéjší události dějin římských krátce vypravuje, aniž by při tom jevil obzvláštního nadání.

(*Současné spisy řecké.*) I za této doby vyznamenali se Řekové ve vlastní své i kromě ní četnými i znamenitými spisy vědeckými a básnickými. Řečtí dějepisci vysoko vynikají nad latinské své vrstevníky, arci kromě Tacita. Jsou to jmenovitě tito: Plutarch, rodilý z Boiotie (okolo 50—120), z jehož děl nejznamenitější jsou životopisy velikých mužův, které za všech dob mnohánásob byly čteny. Arrian z Bithynie (za Hadriana místodržící v Kappadokii) velikých zásluh dobyt si spisem o výpravách Alexandra Velikého (Anabasis) a spisem o Indii. Appian za Antonina Pia sepsal římské dějiny, z nichž se zachovala jen jedna část; důležitý jsou pro obsah svůj a pro pravdy milovnost spisovatelovu. Dio Cassius (narozen v Nicaei bithynské 155 po Kr.) složil dějiny římské až po l. 229 po Kr., které rovněž se nedochovaly úplně. Učené vědomosti spisovatelovy, pilná jeho badání a státnický jeho rozhled dlu tomu i při velikých jeho vadách dodávají ceny značné. Vedle historikův řeckých vážné místo mezi vynikajícími zeměpisci a hvězdáři starého věku přísluší Claudiu Ptolemaeovi, jenž za Antoninův žil v Alexandrii. On založil astronomickou soustavu, která po celý středověk až po Kopernika požívala úcty nezvratné. Zeměpisná jeho díla neocenitelná jsou pro známost starého světa. — Josephus Flavius, žid původem a současník Titův, psal dílem hebrejsky, dílem řecky o dějinách svého národa a tím velice přispěl k poznání jejich. — Vedle těchto dějepiscův a zeměpiscův vystoupilo několik řecky spisujících filosofův, lékařův, rhetorův a básníkův, kteří i počtem svým i spisy svými dokázali, že vzdělanost této doby základ svůj měla v hellenismu a že seznámení se s ní vždy ještě vyžadovalo známosti jazyka řeckého. Především ostatními jmenovati sluší Lukiana, rodilého ze Samosaty v Syrii (okolo 130—200). Četné jeho satirické spisy vzácným jsou pramenem k seznání této doby, jmenovitě k objasnění rychlého rozkladu pohanství.

(*Umění.*) V umění za doby od Flaviův až k smrti Hadrianově provedena díla skvělejší než v literatuře. Ze staveb zpomenouti

sluší Amphitheatrum Flavium, od Vespasiana začaté a od Domitiana dokončené, mající místo pro 80.000 divákův; nyní již je ssutinou. Všecky budovy římské nádherou, rozsáhlostí a skvělostí převýšilo Forum Trajanum. Budovy dob potomních svědčí jmenovitě od třetího století již o nastávajícím úpadku, jakkoli některé z nich vždy ještě mohou sloužit velikolepými, ku př. palác Diocletianův v Saloně.

Nejznamenitější práce v oboru sochařství, tak řečené sochy Antinoovy, náležejí do doby Hadrianovy. Rovněž i jemné mozaiky římské pocházejí hlavně z dob císařských.

§ 139. Doba panství praetorianův (180—284).

Commōdus (180—192), Marka Aurelia nehodný syn a nástupce, vládu přenechal vůdci praetorianův, kdežto sám se bavil zápasy s divokými zvířaty a gladiatory, v nichž 735krát vystoupil osobně. S Markomany a Quady smluvil mír a více než 20.000 jich přijal do své služby. Divoké zábavy, jimž se oddával, zatemnily mysl jeho a naplnily jej nedůvěrou i k těm, kdož bývali jemu nejbližší, tak že brzo zuřiti počal i proti nim. Tím způsobil spiknutí proti sobě, které životu jeho učinilo konec.

Městský praefekt Pertinax (193), jenž od spiklencův povýšen na trůn, jevil velikou přísnost, ale vzbudil tím nenávisť vojákův a po vládě toliko 87denní zavražděn.

Praetoriané nyní říši v táboře svém téměř prodávali dražbou. Senator Didius Julianus, tchán Pertinakův, každému nabízel 2250 zlatých, kdežto Sulpicianus podával jen 1800; říše přičtena tomu, kdo dával více. Když se zpráva o tomto prodávání trůnu rozšířila do provincií, tu zároveň vzbouřila se vojska v Pannonii, Britanii a Syrii. Septimius Severus (193—211), vůdce legií pannonských, přitřhl do Itálie a tam všeobecně uznán za císaře; Didius Julianus na rozkaz senatu stat. Severus pomstil se za smrt Pertinakovu, praetoriany dav odzbrojití a rozpustiv je; potom vytáhl proti ostatním samozvancům a porazil je taktéž. — Války Severovy proti Parthii a Caledonii neměly než ten účel, aby hranice říšské na východě a na severu byly zabezpečeny. Dob mírných používal k opravám státní správy a soudnictví, avšak při tom jednával příliš přísně. V zákonodárství řídil se radou slavných právníkův, Papiniana, Paula a Ulpiana. — Na výpravě, podniknuté proti obyvatelům Caledonie (Pictům a Scotům), kteří Britanii znepokojovali loupežnými nájezdy, zemřel v Eboracu (York), proti nepřítelům ničeho nepořídív.

Za nástupce své ustanovil syny své Bassiana Caracallu (211—217) a Getu; avšak onen zmocnil se samovlády, zabítí dav bratra svého v náručí matky. Po tomto ohavném skutku povraždití dal i ty, kteří ve spojení byli s Getou; obětí těch bylo asi 20.000. Pak všem svobodným občanům celé říše udělil právo občanské, aby zvýšením daní důchody své rozmnožil. Na výpravě proti Parthům přišel do Alexandrie a dal tam mnoho tisíc obyvatelův pobítí, poněvadž na město to pro dřívější úsměšky velice byl zanevřel. Zemřel smrtí násilnou, návodem praefekta praetorianův Macrina.

Macrinus (217—218), zmocniv se vlády, ve válce od Caracally proti Parthům začaté nepokračoval, nýbrž vykoupil si mír od nich. To jej u vojska zbavilo veškeré vážnosti a poněvadž nad to zavéstí chtěl přísnější kázeň, vzbudil proti sobě i nenávisť. Nespokojenci za císaře prohlásili jakéhoš Bassiana, syna prý Caracallova; který byl knězem syrského boha slunečního Heliogabala a po něm i jméno měl. Macrinus chtěl se po krátkém boji spasiti útekem, ale byl dostižen, zajat a popraven.

Heliogabalus (218—222), který při pozdvižení svém na trůn neměl než 15 let, oddal se všelikým zpodilostem i nešlechtnostem a choval se způsobem rovně zločinným, jako dětinským. V Římě zavedl bohoslužbu Baalovu, vykonával oběti lidské a vůbec strašně se jal hýřiti. Matka a bába jeho vládly za něho. Poněvadž bába jeho nahlížela, že k vládě jest neschopen, pohnula ho, aby bratrance svého Alexandra Severa přijal za spoluvládce. Příliš pozdě seznal, že si tím po bok postavil soupeře, a když chtěl přívržence Severovy mezi praetoriany trestati, od povstalých vojákův jest zabit.

Alexander Severus (222—235) vládl pod řízením znamenité matky své Mammæe. Nejvyšší správu říšských záležitostí měla státní rada 16 výborných mužův, a Ulpianus, nejlepší právník svého věku, císaři byl k ruce co radčí přítel. Vláda jeho byla nejlepší ze všech, které kdy byly v Římě; avšak nešťastným způsobem zřízení vojska nedopouštělo trvalého míru. Ulpianus, jmenován byv praefektem praetorianův, od nich pro přísnost svou zabit. — Téhož času (226) Artaxerxes parthské říši učinil konec a založil novoperskou říši Sassanovcův. Vpády do území římského brzy ukázaly, že s vystoupením Peršanův Římané na východě byli daleko více ohroženi, než kdy bývalo za Parthův. Severus podnikl proto výpravu proti Artaxerxovi a říši své zjednal na nějaký čas pokoj (230—234). Loupežné tažení germanských kmenův

k Rýnu volalo jej do Německa; když na výpravě té přišel do Mohuče, ve vojenské zpouře zabit jest i s matkou svou.

Po smrti Severově v říši vypukl největší zmatek; jedno povstání vojenské stihalo se druhým, a na trůně rychle se střídali panovníci, kteří se světa scházeli obyčejně smrtí násilnou. Decius (249—251), jehož památka zakalena jest krvavým pronásledováním křesťanův, panovník jinak statečný a řádný, postaviti se musel proti Gothům, kteří na dolním Dunaji říši římskou neustále znepokojovali, a padl v bitvě proti nim v Moesii. Žádný z rychle se střídajících nástupcův jeho nebyl s to, aby zastavil loupežné nájezdy Gothův; rovněž nebylo lze k míru přivésti Franky, kteří znepokojovali Gallii a Španělsko, a Alemanny, kteří plenili římskou zemi desátkovou a horní Itálii. K tomu všemu přidružily se nové nehody ze strany říše novoperské. Král perský Sapor panství své rozšířiti chtěl i po Malé Asii; císař Valerianus (253—260), když mu to chtěl zabrániti, od něho jest poražen a dokonce i sám zajat. Říše římská tak byla zeslábla, že k vysvobození svého panovníka ničeho učiniti nemohla. Proti císaři Gallienovi (260—268) pozdvihlo se v provinciích tolik uchvatitelův, že se rozpadnutí říše zdálo býti neodvratným. Po četných samozvancích se doba nazývá „dobou 30 tyrannův.“ Císař Claudius jednotu říše z části obnovil a Gothy, kteří v počtu 320.000 mužův vtrhli do provincií podunajských, u Naissu (Niše) porazil (269). Statněji ještě vystupoval nástupce jeho Aurelianus (270—275). Odraziv nájezd Markomannův do Itálie, zbraně své obrátil na východ. Zde byl Odenathus založil království palmyrenské, kteréž po smrti jeho držela důvtipná a hrdinná manželka jeho Zenobia. K říši náležela veliká část Malé Asie, celá Syrie a Aegypt. Moc tak velikou Aurelianus děle ponechat nemohl, i bez prodlévání vytrhl proti Zenobii. Porazil a zajal ji v bitvě u Emesy, a tím její říši učinil konec. Potom od něho poražen Tetricus, jenž co císař vládl nad Gallii, a tím dřívější objem říše obnoven. — Dacii, kterou proti Gothům, na ni dorážejícím, jen těžko bylo lze hájiti, z roztunné opatrnosti přenechal nepříteli a Dunaj znovu učinil hranicí říšskou. Na pochodu proti Peršanům návodem tajemníka svého, jenž se bál jakéhos trestu, zavražděn jest v Thrakii.

Nástupcem jeho jmenován jest od senatu Tacitus (275—276), potomek slavného dějepisce; avšak nepochybně zkončil jako bratr jeho, jenž po něm přijal název císařský, způsobem násilným. Legie v Syrii a v Aegyptě za císaře prohlásily Proba (276—282)

a tím na trůn dosadili muže udatného a schopného. Probus šťastné války vedl v Německu, dokončil a rozšířil hraniční násep, proti Germanům zřízený, a zabezpečil jej domorodci, jež u velikém počtu přijal do legií římských. Přijímáním cizích vojnův upevniti hleděl kleslou kázeň. To, jakož i ta okolnost, že vojáky, aby v míru přivykali práci, pracovati dal při zakládání vinohradův, průplavův a silnic, vzbudily u nich nenávist proti němu a způsobily jeho zavraždění. -- Po něm krátce panoval Carus a jeho synové, načež od vojska za císaře prohlášen jest Diocletianus (284).

§ 140. Diocletianus a spoluvladaři i nástupci jeho až k samovládě Constantina Velikého (284—334).

Obtíže, které způsobovala správa říše tak rozsáhlé, jako byla římská, jakož i četná povstání vojenská, vždy v zápětí mající provolávání nových císařův, pohnuly Diocletiana (284—305) k tomu, aby vydal ustanovení nová, jimiž moc monarchická, od dob Augustových neustále se rozmáhající, přivedena k úplnému rozvoji. Senatu odňal totiž veškerou moc politickou a tím samovládu císařovu osvobodil od posledního obmezení, kteréž ovšem bylo již jen zdánlivé. Císařové od té chvíle byli samojedinými a neobmezenými pány říše. Poněvadž síly své pokládal za příliš nedostatečné k zastávání všech záležitostí státních, zvolil si spoluvládce a sice Maximiana, s nímž vládu rozdělil, povoliv jemu titul císařský. Maximian sídlem obyčejně v Trevirech aneb Arelatu (Arles) a odtud spravoval nejbližší provincie; Diocletian sám sídlo své zarazil v Nikomedii (v Bithynii). Avšak denně se množící záležitosti vládní pohnuly jej k dalšímu ještě dělení moci jmenováním dvou caesarův, Galeria a Constantia Chlora. Vláda rozdělena pak tímto způsobem; Diocletian co první augustus spravoval východ a Thrakii, Galerius pak provincie illyrské; Maximian co druhý augustus panoval v Italii, v Africe a na ostrovech (sídlem v Miláně) a Constantius ve Španělsch, Gallii a Britanii. Vlastní hlavou veškeré vlády vždy zůstal Diocletianus. Umělé rozdělení vlády mezi čtyři osoby bylo příčinou mnohých svárův, jakož později se ukázalo; za Diocletiana nové rozdělení mělo však některé výhody, neboť tři spoluvládcové, kteříž moc svou obdrželi od prvního augusta, zachovávali mu slušnou vděčnost a veškerou péči vynakládali na správu i obranu svých částí říše. Tím se stalo, že říše římská nyní spíše se ubránila před útoky

neprátelských národův a že jmenovitě Germani více držáni na uzdě. Proti Peršanům dobyto dokonce znamenitých úspěchův; Mesopotamie znovu opanována a Peršané přinuceni k postoupení pěti provincií za Tigridem. Konečně však Diocletiana panování omrzelo a nad to chorobnost svírala, a proto vlády se dobrovolně zřekl, přemluviv i Maximiana, aby učinil totéž (305). Diocletian žil od té doby u Salony (v Dalmacii), zabýváje se jen zahradnictvím, a zemřel l. 313.

Když Constantius a Galerius taktó postoupili na důstojnost císařskou, Galerius, aniž by kollektiv svých se otázal, jmenoval dva cæsary, Severa a Maximina. Constantius brzo potom zemřel (306) a vojsko za císaře prohlásilo syna jeho Constantina, později Velikým přizvaného. Ale zmatky se množily a jednota říše vzala za své, když Maximianův syn Maxentius od vojska v Římě za císaře prohlášen a nyní i otec jeho znovu si dal titul císařský. Po smrti Severově, jenž od Maximiana zajat a odpraven, Galerius Licinia si přidružil co augusta a spoluvládcе. A tak bylo šest císařův, neboť i cæsarové Maximin a Constantin konečně titul augustský osobitě sobě neváhali (308). Maximian první pozbyl veškeré moci i přinucen prchnouti k zeti svému Constantinovi. Později znovu se pokusil zmocniti se vlády a zetě svého svrhnouti, a když, byv poražen a jat, i co zajatec po bezživotí jeho bažil, ve vězení jest zardousen (310). Galerius asi téhož času zemřel následkem svého prostopášnictví; Maxentius ve válce proti Constantinovi, na němž se prý pomstíti chtěl za smrt otcovu, zahynul na útěku (312). Licinius za manželku pojal sestru Constantinovu a tím vstoupil k němu v poměr přátelský. A když brzo potom Maximin, přemožen byv od Licinia (313), sám se otrávil, zbývali jen dva císařové. Mír mezi nimi trval sotva dvě leta; spory o hranice a vzájemná řevnivost urychlily vypuknutí války, načež po dvou vítězstvích Constantinových říše tak rozdělena, že Licinius spokojiti se musel s Asií, Thrakií, malou částí Moesie a s Aegyptem; vše ostatní připadlo vítězi (315). Kdežto Constantin křesťanství všemožně podporoval a lásku poddaných svých získati si hleděl, Licinius národy své utiskoval a křesťanství pronásledoval. Když po osmiletém míru boj mezi oběma císaři vypukl znova, Licinius ve třech bitvách (hlavně u Adrianopole a Chalkedonu) poražen (323) a přinucen vzdáti se panství svého (324). Vypovězen do Thessaloniky, ale již po několika měsících obviňován, že prý ztraceného panství znovu se chce zmocniti, a proto popraven (325).

§ 141. Křesťanství.

Křesťanství se z Judæe rychle rozšiřovalo po celém tehdá známém světě a zvláště v říši římské našlo nejčtenější přívržence. Vyznávání víry křesťanské spojeno bylo s největším nebezpečenstvím; dílem nepravé obžaloby (ku př. z ateismu aneb z požívání masa lidského), dílem pověrečnost, dílem nenávisť proti přísnému a tichému životu křesťanův byly příčinou, že římscí císařové se domnívali, že všeho třeba vynakládati na zahlazení této věrouky. Tak se stalo, že pronásledování, začatá od zuřivce Nerona, potom opakována i od takových panovníkův, kteří jinak spravedlivostí svou zasloužili si uznání.

Po dobách mírných náhle následovalo prohlášení přísných ediktův proti křesťanům, ohrožujících je smrtí. Křesťané přibíjeni na kříže, metáni dravým šelmám, smaženi na oleji a podobnými mukami týráni; provedení rozsudkův nejednou převzala chátra sama. Za Alexandra Severa a za Filippa Araba (244—249) křesťané takové požívali přízně, že se počet jejich neobyčejně rozmnožil, poněvadž vyznávání víry jejich nebylo spojeno s žádným nebezpečím. Pronásledování Deciovo (249—251) ztenčilo však řady jejich, jmenovitě v třídách zámožných, avšak předce cíle svého nedosáhlo, neboť téměř bez počtu byli ti, kteří raději se podrobili nejkřutějším mukám, než aby obětovali bohům. Ještě Diocletian pokusil se nejpřísnějšími rozkazy (303) zastavit šíření se křesťanstva, avšak namáhal se marně.

Constantin křesťanství veřejně podporoval a tím si zjednal sympathie všech křesťanův v říši, kteří jej pak ve všech podnicích jeho úsilovně podporovali. Dobře uznávaje, že křesťané jsou pravým jádrem obyvatelstva, společně s Licniem v Miláně l. 313 vydal slavný edikt, kterým vyznávání křesťanského náboženství všeobecně dovolil. A tak stoupenci křesťanstva po boji téměř třístoletém, v němž rovněž znamenitě vynikli zbožným způsobem života, jakož i smělým podstupováním smrti, konečně zvítězili. Když se pak sešel první sněm církevní (koncil) v Nicæi (325), zmrzačenost mnohých přítomných biskupův živým byla důkazem, jak přísně vykonávány byly rozkazy Diokletianovy a jak nebezpečné bylo ještě před nedávnem vyznávání křesťanství, nyní vítězného.

Boj s pohanstvím křesťané nejen vedli s obětavou odvahou, ale již záhy hleděli písemně vyvracet žaloby proti nim pronášené, že prý poskrvnění jsou neslechetností a bezbožností. Tak začala se dlouhá řada slavných apologetův a spisovatelův, kteréž církev pro zásluhy jejich nazývá otcí církevními. Jedna část jejich psala řecky, druhá pak latinsky; u oněch celkem se jeví větší učenost a zvláště hlubší vzdělání filosofické. Nejstarší spisovatel církevní jest Justinus mučenník († 166); k němu druží se Irenæus († okolo 202), Clemens Alexandrinský († okolo 217), Tertullian († 220), Origenes († 254), a Cyprian († 258). Jmenovaným spisovatelům nejen bylo bojovati proti názorům pohanským, nýbrž i proti rozkolu, který záhy se jeviti začal v lůně církve a

k němuž i Tertullian byl v poměrech blízkých. Doba potomní, jmenovitě 4. a 5. století, honosí se nejznamenitějšími spisovateli církevními. Jsou to na straně latinské: Ambrosius († 397), Hieronymus (331—420) a ohnivý Augustin (353—430), na řecké straně: Athanasios, Basilios († 379), Řehoř Nazianský († 390), Řehoř z Nyssy († 394), Jan Chryso-stomos († 407) a j.

Poněvadž křesťanství u vyznavatelův svých provedlo netušenou proměnu a poněvadž se proti mravnímu rozvratu současného světa opíralo mravností, spočívající na pevných základech, snadno vzniknouti může otázka, proč nepůsobilo na stát římský, znova jej oživíc a sesilíc, i proč jej nezachránilo před záhubou. Příčina toho leží dílem v světoobčanské povaze křesťanstva (bylot pro všechny národy a nemohlo tudíž za hlavní úkol svůj považovati panství jednoho národa nad jinými), dílem však a to hlavně v prvotním poměru církve k státu římskému. Pronásledování, trvající po mnohá století a sešlost státního zřízení římského křesťanům znechutilo účastenství u věcech státních a způsobilo, že veškerou svou činnost obraceli na církvev. Poněvadž církvev nejvíce k sobě vábila muže nejnadanější a patrně nejstatečnější, stát zkvětáním křesťanstva pozbýval právě těch sil, které by jinak snad pád jeho byly zastavily. Poměr ten nezměnil se valně, i když křesťanství od Constantina vykázán poměr nový; důkazem toho jest rychlé šíření se mnišstva.

§ 142. Constantin Veliký (324—337).

Constantin dovršil monarchickou organizaci říše; začatou od Diocletiana. Sídlo své přeložil do Byzantia, kteréž od té chvíle slulo Constantinopolis, a město ozdobil nejkrásnějšími a nejuhádnějšími kostely a paláci. Říši rozdělil na čtyři praefektury; sluly Oriens (asijské provincie s Thraikií a Aegyptem), Illyricum s Řeckem a provinciemi podunajskými, Italie s Afrikou, Occidens (obsahující Hispanii, Gallii a Britannii). Tyto čtyři praefektury opět rozděleny byly na 13 diocesis, a tyto dohromady na 116 provincií. Praefekti a podržčení jim místo-držící a nižší úředníci vedli správu a soudnictví; velení nad vojskem bylo jim však odňato a v každé provincii svěřeno zvláštnímu veliteli, jenž slul dux anebo comes. Tím zamezeno soustředění přílišné moci v jedné rukou, a povstání, ne-li úplně nemožnými učiněna, alespoň velmi znesnadněna.

Dvořanstvo úplně přetvořeno a sice způsobem orientalským; rozdíl stupňův do podrobná ustanoven i mezi úředníky dvorními i mezi všemi úředníky říšskými a každý z nich opatřen zvláštním názvem. Odtud rozeznávali se nobilissimi, t. j. knížata z domu císařského a ti, kdož povýšeni byli k důstojnosti této, illustres, spectabiles, clarissimi, perfectissimi, egregii a t. d. — Při všech důležitých otázkách císař tázal se státní rady (consistorium), v níž zasedalo sedm nejvyšších úředníkův dvorských, praefectus praetorio, praefectus urbi a několik radův, celkem 15 osob. Těmito 7 nejvyššími úředníky byli: 1. praepositus sacri cubiculi, jenž měl dohled na vnitřek paláce císařského; 2. magister officiorum, t. j. představený

služebnictva dvorského; 3. *quaestor sacri palatii*, t. j. kancléř, jenž vypracovával rozkazy císařské; 4. *comes sacrarum largitionum*, t. j. pokladník říšský; 5. *comes rerum privatarum divinae domus*, t. j. pokladník císařský; 6. a 7. *comites domesticorum equitum et peditum* t. j. velitelé dvorní stráže jízdné i pěší. — Senaty v obou hlavních městech Římně i Cařihradě obmezeny na nepatrné povinnosti. — Daně uspořádány znova i tížily lid tím více, poněvadž organizace státní a dvůr potřebovaly velikých peněz. K starým dávkám přišly dvě nové: indikce a *chrysargyrum*, jichž zavedení patří sice již do doby Diocletianovy aneb do času nejbližšího, avšak teprve od Constantina dostalo se jim pravého rozšíření a vřadění do soustavy daní. Indikce byla daň, placená ze všeho majetku, i z otrokův a dobytka a k tomu cíli sestavovány jsou každého 15. leta nové listiny odhadné, dle nichž vyměřován obnos daní. *Chrysargyrum* byla daň výdělková, ustanovovaná každým čtvrtým rokem.

Do panování Constantinova náležejí dvě důležité události, totiž vznik arianismu a vývoj mnišstva. Původcem hádek arianských, které hned při počátcích svých svět křesťanský hluboko rozrývaly a staletý rozkol v něm způsobily, jest presbyter alexandrinský Arius. Proti učení katolickému, dle něhož jest Spasitel stejné bytosti a božskosti jako Bůh otec, tvrdil Arius, že syn jest jen tvorem otce a že v bytosti své odvislý jest od něho. Mezi otcem a synem není prý rovnost (*homousitas*), nýbrž jen podobnost (*homoiusitas*). První všeobecný sněm církevní v Niccei (325) odsoudil učení toto, avšak výrokem koncilia žádoucí jednota neobnovena; hádka trvala dále a potomním účastenstvím císařův, z nichž někteří se přidali k straně arianské, vedla k nejhoroznějšímu a nejkrvavějšímu pronásledování.

Nedlouho před smrtí svou Constantin podniknul ještě jeden boj s německými a sarmatskými národy na Dunaji; po dokončení jeho přes 300.000 Vandalův a Sarmatův přijal dílem do provincií, dílem do vojska. — Nejstarší syn jeho Crispus, obžalován byv od druhé manželky císařovy Fausty, odpraven. Při veškeré veliké přízni, jíž se za něho těšilo křesťanství, Constantin pokřtěti se dal předce teprve na smrtelném loži v Nikomedii. — Říši zůstavil třem synům svým, kteří sluli Constantinus, Constantius a Constans.

§ 143. Constantinovi nástupci až ku počátku stěhování národů (337—375).

Synové Constantinovi říši dle vůle otcovy si rozdělili, avšak nešlechtnost a lakomost nedovolovaly jim, aby se v panství svém pokojně udrželi. Po krvavých bojích a mnohých ohavných skutcích Constantius dosáhl samovlády (353—361). Byl horlivý arián

a s neúprosnou zuřivostí pronásledoval biskupy katolické, mezi nimi obzvláště Athanasia. Když bojoval s Peršany, nájezd Alemannův a Frankův do Gallie pohnul jej, aby proti nim vyslal bratrance svého Juliana. Když se tento válkou tam proslavil, řevnivý císař od něho odvolal několik legií, které však, neuposlechnuvše rozkazu jim daného, Juliana prohlásily za císaře. Constantius zemřel na výpravě, podniknuté proti bratranci svému, načež tento všeobecně jest uznán za císaře.

Julian (361—363) dostal přímí Apostata, poněvadž, jakkoli byl vychován u víře křesťanské, později přestoupil k pohanství. Pilné zabývání s literaturou řeckou a zásvěcení do mysterií řeckých způsobilo u něho toto odpadnutí. Nechuť jeho ku křesťanství, dostupující až k nenávisti, jevila se podporováním sekt křesťanských a židův, jakož i odejmutím několika nejdůležitějších výhod, které předchozí císařové byli udělili duchovenstvu křesťanskému. Zároveň hleděl pohanství povznést duchovně i mravně, aby více je učinil působivým k opětnému nabytí ztraceného panství, avšak podniknutí to zpozdilostí svou rovnalo se kleslosti tehdejšího pohanstva. Na výpravě proti Peršanům pronikl až za Eufrat a Tigris, zvítězil u Ktesifontu, ale zemřel na zpátečním pochodu, raněn byv střelou. S ním pohanství pochováno na vždy.

Jovianus (363—364), od vojska zvolený za císaře, byl křesťan a křesťanstvu vrátil dřívější jeho práva. Mír s Peršany vykoupil odstoupením výbojů Diocletianových na levém břehu Tigridu a jedné části Mesopotamie. Po jeho smrti od vojska za císaře prohlášen jest Valentinianus I. (364—375), jenž bratra svého Valenta (364—378) přijal za spoluvladaře. Oba bratři rozdělili se ve správu říše tak, že Valentián přejal země západní, Valens pak východní.

Když Valentinian I. 375 zemřel, následoval po něm syn jeho Gratianus (375—383), jenž bratru svému Valentinianovi II. ponechal panství nad Itálií, Afrikou a Illyrikem. Tak čítala říše římská tři panovníky zároveň. Vpády barbarův zejména do východních provincií, neustále se množíce a vždy nesnadněji bývajíc odráženy, patrným byli znamením nedalekého ztroskotání říše římské. Podnět k nim zavdali Hunnové, kteří vlast svou asijskou opustili a na pochodu svém do Evropy bitvou (375) konec učinili říši, založené od Visigothův u černého moře. Tím počala doba tak zvaného stěhování národův, kterým se poměry státní v Evropě úplně převrátily.

§ 144. Literatura římská od l. 180 po Kr. až do konce čtvrtého století.

Literární práce Římanův od sklonku 2. do konce 4. století rovněž na sobě jeví ráz úpadku, jako veškerý státní život této doby. Jazyk spisovný povážlivou měrou ztrácel dřívější svou správnost a vnikání jazyka obecného (*sermo plebanus*) nemohl již více zamezovati. Plody básnické jeví tolik nedostatku krasochuti, že obzvláštní zmínky nejsou ani hodny. Ve vědách úpadek není tak hluboký; aspoň právnícké práce této doby jsou nejznamenitější ze všech, které vůbec na tomto poli v Římě byly vykonány.

Kdežto práce a studia právnícká již v době archaické dosáhly větší důležitosti a jednotliví Římané již tehdá vyznamenávali se co sběratelé a spisovatelé v oboru tomto, počalo se právnictví za říše císařské čím dále, tím více rozvíjeti, tak že již v druhém století po Kristu vynikali *Salvius Julianus* a *Gajus* jakožto právníci znamenití. Palmy učenosti právnícké později dobyli si především *Aemilius Papinianus*, *Julius Paulus*, *Domitius Ulpianus* a *Herennius Modestinus*. Všickni žili za císaře *Septimia Severa* a po něm. Těmto čtyřem učeným právníkům spolu s *Gajem* dostalo se rozkazy císařskými toho práva, že souhlasné výroky jejich měly moc zákona.

Z dějepiscův zmínky zasluhují tak řečení „*scriptores historiae Augustae*“, kteří psali o pozdější době císařské, pak *Aurelius Victor*, *Eutropius* a *Ammianus Marcellinus* (poslední tři patří do 4. století). Od *Ammiana Marcellina* pochází práce nejlepší; vystoupiv ze služby vojenské, popsal dějiny císařův od *Nervy* až po smrt *Valenta* v 31 knihách, z nichž se prvních třinácte ztratilo. — Jakožto zeměpisec vynikl *Pomponius Mela*, rodilý Španěl, jenž za císaře *Claudia* psal o poloze zeměkoule ve způsobě cesty pobřežní. — Panující filosofií třetího století byl *novoplatonismus*, smíšenina to učení *platonského*, *pythagorejského*, *orientalského* a jiných. Náklonnost k pověře a k mysticismu, tehdá v Římě vzniklá, zjedнала mu četné přívržence. Tvůrcem jeho byl *Ammonius Saccas*, horlivým pak rozšiřovatelem žák jeho *Plotinus* († 270 po Kr.).

D o d a t e k.

§ 145. Vojsko i loďstvo římské.

(*Vojsko pozemní.*) Řím velikosti své nabyt zbraní, neboť řádné zřízení vojska spolu s udatností vojínů zjednávalo mu vítězství i nad nejsilnějším a nejtěžším nepřitelem.

Základem vojska římského byla legie. Původně byla jen jedna, čítajíc 3000 pěších a 300 jízdných. S velikostí říše množil se též počet legií, a šla jich měnila se tím způsobem, že se střídala mezi 4200—6000 muži. Servius Tullius legii dal zařízení, zakládající se na ústavě státní. Nejbohatší občané v sešikování vojska stáli v prvním šiku i byli také nejlépe ozbrojeni. První podstatnou změnu zavedl Camillus, od něhož pochází též pravidelné vyplácení žoldu. Od té doby při vřadování jednotlivcův rozhodovala ne třída, k níž patřil občan, nýbrž především stáří jeho. Vojní každé legie dělili se dle druhu zbraní na čtyři oddělení: 1. hastati (1200 mužův), 2. principes (1200), 3. triarii (600) a 4. velites (1200). První tři oddělení oděna byla těžce, velites lehce. Těžkooděni vojíní rozdělení byli na 10 manipulův, tak že manipulus u hastatův a principův čítal 120 mužův, u triariův 60. Lehkooděnci z počátku přidání byli jen k triariům, později však přidělení jsou ke všem druhům zbraní aneb užíváno jich též samostatně. Jezdectvo každé legie rozděleno bylo na 10 turm. Dvě legie tvořily vojsko konsularské, které čítalo tedy 9000 mužův; pravidelně udržovány čtyři legie. K tomuto vojsku družily se sbory spojencův, kteří ku každé legii stavěli poněkud silnější počet vojska, podobně ozbrojeného a rozděleného. Vojsko, které Římané v zemích mimoitalských sbírali, jakož i sborové spojených s nimi králův sluli vojskem pomocným (*auxilia*).

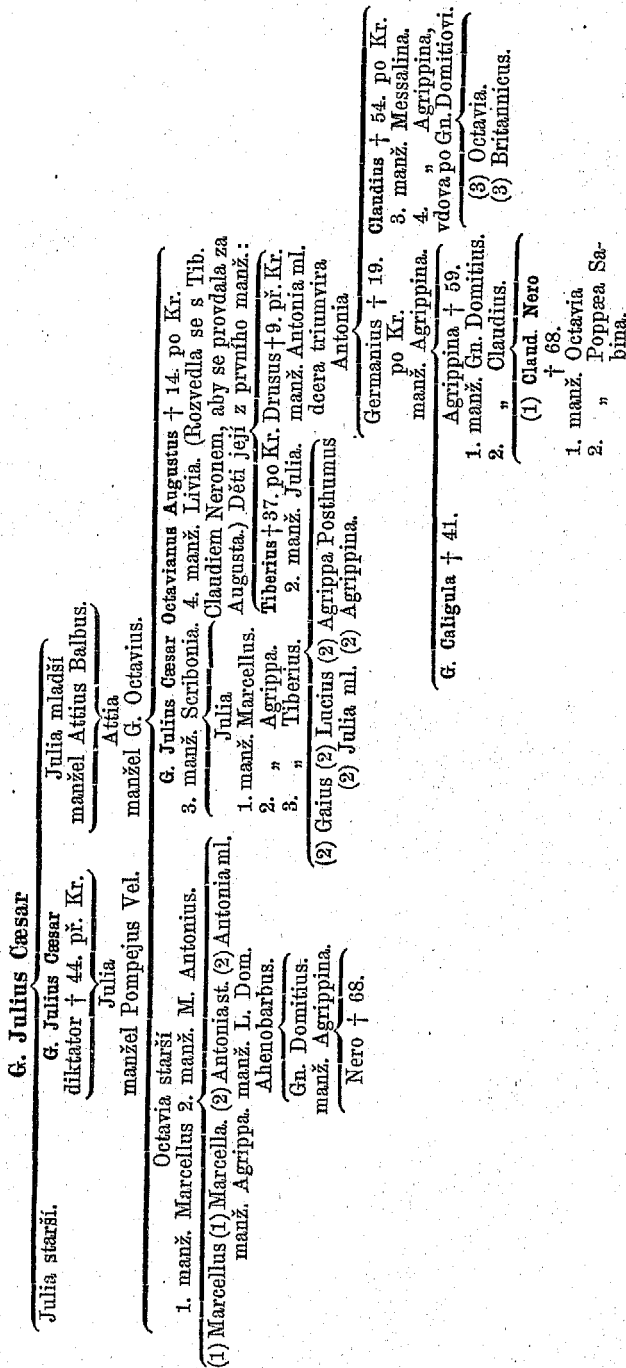
Nejdůležitější změnu ve vojsku římském provedl Marius, k službám vojenským připustiv i proletáře. Legie brzo sestávaly pouze z lidí tohoto druhu a z propuštěncův, kdežto zámožní všemožně se vyhýbali službě té, jakožto obtížnému břemenu. Od té doby všichni vojáci jedné legie, do které rozdělení byli také spojenci, stejně byli ozbrojeni, a tím zmizel rozdíl mezi hastaty, principy a t. d. Jen vojsko pomocné zůstávalo v dřívějším svém odloučení od vojska ostatního. Jízda brána bývala z provincialů, nikoliv z Itálie. Legie od té doby rozdělena bývala na 10 kohort.

Nová a důležitá změna ve vojenství udála se zavedením císařství. Až potud bývalo zásadou, že se vojsko po každé válce propouštělo; proto v Itálii, kde nebylo války, nesmělo býti stálého vojska, nýbrž jen ve provinciích. Od časův Augustových však Římané měli stálé vojsko. Přední v něm byly kohorty praetoriánské, jsouce buď osobní stráží císařovou, buď posádkou v Itálii; užívaly postavení svého ve středu říše k tomu, aby rozhodovaly při obsazování trůnu.

Počet legií v rozličných dobách velice byl rozličný i měnil se dle důležitosti válek, od Římanův podnikaných. V druhé válce punské v poli stálo 22 legií zároveň. S rozšiřováním říše vzrůstal jich počet stejnou měrou; před bitvou u Actia bylo 45 legií. Za císařův obnášel počet legií obyčejně 30, avšak brzo jich přibývalo, brzo ubývalo.

(*Loďstvo*). Římané nikdy nebyli mocí námořskou v tom smyslu jako Atheňané nebo Karthagiňští. Koráby válečné stavěti začali teprv za první války punské, když je k tomu donutil boj s Karthagiňany. Po přemožení Karthaginy však loďstvo zanedbali a obnovili je opět částečně teprv za války proti Antiochovi III. syrskému; z části používali loďstva spojených s nimi Rhodských. Pak znovu je zapustivše, podporovali tím neobyčejný vývoj mořského loupežnictví, až pak Pompejus vystavěním nového loďstva obnovil námořské panství republiky. Za císařův loďstvu věnována větší pozornost; Augustus vypravil troja loďstvo, jemuž stálé stanice vykázal v Ravenné, Misenu a ve Forum Julii (Frejus ve Francii). Moc námořská odtud byla vždy v dobrém stavu.

Rodokmen domu julsko-claudiovského.

- 407 Bitva u Notia.
406 Bitva u Arginus.
405 Porážka Atheňanův u *Aigospotamův*. *Lysandros*.
404 *Dobytí Athen*. Třicet tyrannův.
403 Svržení 30 tyrannův. *Thrasymbulos*.
401 Bitva u Kunaxy. *Kyros mladší*.
399 *Sokrates †*.
395 Porážka Spartanův u Haliartu. *Lysandros †*.
394 Bitva u Knidu. Vítězství Spartanův u Koroneie. *Agesilaos*.
389 Římané nad *Allii* poraženi od Gallův.
387 Mír Antalkidův.
383 Přepadnutí hradu thebanského od Spartanův.
371 Bitva u *Leukter*. *Epameinondas* a *Pelopidas*.
366 Připuštění *plebejův ke konsulatu*. Zákon pozemkový. Zřízení praetury.
364 *Pelopidas* padl u *Kynoskefal*.
362 Bitva u *Mantineie*.
359—336 *Filipp makedonský*.
357—355 Válka spojencův s Athenami.
356 První válka sytá čili fokidská.
346 *Filipp makedonský* ve spolku amfiktyonském.
342 *První válka samnitská*.
340—337 Válka s Latiny.
338 Bitva u *Chaironeie*. Záhuba Řecka.

III. Od Alexandra Velikého až k válkám punským (336—264).

- 336—330 *Dareios III. Kodomannos*.
336—323 *Alexandros Veliký*.
334 Alexandrova výprava proti říši perské. Bitva nad Granikem.
333 Bitva u Issu.
331 Bitva u Arbely a Gaugamely.
330 *Dareios* zavražděn od *Bessa*.
327 *Alexandros* v Indii.
325—304 *Druhá válka samnitská*.
323—322 Válka lamijská.
323 *Ptolemaios Lagi*, místopředseda egyptský po smrti Alexandrově, založil později samostatnou říši, za něho a dvou jeho prvních nástupcův rychle zkvétající.
321 Římané v soutěskách kaudinských.
312 Bitva u Gazy.
312—64 Říše syrská založena od *Seleuka Nikatora* (312—281).
301 Bitva u Ipsu.
298—290 *Třetí válka samnitská*.
284—246 *Ptolemaios* Filadelfos.
282—272 Válka Římanův s Tarentem a s *Pyrrhem* epirským.
280 *Pyrrhus* zvítězil nad Římany u Herakleie.
280 Vpád Gallův do Řecka a do Makedonie.

- 280 Založení spolku aitolského a obnovení spolku achaiského.
279 Pyrrhus porazil Římany u Askula.
278—240 Antigonos Gonatas, král makedonský.

IV. Od válek punských až po samovládu Octaviana Augusta (264—30 před Kr.).

- 264—146 *Doba válek punských.*
264—241 *První válka punská.*
260 Námořské vítězství Římanův u Myl.
256 Vítězství Římanův u Eknomu.
256 Regulus v Africe.
255 Regulus u Tuneta poražen a jat.
251 Aratos sikyonský.
250 Založení říše parthské.
250 Vítězství Římanův u Panormu.
249 Porážka Římanův u Drepana.
246—221 Ptolemaios Euergetes.
241 (?) Změna ústavy centuriatní ve smyslu demokratickém.
241 Vítězství Římanův u ostrovů aegatských.
238 Římané nabyli Sardinie.
235—220 Kleomenes III.
229—228 Válka Římanův s Illyry.
225—218 Válka Římanův s Gally předalpskými.
224—187 Antiochos Veliký v Syrii.
222 Bitva u Sellasie.
222 Vítězství Římanův u Clastidia.
218—201 *Druhá válka punská.*
218 Hannibalův přechod přes Alpy.
218 Bitva jízdecká nad Ticinem. Bitva nad Trebií.
217 Hannibalovo vítězství u jezera *trasimenského*.
216 Hannibalovo vítězství u *Canen*.
215 Hannibalova porážka u Noly.
212 Římané dobyli Syrakus.
207 Hasdrubalova porážka nad Metaurem.
203 Palestina, dříve provincie egyptská, od l. 203 pod panstvím syrským.
202 Hannibal u *Zamy* poražen.
200—197 První válka Makedonie s Římem.
197 Bitva u Kynoskefal.
192—190 Antiochos válčí s Římany.
190 Bitva u *Myonnesu* a u *Magnesie*.
183 † Hannibal, † Scipio Africanus Major, † Filopoimen.
180 Lex annalis ustanovila stáří kandidátův úřadův státních.
171—168 Druhá válka Makedonie s Římem.
168 Bitva u Pydny.
167 Osvobození Jerusalema od jařma syrského.
153—133 Válka lusitanská a numantinská.
149—146 *Třetí válka punská.*

- 148 Makedonie provincií římskou.
 146 Zboření *Karthaginy*.
 146 Podmanění *Řecka*.
 135—132 První válka s otroky.
 133 Vyvrácení Numantie.
 133 Pozemkový zákon Tib. Sempronia Graccha.
 123 Opravné návrhy Gaia Sempronia Graccha.
 113—101 Válka s Cimbrý a Teutony.
 112—106 Válka *jugurthinská*.
 104—101 *Marius*, čtyřikrát jsa konsulem, zvítězil nad Teutony u Aquæ Sextiæ (102) a nad Cimbrý u Vercell (101).
 91—88 Válka se spojenci.
 88—82 První *válka občanská* mezi Mariem a Sullou.
 88—84 První válka s *Mithridatem*, jenž od Sully poražen u *Chai-ronieie* (86) a *Orchomenu* (85).
 83—81 Druhá válka s Mithridatem.
 82 Bitva u brány collinské. Sulla vítězně vešel do Říma.
 82—79 *Sullova diktatura*.
 81—72 Válka se Sertoriem.
 78—67 Válka s loupežníky námořskými. *Pompejus* dostal velení ve válce s loupežníky mořskými (67).
 74—64 Třetí válka s Mithridátem. Dokončili ji Lucullus a Pompejus.
 73—71 Válka s gladiatory a otroky pod Spartacem.
 70 Zrušení Sullových změn v ústavě.
 63—62 *Spiknutí Catilinovo*.
 60 *První triumvirát*. *Pompejus*, *Crassus* a *Cæsar*.
 58—51 *Cæsar* dobyl *Gallie*.
 53 Bitva u *Carrh*.
 52 Pompejus samojediným konsulem.
 49—48 Druhá *válka občanská* mezi Pompejem a Cæsarem.
 48 Bitva u *Farsalu*.
 46 Bitva u Thapsu.
 45 Bitva u Mundy. Záhuba strany pompejanské.
 45—44 *Cæsar samovládce*.
 44 *Cæsar* padl *úkladnou vraždou*.
 43 *Druhý triumvirát* smluven *Octavianem*, *Antoniem* a *Lepidem*.
 Proskripce. Smrt Ciceronova.
 42 Záhuba strany optimátův ve dvojité bitvě u *Filipp*.
 31 Bitva u *Actia*.
 30 Octavianus samojediným pánem říše římské.

V. Od Augusta až po stěhování národův (30 před Kr. až 375 po Kr.).

- 30 př. Kr. — 375 po Kr. *Římská říše císařstvím*.
 30 př. Kr. 14 po Kr. Octavianus Augustus.
 4—7 př. Kr. *Narození Páně*.
 9 po Kr. Zničení vojska římského v lese teutoburském.

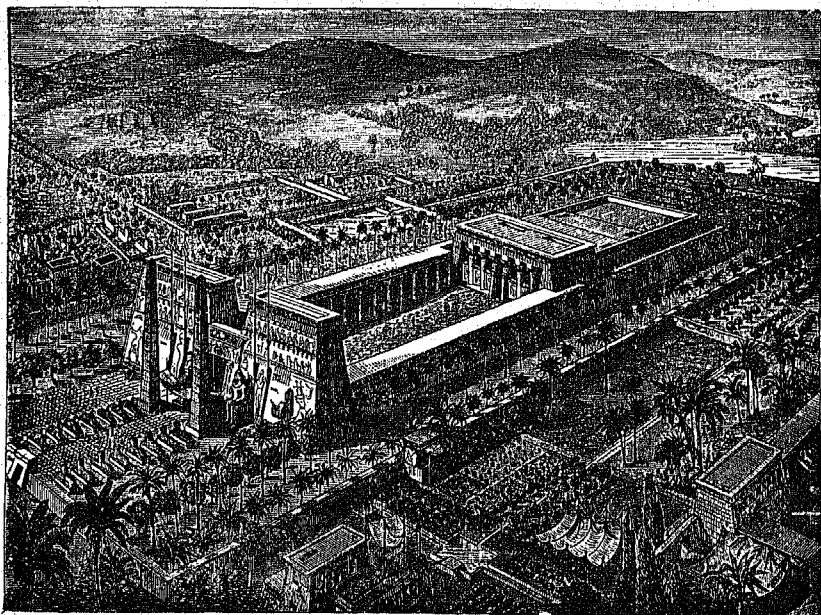
- 14—37 *Tiberius*.
37—41 *Caligula*.
41—54 *Claudius*.
54—68 *Nero*. První pronásledování křesťanův.
68—69 *Galba*, *Otho*, *Vitellius*.
69—96 *Flaviovcí*.
69—70 Povstání Batavův za *Claudia Civila*.
70 Zboření *Jerusalem* od *Tita*.
96—98 *Nerva*.
98—117 *Trajan*. Dobyť Dacie, Armenie, Mesopotamie, Assyrie a Nubie. Největší objem říše římské.
117—138 *Hadrianus*.
132—135 Zbouření Židův.
138—161 *Antoninus Pius*.
161—180 *Marcus Aurelius* a *Verus* (161—169). Válka s Quady a Markomany.
180—284 Doba panství praetorianův.
180—192 *Commodus*.
193 *Pertinax* (panoval 87 dní).
193 Praetoriané trůn císařský dražbou přiřknuli *Didiu Julianovi*.
193—211 *Septimius Severus*.
211—217 *Bassianus Caracalla*.
217—218 *Macrinus*.
218—222 *Heliogabalus*.
222—235 *Alexander Severus*.
226 Založení říše novoperské.
249—251 *Decius*.
260—268 30 tyrannův.
268—270 *Claudius*.
270—275 *Aurelianus* obnovitelem říše římské. *Zenobia*, královna palmyrská.
284—305 *Diocletianus* zvolil druhého císaře a dva cesary za pomocníky u vládě.
308 Šest císařův zápasí o panství.
313 *Licinius* a *Constantinus* vydali edikt milanský, dovolující veřejné vyznávání náboženství křesťanského.
324—337 *Constantinus* samovládcem. Křesťanství stalo se náboženstvím státním. Nové rozdělení říše.
325 První sněm církevní v *Nicæi*. Učení *Ariovo* jest odsouzeno.
337—361 Ze tří synů *Constantinových* posléze *Constantius* zmocnil se celé říše.
361—363 *Julianus Apostata* (Odpadlík).
364—378 *Valentinianus* († 375) a *Valens*.
375 Počátek stěhování národův.

O B R A Z Y

k objasnění starověké vzdělanosti.

A) Aegypt.

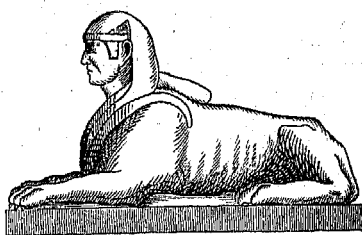
Velikolepost staveb aegyptských jeví se především v zakládání chrámův. Odkazující k tomu, co v dějinách aegyptských řečeno bylo o velikosti a spů-

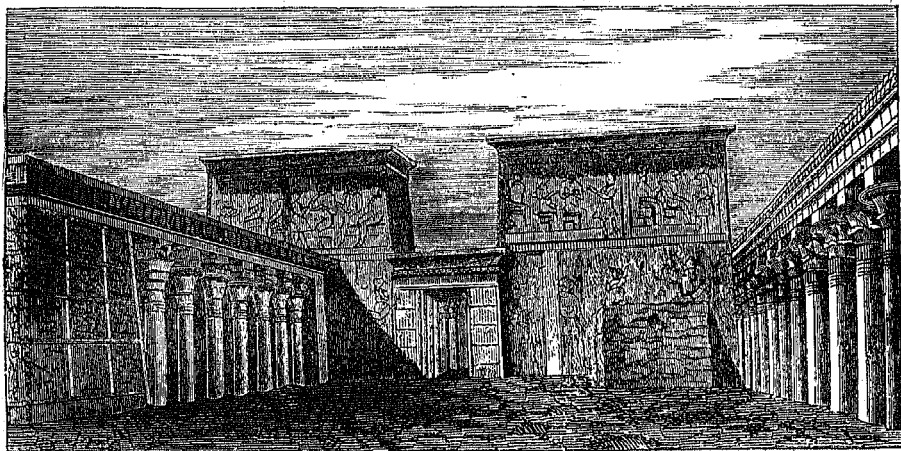
Obr. 1. Chrám aegyptský.

sobu chrámův, podáváme zde několik obrazův k lepšímu objasnění aegyptského stavitelství. Na obr. 1. spatřuje se nárys obyčejného chrámu aegyptského. Vysoké

zdi obstupují budovu ze všech stran; skrz ně a skrz širokou aleji, sfingami (obr. 2.) ozdobenou, přišlo se k pylonnům. Jsou to pyramidální přístavky, kterými se vejde do nádvoří, řadami sloupův obroubeného (obr. 3.). U mno-

Obr. 2. Sfinx.

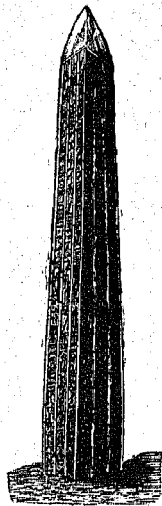

Obr. 3. Pylony, vedoucí do nádvoří chrámového.

hých chrámův byly dva pylony a dvojité nádvoří. Teprv ku konci vstoupilo se do vlastní budovy chrámové, velikými deskami kamennými kryté. Chrámy ozdobeny byly nejen sfingami, ale i obrovskými sochami králův (obr. 4.) a obelisky (obr. 5). Co jsou obelisky, zevrubně vyloženo jest na str. 38. Sloupy (t. j. prostě stojící podpory střech), u Aegyptanův byly dvojího způsobu.

Obr. 4. Aeg. socha krále.

Obr. 5. Obelisk.

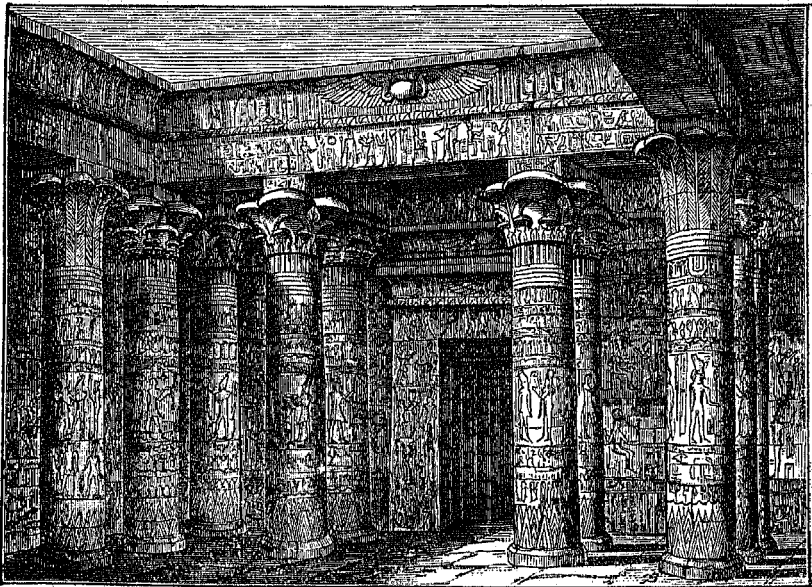

Obr. 6.
Sloup lotosový.

Obr. 7.
Sloup palmový.

Jedny (obr. 6.) původně měly podobu čtyř dohromady spojených lodýh lotosových, jichž vršky tvořily hlavici; později sloupy lotosové velmi skvěle vyzdobovány. Druhý způsob sloupův byl sloup palmový (obr. 7.); původně nebyl než okrouhlý peň s osmi lehce ků předu zahnutými listy palmovými, na nichž spočívalo kostkované břevnoví. I tento druh sloupův později zdokonalen hojným okrašlováním. Obr. 8. představuje dvojitou řadu sloupův, malbami ozdobených, any obrubují vnitřek nádvoří chrámového. Nejen sloupy, nýbrž i stěny chrámův egyptských malbami takofka bývaly posety. Obzvláště pamětihodné jsou obrazy, okolo nichž stěna poněkud jest vyhloubena, tak že tím nabývají podobu skulptur. Jsou to tak zvané vypukliny či reliefy. Takový obraz

Obr. 8. Sloupení egyptského nádvoří chrámového.

představující krále Setha I, an vítězí nad nepřátely, vypočten jest pod č. 9. Písmo na hořejší části obrazu vzorkem jest hieroglyfův egyptských.

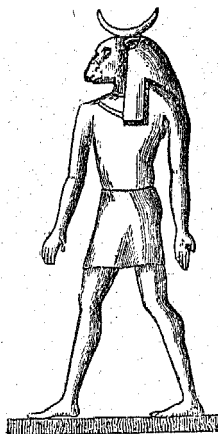

Obr. 9. Aegyptská vypuklina.

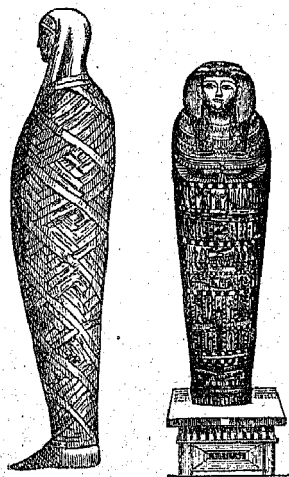
Kdežto Řekové bohy své vždy vyobrazovali co idealy krásy lidské, Aegyptané bohům svým dávali tvary nejen lidské, ale nezřídka fantastické. Obr. 10 představuje sochu bohyně Isis, obr. 11 boha Osira v podobě býčí. — Aegyptské mumie spatřují se na obr. 12 a 13; obr. 12 ukazuje mumii v zaoblení vnitřním, obr. 13 pak v obvazcích zevnějších.

Obr. 10. Isis.

Obr. 11. Osiris.

Obr. 12. a 13. Mumie.

Do Aethiopie, jižněji ležící, vzdělanost dostala se z Aegypta. Na č. 14. vyobrazeny jsou kroje aethiopské.

Obr. 14. Kroje aethiopské.

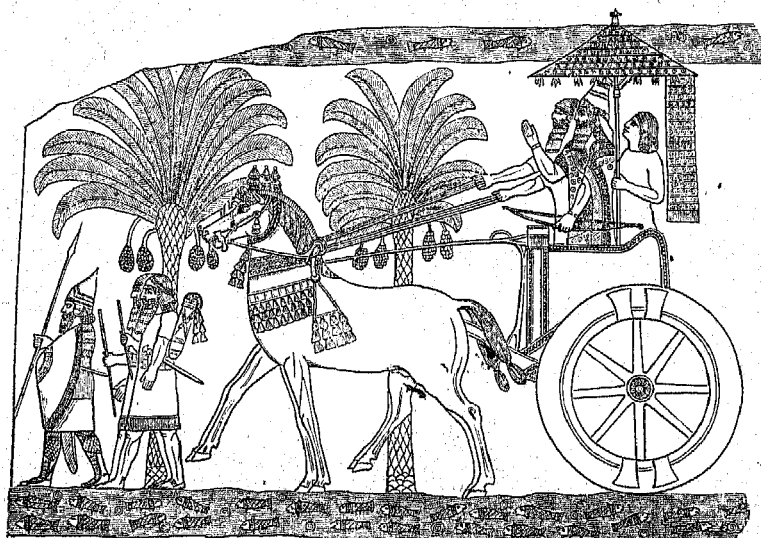
B) Babylonie a Assyrie.

Vypouklé obrazy na deskách alabastrových a sádrových, jež nalezeny byly v zříceninách ninivských, hojně nám podávají zprávy o životě Assyřův a Babyloncův. Obr. 15 představuje krále v nádherném jejich oděvu; skládal se

Obr. 15. Králové assyrští.

z dlouhého šatu spodního, splývajícího až po kotníky a skvostným způsobem obroubeného, a z nádhernějšího ještě oděvu svrchního. Starší až příliš bohatý skvost, jaký se spatřuje na obr. 15. a, později ustoupil ozdobě prostší; šat pokrýván totiž hvězdami zlatými. Na hlavě nosili vysoký nálevkovitý klobouk, z látek zdělaný, jehož ostře zakončený vrch jednou nebo dvakrát zahnut byl do dolejší části, tak že vyčníval jen nejvyšším cípem. Klobouk ten ozdoben býval dlouhými dolů svislými stužkami. Všecky obrazy ukazují, jak Assyrové i Babyloňané velice pečlivě si pořádali vlasy; česali je k temeni hlavy a tam je upravovali v mnohé malé prstence, vedle sebe a nad sebou seřazené. Vous rovněž nad rtoma a na tvářích uspořádán byl v kudrlinky, pod bradou však pleten a kadeřen.

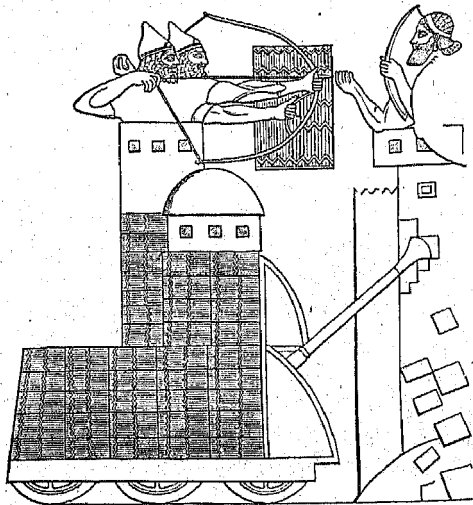
Obr. 16. Král se z boje vrací na voze.

Z následujících obrazů vysvitá, jak zařízeno bylo válečnictví Assyřův. Obr. 16. představuje krále, an se na válečném voze vrací z bitvy; před vozem kráčeji bojovníci. Na obr. 17. vypoodobněny jsou rozličné vojenské kroje assyrské.

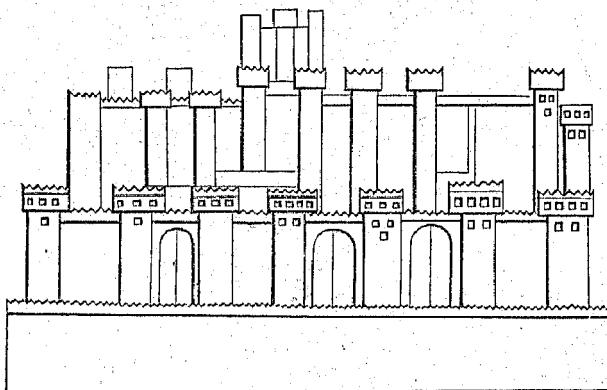
Obr. 17. Vojenské kroje assyrské.

Na *a* a *b* shledává se, že některá oddělení oděna byla jen krátkou zástěrou; byli to lehkooděnci. Jiné sbory měly dlouhý nebo krátký spodní šat, nad nímž se nosilo brnění (ku př. *d*); jiní opatřeni byli již nohavícemi a škorněmi (*f*). Ozbrojeni bývali buď okrouhlým štítem, kopím a přílbou, buď lukem a mečem. Kromě pěchoty bylo i jezdeckvo a bojovníci na vozích.

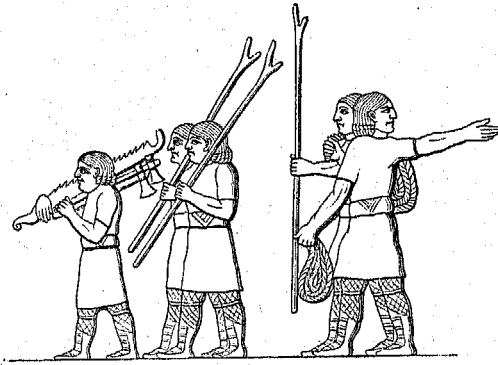
Obr. 18. Bojovníci assyrští dobývají nějaké pevnosti z pohyblivé věže.

Obr. 18. předvádí bojovníky assyrské, jak z pohyblivé věže útok činí na nějaké opevněné město; obr. 19. znázorňuje způsob opevnění, u Assyřův obvyklý.

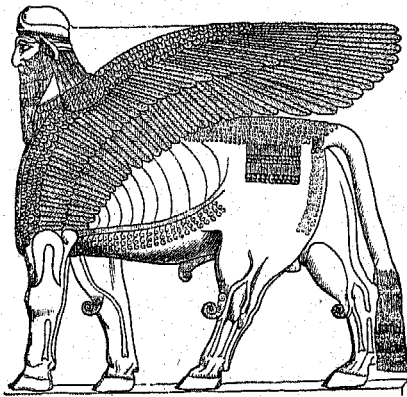
Obr. 19. Opevnění assyrské.

Obr. 20. představuje dělníky assyrské, ježto nesou rozličné nástroje.

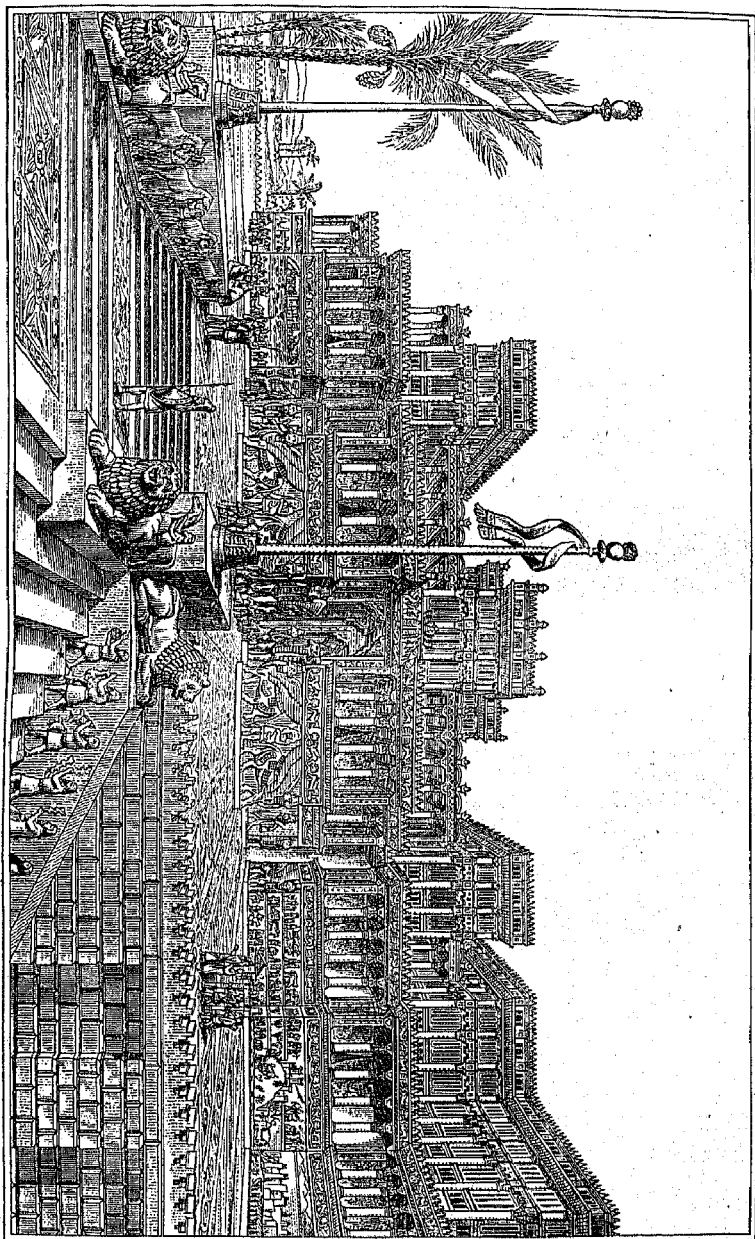
Obr. 20. Dělníci assyrští s nástroji svými.

O uměleckých pracech Assyřův svědčí zříceniny, zachované na blízku Mosulu, nepochybně na místě starého Ninive, vystaveného ku konci 12. století před Kr. Stavby jsou ohromné, avšak umělecká stránka jejich zůstala na stupni dosti primitivním. Stěny zvenčí i uvnitř pokryty jsou sovkulturami. Na obr. 21. vypočobněna jest fantastická postava, jakéž stály u vchodův paláce královského. Jsou to obrovští, asi 4 metry vysokí strážcové vchodův s paznehty býčímí, tělem lvím, křídly ptačími a vousatou hlavou lidskou; ostrými rysy vy-

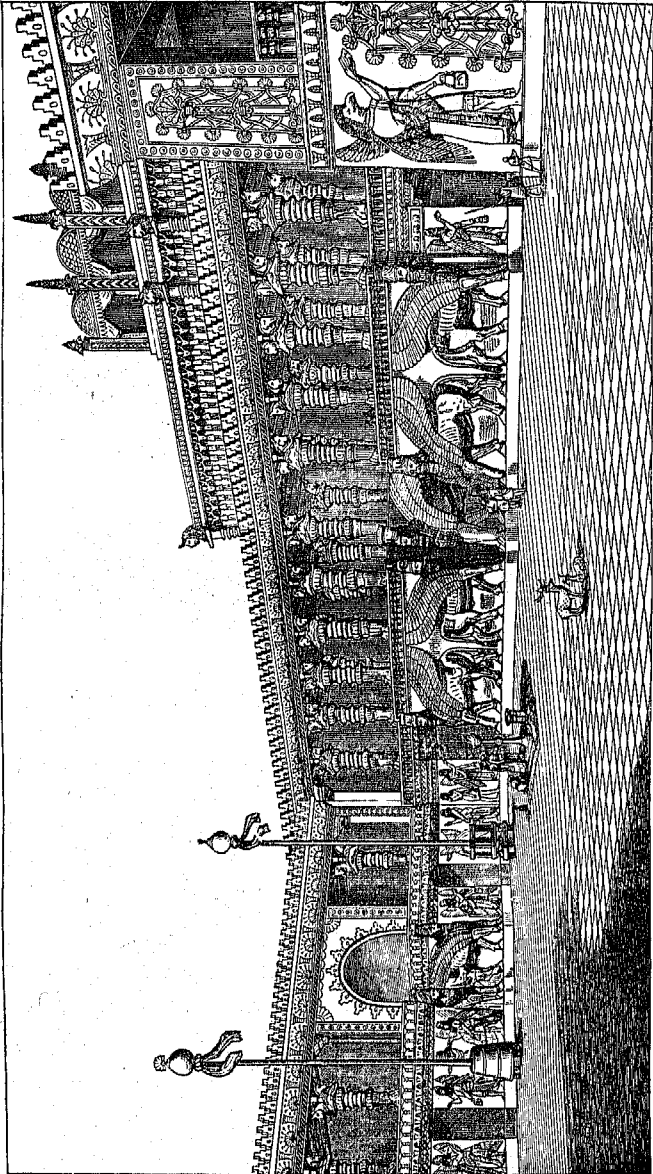
Obr. 21. Postava u vchodu paláce královského.

poukle vystupují ze stěny. Obr. 22. podává pohled na palác Sennacheribův, na půdě starého Ninive (v Kujundžiku) vykopaný, asi v té podobě, jak

Obr. 22. Sennacheribův palác v Kujundžiku.

vypadal původně. Obr. 23. poskytuje pohled do dvoru Sargonova paláce v Chorsabadu (taktéž na půdě starého Ninive), týmž způsobem doplněný.

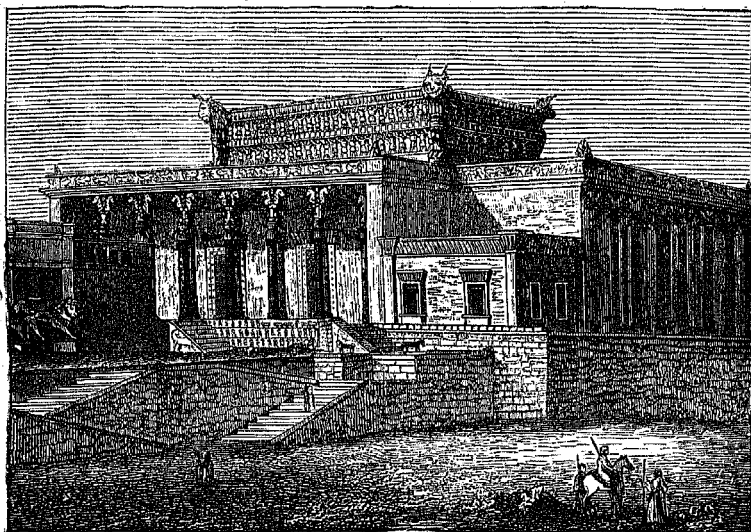
Obr. 23. Sargonův palác v Chorsabadu.

Vzorek písma klínového, které bylo zvláštností Assyřův, podán na obr. 24.; znaménka v tomto sestavení značí jméno Sennacherib.

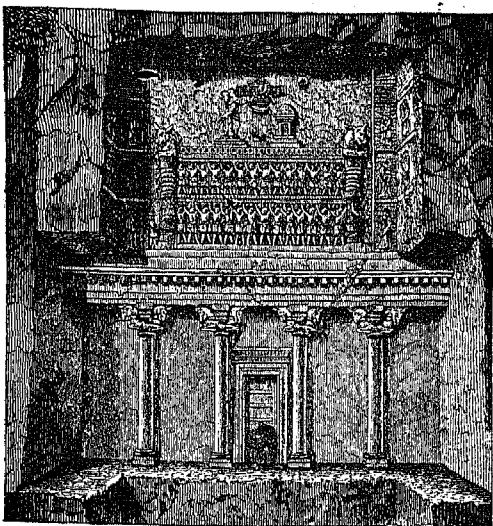
Obr. 24. Písmo assyrské.

C) P e r s i e .

Obr. 25. Pohled na síň Xerxovu v Persepoli.

O umění perském nějakého světla podávají zříceniny Persepole a zachované tam slavné hrobky královské. Obr. 25. představuje opravený nárys síně Xerxovy, obr. 26. hrobku královskou. Hrobky, vytesány jsou do skal, byly nepřístupny, neboť přijít se k nim mohlo jen zhora na místech skrytých. Hlavice sloupův skládají se z dvou býkův, hřbety se stýkajících. Nad sloupy vytesána jest stavba jakási, trůnu ne podobná, a na ní postava krále, obětujícího před ohněm oltářním; nad ní vznáší se ochranný královův duch. Z někdejších nádherných budov persepolských zbývají nyní jen sutiny, sloupy mramorové, skvostné brány, schody a t. d. Vystavění jejich náleží do doby Dareia I. a Xerxa I.

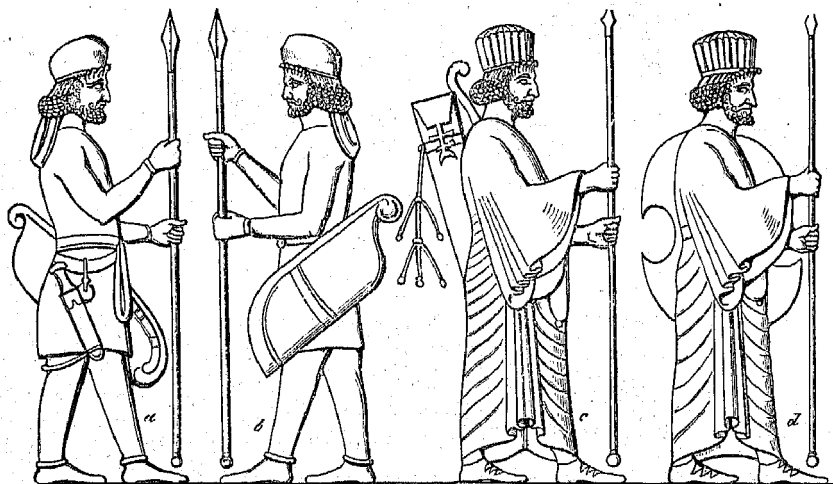
Obr. 26. Perská hrobka královská.

Četné vypouklé skulptury na zachovaných památkách stavitelských především věnovány jsou oslavě důstojnosti královské; nejsou nikterak kronikářským vypočtením příběhův historických, nýbrž jen všeobecně předvádějí nádheru dvora královského, družiny ozbrojených stráží dvorských, slavnostní průvody cizích vyslancův a t. d. Obr. 27. dle takového reliéfu představuje krále, an

Obr. 27. Obraz krále perského.

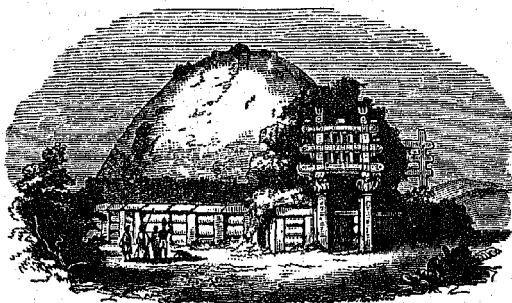
sedí na trůně, žezlo máje v ruce; za ním stojí jeden muž z komonstva jeho. Obr. 28. uvádí podoby vojínův tělesné stráže, slavných to „nesmrtelníkův.“

Obr. 28. Královská tělesná stráž tak řečených „nesmrtelníkův.“

D) I n d i e.

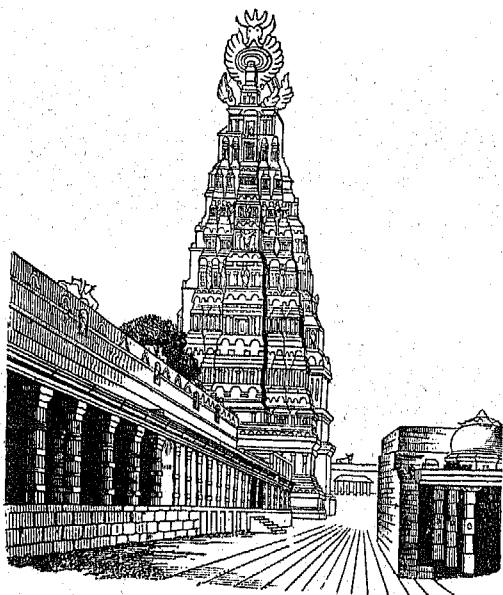
Nejstarší památky umění indického jsou stupy, které král Asoka ok. 250 před Kr. postavil na památku vítězného šíření se buddhismu. Od něho pochází prý i buddhistický způsob stavby chrámův, jenž se jeví v tak zvaných stupách (či topech). Asoka totiž rozdělil prý tělesné pozůstatky Buddhy na 84.000 částek i rozeslal je do všech měst říše své a nad nimi zříditi dal stupy (obr. 29.). Jakkoli vyprávka ta jest přehnaná, předce z ní souditi sluší,

Obr. 29. Indická stupa (či tope.)

že stavitelství tehdá již se bylo dosti vyvinulo. Stupa zde vyobrazená jest 18 metrův zvýší, v průměru má u základův 38 metrův a zdvihá se co jednoduchá kupole v několika stupních. Asi 3 metry od zdí svých obstoupena jest kolkolem ohradou kamennou, skrz niž vedou čtyři brány přes 6 metrův vysoké.

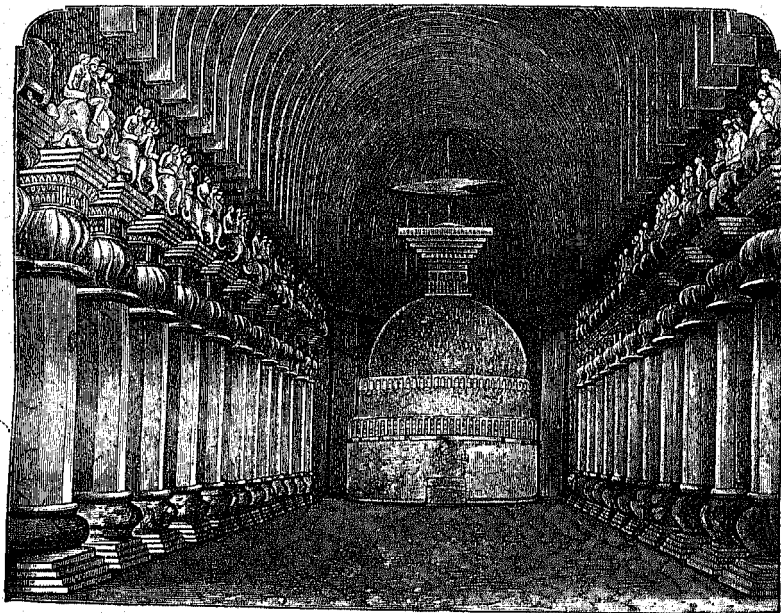
Přivrženci brahmanismu následovali příkladu, v stavbě chrámův daného od buddhistův, avšak předstihli je velikostí budov svých a jejich ozdobením. Chrámy, vystavěné od brahmanův, slovou pagody. Ty, které se zachovaly,

Obr. 30. Pagoda v Maduře.

náleží již do středověku. Jsou to na mnoze veliká skupení budov, obkličenyh jedním nebo několika dvory a ohraženýh zdmi, jež nezřídka opatřeny jsou věžemi. V takovýh skupení jsou kromě chrámův hlavních a vedlejších i kaple, komnaty pro poutníky, síně sloupové, gallerie, vodojemy k čištění a t. d. Obr. 30. ukazuje hlavní budovu pagody madurské. Vypíná se o 12 patrech, asi 50 metrův vysoko. Pyramida pokryta jest nesčíslnými skulpturami, které, spolu s vlnitými střechami, dojem neklidu a přeplnění zvyšují až k nevíře.

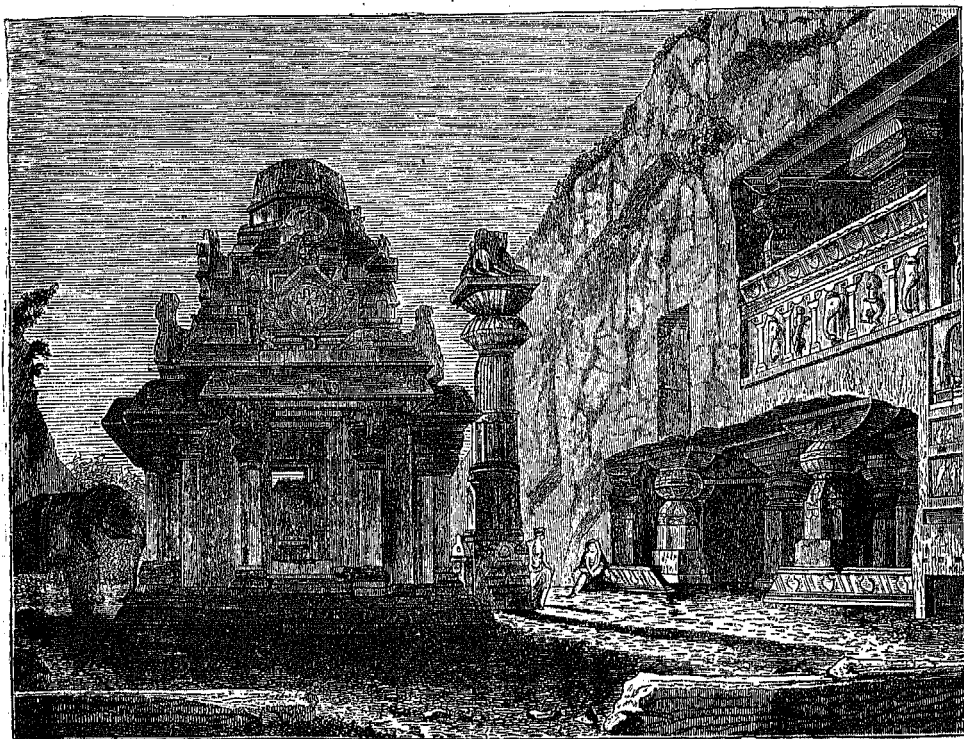
Vedle stup a pagod nalezají se v Indii četné chrámy, vtesané do skal. Zdá se, že i ty jsou původu buddhistického. Obr. 31. podává pohled do vnitřa takového chrámu jeskyňového v Karli, jehož stavba pochází asi z l. 78 před Kr. Brahmské chrámy jeskyňové vyznamenávají se větším bohatstvím ozdob plastických. Nejznamenitější chrámy toho druhu nalezají se v severních skalných hřbetech pohoří ghatského, kteréž omezuje poloostrov Dekhan, pak na ostrovech Elefantě a Salsettě, nejvíce v blízkém okolí Bombaye. Mezi nimi objemem a rozsahem první místo zaujímají stavby, jež obyčejně se nazývají

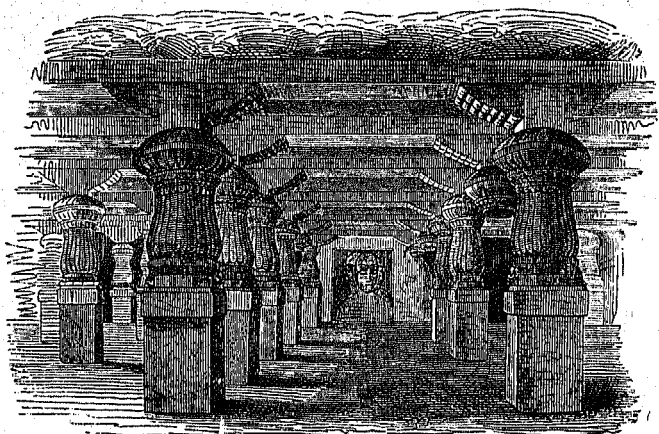
Obr. 31. Pohled na vnitřek chrámu v Karli.

vají dle sousední vsi Ellory. Tam se granitovým pohořím tvoří jakýsi velice prostorný polokruh. Ohromná skaliska, která mají objem jako nějaké veliké město, veskrze jsou prodlabána, a chrámy vtesány jsou do nich nezřídka v několika patrech nad sebou. Často svrchní část skal zcela jest odňata, tak že chrám z hor vytesaný volně vystupuje na světlo denní a na venek se otvírá. Od jednotlivých samostatných chrámův k odkrytému a o samotě stojícímu hlavnímu chrámu vedou kamenné mosty; nesčíslné schody a průplavy, vesměs do skal vtesané, vespolek spojují tyto předsíně, chodby, gallerie, hlavní a vedlejší chrámy, obrazárny a vodojemy, tak že celek jako zkamenělá nějaká hádanka mate oko

i ducha. Obr. 32. ukazuje zevnějšek chrámu Indrova v Elloře, obr. 33. pak vnitřek jeho.

Obr. 32. Chrám Indry v Elloře.

Obr. 33. Vnitro chrámu Indrova.

O fantastických postavách bohův indických pojem dávají obrazy následující. Na obr. 34. představen jest Trimurti, na obr. 35. Višnu jakožto poloryba, na obr. 36. Siva.

Obr. 34. Trimurti.

Obr. 35. Višnu.

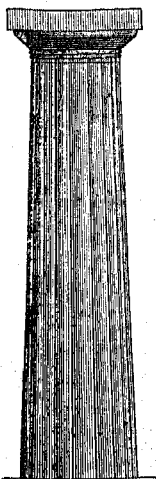

Obr. 36. Šiva.

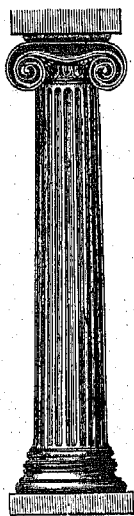
E) Ř e c k o.

1. Stavitelství.

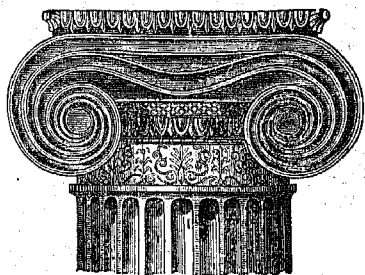
Řekové od prostých čtyřhranných domův s hladkými stěnami zne-
náhla postupovali k skvělým svým stavbám chrámovým. Krása chrámův
v poměru k stavbám prostým zakládala se především v užívání sloupův.
Rozmanitým okrášlováním sloupův vyvinuly se u Řekův tři slohy, doraský,
ionský a korintský. Na obr. 37. vypočten jest sloup doraský; dělí se
na dvě části, na dřík a na hlavici. Dřík dole je širší, dáleji nahoru se
ztenějuje a ozdoben jest po délce rovnoběžnými žlábkami. Na dříku co část
druhá spočívá hlavice. Obr. 38. zřetelně znázorňuje hlavici. Obr. 39. představuje
sloup ionský; je štíhlejší než doraský, a výška jeho rovná se obyčejně osmi
spodním průměrům, kdežto sloup doraský zvýší jest sotva čtyř nebo pět
spodních průměrův. U sloupu ionského se kromě toho k dříku a k hlavici,
bohatěji ozdobené, druží ještě i patice (basis). Korintský sloup liší se od
ionského jen bohatší ozdobou hlavice, jakož poznati lze z obr. 41.

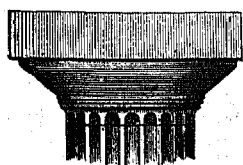
Obr. 37. Sloup dorský.

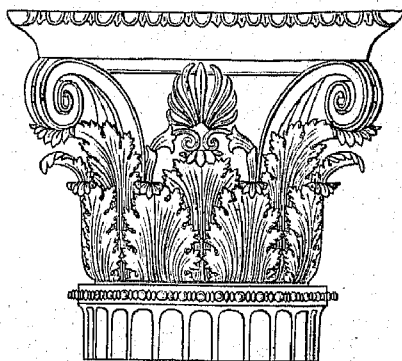
Obr. 39.
Sloup ionský.

Obr. 40. Hlavice ionská.

Obr. 38. Hlavice dorská.

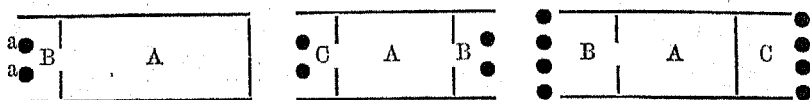

Obr. 41. Hlavice korinthská.

Se stavbami chrámovými sloupy původně spojovány tím způsobem, že přední stěna budovy, obyčejně čtyřhranná, nahrazena byla řadou sloupův. Aby však chrám nezůstal docela otevřený, u vnitř vystavěna byla příčná zeď, uzavírající prostor, v němž chován byl obraz boha nebo bohyně. Prostor ten slul naos (u Římanův cella); otevřená předsíň s řadou sloupův nazývána pronaos. Obr. 42. podává půdorys chrámu takového. Když se projde mezi sloupy *aa*, přijde se do předchrámi (pronaos) *B*, z něhož se dveřmi vejde do svatyně *A* (naos).

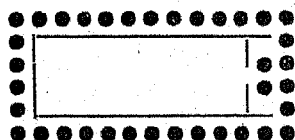
K vůli souměrnosti později chrám rozšiřován býval k zadu. Přední vchod ozdoben byl sloupy, a sloupy přidány i v zadní části chrámu, jehož zdi k tomu cíli prodlouženy. Obr. 43. představuje půdorys chrámu takto rozšířeného. *C* je pronaos, *A* naos čili cella pro obraz božstva, *B* pak nově připojená komnata zadní, kteráž u Řekův slula opisthodomos, u Římanův posticum. U mnohých chrámův nalezá se opisthodomos za cellou co prostor docela

uzavřený, za kterým pak ještě byla otevřená zadní síň. Pronaos a opisthodomos sloužily k uschování posvátných náradí a byly sice mřížemi zavřeny, ale jinak oku přístupny.

Obr. 42.—44. Půdorysy chrámů řeckých.

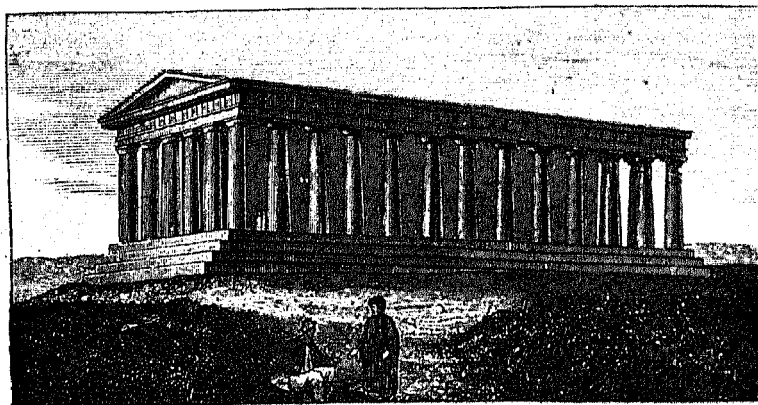
Na tomto upotřebení sloupův Řekové nepřestali. Brzo nechali sloupy volně vystoupiti do popředí a již je neuzavírali, jako prvě, zdmi postranními. Půdorys takového chrámu nabyl nyní podoby, jaká jest na obr. 44. Rozdělení chrámu zůstalo totéž a střecha stejně se opírala o sloupy přední i zadní. Nejúplněji však užito

Obr. 45.

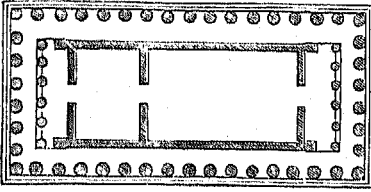
Půdorys chrámů Theseova.

sloupy přední i zadní. Nejúplněji však užito sloupy, když jimi obrouben celý chrám, což se dále při nádherných stavbách za dob rozkvětu hellenského. Při tom možným byl rozličný způsob seřazení sloupův. Obr. 45. podává půdorys takového sloupy obroubeného chrámu a sice chrámu Theseova v Athenách; na obr. 46. spatřuje se pohled naň ze strany západní.

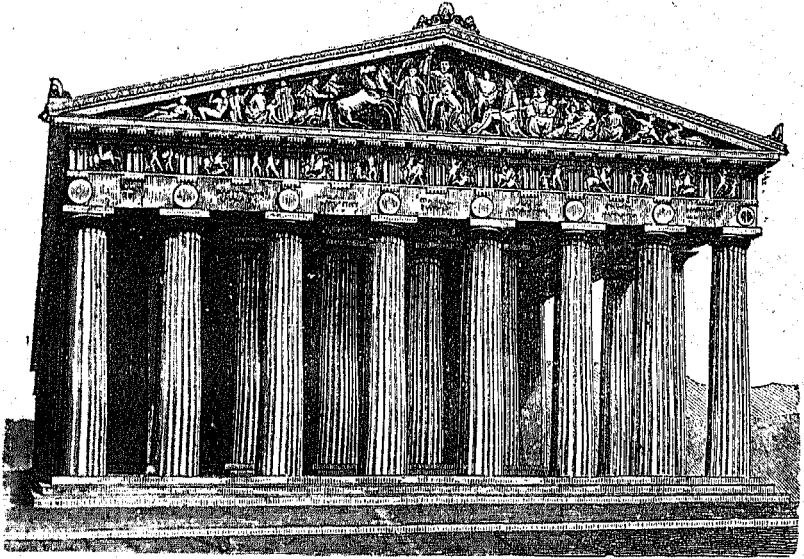
Obr. 46. Pohled na chrám Theseův v Athenách.

Obr. 47 podává půdorys Parthenonu, obr. 48. pohled naň ze strany západní. Bohužel se chrám tento nezachoval; výkres sestaven jest jen dle ssutin a dle popisův starověkých. Na obr. 49. spatřuje se Erechtheion. Chrám ten veleben i od starých jakožto jeden z nejdokonalejších; zasvěcen

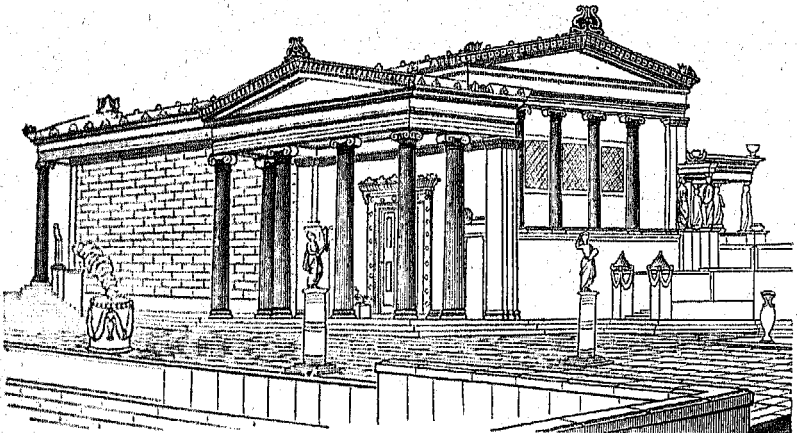

Obr. 47. Půdorys Parthenonu.

byl především bohyni Atheně, ale užíváno jeho i k přechování nejposvátnějších památek národních, soch bohův atd.; byly v něm i hrobky několika heroův. Z toho vysvětluje se i složitá jeho stavba. Nyní zbývají z Erechtheia jen rozvaliny. Obr. 50. obsahuje podélný průřez chrámu Zevova v Olympii. V celle

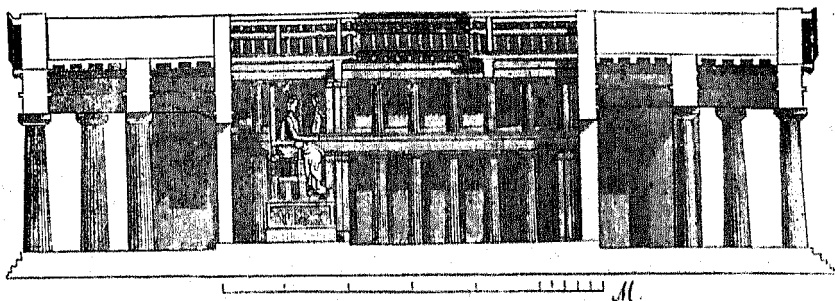
Obr. 48. Západní strana Parthenonu v Athenách.

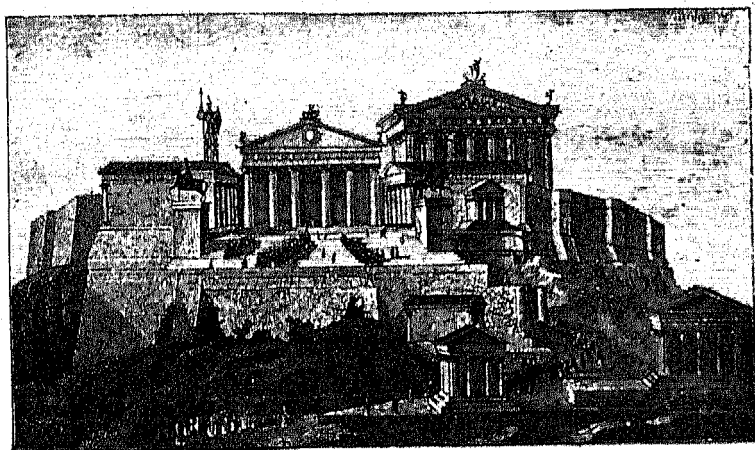
Obr. 49. Erechtheion.

spatřuje se obrovská socha Zevova, dílo Feidiiovo. Na obr. 51. vidí se celá Akropolis athenská se svými nádhernými budovami.

Nesluší pominouti mlčením, že v některých chrámech prostřední část celly nebyla pokryta, tak že z ní spatřen býti mohl modrý zether. Parthenon sám tak byl upraven. Takové chrámy nazývaly se hypaithralními.

Obr. 50. Podélný průřez chrámu Zevova v Olympii.

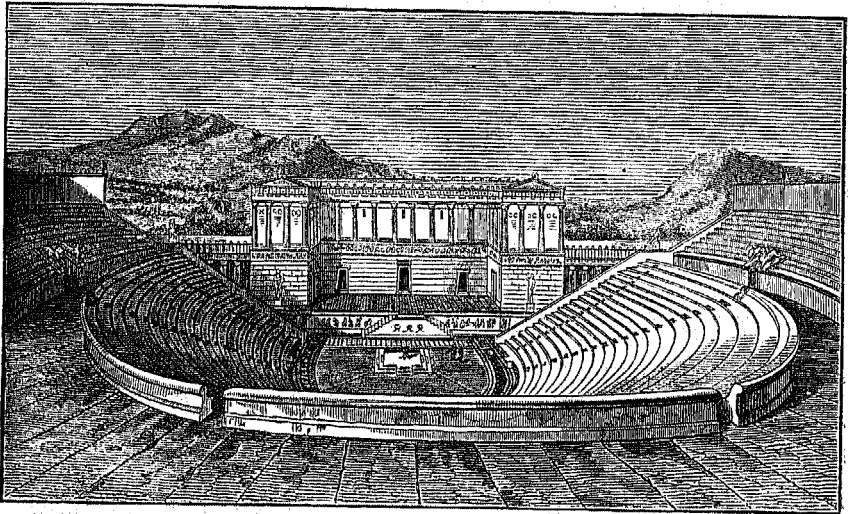

Obr. 51. Akropolis v Athenách.

Mezi budovami řeckými vedle vypsaných zde staveb bohuslužebných vynikající místo zaujímají ty, které určeny byly k provozování her veřejných. Řekové při zakládání jich používali pravidelně přirozených tvarův půdy; zřizovali tedy divadla svá na stránkách pahorkův a stavěli je v podobě velikého kruhového úseku, zvolna se zúžujícího. Divadlo skládalo se ze dvou hlavních

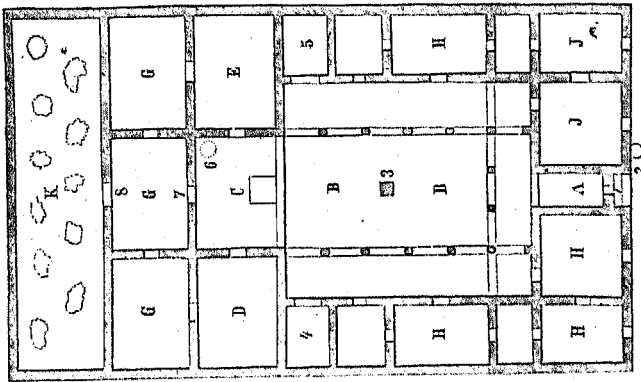
částí, z jeviště (orchestry) a z místa pro diváky. Sedadla pro diváky byla zdělána ze dřeva aneb na půdě skalnaté vytesána do skály. Pakli povaha půdy nebyla dosti přízniva, což arci bylo pravidlem, dopomáhalo se uměním. Na obr. 52. spatřuje se (opravený) pohled na divadlo v Segestě na Sicilii. Dolní řady sedadel vtesány jsou do skály, hořejší pak spočívají na umělém podezdění. Tím způsobem divadla pojmuti mohla mnoho tisíc divákův.

Řeckých domů soukromých nezachovaly se žádné zbytky, jež by svědčily o vnitřním jejich zařízení, a co o nich víme, jak asi vypadaly za časův Perikleových a za dob pozdějších, známe jen z vypravování spisovatelův. Měly asi

Obr. 52. Divadlo v Segestě (prvotní stav.)

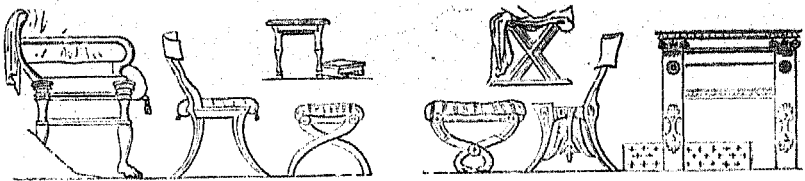
podobu, nastíněnou na obr. 53. A jest úzká předsíň, B nekrytý, řadami sloupův obstoupený dvůr, v jehož středu stál oltář (3), C otevřená síň, z níž jednak vstoupiti lze do ložnice hospodářovy D, jednak do komnaty E, kterou pokládáti možno za ložnici dcer. Ve 4 a 5 snad chovány rodinné obrazy bohův. Dáleji nalezaly se větší prostory (G) pro služky, jež pracovaly pod dohlídkou hospodyně; z loubí pak kolem dvora vcházelo se do místností pro domácí potřeby, do špižírén, do ložnic atd. (H), z nichž ty, jež obráceny byly na ulici, sloužily i za dílny a krámy (J). Za domem často bývala zahrada (K). Před domem stála obyčejně socha Apollonova (2).

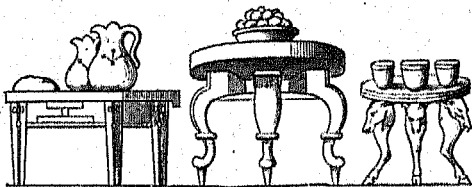
Obr. 53. Pádorys řeckého obydlí.

2. Svršky, nářadí, šperky a hudební nástroje.

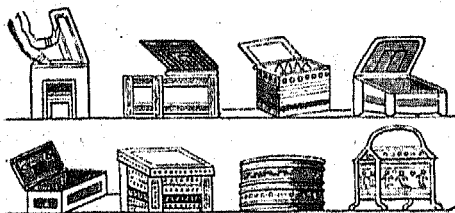
Vyobrazení na starých památkách a malby na vasách důkladně nás poučují o tvarech řeckého nábytku a řeckých šperkův. Obr. 54. seznamuje nás

Obr. 54. Řecké stolicе rozličného tvaru.

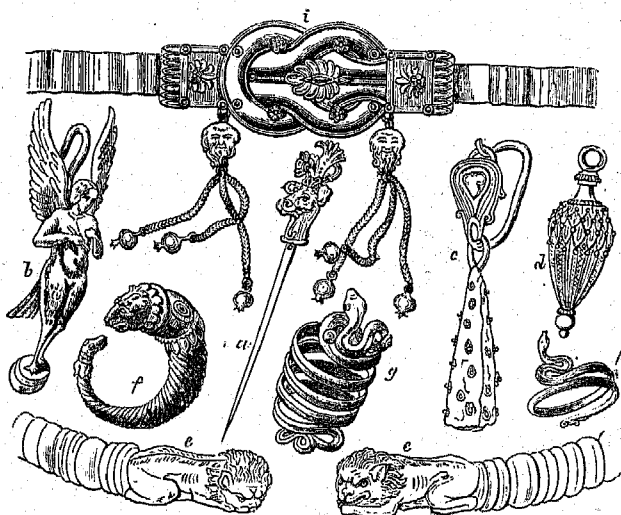

Obr. 55. Řecké stoly rozličného tvaru.

Obr. 56. Řecké krabice na šperky.

se stolicemi rozmanitých tvarův. Obr. 55. obsahuje vyobrazení několika stolův rozličného druhu. Obr. 56. podává vyobrazení krabic na šperky, koření a t. d. Vyobrazení šperkův poskytuje obr. 57: *a* jest jehlice, *b* a *f* jsou náušnice, *c* jest ozdoba v podobě kyje, připevněná na náušnici, *d* zlatá náušnice, *e* řetízek na krk, *g* a *h* zlaté pružné prsteny,

Obr. 57. Řecké šperky.

granáty posázené, i sponka z pásu. — Vzorek řeckých maleb na vasách podán jest na obr. 58.

Obr. 58. Řecká vasa.

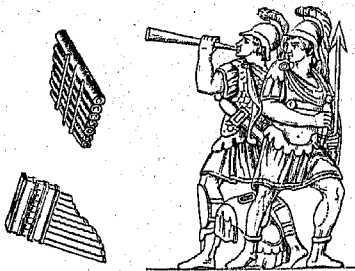

Obr. 59. Tři musy s nástroji strunnými.

Nástroje hudební Řekové dělili na strunné a foukací či dechové. Mezi nástroji strunnými rozeznával se trojí tvar základní: lyra, kithara a trigonon (které naší harfě podobno bylo.) Obr. 59 dle malby na staré vase představuje tři musy Polyhymnii, Kalliopu a Erato s těmito nástroji, první na pravo s lyrou, druhou u prostřed s kitharou a třetí v levo s trigonem. Ostatně

kromě naznačených zde tvarův nástroje tyto vyskytují se i v jiných podobách. Z nástrojův dechových Řekové znali flétny (*σύριγγες*), píšťaly (*αύλοι*) a polnice

či trubky (*σάλπιγγες*). Nejstarší nástroj toho druhu byla jistě píšťala rákosová. Tak zvaná flétna Panova či příčná skládala se ze 7—9 píšťalek rákosových, dle rozmanité délky své postupně seřazených a spolu spojených (obr. 60). Polnic či trub (obr. 61.) užíváno i při slavnostech náboženských i u vojska. Kromě toho Řekům nebyly neznámy tamburiny, chřestačky (*castagnetty*) a varhany, v jejichž rourách vzduch vodou ztěsňován a tím k zvučení-přiváděn býval.

Obr. 60. a 61.
Hudební nástroje foukačí u Řeků.

3. Domácí oděv a zbroj.

Obyčejný oděv Řekův skládal se z chitonu a himationu. Chiton opásán byl kolem kyčlí a na plecích spojován sponkami. Nosili jej dílem bez rukávův (ku př. Dorové, obr. 62.), dílem s rukávy. Ženský chiton sahal obyčejně až po kotníky. Dvojitý chiton byl půldruhkrát delší než tělo (obr. 63.) a hořejší jeho část zahaloval dvakrát. Nad chitonem mužští nosili obyčejně himation, jakýsi to druh podlouhlého pláště (obr. 64.), otočeného kolem těla. Paní nosily himation dílem dle způsobu mužův, dílem jej vkusněji navlékaly, tak že jedno ráme zůstávalo nepokryto. Obr. 65. ukazuje rozličné spůsoby náhlaví; *a* jest čepice ze srsti kozí, jejíž užívání připomíná již Homer. Pilos (*πίλος*) byla píšťaná čepice, opatřená úzkou stříškou (*b*, *c*), *d* jest tvar čepice frygické; *k* ní druží se pokrývka *e* od vznešených Asiatův nošená; *f*, *g*, *h* jsou

Obr. 62. Chiton.

Obr. 63. Chiton dvojitý.

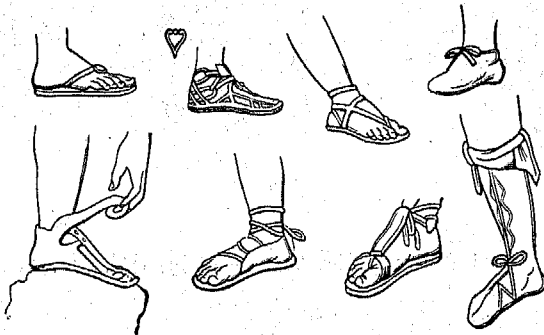

Obr. 64. Himation.

tvary petasu, užívaného v Thessalii a Makedonii, i konečně jest petasos Hermův. Obr. 66. zobrazuje rozličnou obuv, která se dělila na sandaly, střevíce a boty.

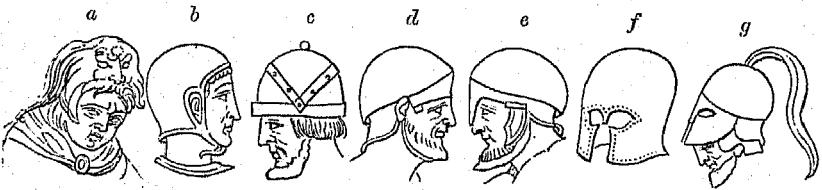
Obr. 65. Řecké způsoby náhlaví.

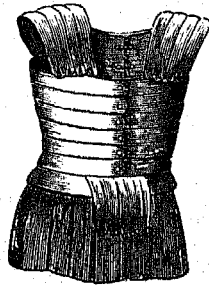
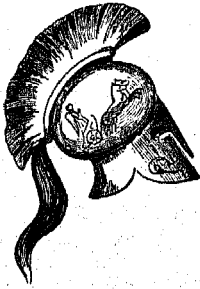
Obr. 66. Obuv řecká.

Zbroj Řekův skládala se ze zbraní ochranných a útočných. K oněm náležejí přilby, brnění, holeně a štíty. Přilby časem rozmanitě proměňovány. Na obr. 67 jest *a* čepice ze lvího rouna, *b* čepice z nevydělané kůže, *c* kovová přilba v podobě polokoule; kovové přilbice *d*, *e*, *f*, *g* chránily též i týl a vůbec uměleji byly vypracovány. Přilby často nádherně bývaly vyzdobeny, vlajcím chocholem koňských žíní aneb peřím opatřeny a vůbec uměle zdělány (viz obr. 68). — Prvotní pancéř skládal se z dvou přeskami spojených desk kovových, z nichž jedna kryla prsa a žaludek, druhá pak záda. Za dob historických nosili vojáci lněné krunýře, které na ramenou a v okolí srdce pokryty byly menšími pláty kovovými. Z dolejšího kraje těchto krunýřův visely *A* až 5 palcův dlouhé koženě anebo plstěnné proužky, pokryté pláty kovovými (obr. 69.). Obr. 70. podává obraz bojovníka řeckého. K ochraně nohou sloužily holeně (*κνημίδες*), zhotovené z ohebného kovu a uvnitř podsazené koží (obr. 71.). Hlavní zbraní ochrannou byl štít rozličné velikosti; menší chránil bojovníka jen až po kolena, větší, téměř půl druhého metru dlouhý, kryl však celé tělo. Tvar štítu thebanského vypočten jest na obr. 72, tvar obyčejného štítu řecké pěchoty na obr. 73.

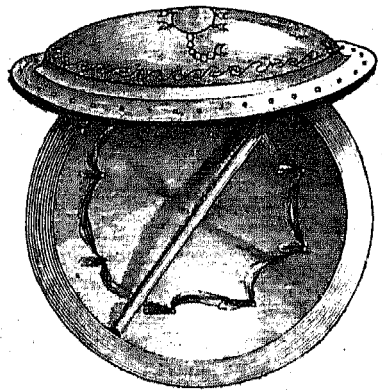
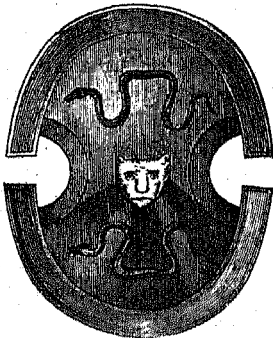
Zbraně k útoku byly kopí, meč, palice, sekera, luk a prak. Příklad obyčejného krátkého meče a luku podávají obr. 74. a 75.

Obr. 67. Řecké přilby.

Obr. 68. Přilbice řecká. Obr. 69. Řecké brnění. Obr. 70. Vojín řecký.

Obr. 71. Holeně.

Obr. 72. a 73. Druhy štítův řeckých.

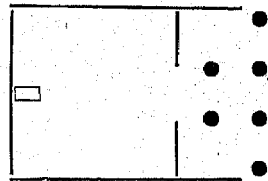
Obr. 74. Meč.

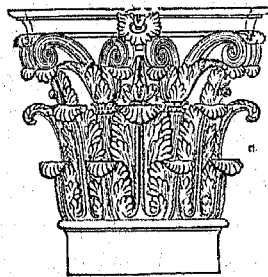
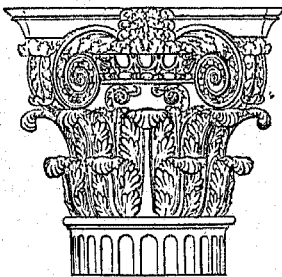
Obr. 75. Luk řecký.

F) Ř i m.

Prvotní chrámy římské měly podobu od řeckých rozličnou. Kdežto chrámy řecké byly obydlím boha nějakého, chrám italský byl místem bohu zasvěceným, v němž zároveň i augurové zpytovali vůli bohův. Měl podobu a úpravu k tomu potřebnou. Poněvadž augurové pozorování svá konali jen na místě čtverhranném, i chrámové nesměli mít, než tuto podobu. Severní polovice chrámu určena byla pro sochu božskou, jižní pak omezena byla ne zdmi, ale sloupy, aby nezamezovala pozorování nebes. Tím způsobem chrám měl půdorys, jaký se spatřuje na obr. 76. Augurovo místo bylo u dveří, vedoucích do celly. Avšak nezachoval se ani jediný příklad tohoto staroitalského způsobu stavitelství chrámového, jež Římané sami nazývali etruským. Již od nejdávnějších dob v Římě šířil se vliv řecký a vedl k přetvoření nejen římského náboženství, ale i stavby chrámův, v Římě obvyklé. Při úpravě sloupův Římané za vzor si brali hlavně sloup korintský, avšak listí hlavic jeho uměním římským vytvořeno plněji a bohatěji (obr. 77). Sloh římský nepřestal však na takovém jen

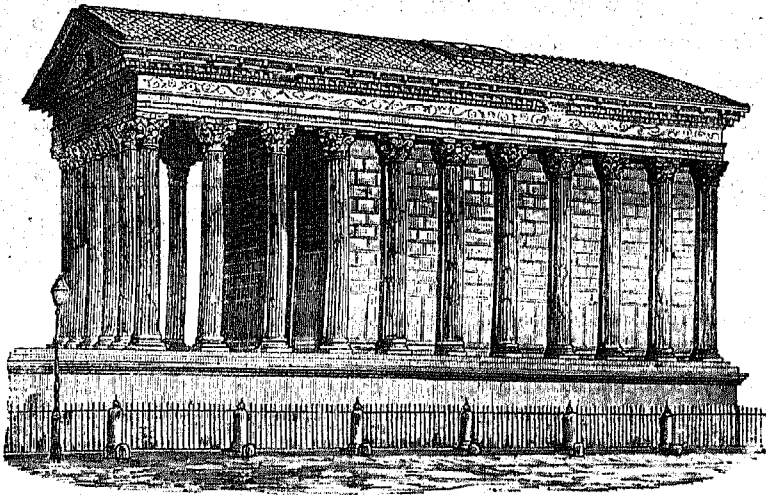
Obr. 76. Půdorys chrámu římského.

Obr. 77. Přetvořený sloup korintský. Obr. 78. Hlavice složená čili římská.

přetvoření sloupu korintského, nýbrž ještě nádherněji jej vyšperkoval tak zvanou hlavicí složenou (columna composita) čili římskou (obr. 78.). I při upo-

třebení řeckého tvaru chrámův Římané leccos proměnili. Především z řeckých způsobův stavebních přejali ten, který nejvíce se podobal staroitalskému templum. Příklad takových staveb podává mezi jiným chrám v Nemausu (Nîmes) ve Francii, vystavený od Augusta na památku obou jeho schovancův Gaja a Lucia (obr. 79); chrám ten skládá se jen z předsíně a celly. Druhá změna, kterou Římané provedli v řecké podobě chrámův, je užití nového způsobu stavby. Římané totiž přijali od Etruskův klenbu, užívajíce jí při obloucích a loubích; tím ve vývoji umění stavitelského nastala era nová. Velikou důležitost

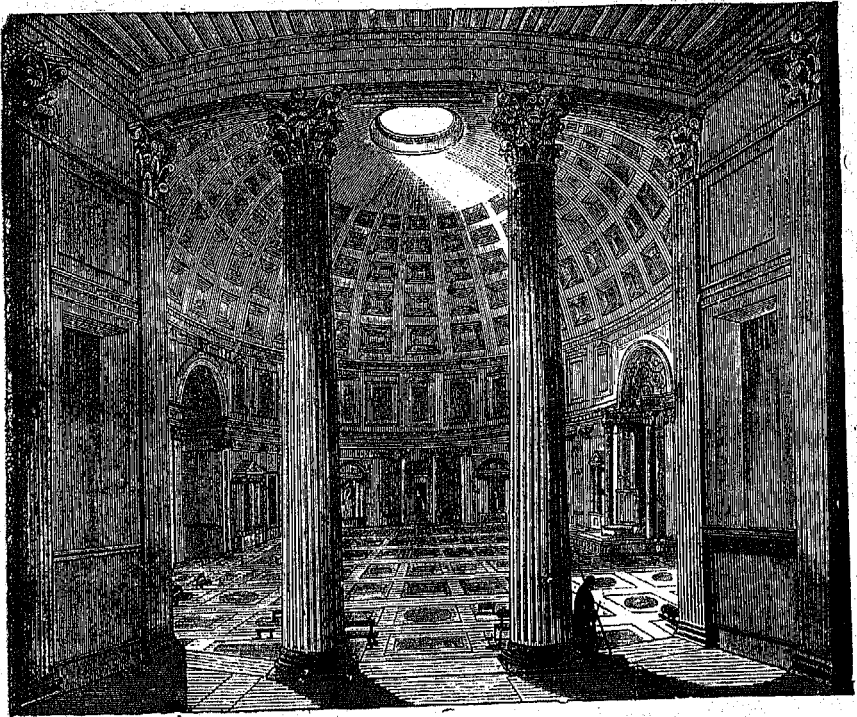
Obr. 79. Římský chrám v Nemausu.

měla tato nová konstrukce při stavbách, podniknutých k obecnému dobrému; veliká díla vykonaná od Římanův při stavbě mostův, při zakládání vodovodův a t. d., jen užitím klenby provésti se dala.

Příklad upotřebení klenby u chrámův poskytuje obr. 80. Představuje vnitro Pantheonu, vystaveného od Agrippy, zetě Augustova. Kupole se nad budovou klene v rozměrech obrovských.

Kdežto o stavitelských dílech Řekův souditi lze téměř jen ze zachovaných zřícenin chrámův, díla Římanův stopovati můžeme až do podrobná. Zacho-

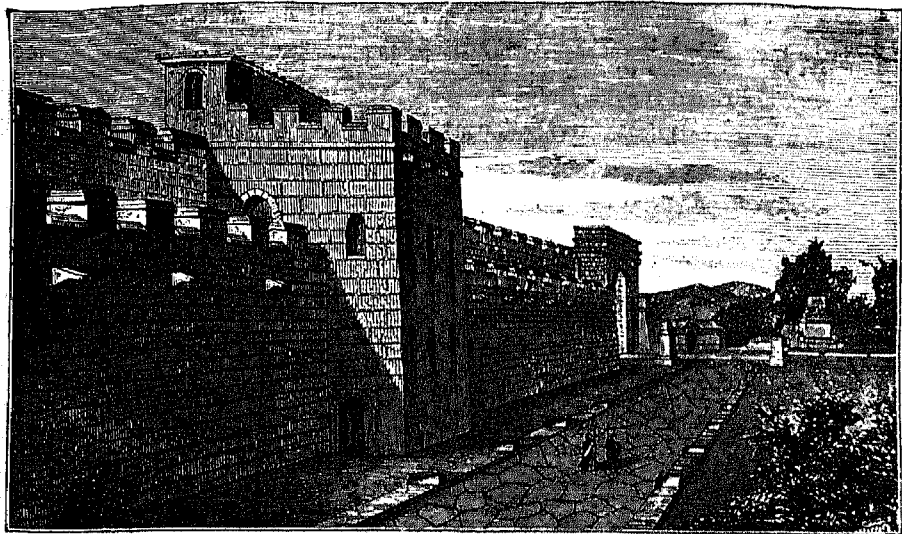
vána jsou z části lepším jich šetřením, z části však pohroma přírodní převýšila v tom všecku píli lidskou. Výbuchem Vesuvu celá dvě města antická jsou zasypána a ochranným krovem zahalena, jejímž pečlivým odstraněním octli jsme se prostřed starého života římského. Tím způsobem jasného nabýváme poněti o stavbách ochranných (hradbách a zdech), o branách, cestách, mostech,

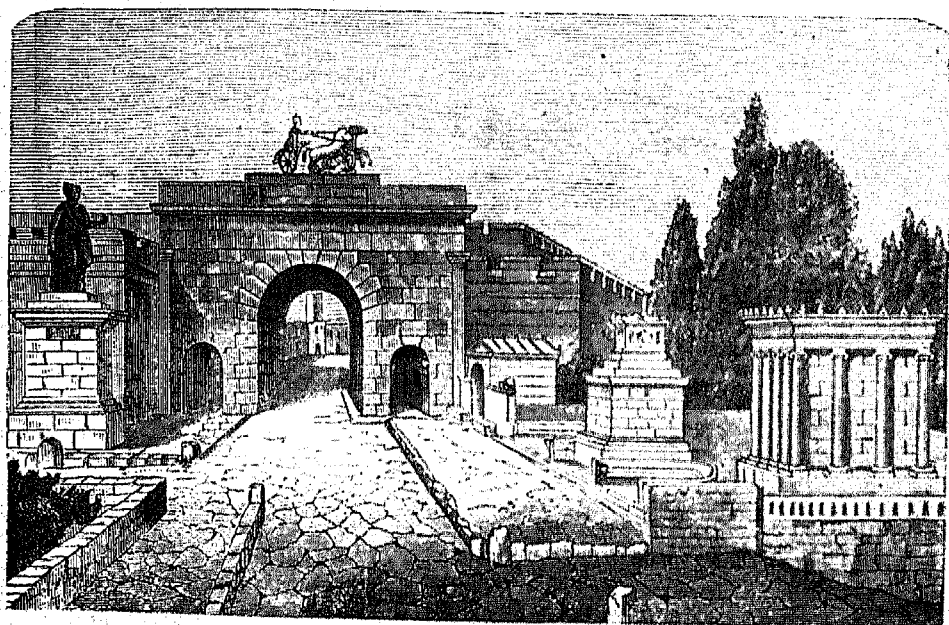
Obr. 80. Pohled na vnitřek Pantheonu v Římě.

přístavech, o stavbách vodních, o palácích a domech soukromých, o pomnicích na hřbitovech, o věžích a všech ostatních stavbách veřejných.

Obr. 81. poskytuje pohled na vnitřní stranu opevněných zdí městských v Pompeji; obr. 82. představuje vnější stranu tak zvané herkulanské brány, taktéž v Pompeji.

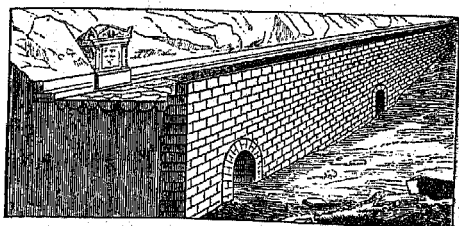

Obr. 81. Městské zdi v Pompejích.

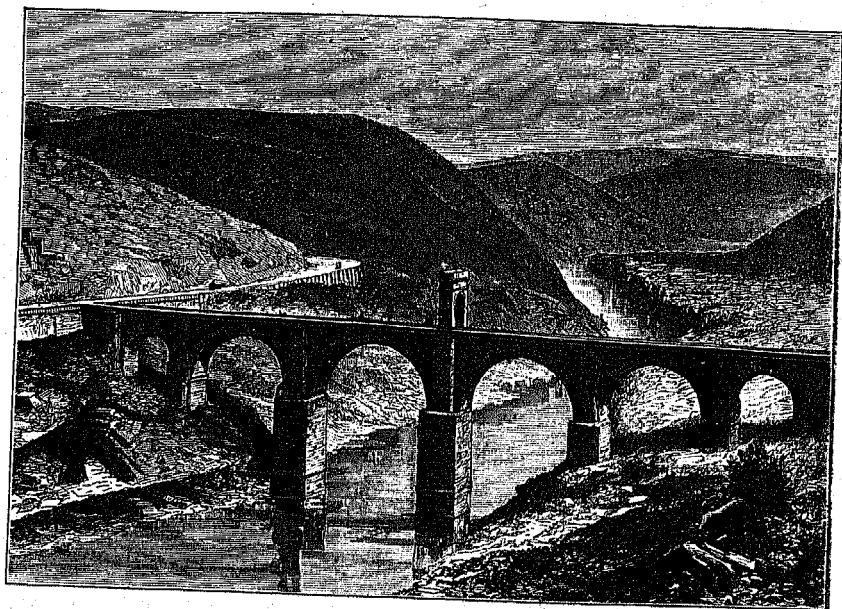
Obr. 82. Brána herkulanská v Pompejích.

Obr. 83. představuje část silnice Appiovy; strmá půda na tomto místě vyžadovala velikého náspu, čímž silnice dostala ráz viaduktu.

Obr. 83. Silnice Appiova.

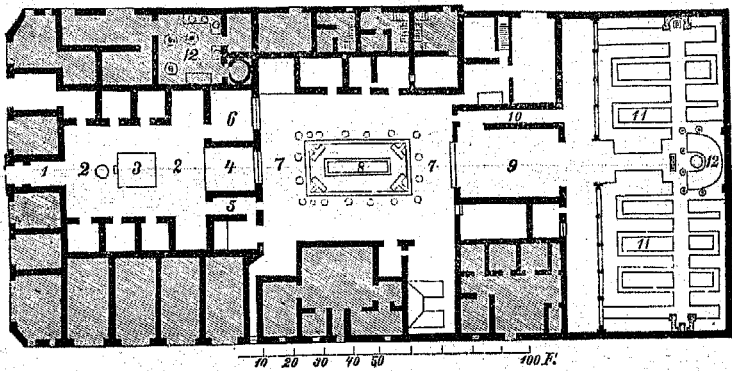
Obr. 84. předvádí jeden z nejkrásnějších mostův římských, v Alkantaře ve Španělsku; u prostřed ozdoben jest branou vítěznou; vystavěl jej Trajan.

Obr. 84. Most římský v Alkantaře ve Španělsku.

Soukromé domy římské známe úplně; odhalenot jich veliké množství v Pompejích. O rozdělení jejich poučiti se lze z obr. 85. Je to půdorys domu,

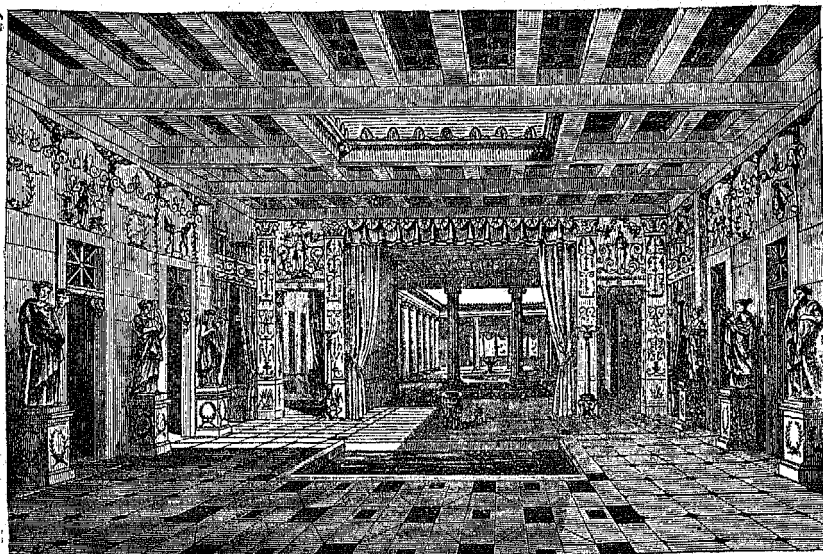
řečeného Pansova, vykopaného v Pompejích. Vlastní byt majetníkův obklopen jest ze tří stran menšími domky, které na půdorysu čárkami jsou stínovány. Průčelí, jakož i pravou stranu pozemku zaujímají budovy, jež dříve sloužily za krámy, dříve pronajaty byly nájemníkům menším. Vlevo byla pekárna s mlýnem k ní náležitým, tři krámy a příbytek, mající několik pokojův. Do domu Pansova vcházelo se mezi dvěma krámy. Z předsíně (1) přišlo se do atria (2), v jehož středu leželo impluvium (3). Vpravo i vlevo nalezá se šest malých komnat. Z atria vchází se do tablina (4). Zde bylo obydlí domácího pána, zde konal práce své, zde choval peníze a listiny. Z tablina přijde se na levo do prostorného pokoje, který, soudíce dle nalezených tam knih

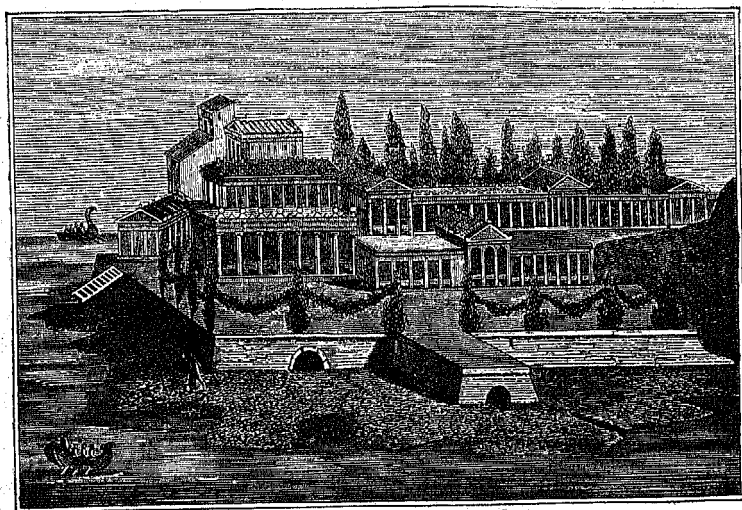
Obr. 85. Půdorys římského domu.

(závitkův), býval knihovnou (6). Na pravo od tablina jest úzká chodba a na pravo od ní jizba, snad ložnice. Prostor 7 byl peristyl; u prostřed je ve stropě místo k obloze otevřené (8) a 16 úhlednými sloupky obroubené; v podlaží nalezá se vodojem, jehož stěny ozdobeny jsou vymalovanými rybami a vodními rostlinami. Z peristylu vedou dvěře do rozmanitých jiných místností, do ložnic, do jídelny atd. Prostor 9 zdá se, že byl „salonem“ domu toho. Chodbou (10) přicházelo se do zahrady (11), v jejímž pozadí se nalezála jakási síň sloupová. Z některých patrných známek soudí se, že dům Pansův měl i druhé patro. Vnitřní úprava budov byla dle zachovaných zbytkův velmi vkusná. Podlahy neztřídky pokryty byly mosaikami a na stěnách spatřovaly se malby, představující krajiny, bohy a mytické příběhy. Obr. 86. uvádí nás do sochami ozdobeného atria v domě Pansově, do něhož ústí vchody z komnat postranních.

O nádheře římských letohrádkův (vill) svědčí vyobrazení 87, vzaté ze stěnomalb pompejských.

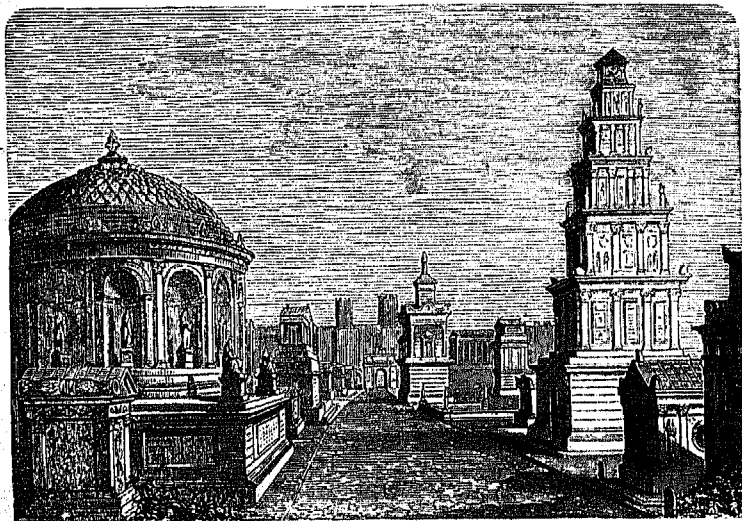
Obr. 86. Římské atrium.

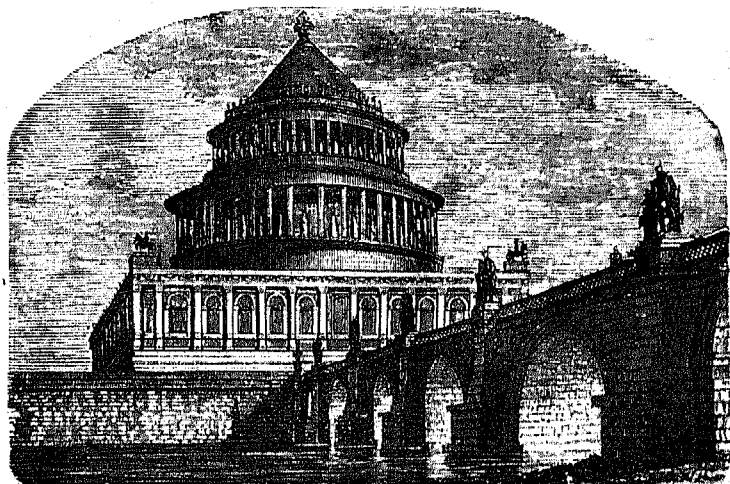
Obr. 87. Letohrádek římský.

V zřizování pomníkův všeho druhu Římané znenáhla pořad větší jevíli nádheru. Via Appia byla v okolí Říma ozdobena nejrozmanitějšími náhrobky

a pomníky. Čís. 88 podává obraz této silnice u řítina samého. Mezi pomníky náhrobními nejvelikolepější je mauzoleum Hadrianovo u selského mostu (obr. 89), tak zvaná moles Hadriani. Mezi památníky, postavenými na oslavu událostí nějakých, neméně vyniká vítězná brána Constantinova (obr. 90).

Obr. 88. Pohled na silnici Appiovu u Říma.

Obr. 89. Pons Aelius a náhrobek Hadrianuv.

Známo jest, jak důležité v životě Římanův bývaly lázně. Při zakládání domův lázeňských pečováno stejnou měrou o zevnější pohodlí i o největší

nádhernu. Stavba jejich nepokládána za věc soukromou, nýbrž za záležitost veřejnou. Stejnou péči věnovali Římané později stavbě basilik, které určeny byly dílem pro sezení soudův, dílem k usnadnění obchodního styku mezi občany. Ještě důležitější místo zaujímalá fora (tržiště). Mezi nimi vynikalo zvláště

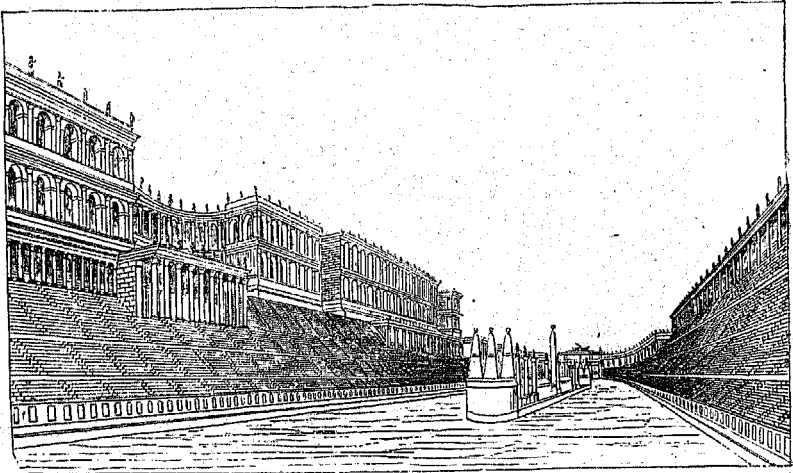

Obr. 90. Vítězná brána Constantinova.

Obr. 91. Forum romanum za dob císařův.

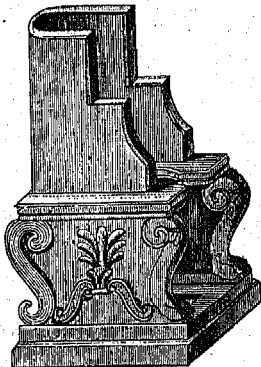
forum romanum, které sloužilo jen k shromážděním a k poradám občanů; od mnohých císařův obroubeno nádhernými síněmi sloupovými a jinými budovami. Obr. 91. představuje forum za doby císařské. — V divadlech si Římané libovali téměř ještě více, než Řekové; proto divadla jejich zakládána v rozměrech tak obrovských, že pojmuti mohla dospělé obyvatelstvo celého města. Na prvním místě mezi nimi stojí Circus Maximus (obr. 92.), který, založen byv již za králův, zvolna vždy velikolepěji rozšiřován a nádherněji ozdobován. Za dob císařských měl prý 383.000 sedadel (později dokonce prý 480.000).

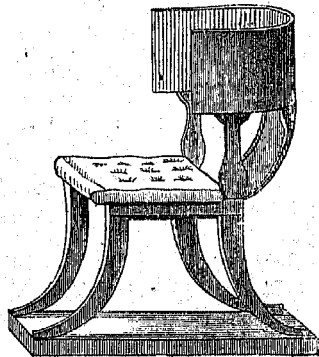
Obr. 92. Circus Maximus v Římě.

2. Římský nábytek a nářadí.

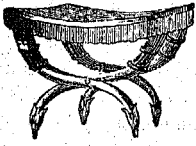
Jak vypadalo domácí nářadí římské, poznati lze z následujících obrazův, které představují stolice domácí (93, 94), stoličci polní (95), pohovku (96), stůl (97), klíč (98), svítilnu (99), džbány (100, 101). Římské triclinium objasňuje se obrazem 102.

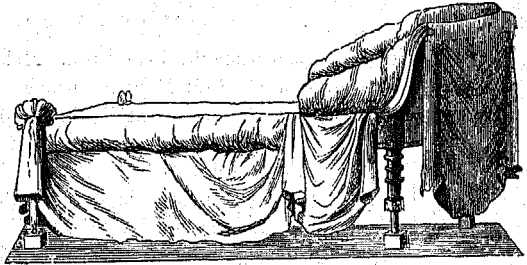
Obr. 93. Stolice.

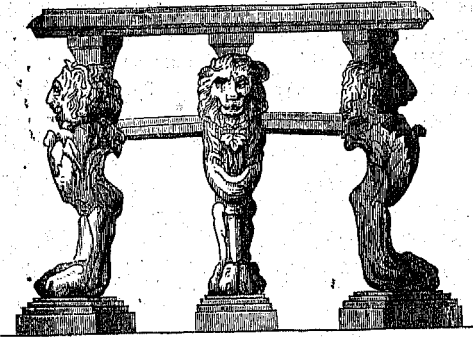
Obr. 94. Stolice.

Obr. 95. Stolice polní.

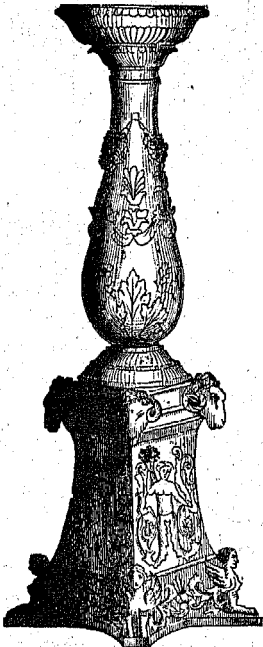
Obr. 96. Pohovka.

Obr. 97. Stůl.

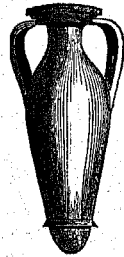
Obr. 98. Klíč.

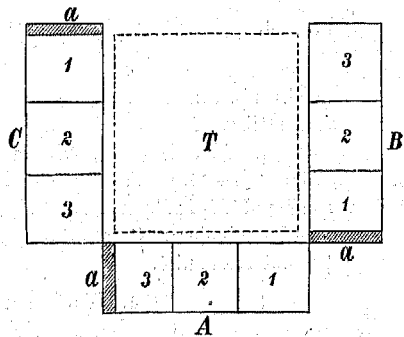
Obr. 99. Svítlna.

Obr. 100. Džbán.

Obr. 101. Džbán.

Obr. 102. Triclinium.

3. Oděv římský.

Národním krojem Římanův byla toga. Měla podobu oválnou (obr. 103) a byla $2\frac{1}{2}$ krát delší a $1\frac{1}{2}$ krát širší než osoba, v ní oděná. Za časův starších rozměry její byly menší než později. Umělé záhyby tohoto dosti obtížného šatu seřaďovati a v seřadění tom udržovati, dosti bylo pracné (obr. 104, 105, 106). Za dob císařských Římané togu postupem času docela odložili; avšak již dříve místo togy nošena roucha pohodlnější a jednodušší, zvláště plášť vojenský (sagum), jenž nesahal dále, než po kolena. Pod togou Římané nosili tuniciu, rovnající se řeckému chitonu, lehký to a pohodlný oděv domácí; pod prsoma bývala podkasána pasem. Moda provedla v ní mnohou okrasu a změnu. Původně nosila se jen jedna tunica, později dvě, z nichž spodní slula subucula, horní intusium. Tunica senatorův a rytířův ozdobena byla pruhy nachovými.

Obr. 103.

Obr. 104.

Obr. 105.

Mužský kroj římský.

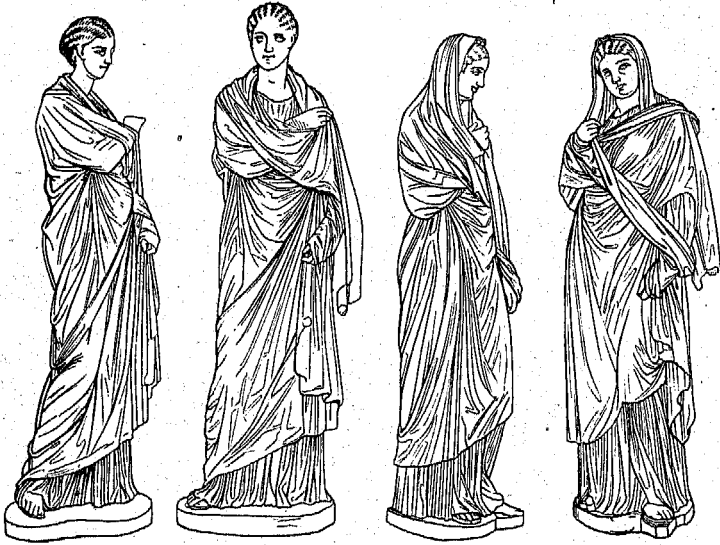

Obr. 106.

Paní nosily též tuniciu a sice bez rukávův, sahající až po kolena. Nad ní měly stolu, střihem řeckému chitonu se rovnající, která splývala až k zemi a pásem byla podkasána. Kromě domu ženské nosívaly palla, podobně jako mužští togu (obr. 107—110). Palla měla střih togy, byla však těsnější a připouštěla vkusné spořádání záhybův. Paní hlavu si přikrývaly padajícími do zadu cípem pally, dívky závojem. Ostatně byly spůsoby, jak mužové i ženy hlavu si pokrývali, velmi rozmanité.

4. Vojenství.

Římské zbraně, podobně jako řecké, dělily se na tak zvané zbraně ochranné a na útočné. Kromě prosté přílbice v podobě polokoule, přílby za dob repu-

Obr. 107.

Obr. 108.

Obr. 109.

Obr. 110.

Oděv římských paní.

bliky měly podobu, vyobrazenou pod čís. 111., a za dob císařství tvar jako na obr. 112. Brnění od nejdávnějších dob byl kovový pancéř, kryjící prsa i záda. Ode dob Camillových na místo pancéře nastoupilo brnění, složené z pásův kovových. Z obr. 113. vysvitá, že i plece a život chráněny byly pláty kovovými. Brnění šupinové a řetězové pro drahocennost svou prvotně nošeno jen od hastatův a principův, později nepochybně jen od důstojníkův. Rozumí se samo sebou, že pancéř vojevůdcův obzvláště býval nádherný. Holení bronzových užíváno

Obr. 111.

Obr. 112.

Přilbice římské.

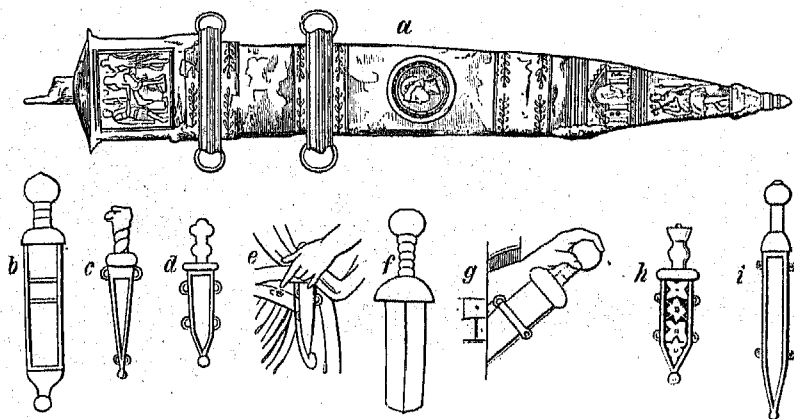

Obr. 113. Pancéř římský.

jen za republiky; za dob císařských vojáci nosili punčochy kožené nebo vlněné a nad to nohy chránili splítaným řemením. Tvary štítův velice se měnily; bývaly čtyřhranné, šestihhranné, okrouhlé a t. d. Zevnější plocha jejich u ka-

ždého sbornu jinak byla pomalována. Na obr. 114. nalezá se bohatě ozdobená pochva (a); ostatní obrazy představují meče a dýky, u Římanův obvyklé. Za starších dob Římané užívali tak zvaného meče galského, který byl dosti dlouhý a těžký; při tom však měl špiči tupou a jen na jedné straně byl broušen. Od válek punských v obyčej vešel kratší meč hispanický, z obou stran broušený a na konci zaostřený (obr. 114. b, g, f, i). Obr. 115. a 116. představují římské vojíny v kroji pozdějších dob republikánských. Na obr. 117. vypočten jest orel, znak legie římské.

Umění oblehací od Římanův znamenitě vypěstováno, neboť k snadnějšímu útoku na zdi a hrady užívali umělých strojův. K boření zdí nepřátelských kromě praktik měli i pohyblivé věže (obr. 118.), aby se mohli bez nebezpečnosti přiblížiti a zdi snáze slóžti. Když průlom ve zdi dosti byl veliký, vojákům nařizeno, aby hnali útokem. I blížili se hradbám, kryjíce se svými

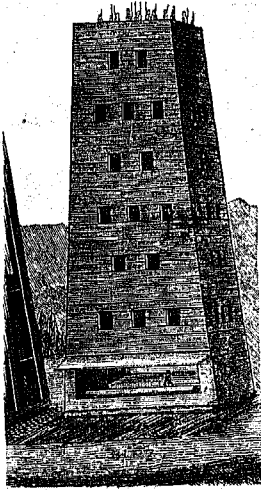
Obr. 114. Římské meče a dýky.

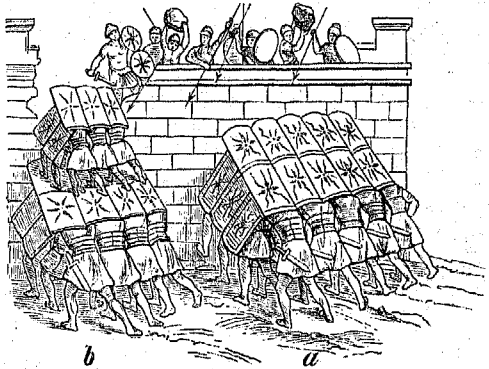
Obr. 117.
Orel co znak
římské legie.

Obr. 115. a 116. Vojáci římští.

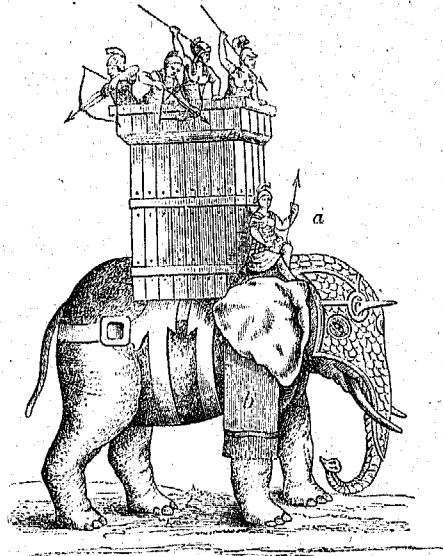
štíty a tvořice tak zvanou řestudo (želvu). Přístřešek takový v jednodušší spůsobě vyobrazen jest na obr. 119. *a*, v dvojité pak na témž obraze *b*. Střecha utvořená ze štítův, vedle sebe a nad sebe položených, byla prý tak pevná, že snesla nejen vojáky pěší, ale i jezdce. Na obr. 120. představen jest válečný slon. Napřed seděl na něm vůdce *a*; slon opatřen byl nachovou pokrývkou *b* a na čele pancéřem *c*, chránícím jej před střelami nepřátelskými. Římané sami neměli slonův válečných, avšak bojovali s nimi ve válkách proti Pyrrhovi a proti Karthagincům.

Obr. 118.
Římská věž oblehací.

Obr. 119.
a přístřešek štítový jednoduchý, *b* dvojitý.

Obr. 120. Slon válečný.